

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta

Ústav etnologie

Diplomová práce

Anna Třesohlavá

Revitalizace bretonštiny (vztah jazyka a identity u nové generace bretonsky mluvících)

The revitalisation of Breton (the relation between language and identity in the new generation of Breton speakers)

Praha 2011

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Leoš Šatava, CSc.
Konzultanti: Doc. PhDr. Jiří Nekvapil, CSc.
PhDr. Jaroslav Štichauer
Simona Tersigni, univ. Rennes 2

Poděkování:

Děkuji Prof. Leoši Šatavovi za odborné a trpělivé vedení této práce. Dále bych chtěla poděkovat konzultantům, Doc. Jiřímu Nekvapilovi, PhDr. Jaroslavu Štichauerovi, a Simoně Tersigni. V neposlední řadě patří veliký dík všem informátorům, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia, či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Králově Dvoře dne

podpis

Anotace:

Studie se zabývá současným fenoménem revitalizace bretonštiny. Práce se dělí na tři části. První přináší teoretickou bázi, ze které vycházejí části následující. Druhá se věnuje bretonštině v širším kontextu (jazyková politika Francie, Bretaň a její jazyky, a vývoj užívání bretonštiny). Poslední část tvoří těžiště celé práce. Přináší ilustraci studovaného jevu na základě vlastního etnologického terénního výzkumu, který byl prováděn v letech 2008 až 2011 mezi studenty bretonštiny na univerzitě Rennes 2. Jedním z hlavních výsledků je potvrzení hypotézy o symbolické důležitosti bretonštiny jako jednoho ze základních pilířů bretonské identity. Čerpáno je kromě výše zmíněného výzkumu z frankofonních, českých a anglofonních zdrojů.

klíčová slova:

Bretaň – bretonština – revitalizace – menšinové jazyky – terénní výzkum

Abstract:

The present study deals with the current phenomenon of the revitalisation of the Breton language. The work is divided into three parts. The first presents a theoretical basis to the following parts. The second is devoted to Breton in a larger context and it contains the following: the language policy in France, information about Brittany and its languages, and the evolution of using the Breton. The core of the work is the last part, which is based on an ethnological field research that the author carried out in the years 2008 and 2011 among students of Breton at the university of Rennes 2. Its aim is to illustrate the studied phenomenon by the concrete stories of his actors. One of its main results is the confirmation of the hypothesis about the symbolic importance of Breton as one of the basic pillars of the Breton identity. The sources of this study are, apart from the research mentioned above, French, Czech and English secondary resources.

key words:

Brittany – the Breton language – revitalisation – minority languages – field research

1 Úvod	7
2 Teoretická východiska	8
2.1 Etnicita	8
2.1.1 Definice	8
2.1.2 Teorie etnicity	8
2.1.3 Možnosti označení etnických skupin	9
2.2 Identita	10
2.2.1 Definice	10
2.2.2 Etnická identita	11
2.2.2.1 Atributy etnické identity	11
2.2.2.2 Význam atributů etnické identity u tzv. malých národů	12
2.2.2.3 Jazyk jako jeden z hlavních atributů etnické identity	12
2.3 Elementy bretonské identity	13
2.3.1 Pojetí P.-J. Simona	13
2.3.2 Pojetí R. Le Coadica	16
2.3.3 Atributy bretonství podle J. Tvrzové	17
2.3.4 Současná revoluce bretonské identity	17
2.4 Menšinové jazyky	18
2.4.1 Menšinová situace, etnické a jazykové menšiny: definice pojmů	18
2.4.2 Fenomény vývoje menšinových jazyků, aktuální situace	19
2.4.2.1 Jazykový posun jako důsledek jazykové asimilace	19
2.4.2.2 Nárůst zájmu o menšinové jazyky a jejich ochrana jako současný trend	19
2.4.2.3 Revitalizace a obrácení směru jazykového posunu	20
3 Bretonština	22
3.1 Bretonština jako jeden z jazyků Francie	22
3.1.1 Jazyková politika Francie	22
3.1.2 Snahy o podporu regionálních jazyků	24
3.1.3 Jazyky Francie	24
3.2 Bretaň – Breizh – Bertaeyn – Bretagne	25
3.2.1 Geografické a historické vymezení	25
3.2.2 Dolní Bretaň	26
3.2.3 Bretonština – Brezhoneg	27
3.2.3.1 Základní charakteristiky a historický vývoj jazyka	27
3.2.3.2 Dialektální rozmanitost versus snahy o standardizaci	28
3.2.3.3 Literatura v breton	30

3.2.4	Horní Bretaň a jazyk gallo	31
3.2.4.1	Základní informace	31
3.2.4.2	Status jazyka	31
3.2.4.3	Současná situace užívání jazyka gallo	32
3.3	Vývoj užívání bretonštiny	33
3.3.1	Od Francouzské revoluce do roku 1880: Pozvolný nástup francouzštiny	33
3.3.2	Od roku 1880 do druhé světové války: Represe bretonštiny	34
3.3.3	Od skončení druhé světové války: Paradoxní situace	40
3.4	Současná situace	46
3.4.1	Stav bretonštiny v číslech	46
3.4.2	Obrat v pozitivní vnímání	50
3.4.3	Nová bretonština?	52
3.4.3.1	Změny ve formální stránce jazyka	52
3.4.3.2	Rozmanitost mluvčích bretonštiny	53
3.4.3.3	„Skrytý život“ bretonštiny	54
3.4.4	Překážky zdárného vývoje bretonštiny	55
3.4.4.1	Vžití negativní stereotypy a předsudky	55
3.4.4.2	Boje o „správnou“ formu jazyka	57
3.4.5	Výuka bretonštiny	59
3.4.5.1	Výuka bretonštiny pro děti	59
3.4.5.2	Bretonština na univerzitách	61
3.4.5.3	Kurzy pro dospělé	62
3.4.6	Bretonština na veřejnosti	63
3.4.7	Akce na podporu bretonštiny	65
3.4.8	Bretonština v Horní Bretani	65
3.4.8.1	Bretonština nebo gallo?	69
3.4.8.2	Situace bretonštiny v départementu Ille-et-Vilaine	72
3.4.8.3	Bretonština v Rennes a okolí	73
4	Revitalizace jazyka z pohledu studentů bretonštiny	81
4.1	Metodologie a průběh výzkumu	81
4.1.1	Odůvodnění výběru vzorku informátorů	81
4.2	Výsledky zúčastněného pozorování	82
4.3	Dotazníkové šetření	83
4.3.1	První fáze výzkumu	83
4.3.2	Druhá fáze výzkumu	85

4.3.3 Závěry obou částí dotazníkového šetření	88
4.4 Rozhovory	89
4.4.1 Metodologie a průběh kvalitativní části terénního výzkumu	89
4.4.2 Informátoři	89
4.4.2.1 Marie	90
4.4.2.2 Jeanne	94
4.4.2.3 Maël	96
4.4.2.4 Pierre	100
4.4.2.5 Alice	103
4.4.2.6 Sylvie	106
4.4.2.7 Paul	108
4.4.2.8 Yann	110
4.4.2.9 Michel	113
4.4.2.10 Manon	119
4.4.3 Interpretace rozhovorů	123
4.4.3.1 Kdo jsou noví mluvčí bretonštiny?	123
4.4.3.2 Motivace a cíle studia, a plánované užití bretonštiny	124
4.4.3.3 Identita	125
4.4.3.4 Role bretonštiny v konstrukci bretonské identity	125
4.5 Závěry výzkumu	126
4.5.1 Možnosti pokračování výzkumu	127
5 Závěr	129
6 Použité zdroje	133
7 Přílohy	138
7.1 Obrazová příloha	138
7.2 Terénní výzkum	141
7.2.1 Seznam informátorů	141
7.2.2 Průzkumný dotazník 2008	142
7.2.3 Průzkumný dotazník 2011	142
7.2.4 Rozhovorový list	143
7.3 „Revoluce bretonské identity“ – úryvky z rozhovoru s L. Kergoatem	145
7.4 La Découverte ou l'ignorance	148
7.5 Bro Gozh Ma Zadou, bretonská národní hymna	149

1 Úvod

Předmětem této diplomové práce je současná sociolingvistická situace bretonštiny. Tento jazyk podlehl přibližně v polovině 20. století stále naléhavější represi ze strany centralizační národní politiky, kdy došlo k jazykovému posunu, tedy k ukončení mezigeneračního předávání bretonštiny. Důsledkem tohoto zvratu je fakt, že dnes mluví bretonsky jen nepatrná část obyvatel. Zároveň s tímto procesem opouštění původního regionálního jazyka však začala přibližně od 70. let 20. století nabírat na intenzitě opačná tendence. Po období úpadku jazyka nastává tedy období revitalizace.

Předkládaná práce si klade za cíl ilustrovat tento kulturní fenomén na základě materiálu nabytého během vlastního terénního výzkumu, vedeného v letech 2008 až 2011 na univerzitě Rennes 2, kde bylo prováděno dotazníkové šetření a polostandardizované rozhovory s tamními studenty bretonštiny.

Práce je dělena do tří částí. První podává teoretickou bázi následně rozebírané problematice. Jsou zde definovány pojmy jako etnicita, identita, a problematika menšinových jazyků. Druhá část přináší informace o bretonštině. Nejprve se věnuje francouzské jazykové situaci a politice vůči menšinovým jazykům, následně českému čtenáři přibližuje region Bretaň a jeho jazyky, a nakonec se věnuje sociolingvistickému vývoji bretonštiny od počátku asimilační politiky dodnes.

Jádro práce představuje třetí část. Věnuje se aktuální revitalizaci bretonštiny, a vychází výhradně ze zmíněného terénního výzkumu. Ten si kladl dva cíle. V první řadě jde o konkrétní ilustraci tohoto fenoménu na příbežích jednotlivých informátorů. Následně také hledá odpověď na otázku role jazyka ve vytváření regionální identity.

Co se týče zdrojů poznání, v největší míře vycházím z tamní odborné literatury (jedná se zejména o sociolingvistické publikace o vývoji a současném stavu bretonštiny). Dále používám odborné publikace domácí a anglosaské provenience (především pro teoreticky zaměřené kapitoly). V neposlední řadě bylo využito i elektronických zdrojů, např. internet (zejména domény zveřejňující odborné studie na danou problematiku). Hlavním zdrojem pro závěrečnou kapitolu je vlastní terénní výzkum prováděný v letech 2008 až 2011.

2 Teoretická východiska

2.1 Etnicita

2.1.1 Definice

Etnicita, podle Národopisné encyklopedie „*soubor charakteristik vyjadřujících příslušnost jedince k etniku nebo etnické skupině*“, a „*vědomí nebo pocit sounáležitosti s etnicky definovanou kolektivitou*“ (tedy ve významu etnické identity, o které bude řeč níže)¹, je dnes téměř všudypřítomným, avšak těžko definovatelným pojmem. Tento termín byl poprvé použit ve 40. letech 20. století,² avšak do popředí zájmu se ve společenských vědách dostává v 60. letech 20. století. Od té doby zájem o tzv. etnickou problematiku vzrůstá, a nese s sebou pochopitelně i rozrůzněnost chápání tohoto pojmu.³ Cílem tohoto pojednání není kompletní rozbor nuancí pojmu etnicity, ale stručný přehled vývoje jeho chápání, s důrazem na dnešní pojetí u několika vybraných autorů.

2.1.2 Teorie etnicity

Po předchozím primordialistickém pohledu na etnicitu, který ji chápal jako objektivně existující, odvěkou a geneticky danou kategorii, začínají od druhé poloviny 20. století dominovat instrumentalistické přístupy. Ty se víceméně shodují na koncepci etnicity jako abstraktního kulturního konstrukt, vzniklého poměrně nedávno (v novověku, a zejména před přibližně dvěma stoletími).⁴

F. Barth, který v rámci těchto směrů rozvíjel přístup interakční, přišel v roce 1969 s přelomovou myšlenkou, že ve vnímání etnicity není až tak podstatný kulturní obsah, ale spíše sociální hranice mezi skupinami. Etnické skupiny nevnímá jako stabilní a konkrétní, ale jako jednotky identifikovatelné udržováním svých hranic. Hlavní roli v tvorbě etnicity tedy hraje vztah s jinou skupinou, od které se odlišují.⁵ Ve Francii rozvíjí obdobné myšlenky např. C. Guillaumin, která zdůrazňuje, že tam se regionální specifika definují jejich odlišností vůči centrální Francii. Regionální identita se tedy tvoří negativně vzhledem k většinové Francii.⁶

V současné době se pojmem etnicity zabývá například T. H. Eriksen. Ten ve své kompilační studii zdůrazňuje důležitost vztahů mezi skupinami při formování etnického

¹ DUBOVICKÝ, HUBINGER 2007.

² POUTIGNAT, STREIFF-FENART 1995: 22.

³ ERIKSEN 2008: 316.

⁴ ŠATAVA 2009: 21 – 22.

⁵ POUTIGNAT, STREIFF-FENART 1995: 123.

⁶ GUILLAUMIN 1992.

povědomí a uvádí, že etnicita nabývá na intenzitě překvapivě nejvíce v situacích, kdy jsou dané skupiny v trvalém kontaktu, a je tedy tím silnější, čím víc se tyto skupiny k sobě kulturně přibližují. Eriksen doslova píše: „*zdá se, že čím podobnější se lidí stávají, tím více lpí na zbývajících odlišnostech.*“⁷

Zajímavý je též názor T. Hirta, který v současné době zpochybňuje samotné užívání pojmu etnicita. Ve své studii se odvolává na skutečnost, že pojem etnicita (etnikum, etnická skupina) je pouze lidový termín, který je však užíván jako vědecký koncept. Kromě toho často dochází ke zkreslování skutečnosti, pokud se mluví o některých společnostech, které jsou tzv. etnicky indiferentní, jako o etnických skupinách, a to z toho důvodu, že etnicita sebou nese jakýsi aspekt neměnnosti.⁸

2.1.3 Možnosti označení etnických skupin

V předchozím stručném přehledu jsem se pokusila nastínit, jak je pojem etnicita komplexní a těžko uchopitelný. Následně bych chtěla objasnit několik termínů, které slouží k pojmenování skupin s více či méně přítomným prvkem etnicity, aby bylo jasné, jak je v této práci chápána skupina Bretonců.

Termín **národnostní menšina** je mnohoznačný, a tedy nepřesný. Jde o obecný termín, který kromě tzv. **malých národů**⁹ (tedy bez vlastního území) může označovat také části velkých národů mimo jejich státní útvar. Mimo to výraz menšina nijak nespecifikuje konkrétní situaci (např. úroveň kulturní a společenské vyspělosti) dané skupiny, bývá spjata i s jinými společenskými kategoriemi než je etnicita, a může vyznívat i hanlivě.¹⁰

Etnikum či **etnická skupina** jsou neutrálnějšími pojmy,¹¹ avšak taktéž mnohoznačnými. I přesto jde o nejčastěji používanou náhradu za nevhodný termín národnostních menšin. V odborném kontextu se užívá také termínů **ethnos** a **ethnie**.¹² Pokud jde o jazykové hledisko, hovoří se také o **jazykových menšinách, malých** či **méně užívaných/rozšířených, či regionálních“ jazycích**.¹³ A nakonec, soustředíme-li se na teritoriální význam, můžeme v konkrétním kontextu použít také pojem **regionální skupina**.

⁷ ERIKSEN 2008: 318.

⁸ HIRT 2007.

⁹ Malé národy jsou chápány jako „malé“ pro svou menšinovou situaci, nikoli tedy z hlediska kvantitativního. Srov. např. HROCH 1986, ŠATAVA 1990.

¹⁰ ŠATAVA 1994: 17.

¹¹ Tamtéž.

¹² ŠATAVA 2009: 33.

¹³ Tamtéž.

Těmto termínům je organizačně nadřazený pojem **národ**. Podle Národopisné encyklopedie je národ „*historicky vzniklé společenství lidí, kteří se většinou osobně neznají, ale jsou spojeni kombinací několika druhů vztahů (územních, politických, hospodářských, kulturních, jazykových, náboženských) a odrazem těchto vztahů v kolektivním vědomí příslušnosti k tomuto společenství.*“¹⁴ Zde je třeba zmínit, že české pojetí národa se liší od anglického, resp. francouzského. V obou zmíněných cizích jazycích totiž slovo *nation* znamená státní příslušnost. Akcentují tedy spíše teritoriální příslušnost, než etnickou, jak je tomu v češtině.

Po zvážení všech výše zmíněných termínů se v této práci budu přiklánět k pojetí Bretonců jako regionální skupiny, a to proto, že v této společnosti se regionální příslušnost jeví být spíše otevřená, než uzavřená a neměnná, jak tomu bývá u etnických kategorií.¹⁵ I bretonský sociolog R. Le Coadic píše ve své knize *L'Identité bretonne*: „*Bretonci nejsou etnickým společenstvím, ale společnost, která je spojena na základě volby společného žití, a přimknutí k tomuto území.*“¹⁶

2.2 Identita

2.2.1 Definice

V dnešní době sílící globalizace a stírání kulturních rozdílů nabírá na nečekané intenzitě i opačný proces: snaha o zachování, posílení a upevnění vlastní identity.¹⁷ Tento pojem, obecně znamenající totožnost, je velmi frekventovaným termínem v mnoha oborech. Z tohoto důvodu se termín vyznačuje silnou mnohoznačností.¹⁸

Pro potřeby této práce bude stačit, když vymezíme základní významy tohoto pojmu. V psychologickém slova smyslu znamená identita (nazývána také identitou individuální) „*celistvé prožívání a uvědomování si sama sebe, své jedinečnosti, odlišnosti od ostatních, totožnosti v průběhu času.*“ Oproti tomu v sociologickém pojetí se jedná o „*vztah sounděžitosti jedince k instituci, organizaci, státu, národu.*“¹⁹ Pro tuto dimenzi identity se také používá termín identita kolektivní.²⁰

¹⁴ KOŘALKA 2007: 599.

¹⁵ HIRT 2007.

¹⁶ „*Les Bretons ne constituent pas une communauté ethnique mais une société unie par la volonté de vivre en commun et l'attachement à son territoire.*“ LE COADIC 1998: 297.

¹⁷ BITTNEROVÁ, MORAVCOVÁ 2005: 8.

¹⁸ Srov. např. GEIST 1992: 119.

¹⁹ KOLEKTIV 1993: 430

²⁰ JANDOUREK 2001: 104.

Pro vymezení identity, ať již individuální či kolektivní, není podstatné jen zmíněné vědomí vlastní totožnosti a kontinuity, ale také vymezení se vůči druhým (ať již vůči jedincům, nebo skupinám).²¹

Identita je mnohvrstevný fenomén. Každý jedinec má tedy množství různě hierarchizovaných identit, jako např. příslušnost k pohlaví, generaci, profesi, či jiné tzv. situační identity. Jednou z takovýchto „identitních slupek“ je potom identita etnická, o které je řeč v následujícím textu.²²

2.2.2 Etnická identita

V etnologii je často užívaným termínem identita etnická (také skupinová, či národní²³). Např. D. Bittnerová ji definuje jako kulturou daný konstrukt: „*soubor vzájemně propojených, ovšem často spolu zdánlivě nesouvisejících kulturních jevů, postojů a o kulturu opřených sentimentů. [...] Nejde o pouhé uvědomování si specifických aspektů společné kultury, nýbrž potvrzení vlastní jsoucnosti. [...] V etnologickém pojetí není identita věcí individuální. Nezavisí na přání a psychických dispozicích jedince, ale naopak je jedincem přijímána a osvojována z kultury, v průběhu enkulturace, případně akulturace. Člověku pak neslouží pouze a právě k pochopení jedné dimenze sebe sama, ale také k uvědomění si a poznání vlastní příslušnosti k určité skupině či společenství. Je mu vodítkem i pro rozpoznání svých a těch druhých.*“²⁴

Právě ve vymezení identity etnické, národní, skupinové, či regionální,²⁵ je velmi důležité výše zmíněné vymezení se vůči druhým. Průkopníkem tohoto pojetí etnicity vytvářené na základě udržování sociálních hranic s druhými je již zmíněný F. Barth.²⁶

2.2.2.1 Atributy etnické identity

Atributy etnické identity jsou fyzické i kulturní jevy, jejichž souhrn vymezuje totožnost dané etnické skupiny. Od středověku se formovalo zejména teritoriální ukotvení skupiny, a heraldické symboly, které nemusely nutně zahrnovat prvek etnicity.²⁷ Společenské atributy se potom rozvíjí od novověku, a prvky etnické identity v dnešním slova smyslu ve své většině sahají do období formování moderních národů, tedy od konce 18. do počátku 20. století, s

²¹ Tamtéž.

²² ŠATAVA 1996: 109.

²³ Národní identita viz např. HROCH 1999.

²⁴ BITTNEROVÁ, MORAVCOVÁ 2005: 8 – 9.

²⁵ U tohoto významu identity narážíme na stejný problém nejednotnosti termonologie jako u etnicity.

²⁶ POUTIGNAT, STREIFF-FENART 1995.

²⁷ Vymezení národa bylo totiž ve středověku spíše teritoriální. ŠATAVA 1990: 21.

hlavním těžištěm ve století devatenáctém. Např. L. Šatava vyjmenovává tyto atributy: jazyk či dialekt, tradiční heraldické symboly, vlajkové symboly, zemští patroni, hrdinské postavy (skutečné i imaginární), geografické jevy (hory, města, stavby, památné lokality, poutní místa), slavná minulost, zoologické a botanické symboly, národní oděv, národní pokrm, hudba (hymna, sborový zpěv, konkrétní písně a skladby, ať již starší či novější, hudební nástroje), literatura (starší produkce, díla z období národního obrození, a také sama existence periodik a knih v národním jazyce), některé konkrétní jevy společenského života, zvykosloví a kalendářního cyklu, specifické prvky materiální kultury, národní hry a sporty, a v současnosti také regionalistické automobilové poznávací značky, či národně obranné nápisy.²⁸

2.2.2.2 Význam atributů etnické identity u tzv. malých národů

Atributy etnické identity hrají nejvýznamější úlohu právě u tzv. malých etnik, která nedisponují vlastním státním útvarem, a svoji identitu si udržují v rámci majoritního státního útvaru.²⁹ U malých etnik hrají pro neexistenci vlastní politické identifikace nejdůležitější roli elementy kulturní (literatura, hudba, historie, národopis, a zejména jazyk).

Množství tehdejších malých etnik dosáhlo počátkem 20. století osamostatnění, což také ve většině případů znamenalo, že atributy etnické identity přestaly mít takovou důležitost jako v předchozím období identifikace se vůči nadřazenému státnímu útvaru a boje o samostatnost. Odlišná situace je však u etnik, která i po tomto období zůstala v menšinovém postavení. Tradiční atributy identity nejen že přetrvávají, ale upevňují a dotvářejí se. Spolu s novými společenskými podmínkami dochází i k jejich vývoji a obohacení o typicky současné elementy: např. sportovní, filmové či hudební hvězdy, anebo odtabuizování prvků slavné národní historie prostřednictvím moderních prostředků (např. komiksů či rockové hudby).³⁰

2.2.2.3 Jazyk jako jeden z hlavních atributů etnické identity

Vzhledem k tomu, že předmětem práce je role bretonštiny ve vytváření a vnímání bretonskosti, seznámíme se v této podkapitole s názory na přítomnost jazyka jako jednoho z prvků etnické (či národní) identity.

Jazyk je, zejména v evropském prostředí, tradičně chápán jako základní stavební kámen etnicity.³¹ Je však pravdou, že tento element není ve výčtu atributů etnické identity

²⁸ ŠATAVA 1990: 19 – 24. Srov. též THIESSOVÁ 2007.

²⁹ Zejména pokud v daném státním útvaru docházelo ke snahám o asimilaci menšinových etnik. ŠATAVA 1990, viz též konkrétní informace o Bretani, bretonství a bretonštině v následujících kapitolách.

³⁰ ŠATAVA 1990: 20 – 25.

³¹ Srov. např. ŠATAVA 2009: 37.

nepostradatelný: setkáváme se i s etnickými skupinami či národy, které svůj jazyk postrádají, anebo jich mají více.³² Význam jazyka jako stavebního prvku etnicity je možné shrnout tak, že jde o velmi významný prvek, ale pro etnickou identifikaci není důležité, aby byl dotyčný jazyk skutečně užíván, v mnoha případech naprosto postačuje jeho symbolická existence.³³ C. M. Eastman a T. C. Reese v tomto smyslu hovoří o tzv. *associated language*, tedy jazyku, který je s danou etnickou skupinou spojován, avšak nemusí být nutně komunikačním prostředkem populace.³⁴

Důležitost jazyka pro etnické uvědomění zdůrazňuje i J. Fishman: jazyk je symbolicky propojen se svou kulturou, a pokud je onen historicky asociovaný jazyk přítomen, rozměr identity bývá mnohem významější.³⁵ Jazyk je podle něho „nejdůležitějším určovatelem a strážcem hranic“.³⁶

L. Šatava dále v souvislosti s výsadním místem jazyka v chápání etnické identity uvádí: „Zájem o národní jazyk, jeho rozvíjení a uctívání je možno považovat v souvislosti s národními hnutími „malých“ evropských etnik za nejběžnější modelový prvek.“ Dodává také, že v rámci těchto snah o sebeurčení či osamostatnění bývá jazyk velmi často až nekriticky „vzdvihován, zbožňován, dotvářen (často puristicky) apod.“³⁷

Jazyk je tedy bezesporu důležitým prvkem etnické identity. Toto tvrzení nám slouží jako hypotéza, kterou se budeme snažit potvrdit či vyvrátit v praktické části této práce, na základě terénního výzkumu mezi novými mluvčími bretonštiny.

2.3. Elementy bretonské identity

2.3.1 Pojetí P.-J. Simona

V této kapitole bych chtěla porovnat koncepce elementů bretonské identity u tamních odborníků na toto téma, a také v pojetí české kolegyně, jejíž bakalářská práce se zabývá tímto tématem.

P.-J. Simon, specialista na otázku bretonské identity, definuje bretonství³⁸ jako: „to, co dělá Bretonce Bretonci, jak se představují a jak jsou vnímáni ostatními [...] jako Bretonci, jakožto příslušníci určitého společenství, relativně se odlišujícího od jiných, podobných

³² Srov. např. ŠATAVA 2009, VACULA 2003.

³³ Srov. např. VACULA 2003: 20.

³⁴ HOARE 2003: 81.

³⁵ FISHMAN 1991: 16 – 22.

³⁶ „Language is a prime boundary-marker and protector [...]“ FISHMAN 1990: 12.

³⁷ ŠATAVA 1990: 21 – 22.

³⁸ „la bretonnitē“ (vlastní překlad)

společenství“.³⁹ Zdůrazňuje při tom, že tento pojem je sám o sobě mnohoznačný. Můžeme rozlišovat jak bretonskost „*samu o sobě*“, „*pro sebe*“ a „*pro druhé*“,⁴⁰ tak bretonskost objektivní, negativní a pozitivní.⁴¹ Pozitivní bretonskost označuje v současné době tzv. novo-bretonskost.⁴² Dále je možno rozlišovat „míru bretonskosti“.⁴³

Jakožto elementy bretonskosti cituje následující faktory⁴⁴:

- fyzické vzezření: V minulosti mělo velkou důležitost, dnes se s ním však množství Bretonců již neshoduje.
- kroj: Tradičně jeden z nejnápadnějších rysů etnické identity. V dnešní době však jeho význam mizí.
- příjmení
- původ: rodina, a představy o předcích, historie⁴⁵
- kultura
- původ: místo (přesnější než „Bretaň“ – rozlišení na Horní a Dolní Bretaň, Armor a Argoat, menší správní území *le pays*⁴⁶; hierarchické uspořádání těchto příslušností.)
- území, krajina, ekologie
- jazyk: stejně jako autoři zmíněni v předcházející podkapitole, i P.-J. Simon chápe jazyk jako velmi důležitý element konstrukce etnicity, avšak ne jediný, a ne vždy ten nejdůležitější.⁴⁷ Autor dále píše, že pro poválečné generace, které již bretonsky většinou nemluví, tento element dočista ztratil na důležitosti, a to i ve venkovském prostředí, kde byl do té doby velmi významný.⁴⁸
- rurálnost: donedávna byla bretonskost spojena se sociálním postavením: čím výše člověk postupoval po společenském žebříčku, tím méně byl Bretoncem.⁴⁹ Typicky bretonská ruralita byla také úzce spjata s bretonštinou, která byla do velmi nedávné doby především jazykem venkova. Dnes se zdá, že tato fáze je překonána: poté, co se chápání bretonskosti přeměnilo z negativního v pozitivní, zdá se, že se všichni

³⁹ SIMON 1999: 48.

⁴⁰ „*la bretonnité en soi, pour soi et pour les autres*“ (vlastní překlad). Tamtéž: 48 – 49.

⁴¹ „*la bretonnité de fait, négative et positive*“ (vlastní překlad). Tamtéž: 49.

⁴² „*la néo-bretonnité*“ (vlastní překlad)

⁴³ SIMON 1999: 73.

⁴⁴ Tamtéž: 54 – 124.

⁴⁵ V této souvislosti však autor zmiňuje problém, který tíží mnoho Bretonců (viz poznatky z terénního výzkumu v následujících kapitolách): historie Bretaně není v regionu vyučována, drtivá většina Bretonců tedy svou vlastní historii nezná.

⁴⁶ Viz kapitola 3.2

⁴⁷ SIMON 1999: 95.

⁴⁸ Tamtéž: 99.

⁴⁹ Tamtéž: 99.

Bretonci, ať venkovští či městští, považují za Bretonce, a jsou na tuto příslušnost patřičně hrdí.

- náboženství: Bretaň je tradičně vnímána jako země silně katolická a zároveň pověřčivá.
- politické názory: Bretaň byla dlouho považována za zpátečnickou, revoltující se a klerikální.
- charakter: Jako typicky bretonské vlastnosti autor uvádí např.: tvrdohlavý, odvážný, pracovitý, pohostinný, navenek drsný, uvnitř však citlivý, tichý, zasněný, melancholický, pověřčivý, konzervativní, čestný, věrný, nezávislý, hrdý, samotář, apod. Uvádí také, že koexistuje tzv. negativní charakterizace Bretonce (zejména zvnějšku), a pozitivní, která často pramení z převrácení té negativní.⁵⁰
- identita: Vědomí bretonské příslušnosti. Podle autora jde o nejniternější element bretonskosti. Autor podotýká, že je mnoho způsobů „býti Bretoncem“ (např z různých částí Bretaně, z města či venkova, mužský a ženský, generační, profesní, apod., a také podle intenzity).

Poté, co autor vyjmenoval a okomentoval tento soubor elementů bretonskosti, dnes více či méně relevantních v individuálním chápání bretonské příslušnosti, zdůrazňuje, že Bretaň je jedním z francouzských regionů se „silnou identitou“, stejně jako např. Alsasko a Korsika.⁵¹

Autor dále hovoří o tzv. negativní identitě.⁵² Jde o interiorizaci hanlivého vnímání své skupiny, která se rozvíjela zejména od počátku do druhé poloviny 20. století. Autor uvádí, že v roce 1907 Bretonci chtějí vše změnit, opustit tradice (změnit zemi, profesi, kroj, víru). Následně roku 1914 a zejména 1950 se situace opakuje: opouští jazyk a vše, co je spojené s venkovským životem: nábytek, artefakty lidového umění atd.⁵³

Kolem r. 1968 potom dochází k obratu negativní identity v pozitivní. Bretonství začíná být obyvatelstvem vyhledáváno, a dochází i k rekonstrukci některých atributů této etnické příslušnosti (zejm. hudba, tanec, jazyk). Zpočátku tato rehabilitace bretonství probíhá zejména mezi mladou městskou inteligencí. Toto „novobretonství“ se liší od toho původního v tom, že je „vybráno“, nikoli „trpěno“.⁵⁴ Je také otevřené (zejména keltskému světu), nikoli uzavřeno do sebe.

⁵⁰ Autor podotýká, že takovéto charakteristiky jsou u menšinových skupin velmi časté. Tamtéž: 120.

⁵¹ Tamtéž: 123.

⁵² Viz kapitola 2.4

⁵³ SIMON 1999: 141.

⁵⁴ „*davantage choisie que subie*“ (vlastní překlad). Tamtéž: 145.

Co se týče jazyka, autor doslova uvádí: „*Hnutí na podporu bretonštiny (které vzniklo v opozici k francouzské ideologii) udělalo z bretonštiny symbol bretonské identity par excellence.*“⁵⁵

Jako současné elementy bretonskosti autor cituje: území, kroj, hudba, tance, rehabilitace venkova a lidových artefaktů, vlajka, automobilová poznávací značka *Bzh*,⁵⁶ jméno (lidé se často nechávají „pobretonštit“).⁵⁷

2.3.2 Pojetí R. Le Coadica

Podle dalšího odborníka na bretonskou identitu, R. Le Coadica, je bretonství v současné době v plném rozkvětu.⁵⁸ Ve své publikaci si klade jako stěžejní otázku, k čemu se vztahuje současné pojetí této identity, když dva základní pilíře – jazyk a historie – byly poslední dobou tolik otřeseny.⁵⁹ Podle něho jsou současnými atributy bretonství:⁶⁰

- Vztah k přírodě
- Charakter (divoký, drsný, cestovatel, zároveň však domácí typ, hrdý, pyšný, bojovný, tvrdohlavý, odvážný, pracovitý, čestný, věrný, naivní, veselý, avšak v jistém slova smyslu zároveň smutný)
- společenské praktiky (důležitost rodiny, diskrétnost, alkoholismus)
- důležité postavení ženy v bretonské společnosti
- vztah ke smrti

Jak je zmíněno výše, i podle tohoto autora je jazyk jednou ze základních součástí bretonské identity. V současné době však přítomnost bretonštiny jako atributu bretonskosti nepovažuje za nutnou, a soudí, že u většiny populace není ve významější míře přítomna.⁶¹

⁵⁵ „*Le mouvement breton (construit face à l’ideologie fr.) a fait de la lg br. un symbole par excellence de la nationalité bretonne.*” Tamtéž: 162 – 163.

⁵⁶ Z bretonského *Breizh*, neboli Bretaň

⁵⁷ Tamtéž: 174 – 176.

⁵⁸ Jako projevy této vzkvétající identity autor cituje fest-noz, nošení bretonských symbolů, pozitivní vztah k bretonštině, který již přesahuje kruhy zapálených bojovníků o její zrovnoprávnění. Poukazuje také na výsledky výzkumu OIP z roku 1999, podle nichž jsou Bretonci skupinou s nejsilnějším regionálním uvědoměním ve Francii. LE COADIC 1998: 16.

⁵⁹ Tamtéž: 18.

⁶⁰ Tamtéž: 81 – 89.

⁶¹ V rozhovoru však jednoznačně říká, že podle něho bretonština hraje ve výstavbě bretonskosti velmi významnou roli. Její znalost však není podmínkou, bretonština je prvkem bretonské identity ze symbolického hlediska. Rozhovor s Ronanem Le Coadicem, březen 2011.

I R. Le Coadic poukazuje na negativní identitu nedávné minulosti, která se obrátila v současnou pozitivní. Zmiňuje však, že v některých případech negativní vnímání bretonství ještě zcela nezmizelo (zejména u starších žen z Dolní Bretaně).⁶²

2.3.3 Atributy bretonskosti podle J. Tvrzové:⁶³

J. Tvrzová napsala na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy bakalářskou práci zabývající se národně-emanipačním procesem a konstrukcí identity Bretonců. Ve své práci uvádí následující atributy bretonství:

- jazyk/y: Autorka uvádí, že „identitární“ je spíše bretonština.⁶⁴ Jedná se o více či méně důležitý element (pro někoho však není důležitý vůbec).
- kultura: Velmi důležitá součást (zejména hudba, fest-noz, folklórní tradice).
- historie Bretaně: Avšak autorka poukazuje na obtíže při jejím šíření (podobná situace jako jazyk).
- geografie Bretaně: bretonská krajina (moře, klima, lidová architektura)
- vazba na životní prostředí: sepjetí v souvislosti s ekologickými katastrofami, manifestacemi proti jaderné elektrárně atd.
- keltství, keltské kořeny
- bretonský charakter, sdílené hodnoty a představa typického jedince (otevřenost i uzavřenost, pohostinnost, solidarita, tvrdohlavost)

2.3.4 Současná revoluce bretonské identity

Zajímavé poznatky o současném stavu bretonské identity, jejího vytváření a vnímání bretonskou populací, přináší rozhovor s Lukianem Kergoatem z katedry bretonštiny a keltských jazyků univerzity Rennes 2. Ten si v poslední době všímá jevu, který označuje za tzv. revoluci bretonské identity.⁶⁵ Popisuje dvě fáze osvojování si pozitivní identity, které navazují na již zmíněnou identitu negativní. V 70. letech si podle něho Bretonci začali znovu přivlastňovat elementy bretonské identity, ale tento fenomén pozbyval na jednotě. Každý si přivlastnil svůj vybraný prvek, a o ostatní se příliš nestaral. Kdežto dnes podle jeho slov

⁶² Tamtéž: 257

⁶³ TVRZOVÁ 2008: 49 – 56. Problematikou bretonské symboliky, která je úzce spjata s bretonskou identitou, se zabývá další diplomová práce: Srov. JÚZKOVÁ 2009.

⁶⁴ To potvrzují i poznatky z terénního výzkumu. Viz kapitola 4.

⁶⁵ Lukian Kergoat zároveň přiznává, že si není jist vhodností pojmenování tohoto fenoménu. Má obavy, aby termínu „révolution identitaire“ nezneužila extrémní pravice. Rozhovor s Lukianem Kergoatem, březen 2011.

vcházíme do zcela nového období. Zdá se, že osvojování si bretonské identity začíná být koherentnější. Neznamená to, že všichni Bretonci se najednou ztotožní po praktické stránce se všemi výše vyjmenovanými atributy, ale podle L. Kergoata jsou si dnes lidé vědomi propojenosti všech prvků bretonské etnicity. A i ty, které se jich primárně netýkají, pro ně mají určitou symbolickou hodnotu. To dokládá na příkladu bretonštiny, která je dnes podle jeho názoru pro všechny Bretonce velmi důležitým určovatelem jejich identity, i když ji nemluví, neučí se jí, ani neposílají své děti do bilingvních škol. Bretonština je pro ně důležitá právě ze symbolického hlediska.⁶⁶

2.4 Menšinové jazyky

2.4.1 Menšinová situace, etnické a jazykové menšiny: definice pojmů

Než přejdeme k jádru kapitoly, bude dobré vymezit použité termíny. Např. francouzský sociolog P.-J. Simon chápe **menšinu** jako společnost vytvořenou na základě společného původu: ať již skutečného, anebo předpokládaného, a dále na základě společného jazyka, kultury, eventuálně náboženství, které jsou víceméně sdíleny členy této skupiny. Pro definování menšiny není tolik důležitý počet členů, jako spíše situace dominance ze strany většinové společnosti (etnika, jazykové skupiny, či jiné, jelikož typů menšin v současné společnosti rozlišujeme celou škálu) a závislosti na ní.⁶⁷ Vztah mezi většinovou a menšinovou skupinou se může pohybovat od podpory přes toleranci až k utlačování a asimilaci. S těmito negativními projevy se menšinové skupiny donedávna často setkávaly, dnes je již všeobecným trendem ochrana rozmanitosti kultur, díky které dochází k podpoře menšin, ale pravdou zůstává, že mnoho jich zůstává stále ohroženo.⁶⁸

P.-J. Simon také popisuje, že zmíněné asimilační tendence většinových skupin vůči menšinovým (které se projevují potlačováním historie, jazyka, kultury, a autonomního rozvoje regionu, a také devalorizací této kultury a příslušnosti k ní) mívají procesem interiorizace této vnější stigmatizace za následek vytvoření pocitu studu za vlastní příslušnost a její komponenty, vedoucí až k nenávisti ke své vlastní kultuře a příslušnosti (tzv. negativní identita). Ta se může projevit dvěma způsoby: buď pasivním komplexem méněcennosti, anebo přímo odmítnutím své původní identity. Častým schématem následného vývoje (zejména pokud se podmínky vztahu mezi většinovou a menšinovou skupinou zlepší) bývá

⁶⁶ Viz kapitola 7.3

⁶⁷ SIMON 1999: 154 – 155.

⁶⁸ Srov. např. ŠATAVA 2009: 36.

tzv. „*obrácení stigmatu v emblém*“,⁶⁹ neboli vytvoření pozitivní identity v opozici k v minulosti prožívané identitě negativní.⁷⁰

Jak již bylo zmíněno, termín **etnická menšina** je mnohoznačný. Důležitost jazyka ve vymezení těchto skupin je patrná ze skutečnosti, že v poslední době se čím dál tím častěji v tomto kontextu hovoří také o **jazykových menšinách**, malých nebo méně užívaných/rozšířených jazycích či o regionálních jazycích.⁷¹ Jazyk je bezesporu úzce spojen s danou kulturou a identitou. Slovy J. Fishmana „[...] *tradičně asociovaný jazyk je v rámci své kultury více než jen nástroj komunikace.*“⁷²

2.4.2 Fenomény vývoje menšinových jazyků, aktuální situace

2.4.2.1 Jazykový posun jako důsledek jazykové asimilace

V současné době existuje na světě odhadem 5 000 až 7 000 jazyků, z nichž velké množství se nachází v menšinové situaci, a jejich počet se rapidně snižuje.⁷³ Fenomén jazykové asimilace je pravděpodobně starý jako jazyky samy, ale je třeba si uvědomit, že zejména ve druhé polovině 20. století se velmi urychlil, a to kvůli dramatické intenzifikaci jevu, který již zmíněný J. Fishman nazval *language shift* (česky jazykový posun). Tento jev se projevuje přerušáním mezigeneračního předávání jazyka,⁷⁴ je ovlivněn mnoha faktory, jako demografické změny, migrace, či společenská a kulturní diskreditace dané skupiny,⁷⁵ a zintenzivněn stále sílící globalizací.⁷⁶ Jazyková asimilace má různé podoby, a může vyústit v různé stupně ohrožení, modifikace, či samotného vymýcení dotyčného menšinového jazyka (tzv. *language death*).⁷⁷ Tyto procesy mají na menšinové jazyky silný dopad: více než desetina jazyků světa se dnes nachází v posledním stadiu své existence, a přibližně 80% je vážně ohroženo zánikem.⁷⁸

2.4.2.2 Nárůst zájmu o menšinové jazyky a jejich ochrana jako současný trend

Ohroženost menšinových jazyků se tedy vyhroutil zhruba v polovině 20. století. Avšak zájem v odborných kruzích o tuto problematiku se objevuje ve významnější míře až v 90.

⁶⁹ „*Retournement du stigmaté en emblème*“ (vlastní překlad). SIMON 2006: 162.

⁷⁰ SIMON 2006: 161 – 162.

⁷¹ Viz kapitola 2.1.3

⁷² „[...] *traditionally associated language is more than just a tool of communication for its culture.*“ (vlastní překlad) FISHMAN 2001: 5.

⁷³ ŠATAVA 2009: 41.

⁷⁴ FISHMAN 1991: 39 – 79. Srov. též ŠATAVA 2009: 40.

⁷⁵ FISHMAN 1991: 57 – 62.

⁷⁶ FISHMAN 2001: 6.

⁷⁷ ŠATAVA 2009: 41 – 42.

⁷⁸ Tamtéž: 41.

letech.⁷⁹ V současné situaci jsme svědky všeobecného diskurzu o ochraně a podpoře menšinových jazyků (stejně jako se klade důraz na dodržování lidských práv, a udržení kulturní i přírodní rozmanitosti).⁸⁰ Tento pozitivní trend je patrný z množství aktivit a mezinárodních ustanovení, jako např. konference v Kodani v roce 1990, Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin Rady Evropy (Českou republikou podepsána v roce 1995 a ratifikována v roce 1998), a Evropská charta regionálních a menšinových jazyků, vydaná stejnou institucí, a Českou republikou podepsána v roce 2000 (v platnost vstoupila v roce 2007).⁸¹ Vznikají také nadnárodní instituce zabývající se ochranou menšinových jazyků, a umožňující kontakt mezi různými menšinami, jako např. Federal Union of European Nationalities, European Bureau for Lesser Used Languages, Minority Rights Group, Gessellschaft für bedrohte Völker, a European Centre for Minority Issues.⁸² Jak však uvádí J. Fishman, ještě v 90. letech 20. století stojí ve středu akademické diskuse pesimistické fenomény jako jazykový posun, ohrožení jazyků či jazyková smrt, kdežto možné pozitivní změny jsou opomíjeny, a je na ně pohlíženo spíše s despektem (jako na „*iracionální*“ a „*zpátečnické*“ snahy), a to nejen mezi širokou veřejností, ale i v odborných kruzích.⁸³ O deset let později však autor poukazuje na pozitivní změny: *reversing language shift* se dostal do středu zájmu veřejnosti, médií i akademické diskuse.⁸⁴

2.4.2.3 Revitalizace a obrácení směru jazykového posunu

Zhruba od 60. let 20. století se objevuje nový fenomén ve vývoji menšinových jazyků: tzv. *ethnic revival* (etnické znovuoživení, či revitalizace). Již zmíněný J. Fishman hovoří v tomto smyslu o tzv. *reversing language shift* (obrácení směru jazykového posunu). Jedná se o sociální hnutí, typ sociokulturní změny, a zároveň o subkategorii jazykového plánování,⁸⁵ jejímž cílem je navrácení životaschopnosti ohroženým jazykům.⁸⁶ Od této doby již došlo k četným pozitivním obrátům, ať na poli jazykové politiky, tak v rámci postojů k menšinovým jazykům mezi širokou veřejností.⁸⁷ Zvýšily se šance na přetrvání etnických či jazykových menšinových skupin, a mnoho revitalizačních snah je dnes již možné prohlásit za

⁷⁹ Tamtéž: 40.

⁸⁰ Tamtéž: 46, 49.

⁸¹ Tamtéž: 36.

⁸² Tamtéž: 101.

⁸³ FISHMAN 1990: 7 – 10.

⁸⁴ FISHMAN 2001: XII.

⁸⁵ Srov. např. NEKVAPIL 2010.

⁸⁶ FISHMAN 1990: 7 – 12.

⁸⁷ FISHMAN 2001: 477 – 479. Autor poukazuje zejména na pozitivní změny ve vnímání samotné možnosti obrácení směru jazykového posunu, které nastaly během posledního desetiletí 20. století. Srov. též ŠATAVA 2009: 49.

úspěšné: Jde zejména o hebrejštinu, katalánštinu, a francouzštinu v Québecu.⁸⁸ Pozitivních změn dosáhly také např. baskičtina, velština, skotština, či laponština.⁸⁹ Situace množství dalších je však stále otevřená, a je třeba dále pokračovat v započaté podpoře, aby dotyčným jazykům byly věnovány co možná nejvhodnější podmínky pro realizaci snah o jejich udržení.⁹⁰

⁸⁸ FISHMAN 1991: 287 – 336.

⁸⁹ ŠATAVA 2009: 58 – 59.

⁹⁰ Více o praktických možnostech realizace obrácení směru jazykového posunu in: FISHMAN 1991.

3 Bretonština

3.1 Bretonština jako jeden z jazyků Francie

3.1.1 Jazyková politika Francie

Francie se na první pohled jeví jako centralizovaný, monoetnický a monolingvní stát, o což také usilovala svou jazykovou politikou od dob francouzské revoluce, jak uvidíme níže. Realita je však jiná: na území Francie se vyskytuje mnoho dalších jazyků, ať již to jsou jazyky autochtonní, či jazyky imigrantů.⁹¹

Francouzština si začíná získávat výsadní místo v této zemi již v roce 1539, kdy král František I. rozhodnutím z Villers-Côtterets vyhláší, že všechny oficiální dokumenty budou od této doby ve francouzštině (do té doby byla úředním jazykem latina).

Výrazný obrat však nastal až v době francouzské revoluce, kdy byla francouzština v rámci jednoty Francie prohlášena za národní a jediný jazyk tohoto státu. V té době se v dotyčných regionech hovořilo spíše výhradně místními jazyky (navíc se v tomto období ani nemluvalo o jazycích, ale o tzv. *idiomes*⁹²), cílem bylo tedy zavést francouzštinu i do těchto oblastí. Zpočátku se tak dělo víceméně „mírovou cestou“,⁹³ kdy místní jazyky byly tolerovány jako nástroj osvojování francouzštiny, od roku 1881 je však zavedena povinná školní docházka, a typový školní řád předepisuje, že francouzština bude jediným jazykem užívaným ve škole. Začíná tedy období asimilace regionálních jazyků,⁹⁴ která pro svůj cíl užívá i velmi drastických prostředků,⁹⁵ devalorizujících dané jazyky a jejich kultury. Na přelomu 19. a 20. století se k této školské cestě prosazování francouzštiny přidá i boj státu s církví, která regionální jazyky pro své potřeby stále používá. V roce 1905 pak dochází k oddělení světské a církevní moci, a napětí v této sféře se trochu uvolňuje.⁹⁶ Ve školství však cíl vymýtit regionální jazyky přetrvává, a dokonce zesiluje.

⁹¹ Autochtonní jazyky Francie viz kapitola 7. 1.

⁹² VLASÁK 2002 překládá jako místní mluva, nářečí. BROUDIC 1995: 267.

⁹³ I když již od samého počátku tohoto období narážíme na početná represivní ustanovení, jako např. *Rapport Barère* a *Rapport Grégoire* z roku 1794, které očerňují místní jazyky jako „barbarské mluvy“, není na ně dokonce pohlíženo ani jako na jazyk, ale jsou označovány jako „idiomes“ (nářečí, vlastní překlad), a jsou viděny jako překážka revoluce a hrozba jednotě francouzského národa, které je třeba se zbavit. Viz např. ABALAIN 2007: 118 – 114, VACULA 2003, MATOUŠKOVÁ 2008: 3-9.

⁹⁴ Teorií asimilační jazykové politiky se zabývá např. SIMON 2006. Viz kapitola 2.4.1

⁹⁵ Jako např. užití tzv. symbolu, viz kapitola 3.3. Srov. také ABALAIN 2007: 114.

⁹⁶ Viz ABALAIN 2007: 115.

Represe regionálních jazyků se vyhrcoje v meziválečném období, po skončení druhé světové války se situace začíná postupně zlepšovat.⁹⁷ V roce 1951 vchází v platnost zákon Deixonne, který umožňuje volitelnou výuku bretonštiny, baskičtiny, katalánštiny a korsičtiny na druhém stupni základních škol a na středních školách.⁹⁸ Jde o jednu hodinu týdně, a je možné z těchto jazyků skládat volitelnou část maturitní zkoušky, která však není započítávána do výsledného hodnocení.⁹⁹ To je významný obrat v politice vůči regionálním jazykům. Avšak pohrdavý postoj a devalorizace těchto jazyků i nadále přetrvávají, a výroky některých politiků velmi připomínají zmíněný diskurz 18. - 19. století. Např. francouzský prezident George Pompidou v roce 1972 prohlašuje: „*Ve Francii, která by měla být vzorem celé Evropě, není místo pro regionální jazyky.*“¹⁰⁰

Současná jazyková politika Francie se zdá být paradoxní. Regionální jazyky sice již nejsou cíleně ničeny, a bylo podniknuto několik oficiálních kroků k jejich podpoře (zejména zmíněný zákon Deixonne, dále také zákon Haby z roku 1975 a oběžník Savary z roku 1982, který rozšiřuje výuku regionálních jazyků a umožňuje vytváření bilingvních tříd a vzdělávání učitelů regionálních jazyků¹⁰¹). Zároveň jsme však svědky mnoha kroků, které regionální jazyky rozhodně nepodporují, ba spíše naopak: V roce 1992 je do Ústavy přidán dodatek, který zdůrazňuje, že francouzština je jazykem Republiky.¹⁰² V roce 1994 potom vchází v platnost zákon Toubon, který má za cíl chránit francouzštinu jako státní jazyk, a uzákoňuje povinnost používat ji ve veškeré oficiální komunikaci.¹⁰³ Z důvodu zmíněné dodané věty do Ústavy Francie následně odmítá podepsat Chartu regionálních a menšinových jazyků Rady Evropy, která vstoupila v platnost v roce 1992. Pozitivnější diskuse na toto téma se ve Francii objevuje až od roku 1997 a Charta je nakonec podepsána v roce 1999. Do dnešního dne však stále ještě nebyla ratifikována.¹⁰⁴ Charakteristický postoj francouzského státu k regionálním jazykům ilustrují např. slova ministra školství C. Allègre z roku 2001, který říká: „*Zatímco*

⁹⁷ Zároveň jde však o období, v němž dochází ke zmíněnému jazykovému posunu, viz kapitola 3.3.3

⁹⁸ Toto období po vydání zákona Deixonne lze ztotožnit s fází „tolerance“ menšinových skupin, která je zmíněna v kapitole 2.4.1. Srov. též SIMON 1999.

⁹⁹ Viz např. MATOUŠKOVÁ 2008: 7.

¹⁰⁰ „*Il n'y a pas de place pour des langues et cultures régionales dans une France qui doit marquer l'Europe de son sceau.*“ (vlastní překlad) ABALAIN 2007: 117.

¹⁰¹ MATOUŠKOVÁ 2008: 7.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Tamtéž: 8. Viz také VACULA 2003, ABALAIN 2007: 117.

¹⁰⁴ ABALAIN 2007: 118, 136 – 142, 149. Srov. též http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/default_FR.asp? [12/2011]

Francie potřebuje vytvářet informatiky mluvící anglicky, budeme vytvářet pasáčky mluvící bretonsky a okcitánsky.“¹⁰⁵

3.1.2 Snahy o podporu regionálních jazyků

Paralelně s nepříznivou jazykovou politikou se ve Francii objevují i opačné reakce. Již během 19. století vzniká několik hnutí za podporu regionálních jazyků: v roce 1854 např. hnutí Félibrige, v čele s básníkem F. Mistralem, které se snaží pozvednout okcitánštinu na plnoprávný jazyk.¹⁰⁶ V roce 1839 také vychází sbírka bretonské lidové poezie T. H. de la Villemarqué s názvem *Barzaz Breiz*, která významně ovlivní regionalistické snahy a podpoří zájem o folklor v celé Francii. V roce 1870 vystupuje H. Gaidoz s požadavkem emancipace provincií z výhradní dominance Paříže, a zmiňuje také nadčasové myšlenky o výhodách bilingvismu. Jak je však patrné z výše zmíněného přehledu vývoje francouzské jazykové politiky, těmto návrhům nebyla věnována žádná pozornost.¹⁰⁷

Od této doby hnutí za podporu regionálních kultur a jazyků pokračuje a sílí,¹⁰⁸ a dnes čítá velké množství osob. Ti to však mnohdy nemají jednoduché, jak je patrné ze slov H. Abalaina: „*Ještě dnes jsou bojovníci za kultury a jazyky [...] často podezírání, nebo dokonce obviňováni z toho, že jejich aktivity mají politický podtext, že jsou „autonomisté“, což je termín, který se chybně zaměňuje s „independentisty“, či „separatisty“, požadujícími nezávislost. A to jsou označení, které jsou mnohdy vnímána jako hanebná.*“¹⁰⁹

3.1.3 Jazyky Francie

Jak již bylo řečeno, přesto, že je oficiálně jazykem Republiky francouzština, v této zemi se vyskytuje množství dalších jazyků. B. Cerquiglioni jich ve své zprávě o stavu jazyků Francie¹¹⁰ v roce 1999 identifikoval celkem 75, z nichž 24 se nachází v evropské části Francie, a 51 v zámoří.¹¹¹ Co se týče těch autochtonních, jde konkrétně o alsasštinu, baskičtinu, bretonštinu, katalánštinu, korsičtinu, vlámštinu, lotrinský francique, frankoprovensálštinu, okcitánštinu a

¹⁰⁵ „*La France a besoin de fabriquer des informaticiens parlant anglais et on va fabriquer des bergers parlant breton ou occitan.*“ (vlastní překlad) ABALAIN 2007: 118.

¹⁰⁶ ABALAIN 2007: 121 – 122. Viz též VACULA 2003.

¹⁰⁷ ABALAIN 2007: 122.

¹⁰⁸ Teorii revitalizace se věnuje např. FISHMAN 1991. Viz kapitola 2.4.2.3

¹⁰⁹ „*Aujourd’hui encore, des militants culturels et linguistiques [...] sont souvent soupçonnés, sinon accusés, de nourrir des arrières-pensées politiques, d’être des „autonomistes“ - terme qui se confond à tort avec „indépendentistes“ ou „séparatistes“, appellations jugées infamantes dans certains milieux.*“ (vlastní překlad). ABALAIN 2007: 123.

¹¹⁰ CERQUIGLINI, B. *Les langues de France. Rapport au Ministre de l’Éducation nationale, de la Recherche et de la Technologie, et à la Ministre de la Culture et de l’Environnement*, avril 1999. Cit in: ABALAIN 2007.

¹¹¹ ABALAIN 2007: 147.

její varianty, a jazyky skupiny oïl (franc-comtois, wallon, picard, normand, gallo, poitevin-saintongeais, bourguignon-morvandiau, lorrain, bourbonnais, orléanais, berrichon a champenois).¹¹²

Všechny tyto jazyky jsou víceméně živé, ale nachází se stále ve velmi křehké situaci, podobně jako bretonština, o které bude řeč v následujících kapitolách. Nejlepšímu postavení se těší katalánština a baskičtina, zejména kvůli podpoře sousedního Španělska, na jehož území se tyto jazyky také vyskytují. Jazyky, které se potom nacházejí pouze na území Francie se ocitají v komplikovanější situaci.

Mimo to se na území Francie vyskytuje i mnoho jazyků, které se sem dostaly spolu s imigranty. Mezi těmi nejvýznamějšími figurují např. berberština, dialektální arabština, jidiš, romština, a arménština.¹¹³

Nakonec se mezi jazyky Francie počítají i ty, které se nachází v prostoru jejích zámořských teritorií, zejména kreolštiny vzniklé na základě kontaktu místních jazyků s francouzštinou.

Regionálních jazyků Francie se týká také problém nedostupnosti jakýchkoli oficiálních údajů: z výše zmíněného důvodu oficiální jedinečnosti francouzštiny jako jazyka Republiky se nekonají žádné statistické průzkumy o počtu mluvčích regionálních jazyků.¹¹⁴

3.2 Bretaň - Breizh – Bertaeyn - Bretagne¹¹⁵

3.2.1 Geografické a historické vymezení

Bretaň je jedním z 26 regionů Francie. Toto vymezení je však zavádějící, neboť současný region čítá čtyři départmenty¹¹⁶: Finistère, Côtes d'Armor, Morbihan a Ille-et-Vilaine. Historické území Bretaně však sahalo dále, zahrnovalo i dnešní départment Loire-Atlantique, který byl v roce 1940 přičleněn pod tehdejší názvem Loire-Inférieure k sousednímu regionu Pays de la Loire.

Bretaň se nachází na západním výběžku Francie, na Armorickém poloostrově, má rozlohu 27 208 km² a čítá přibližně 3 miliony obyvatel.¹¹⁷ Kromě administrativního rozdělení se Bretaň dělí také tzv. jazykovou hranicí na dva lingvistické areály: Dolní Bretaň (*Basse-*

¹¹² ABALAIN 2007: 127. Viz kapitola 7.1

¹¹³ ABALAIN 2007: 149.

¹¹⁴ ABALAIN 2007: 6.

¹¹⁵ česky – bretonsky - jazykem gallo - francouzsky

¹¹⁶ Správní jednotky na úrovni okresu.

¹¹⁷ Údaj platný k roku 2006. BRABIS 2006: 1, 60.

Bretagne) na západě, tradičně hovořící bretonsky, a Horní Bretaň (*Haute-Bretagne*) na východě, jejímž tradičním jazykem je gallo.¹¹⁸ Kromě tohoto významného kulturního hlediska se Bretaň dělí ještě z pohledu krajinného rázu. Rozlišuje se tzv. *Armor*, neboli země u moře, pro niž je specifické rozeklané skalnaté pobřeží, divoké moře a nevyzpytatelné počasí, a tzv. *Argoat*, země lesů, tedy vnitrozemí.¹¹⁹

Bretaň je po celé Francii všeobecně známa jako jeden z regionů s tzv. silnou identitou.¹²⁰ Je tomu bezesporu z důvodu přítomnosti specifického jazyka, a také pro vlastní historii a dlouhodobou nezávislost na Francii. V roce 845 panovník Nominoë sjednotil bretonské kmeny, a od té doby až do 10. století byla Bretaň královstvím. Následně pak přešla na statut vévodství, ale stále byla nezávislou jednotkou. V roce 1325 byl sepsán zákoník *La Très Ancienne Coutume de Bretagne*,¹²¹ a v roce 1485 byl ve Vannes založen bretonský Parlament. V roce 1488 byla Bretaň poražena francouzským královstvím v bitvě u Saint-Aubin-du-Cormier, a vévodkyně Anna Bretonská byla následně provdána za francouzského krále Karla VIII. Po jeho smrti byla provdána za následníka trůnu Ludvíka Orleánského. I v této době si však Bretaň stále zachovává nezávislost. V roce 1532 je však Bretaň definitivně připojena k Francii tzv. *Traité d'Union*,¹²² která bývá nazývána také *Traité d'Autonomie*.¹²³ To znamená, že Bretaň si i v rámci francouzského státu nadále zachovala jisté výsadní postavení. To mizí až s rokem 1790, kdy Bretaň přestává oficiálně existovat. Je administrativně rozdělena do pěti départementů. V období kolem francouzské revoluce se v Bretani také prosazuje royalistická opozice, tzv. Šuani. Následující 19. století je pro Bretaň obdobím úpadku. Tento kraj definitivně ztrácí svá práva, a spolu s industrializací končí prosperita zdejší textilní výroby. Nastává období vzrůstající chudoby, a také francizace, interiorizace negativní identity, a postupného opouštění bretonského jazyka, o čemž bude řeč v následujících kapitolách.¹²⁴

3.2.2 Dolní Bretaň¹²⁵

Bretonsky *Breizh-Izel*, francouzsky *Basse-Bretagne*, nebo také *Bretagne bretonnante*,¹²⁶ jazykem gallo *Bâss Brtêgn*. Toto území se také často neformálně označuje jako „*la vraie*

¹¹⁸ Viz kapitola 7.1

¹¹⁹ BRABIS 2006.

¹²⁰ Viz např. GALLIOU, JONES 1998. Tématem identity se zabývá kapitola 2.2.

¹²¹ *Velmi staré zvyklosti bretonské* (vlastní překlad).

¹²² *Smlouva o spojení* (vlastní překlad).

¹²³ *Smlouva o autonomii* (vlastní překlad).

¹²⁴ CHARDRONNET 1965, GALLIOU, JONES 1998.

¹²⁵ Teritoriální vymezení Dolní a Horní Bretaně viz kapitola 7.1.

¹²⁶ *Bretonsky hovořící Bretaň* (vlastní překlad).

Bretagne“.¹²⁷ Podle J. Markale je rozdíl mezi Dolní a Horní Bretaní pro jazykovou odlišnost skutečně významný. Neměl by se však přeceňovat. Ve své publikaci *Traditions de Bretagne* píše: „Neměli bychom se tohoto dělení příliš držet. Zaprvé neovlivňuje pocit přináležitosti k určitému celku: cítíme se ve stejné míře Bretonci ve Fougères jako v Quimperu, jen ne stejným způsobem. A za druhé, na rozdíl od situace v některých jiných bilingvních zemích, se přeci jen na celém území mluví francouzsky, což oslabuje základní opozice.“¹²⁸ Co například spojuje obě části Bretaně, je orální tradice: pohádky a legendy jsou sice tradovány v rozdílných jazycích, avšak témata jsou téměř totožná.¹²⁹ Rozdílnosti jsou však patrné v jiných projevech lidové kultury: pro Dolní Bretaň je charakteristická specificita a silná variabilita lidového oděvu, písní a tanců.¹³⁰ Je zajímavé, že mnohé charakteristické jevy Dolní Bretaně, jako *fest-noz*,¹³¹ typické hudební nástroje (dudy a především specifický dechový nástroj *bombarde*), náboženské slavnosti *pardons*, či typická církevní architektura (kalvárie), byly v nedávné době převzaty jako typické charakteristiky bretonské identity.¹³² Zajímavými ilustracemi lidové kultury Dolní Bretaně, a každodennosti obyvatel této oblasti konce 19. a počátku 20. století jsou mimo jiné v Bretaně i mimo ni proslavená literární díla *Le Cheval d'Orgueil*¹³³ autora Pierra Jakeze Héliase, a *Mémoires d'un paysan bas-breton* (v češtině dostupné jako *Paměti bretonského venkovana*) autora Jean-Marie Déguigneta.¹³⁴

3.2.3 Bretonština - Brezhoneg¹³⁵

3.2.3.1 Základní charakteristiky a historický vývoj jazyka

„Byli jsme tam, a dívali se na sebe, napůl se smáli a napůl byli nepřítelští, více ztraceni než kdybychom byli u Laponců nebo u Algonkinů!“¹³⁶ píše o bretonštině Gustave Flaubert,

¹²⁷ „pravá Bretaň“ (vlastní překlad).

¹²⁸ „Mais il ne faudrait pas s'en tenir à cette séparation. D'abord, elle n'affecte pas le sentiment d'appartenance à une unique communauté: on se sent aussi Breton à Fougères qu'à Quimper mais pas de la même façon. Ensuite, contrairement à ce qui se passe dans certains pays bilingues, le français est cependant parlé partout, ce qui réduit les oppositions fondamentales.“ (vlastní překlad) MARKALE 1976: 14.

¹²⁹ Tamtéž: 121.

¹³⁰ Je to tím, že Dolní Bretaň je rozčleněna na mnohem větší počet tzv. „pays“, malých územních jednotek, které vykazují specifické rozdílnosti v jazyce a lidové kultuře. Předmluva P.-J. Héliase, tamtéž: 6.

¹³¹ Noční slavnost (vlastní překlad). Jde o tradiční taneční slavnosti, spjaté původně s agrárními obyčeji.

¹³² Rozhovor s Ronanem Le Coadicem, březen 2011. Podobnou informaci přináší i učitel bretonštiny na Univerzitě Rennes 2 Dimitri Boekhoorn, který říká, že např. hudební nástroj *bombarde* dnes u všech evokuje celou Bretaň, avšak původně se jedná o tradiční nástroj jihozápadu Bretaně. Poukazuje na paralelu s bretonštinou, která také původně byla jazykem pouze Dolní Bretaně, a dnes je všeobecně vnímána za jazyk celé Bretaně, a její symbol. Rozhovor s Dimitri Boekhoornem, březen 2011. Co se týče bretonské symboliky viz JÚZKOVÁ 2009.

¹³³ *Kůň hrdosti*, vlastní překlad. HÉLIAS 1975. Srov. českou ukázkou in HRBATA 1985.

¹³⁴ DÉGUIGNET 2003.

¹³⁵ česky - bretonsky

¹³⁶ „Nous étions là, nous regardant tous deux, moitié souriants, moitié furieux, plus incompris, plus perdus que chez les Lapons ou les Algonquins.“ (vlastní překlad) BROUDIC 1999: 4.

který tento kraj navštívil spolu se svým přítelem Maximem Du Campem v roce 1847. Bretonština se od francouzštiny opravdu velmi liší. Jedná se o jazyk keltské jazykové rodiny, konkrétněji britonské větve (spolu s velštinou, a také kornštinou). Bretonština vznikla mezi 5. - 7. stoletím n. l., kdy se v galorománské Armorice začalo usazovat obyvatelstvo Britských ostrovů, prchající před nájezdy Sasů, a také před invazí obyvatelstva z Irska a Skotska. Tito lidé mluví brittonštinou, keltským jazykem, který se začíná mísit s místní galštinou a vulgární latinou, a postupně splývá v bretonštinu. Od této doby se také Armorika začíná jmenovat Brittania, tedy Bretaň.¹³⁷

I přes dlouhodobý úzký kontakt s francouzštinou si bretonština zachovala svou osobitost, ať již jde o lexikum, výslovnost, systém skloňování, či syntax (která je na rozdíl od francouzštiny flexibilnější, a na začátek věty vždy umisťuje nejdůležitější element). Charakteristickým rysem bretonštiny, stejně jako ostatních keltských jazyků, jsou tzv. mutace. Jedná se o změny počáteční souhlásky v závislosti na předcházejícím slově, anebo čísle a rodě. (slovo stůl se například v neutrálním tvaru se tedy např. napíše *taol*, kdežto s určitým členem *an daol*).¹³⁸

Bretonština se z historického hlediska dělí na následující fáze: za starou bretonštinu je označována podoba jazyka do 11. století. Z tohoto období existuje málo literárních pramenů, většinou šlo o glosy v latinských textech. Nejstarší dochovaná literární památka v bretonštině pochází z 8. století,¹³⁹ jedná se o lékařský spis. Do dnešní doby je starobretonština patrná v místních názvech, a zároveň se vedou diskuze o tom, zda se přibližuje spíše jazyku ostrovních přistěhovalců, anebo jde spíše o jakési znovuoživení kontinentální galštiny.¹⁴⁰ Střední bretonština sahá od 12. do počátku 17. století, a vykazuje významné podobnosti se starobretonštinou. Z této doby se zachoval bretonsko – latinsko – francouzský slovník z roku 1494 (který je zároveň nejstarším slovníkem francouzštiny), a množství náboženských divadelních her. Vydání gramatiky P. Maunoira v roce 1659 zaznamenává počátek tzv. předmoderní bretonštiny, a moderní bretonština vzniká spolu s vydáním Gonidecovy gramatiky v roce 1807.¹⁴¹

¹³⁷ Tamtéž: 8. GALLIOU, JONES 1998: 153 – 157. Viz též PRESS 1992: 407.

¹³⁸ BROUDIC 1999: 18 – 19, 22.

¹³⁹ Je tedy staršího data než první text ve francouzštině.

¹⁴⁰ GALLIOU, JONES 1998: 154 – 157.

¹⁴¹ Tamtéž: 25. Srov. též CERQUIGLINI 2003.

3.2.3.2 Dialektální rozmanitost versus snahy o standardizaci

I přesto, že teritorium Dolní Bretaně není nijak rozsáhlé, bretonština vykazuje významnou variabilitu. Na tomto území rozlišujeme čtyři základní dialekty: cornouaillais (bretonsky Kerne), léonais (Leon), trégorrois (Treger) a vannetais (Gwened).¹⁴² První tři dialekty jsou si celkem blízké, bývají tedy souhrnně označovány jako „zóna KLT“, kdežto vannetais je v mnoha ohledech odlišný. Liší se zejména palatalizací a umístěním přízvuku.¹⁴³ Usuzuje se, že vannetais si zachoval některé prvky původní galštiny.¹⁴⁴

V minulosti existovaly standardní formy bretonštiny pro každý z těchto dialektů, které byly používány v církevních textech. Tyto standardy koexistovaly až do poloviny 20. století, kdy církev opustila jejich užívání.¹⁴⁵ Dnes jsou zmíněné dialekty přítomné pouze v orální podobě. Kromě dialektů existuje dále množství místních podvariant, lišících se často vesnici od vesnice. Dvojice jazykovědců z univerzity v Brestu, J. Le Dû a Y. Le Berre označují tuto lokální formu jako *badume* (z bretonského *barz du-mañ*, neboli „u nás“).¹⁴⁶

V polovině 20. století tedy byla opuštěna standardizovaná forma jednotlivých dialektů. Tehdejší bojovníci za rozvoj bretonštiny však brzy začali hledat nové možnosti standardizace tohoto jazyka a společného pravopisu. V roce 1941 vzniká *peurunvann*, neboli kompletně unifikovaný pravopis. Tento pravopis se snaží sjednotit všechny čtyři dialekty, a je pro něj typický grafém *zh*, který sjednocuje vannetaiské *h* a z ostatních dialektů (např. Bretaň se ve vannetais píše *Breih*, a v ostatních dialektech *Breiz*. Podle pravopisu *peurunvann* se potom píše *Breizh*). Tzv. univerzitní pravopis z roku 1953 unifikovaný pravopis popírá a navrhuje odlišný pro dialekty KLT a pro vannetais. V roce 1975 potom vzniká tzv. inerdialektální pravopis.¹⁴⁷ Diskuse na toto téma dodnes hýbe Bretaní a jednotná, všemi užívaná norma stále není prosazena. Je však pravdou, že drtivá většina médií používá pravopis *peurunvan*.¹⁴⁸

¹⁴² Viz kapitola 7.1

¹⁴³ Dialekty KLT kladou přízvuk na předposlední slabiku, kdežto vannetais na poslední. CERQUIGLINI 2003: 70. GALLIOU, JONES 1998: 153.

¹⁴⁴ ŠATAVA 1994: 87.

¹⁴⁵ BROUDIC 1999: 23. Lukian Kergoat dodává, že v historii bretonština měla standardní formu, a rozpad jazyka na dialekty je zapříčiněn opouštěním bretonštiny ve šlechtických a oficiálních sférách. Rozhovor s Lukianem Kergoatem, březen 2011.

¹⁴⁶ Jedná se podle nich o intimní formu komunikace se silným identitním významem. BROUDIC 1999: 22.

¹⁴⁷ CERQUIGLINI 2003: 70 – 73. Srov. též. BROUDIC 1999: 21.

¹⁴⁸ BROUDIC 1999: 21. Srov. též PRESS 1992: 412 – 413.

3.2.3.3 Literatura v bretonštině¹⁴⁹

Co se týče bretonské literatury, její počátky se tedy datují od 8. století. Zpočátku šlo zejména o glosy. Z nejstaršího období nejsou literární díla až na výjimky zachována, ale odhaduje se, že bretonština má hlubokou literární tradici, která byla pravděpodobně předávána orální cestou.¹⁵⁰ To prozrazuje i tzv. bretonská tematika, dochovaná v západoevropské literatuře. Množství literárních památek je zachováno z období střední bretonštiny (jde o církevní texty, náboženské, a později i světské divadlo, a také písně a poezii). Fakt, že většina publikací byla církevní provenience, dokazuje označení psaného jazyka jako *brezoneg beleg*, neboli bretonština farářů. Nejznámějšími a mnohokrát reeditovanými díly byly *Heuryou brezonec ha latin*¹⁵¹ od Charlese Le Brise z roku 1712, a *Buaez ar Saent*¹⁵² Doma Clauda Mariga z roku 1752.

Plodné období bretonské literatury začíná v 19. století. Je publikováno velké množství knih, almanachů, i periodik. Bretonština začíná objevovat i nové žánry: světskou poezii, výchovnou literaturu, píseň, dále i politická a historická témata. V tomto období také začíná nabírat na intenzitě zájem o folklor a orální tradici. V roce 1839 vydává T. H. de la Villemarqué sbírku bretonské lidové poezie *Barzaz Breiz*. Toto dílo, obsahující 54 zpěvů Dolní Bretaně v bretonštině s francouzským překladem, sesbíraných samotným autorem, má veliký úspěch.¹⁵³

Ve 20. století, kdy bretonština začíná opouštět své výsadní místo v Dolní Bretani, jsme paradoxně svědky velikého rozmachu literatury v tomto jazyce. Z nejdůležitějších autorů cituji: Roparz Hémon, Jakez Riou a skupina autorů kolem literární revue *Gwalarn*, Pierre-Jakez Hélias, Tanguy Malmanache, Yann-Ber Galloc'h, Anjela Duval, Youenn Gwernig, a další. Co se týče současné generace, jde např. o Yanna Gervena, Tuduala Huona, Mikaela Madega, Goulc'hana Kervellu, a mnohé další. Současní autoři se sdružují zejména kolem literárních periodik *Al Liamm* a *Brud Nevez*.¹⁵⁴ Zajímavým faktem také je, že velké množství bretonsky píšících autorů 20. století pochází z Horní Bretaně.¹⁵⁵

¹⁴⁹ Srov. HRBATA 1985.

¹⁵⁰ GALLIOU, JONES 1992: 157.

¹⁵¹ *Bretonské a latinské hodiny* (vlastní překlad).

¹⁵² *Životy svatých* (vlastní překlad).

¹⁵³ *Barzaz Breiz* byl velmi oblíbený zejména v pařížských intelektuálních kruzích, a přispěl tak k lepšímu vnímání Bretaně z vnějšího pohledu (ovšem pouze ve zmíněné intelektuální sféře). BROUDIC 1999: 46 – 48.

¹⁵⁴ BROUDIC 1999: 48 – 51.

¹⁵⁵ Rozhovor s Alanem Botrelem z katedry bretonštiny a keltských jazyků univerzity Rennes 2, březen 2011.

3.2.4 Horní Bretaň a jazyk gallo

Haott Brtêgn v jazyce gallo, *Breizh-Uhel* v bretonštině, *Haute-Bretagne* ve francouzštině. Jedná se o území na východ od zmíněné jazykové hranice. Toto území bylo již od počátku existence Bretaně silněji vystavováno francouzským vlivům, a vznikl zde jazyk gallo, kterému se věnují následující kapitoly.

3.2.4.1 Základní informace

Gallo je románský jazyk skupiny oïl, příbuzný s jazyky normand, angevin a poitevin. Je užíván ve východní části regionu Bretaň, v Loire-Atlantique, a také v pomezních oblastech sousedních départementů Mayenne a Maine-et-Loire. Označení *guallo* či *gallou*, které vzniklo z bretonského označení pro cizince, resp. Francouze, je doloženo již ve 14. století. Toto vymezení je také patrné z velmi četných příjmení *Le Gall* či *Le Gallo* v Dolní Bretani (a *Le Breton* v Horní Bretani). Jazyk gallo vznikl spojením vulgární latiny s galským substrátem, a následně byl velmi ovlivněn sousední bretonštinou¹⁵⁶. Stejně jako bretonština, i gallo se vyznačuje silnou lokální variabilitou, a donedávno šlo spíše o jazyk orálního charakteru.

3.2.4.2 Status jazyka

Tento jazyk, jak podotýkají odborníci, má ještě větší problémy s existencí než bretonština. Trpí totiž tzv. dvojím komplexem. V průběhu nedávné historie si samozřejmě vytrpěl totéž co bretonština, byl venkovským zaostalým jazykem oproti vysoko postavené francouzštině, navíc pro příbuznost s francouzštinou vznikla v mentalitách lidí představa, že se nejedná o jazyk, ale o tzv. *patois*, určitou deformaci francouzštiny.¹⁵⁷ Obyvatelé Dolní Bretaně však trpí ještě druhou nedostatečností, a to vzhledem k sousednímu regionálnímu jazyku. Z pohledu jazykové politiky byly sice oba jazyky v minulosti stejně ušlapávány, a od roku 2004 jsou stejnou měrou uznány, ale v mentalitách lidí je zkrátka symbolem Bretaně bretonština, a to, že se jí mluvilo víceméně jen na jedné polovině území nehraje při této představě významnou roli. I dnes se můžeme setkat s konstatováním, že „*lidé z Finistère, to jsou opravdoví Bretonci!*“,¹⁵⁸ a bylo tomu tak i v minulosti. Např. Ronan Le Coadic vypráví o svém dědečkovi z Dolní Bretaně, který jako zemědělec jezdil občas na trh do Horní Bretaně, a vždy ho rozhořčovalo, že tamní obyvatelé při jejich příjezdu volali „*Bretonci jedou!*“, protože on

¹⁵⁶ Jazykové obohacování bylo samozřejmě vzájemné, i bretonština je velmi ovlivněna jazykem gallo, zejména po stránce lexikální. ABALAIN 2007: 164.

¹⁵⁷ Velmi hanlivé označení pro nářečí. Dalo by se srovnat s českým slovem „hatmatilka“.

¹⁵⁸ S podobnými tvrzeními jsem se často setkávala během terénního výzkumu. Bertran Ôbrée říká, že ještě v 70. a 80. letech lidé velmi trpěli komplexem méněcennosti a studem za svůj jazyk, a obdivně vzhlíželi k bretonsky mluvícím Bretoncům. „*To jsou opravdoví Bretonci!*“, říkala jeho maminka. Dnes už se prý tento postoj vytrácí. Rozhovor s Bertranem Ôbrée, březen 2011.

je považoval za Bretonce stejně jako sebe.¹⁵⁹ Pro označení obyvatel Horní Bretaně se také vžil pejorativní název *sot Breton*.¹⁶⁰

3.2.4.3 Současná situace užívání jazyka gallo

Dnes je velmi těžké odhadnout, kolik mluvčích tohoto jazyka existuje. A to z několika důvodů. Zaprvé, pokud se výzkumník zeptá, zda dotázaný mluví jazykem gallo, mnozí ani nebudou vědět, že se jedná o jejich mluvu, protože oni „*mluví patois*“.¹⁶¹ A i když se zeptá, zda mluví *patois*, lidé při průzkumech málokdy přiznají, že ano, protože natolik zvnitřněli stud za tuto „zaostalou hatmatilku.“¹⁶² Situace gallo je tedy ještě křehčí než sousední bretonštiny. Podle slov Bertrana Ôbrée, ředitele Chubri,¹⁶³ však také není tak jednoznačná: je mnoho lidí, kteří se o tento jazyk zajímají. Problémem je však nedostatek kurzů (na některých školách je možnost učit se gallo v rámci volitelného předmětu, ale kurzy pro dospělé ani studijní program na univerzitě neexistují.). Bretonštinu a její šíření do Horní Bretaně také nevnímá jako hrozbu, naopak má zkušenosti s tím, že spousta lidí se dá nejdříve na bretonštinu, a po nějaké době si uvědomí, že vlastně „jejich“ jazykem je gallo, a tak se ho naučí a propagují ho. Bertran Ôbrée poukazuje na optimistické výhledy: lidé se o gallo zajímají, a s chutí podporovat tento jazyk přichází i některé obce a média. Avšak, problém je v nedostatku financí. Říká, že ač je gallo od roku 2004 uznáno stejně jako bretonština jazykem Bretaně, množství financí, které plán rozvoje těchto jazyků věnuje na projekty jejich podpory, je značně nevyrovnané (97% rozpočtu pro bretonštinu proti 3% pro gallo). Hnutí za jazyk gallo je novějšího data než to bretonské: rozvíjí se až v od 70. let, a to díky spolkům jako *Amis du parler gallo*¹⁶⁴ a *Bertaeyn Galeizz*¹⁶⁵. V 80. letech byla zavedena možnost volitelného předmětu na školách i u maturity, byla vydána antologie literatury v gallo, přeložen slavný komiks *Tintin*, a začaly i debaty o pravopisné normě, které trvají dodnes. Co se týče počtu mluvčích, Bertran Ôbrée má na nespolehlivost výzkumů stejný názor jako Ronan le Coadic, ale odhaduje, že mluvčích gallo bude přibližně stejný počet jako mluvčích bretonštiny, s jediným rozdílem, že gallo nemá nové mluvčí. Podotýká, že je ještě stále možné

¹⁵⁹ Rozhovor s Ronanem Le Coadicem, březen 2011.

¹⁶⁰ „Hloupý Bretonec“, toto pojmenování vzniklo pravděpodobně fonetickou analogií Haut Breton – Sot Breton. Rozhovory s Fulupem Traversem a Ronanem Le Coadicem, březen 2011.

¹⁶¹ Rozhovor s Bertranem Ôbrée, březen 2011. Skutečně, mnoho obyvatel Horní Bretaně, které jsem během terénního výzkumu oslovila, jazyk gallo neznalo.

¹⁶² Rozhovor s Ronanem Le Coadicem, březen 2011.

¹⁶³ Organizace pro rozvoj jazyka gallo, viz <http://www.chubri.org> [11/2011]

¹⁶⁴ *Přátelé jazyka gallo* (vlastní překlad).

¹⁶⁵ Francouzsky *Bretagne gallèse: Bretaň, jejímž jazykem je gallo*. (Vlastní překlad) Viz <http://www.bertaeyn-galeizz.com> [11/2011]

potkat mladé lidi, kteří byli vychováni v gallo, ale jen zřídka.¹⁶⁶ Od října 2011 nabízí Chubri první večerní kurzy gallo v Rennes a v blízkém Chavagne.¹⁶⁷

3.3 Vývoj užívání bretonštiny

Vývoj užívání bretonštiny bychom mohli krátce shrnout následovně: Až do počátků 20. století je to všeobecně používaný jazyk Dolní Bretaně. Od této doby zhruba do 60. let nastupuje pozvolna francouzština, a následně začíná mluvčích bretonštiny rapidně ubývat.¹⁶⁸ Zmíněný vývoj však nebyl tak černobílý, a tak ho detailněji rozebereme ve třech následujících kapitolách.

3.3.1 Od Francouzské revoluce do roku 1880: Pozvolný nástup francouzštiny

I když byla většina populace Dolní Bretaně bretonsky monolingvní až do počátku 20. století, postupný nástup francouzštiny sledujeme již od francouzské revoluce v roce 1789. Heslem tohoto období se stává „jeden národ, jeden jazyk“, národním jazykem je prohlášena francouzština, a všechny ostatní jazyky musí ve jménu jednoty Francie pryč. Také pojem „národ“ mění svůj význam, a Bretonci jím z tohoto nového pohledu přestávají být.¹⁶⁹ V této době se tedy objevují tendence vymýtit regionální jazyky, které později napáchají takové škody.¹⁷⁰ Vývoji francouzské jazykové politiky se podrobněji věnuji v kapitole o menšinových jazycích Francie, zde shrnu tedy jen ty pro Bretaň nejzásadnější informace. V době revoluce se tedy zrodila myšlenka jediného národního jazyka, ale regionálních jazyků se to zatím nijak významně nedotklo. Např. všechny dokumenty byly překládány do regionálních jazyků (v tuto dobu totiž v daných regionech většina populace opravdu hovořila pouze lokálním jazykem¹⁷¹). V lednu roku 1794 vydává Bertrand Barère de Vieuzac *Rapport du Comité du Salut public sur les idiomes*,¹⁷² ve kterém prohlašuje „barbarské žargony“ za překážku revoluce a nepřátele Republiky.¹⁷³ Podobného ražení je i zpráva Henri Jean-Baptiste Grégoira *Rapport sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois et d'universaliser la langue française*,¹⁷⁴ vydaná v červnu téhož roku. V tomto období se francouzština (spolu s dobovými myšlenkami) začíná postupně šířit do regionů prostřednictvím učitelů tohoto

¹⁶⁶ Rozhovor s Bertranem Ôbrée, březen 2011.

¹⁶⁷ <http://www.chubri.org/index.php?page=services&ssmenu=lelsonrenn> [11/2011]

¹⁶⁸ BROUDIC 1995: 441.

¹⁶⁹ BROUDIC 1995: 274.

¹⁷⁰ Viz kapitola 2.4.1 Teorií asimilační jazykové politiky se zabývá např. SIMON 2006.

¹⁷¹ Můžeme tedy zřejmě souhlasit s informátory, kteří mi velmi často během rozhovorů říkali, že naprosto chápou, že zavedení francouzštiny bylo tehdy pro fungování Francie nutné. Ale, jak dodávají, mohlo se tak stát jinou formou, bez nutnosti vymýtit lokální jazyky.

¹⁷² Zpráva Shromáždění veřejného pořádku o nářečích (vlastní překlad).

¹⁷³ BROUDIC 1995: 267.

¹⁷⁴ Zpráva o nutnosti a prostředcích vyhlazení nářečí a rozšíření francouzského jazyka (vlastní překlad).

jazyka, kteří jsou tam vysíláni z Paříže. Regionální jazyky jsou v tuto dobu tedy již viděny jako překážka, kterou je nutno odstranit, ale pořád jsou běžným jazykem komunikace, mateřským jazykem většiny populace (zejména na venkově, neboť do měst a zejména do movitějších rodin francouzština postupuje rychleji), a smí se stále užívat i ve škole, jako pomocný jazyk při osvojování francouzštiny.¹⁷⁵ Podle závěrů F. Broudica je bretonština až do roku 1870 jediným jazykem Dolní Bretaně, až na některé drobné městské výjimky.

3.3.2 Od roku 1880 do druhé světové války: Represe bretonštiny

V roce 1880 je uzákoněna povinná školní docházka ve francouzštině. Na rozdíl od předchozího období jsou regionální jazyky ve školním prostředí úplně zakázány, a to i jako pomůcka pro osvojení francouzštiny a jako jazyk komunikace mezi dětmi. K osvojení francouzštiny je od roku 1887 používána tzv. přímá metoda generálního inspektora Carré, která vylučuje přítomnost bretonštiny.¹⁷⁶ Již tento fakt musel být pro děti (které velmi často přicházely do školy pouze se znalostí bretonštiny¹⁷⁷) velmi traumatizující.¹⁷⁸ Záhy navíc začínají být praktikovány Dosimontovy represivní metody osvojování francouzštiny,¹⁷⁹ z nichž nejznámější je používání tzv. „symbolu“.¹⁸⁰ Jde o symbolický předmět (nejčastěji dřevák, kus dřeva, dřevěné prase, papírový jazyk atd.), který je zavěšen dítěti na krk, jakmile je přistiženo, že promluví bretonsky (a to i o přestávce, při hraní na dvoře atd.). Symbolu se dotyčné dítě může zbavit jedině tak, že udá nějaké jiné dítě, které uslyší mluvit bretonsky. Dítě, které má symbol na konci dne, je potrestáno.¹⁸¹ Tyto praktiky traumatizovaly děti, jejichž mateřským a přirozeným jazykem byla bretonština, ponižovaly je a jejich kulturu, a vzbuzovaly v nich pocit méněcennosti.¹⁸² Symbol byl používán ve většině škol,¹⁸³ a i když

¹⁷⁵ Předtím, než začaly být zřizovány republikánské základní školy, v Bretani fungovaly tzv. „petites écoles“ (malé školy), ve kterých se vyučovalo zejména náboženství a bretonskému jazyku, a „collèges“ (druhý stupeň ZŠ), kde se učilo latině a francouzštině. I přesto však byla v Bretani velká část populace negramotná. BROUDIC 1995.

¹⁷⁶ GUINARD 2001.

¹⁷⁷ Např. v roce 1902, 20 let po uzákonění francouzštiny jako jediného jazyka vzdělávání, přichází do škol naprostá většina dětí bez znalosti tohoto jazyka. BROUDIC 1995: 383.

¹⁷⁸ Spisovatelka zabývající se represí bretonštiny Klaoda An Du ve zmíněném dokumentu hovoří o ženě, která si s naprostou přesností pamatuje na den, kdy jim pan učitel oznámil, že si již o přestávkách nesmí hrát v bretonštině. Když se pak ocitli o přestávce na dvoře, děti jen mlčky chodily dokola – nevěděli, co mají dělat, neuměli si hrát ve francouzštině... Na jiném místě tohoto dokumentu také podotýká, spolu se zpěvákem Erikem Marchandem, jaké měla tato přímá metoda následky pro bretonsky monolingvní děti. Ti měli samozřejmě ve škole veliké potíže, které však nezáviseli na inteligenci, ale na jazykové bariéře. Z externího pohledu však tyto případy mohly jedině potvrdit stereotyp „hloupého Bretonce“. GUINARD 2001.

¹⁷⁹ BROUDIC 1995: 385.

¹⁸⁰ „le symbole“

¹⁸¹ GUINARD 2001.

¹⁸² BROUDIC 1995: 314. Jak mi potvrdili odborníci, se kterými jsem v rámci terénního výzkumu hovořila, tyto praktiky zanechaly dodnes v lidech své stopy (tento fakt je také zaznamenán ve výše zmíněném dokumentárním filmu). Nejen že pocit méněcennosti a stud za tento jazyk i přes zmíněný pozitivní obrat

tomu tak nebylo, bretonština byla všude zakázána a její použití trestáno. Kromě symbolu byly děti trestány i metodou *savon de Marseille*¹⁸⁴: když dítě promluvilo bretonsky, tedy „špinavě“, učitel namočil mýdlo, a „vyčistil“ dítěti ústa.¹⁸⁵ Běžnou školní výbavou byla všefkájící cedule „*Interdit de cracher par terre et de parler breton.*“¹⁸⁶ Co nejrychlejšího osvojení francouzštiny bylo dosahováno i jinými prostředky, jako posílání dětí za prací do města, těch movitějších potom na studia do městských internátních škol.¹⁸⁷

Vedle školy měla velký vliv na opouštění bretonštiny také povinná vojenská služba, zavedená od roku 1872.¹⁸⁸ Během ní se Bretonci, nehovořící ve většině případů jinak než svým rodným jazykem, najednou ocitli ve francouzské společnosti, nerozuměli svému okolí, a stejně jako děti ve školách interiorizovali pocit méněcennosti a stud za svůj jazyk, v souvislosti s čímž si co nejrychleji osvojovali francouzštinu. Tragické byly následky tohoto problému v první světové válce, kdy padla více než třetina mobilizovaných Bretonců,¹⁸⁹ a v některých případech tomu bylo právě z důvodu jazykového nedorozumění. Ti, kteří se z války navrátili, potom přispěli k rozsáhlejšímu šíření francouzštiny.¹⁹⁰

Právě v tuto dobu, od konce 19. do poloviny 20. století, se na základě zmíněných souvislostí buduje ona „negativní identita,“¹⁹¹ která je hlavním důvodem opouštění bretonštiny. Klasickou ilustrací dobového externího pohledu na Bretaň je komiks *Bécassine*,¹⁹² který vychází od roku 1905, a pojednává o Bretonce, která odjela do Paříže, aby se tam živila jako chůva. Tato „typická Bretonka“ je zobrazována jako hloupá, zaostalá, a co

přetrvává u některých – zejména starších – lidí, ale mluví i o psychických traumatech, kterými lidé dodnes trpí. A to nejen kvůli symbolu, ale i kvůli jiným jevům, které šly často ruku v ruce s opouštěním bretonštiny, např. nucení dětí aby mluvily pouze francouzsky, zatímco jejich prarodiče byli bretonsky monolingvní. V mnoha případech tedy byla přerušena komunikace mezi těmito generacemi, což muselo mít také značný psychický dopad. Rozhovor s Dupontovými, březen 2011. Srov. též GUINARD 2001. Spisovatelka Naig Rozmor ve zmíněném dokumentárním filmu hovoří o těchto psychických šrámech, které se jen těžko hojí, a na základě kterých je podle jejího názoru pochopitelné, že Bretonci byli později takoví revanšisté. GUINARD 2001.

¹⁸³ A hodně lidí, včetně vnoučat tehdejších dětí, na něj dodnes vzpomíná, jak jsem zjistila během terénního výzkumu. F. Broudic uvádí, že symbol poznala jedna třetina tehdejších dětí. BROUDIC 1995: 314.

¹⁸⁴ Mýdlo z Marseille (vlastní překlad).

¹⁸⁵ Rozhovor s Lenou Louarn, duben 2009.

¹⁸⁶ Zákaz plivat na zem a mluvit bretonsky (vlastní překlad). ABALAIN 2007: 115.

¹⁸⁷ BROUDIC 1995: 365 – 367.

¹⁸⁸ GUINARD 2001.

¹⁸⁹ GUINARD 2001.

¹⁹⁰ BROUDIC 1995: 301 – 302., srov. také GUINARD 2001. K samotnému traumatu z jazykového šoku ve válečném prostředí se ještě přidává fakt, že následkem prohlášení francouzštiny jako jediného možného jazyka na frontě museli zmobilizovaní Bretonci a jejich rodiny používat tento, jim více či méně cizí jazyk i ve své osobní korespondenci. GUINARD 2001.

¹⁹¹ Tématem negativní identity se zabývá např. SIMON 2006, viz kapitola 2.4.1. Stud za bretonštinu byl však přítomný již delší dobu. Např. H. Baudrillart ve své zprávě o slibném šíření francouzštiny popisuje již v roce 1885 pocit studu, který má ta část populace, která francouzsky ještě neumí. GUINARD 2001.

¹⁹² Ve francouzštině toto pojmenování označuje „*jeune fille niaise*“, tedy mladou hloupoučkou dívku (vlastní překlad). MORVAN 1994: 104.

je zvláště příznačné, je ztvárněna bez úst.¹⁹³ Toto schéma si Bretonci postupně přivlastňovali, a i na základě něho tvořili svoji „negativní identitu“.

V roce 1902 dochází také k zákazu používání bretonštiny v kostelích Dolní Bretaně, což je významnou ranou zasazenou bretonštině, protože ta se dosud těšila aktivnímu životu právě díky katechismu a mších v bretonštině.¹⁹⁴ Znamé je bretonské úsloví „*le breton et la foi sont frère et sœur en Bretagne*.“¹⁹⁵ Ve zmíněném roce 1902 bylo mnoho farářů zbaveno své funkce právě pro používání bretonštiny při mších. V roce 1905 však dochází k oddělení státu a církve, a tak se situace v tomto směru poněkud uklidňuje, a v rurálním prostředí se bretonština jako jazyk náboženství udržuje až do druhé světové války.¹⁹⁶

Opouštění bretonštiny ve prospěch francouzštiny vrcholí v 50. letech, kdy dochází k tzv. jazykovému posunu:¹⁹⁷ drtivá většina populace se rozhodne vychovávat své děti pouze ve francouzštině. Ač je bretonština v naprosté většině jejich mateřským jazykem, na své děti se obrací zásadně francouzsky.¹⁹⁸ A to z následujících pragmatických důvodů, které jdou ruku v ruce s již zmíněnou negativní identitou: sociální prestiž, lepší přístup ke vzdělání, předcházení pravděpodobných šoků a traumat ve školním prostředí a v armádě. Bylo to také jedno z mnoha gest odvracení se od tradiční společnosti. Dnes toho lidé litují,¹⁹⁹ ale tehdy se na bretonštinu pohlíželo, pod vlivem všech zmíněných okolností, jako na překážku sociálního vzestupu, kterou lze překonat jedině tím, že ji úplně zničíte.²⁰⁰ Zajímavé je, že první byly ve francouzštině vychovávány dívky. Ty také francouzštinu preferovaly, jako tehdy módní záležitost.²⁰¹ Bretonština byla v tomto období spíše „jazykem mužů“.²⁰²

¹⁹³ GUINARD 2001. Viz kapitola 7.1.

¹⁹⁴ BROUDIC 1995: 73 – 75.

¹⁹⁵ Bretonsky „*Ar brezoneg hag ar feiz zo breur ha c'hoar e Breiz*“ : „Bretonština a víra jsou v Bretani bratr a sestra“ (vlastní překlad). FAVEREAU 2005: 161. Náboženství je v Bretani skutečně velmi důležité, v uvedené době Bretaň čítala 90% praktikujících katolíků. GUINARD 2001.

¹⁹⁶ GUINARD 2001.

¹⁹⁷ Teorii jazykového posunu rozvíjí FISHMAN 1991. Viz kapitola 2.4.2.1

¹⁹⁸ Zpočátku zejména matky. Podle Klaody An Du nastávaly v této zlomové době v domácnostech nepřírozené situace, kdy celá rodina mluvila bretonsky, pouze matka mluvila s dítětem francouzsky. Ve stejném dokumentu podotýká Lukian Kergoat, že k jazykovému posunu došlo pravděpodobně až v tuto dobu z důvodu, že ještě v meziválečném období – kdy už bretonská populace trpěla komplexem méněcennosti a snila o lepší budoucnosti s francouzštinou – byla většina prarodičů monolingvních. A ti byli právě pro výchovu dětí v rurálním prostředí velmi důležití. GUINARD, 2001.

Pro ilustraci: např. v obci Saint-Méen mluvilo v roce 1945 100% bretonsky. V roce 1952 jich je již 10%. Louis Élégoët, *Saint-Méen, 1981*. In: BROUDIC 1995: 338.

¹⁹⁹ Alespoň ti, se kterými jsem hovořila během terénního výzkumu, resp. děti a vnoučata těch, kteří se tenkrát takto rozhodli.

²⁰⁰ BROUDIC 1995: 356.

²⁰¹ Zatímco po první světové válce byly ženy konzervativnější, a muži přicházeli s francouzštinou, po druhé světové válce chtějí být ženy moderními, a francouzština je pro ně nástrojem svobody, odpoutání se od tradic, způsobu života minulých generací, a vstupenkou do „velkého světa“. GUINARD 2001.

²⁰² BROUDIC 1995: 427 – 429. Viz také GUINARD 2001.: Klaoda An Du říká, že dívky francouzštinu vyhledávaly. I po skončení vyučování se dále bavily v tomto jazyce. Chtěly tak napodobovat dívky

Bretonština tehdy byla synonymem venkovského, zaostalého jazyka (tzv. *langue de plouc*²⁰³), a její vývoj byl úzce spjat s ekonomickým a sociálním vývojem celého regionu. K opouštění bretonštiny tudíž také dochází ve stejné době jako k rozvoji dopravních prostředků, rurálnímu exodu a emigraci z celého regionu,²⁰⁴ urbanizaci, modernizaci zemědělství, rozvoji turismu, a také nástupu médií ve francouzštině.²⁰⁵ Situaci je možno shrnout tak, že přechod od bretonštiny k francouzštině byl podmíněn řadou externích faktorů (zejména politických a ekonomických²⁰⁶), avšak co bylo zásadní, byla právě změna v mentalitě samotného obyvatelstva, pro kterou se (pod tímto vnějším tlakem) bretonština stala překážkou sociálního vzestupu, něčím, za co je třeba se stydět, a co je potřeba co nejrychleji vyměnit za prestižní francouzštinu.²⁰⁷ Má se však za to, že si lidé tehdy nepředstavovali, že existence jejich rodného jazyka by mohla být ohrožena. I přesto, že se rozhodli vychovávat děti ve francouzštině, se domnívali, že bretonština tu stále bude, protože v té době byla i přes vzrůstající francouzštinu přítomna v každodenním životě. Předpokládali tedy, že děti budou umět francouzsky, ale bretonštinu „mají v sobě“, či ji jednoduše odposlechnou od svého okolí.²⁰⁸

Výmluvnou ilustrací významného nástupu francouzštiny v meziválečném období jsou slova Rogera Leprohona, který v již zmíněném dokumentárním filmu vypráví: „*V roce 1928 se sejdou čtyři Bretonci v kavárně. Povídají si bretonsky, když vejde cizinec, obchodník hovořící francouzsky. Podle mého názoru Bretonci buď zmlknou, anebo si dále povídají svým jazykem. Ale o deset let později, v roce 1938, by bylo neslušné pokračovat dál bretonsky! Když vstoupí obchodník hovořící francouzsky, lidé chtějí ukázat, že sice mluví bretonsky, ano, to je pravda, ale pozor: ovládají také dostatečně dobře francouzštinu. Změní tedy jazyk svého*

z města, být „šik“. Kdežto chlápci zanechávali francouzštinu za prahem školy, a venku okamžitě „přepnuli“ na bretonštinu. Jean-Marie Scraigne dodává, že když chtěl chlapec okouzlit nějakou dívku, bylo výhodnější, když se na ní obrátil francouzsky.

²⁰³ *Plouc* je hanlivé slovo, které ve francouzštině označuje venkovana či člověka s hrubými zbůsovy (MORVAN 1994) Zmíněný slovník píše, že jde o slovo neznámého původu, avšak v Bretani se běžně má za to, že jde o hanlivé pojmenování Bretonce, pocházející z velmi časté toponymické předpony *plou-* označující farnost (velké množství bretonských vesnic začíná na *plou-*). FAVEREAU 2005: 32.

²⁰⁴ Bretaň byla až do 60. let nejchudším a nejzaostalejším regionem ve Francii, a jakmile se tedy objevila možnost emigrovat za prací, velká část populace toho využila. Nejčastější destinací byla Paříž, dále také Amerika. GUINARD 2001.

²⁰⁵ BROUDIC 1995: 411 – 425. Počátkem 20. století bylo v Bretani např. vydáváno několik bretonských týdeníků, avšak v tuto dobu již přicházejí první deníky ve francouzštině. GUINARD 2001.

²⁰⁶ Podle F. Broudica převažovaly důvody ekonomické. BROUDIC 1995: 444.

²⁰⁷ Jak poznamenává Ronan Le Coadic ve zmíněném dokumentu, v tehdejších mentalitách byla pravděpodobně vžitá představa, že v hlavě je prostor pouze pro jeden jazyk, a pokud chceme, aby tam byla francouzština, musíme bretonštinu odstranit. GUINARD, 2001.

²⁰⁸ BROUDIC 1995: 386.

hovoru, a začnou si povídat francouzsky.“²⁰⁹ Na tomto příkladu je patrné, jak francouzština postupně nabývá na prestiži.

Paralelně s úpadkem užívání bretonštiny se však již velmi záhy začíná objevovat hnutí za její rozvoj,²¹⁰ tzv. Emsav²¹¹. Zájem o Bretaň a bretonštinu, který tomuto hnutí předchází, se objevuje již od počátku 19. století (l'Académie Celtique, založená v roce 1805, soustředící se především na lingvistiku a literaturu, l'Association Bretonne, která funguje od roku 1843, s krátkým přerušením za Napoleona, dodnes, le Mouvement Bardique,²¹² který měl jen krátké trvání v šedesátých letech 19. století, a četné aktivity církve, která, jak již bylo řečeno, byla s bretonštinou velmi úzce spjata).²¹³ V tuto dobu jde však spíše o záchranu tradic (zejména v duchu keltismu a pankeltismu), které se vytrácejí, budoucnost jazyka ještě žádné zvláštní obavy nevzbuzuje.²¹⁴

Hnutí samotné se objevuje na přelomu 19. a 20. století. Již v roce 1898 vzniká URB (Union Régionaliste de Bretagne²¹⁵), a v roce 1911 PNB (Parti National Breton²¹⁶). Období do první světové války je označováno jako „první Emsav“, a vyznačuje se tím, že zatím nemá politické cíle, jeho aktivity se odehrávají pouze na kulturním poli (vychází četná periodika v bretonštině, obnovují se folklorní slavnosti a kdysi tak oblíbené divadlo v bretonštině atd.). Zástupci tohoto hnutí jsou zejména šlechta, kněží a venkovské „elity“,²¹⁷ a jde především o návrat k tradiční kultuře a folkloru.²¹⁸

S koncem první světové války se zástupci výše zmíněného hnutí těší naději, že v rámci mírové konference ve Versailles budou uznány jejich požadavky o zrovnoprávnění bretonštiny a možnosti její výuky ve školách, avšak ty jsou zamítnuty. Po válečné odmlce přichází „druhé Emsav“. V roce 1919 začíná skupina UJB vydávat list *Breiz Atao*.²¹⁹ V roce 1925 vydává lingvista Roparz Hémon jeho suplement v bretonštině, literární revui *Gwalarn*.

²⁰⁹ „*Quatre bretonnants, en 1928, sont dans un café. Ils parlent breton entre eux. En 1928 rentre quelqu'un de l'étranger, un représentant de commerce francophone. A mon avis, les Bretons vont se taire, voire continuer à parler breton, silencieusement, entre eux. Mais, dix ans plus tard, en 1938, c'est mal poli de continuer à parler breton quand rentre un représentant de commerce francophone. Et, on va vouloir montrer à ce représentant de commerce francophone, à la veille de la guerre, que, on est des bretonnants, c'est entendu, mais attention: on sait assez le français, pour ne pas être vendu, et on va s'exprimer en français en sa présence.*“ GUINARD 2001.

²¹⁰ Problematikou revitalizačních hnutí se zabývá např. FISHMAN 1991. Viz kapitola 2.4.2.3

²¹¹ Bretonsky „revolta, vzpoura“ (vlastní překlad). FAVEREAU 2005: 156.

²¹² *Bardské hnutí* (vlastní překlad).

²¹³ FAVEREAU 2005: 160.

²¹⁴ GUINARD 2001.

²¹⁵ *Regionalistická Unie Bretaně* (vlastní překlad).

²¹⁶ *Bretonská Národní Strana* (vlastní překlad).

²¹⁷ FAVEREAU 2005: 164.

²¹⁸ FAVEREAU 2005: 161 – 163.

²¹⁹ *Bretagne toujours, tedy Bretaň navždy* (vlastní překlad).

Cílem Roparze Hémona je vznik kvalitní literatury v bretonštině. Toho chce dosáhnout obnovením samotné bretonštiny, která v tehdejší podobě rurálního jazyka tomuto cíli nestačí. Pro Roparze Hémona, jakožto člena nacionalistického proudu hnutí Emsav, je právě „nový“²²⁰ jazyk prostředkem záchrany bretonského národa, který aspiruje na to být národem svobodným. Poté, co byly v roce 1908 unifikovány tři dialekty (které jsou si vzájemně relativně blízké) v tzv. KLT,²²¹ dochází v roce 1941 ke kompletní unifikaci bretonštiny, a vzniká tzv. pravopis *peurunvann*.²²² Ten slouží nejen revui *Gwalarn*, ale dodnes je nejpoužívanějším pravopisem bretonštiny. Tento lingvista se bezesporu²²³ zasloužil o to, že bretonština získala nový život, rozměr jazyka se všim, co plnohodnotný jazyk charakterizuje: nebyla již pouze jazykem rurálního světa, ale jazykem, který dokáže vyjádřit veškeré nuance lidského myšlení, a ve kterém je psána kvalitní literatura (do *Gwalarnu* přispívala řada autorů a tato revue měla mezi bretonskými intelektuály velký úspěch), avšak bohužel tento autor, a s ním řada dalších, byl zlákan možností vytvoření samostatného bretonského státu s pomocí nacistického Německa, což mělo tragické následky pro příští vývoj hnutí za bretonštinu. S Německem kolaborovala jen malá množství členů celého Emsav, avšak v mentalitách lidí zanechala silné stopy. Jak je řečeno ve zmíněném dokumentárním filmu: „*Po skončení války se Breiz Atao*“²²⁴ *stalo sprostým slovem, a bretonština jazykem kolaborantů.*“²²⁵

Spolu s radikalizací části hnutí (zejména PNB) ve 30. letech přichází také autonomistická skupina *Gwenn ha du*²²⁶ s prvním bombovým útokem: v roce 1932 dochází ke zničení pomníku oslavujícího spojení Bretaně s Francií v Rennes.²²⁷

²²⁰Ronan Calvez z univerzity v Brestu k tomuto tématu podotýká, že v této době se i v Bretani, právě v některých kruzích hnutí pro bretonštinu a pro osamostatnění Bretaně, začaly objevovat tendence, které tehdy hýbaly celou Evropou: touha vytvořit „nového člověka“, „nového, totálního Bretonce“. Některé tyto snahy byly tedy prodchnuty fašistickou ideologií, o čemž svědčí i záběry ze schůzí těchto skupin, použité ve zmíněném dokumentárním filmu. GUINARD 2001.

²²¹ Viz kapitola 3.2.3.2

²²² FAVEREAU 2005: 170. Viz také kapitola 3.2.3.2

²²³ Pravdou je však také, že o zásluhách Roparze Hémona se vedou spory dodnes: někteří jeho čin oslavují, jiní ho viní z vytvoření umělého jazyka, vytrženého z lidového kontextu. Podle slov Yvese Le Berre z univerzity v Brestu jde o „jazyk vytvořený jako esperanto, na základě živých jazyků, ale který se žádnému živému jazyku nepodobá. Navíc je používán lidmi, kteří se ho naučili z knih, a tak je silně ovlivněn francouzštinou.“ Dodává také, že „Tito lidé nenáviděli lid. Obviňovali ho z toho, že zradil svou svatou misi chránit svou kulturu, jazyk, zvyky a tradice. [...] Někteří z nich si dokonce přáli, aby lidová bretonština, předávaná po generacích v rodinách, co nejdříve zmizela, aby ta nová, zrekonstruovaná, mohla nastoupit místo ní...“ GUINARD 2001.

²²⁴ *Breiz Atao* původně označovalo pouze výše zmíněné periodikum, avšak postupem času se tento termín rozšířil na označení skupiny bretonských autonomistů v meziválečném období. In: http://fr.wikipedia.org/wiki/Breiz_Atao [11/2011]

²²⁵ „*Avec la fin de la guerre, le mot Breiz Atao est devenu une injure, et le breton la langue des collabos.*“ GUINARD 2001.

²²⁶ Bretonsky „*Černá a bílá*“, což jsou bretonské národní barvy, přítomné na dnes velmi oblíbené bretonské vlajce, která vznikla v roce 1925, vymyšlena Morvanem Marchalem, pravděpodobně inspirována americkou vlajkou (viz kapitola 7.1) FAVEREAU 2005: 156.

Kromě těchto extrémních politických hnutí se v tuto dobu objevuje také množství kulturních organizací. Jde např. o katolickou Bleun-Brug abbého Perrota, či skupinu Ar Falz Alaina Sohiera, bojovníka za bretonštinu ve škole.²²⁸ V letech 1934 – 38 přichází sdružení Brezhoneg er skol²²⁹ s požadavkem vyučování bretonštiny ve školách. Jejich petici podepíše 300 obcí. Mezi lety 1940 – 1944 je dekretem Carcopino na základních školách povoleno 1,5 hodiny vyučování bretonštině týdně.²³⁰ Od roku 1932 také fungují korespondenční kurzy bretonštiny Skol Ober.²³¹

Během války „*vál Bretaní vánek svobody*“, slovy Roparze Hémona.²³² Byl založen Institut Celtique v čele s výše zmíněným lingvistou, Radio Rennes vysílalo pravidelně v bretonštině, tento jazyk se mohl vyučovat ve školách (mimo výuku, jako volitelný předmět).²³³ Avšak po jejím skončení byly z důvodů očernění hnutí následkem kolaborace zmíněné menšiny²³⁴ jakékoli aktivity na podporu bretonštiny nemožné. Bretonština mizí z rozhlasu a ze škol, sdružení se rozpadají. Mizí také definitivně z církevního prostředí: mše jsou v drtivé většině slouženy ve francouzštině, katechismus se již delší dobu vyučuje francouzsky, a významná tradice domácích motliteb, čtení Bible, a večerního čtení knihy *Buhez Ar Zent*²³⁵ v bretonštině se vytrácí.²³⁶

3.3.3 Od skončení druhé světové války: Paradoxní situace

Po skončení druhé světové války tedy dochází k radikálnímu obratu v dosavadním životě bretonského jazyka: lidé se od něho pod vlivem souhrnu výše zmíněných okolností odvracejí, rozhodují se nepředávat ho svým dětem, aby jim tak zajistili lepší budoucnost. Jazyk a bretonská identita jsou navíc očerněny ještě čerstvou vzpomínkou na kolaboraci některých aktivistů za svobodnou Bretaň. O situaci bretonštiny v této době máme informace díky anketě F. Gourvila z roku 1952. Ten došel k závěru, že v dobové Bretani se vyskytují čtyři skupiny lidí:

- ti, kteří mluví pouze bretonsky (6 – 7%, jde zejména o starší ženy)

²²⁷ FAVEREAU 2005: 170.

²²⁸ GUINARD 2001. ("La Faucille"), association d'"instituteurs laïcs partisans de l'enseignement du breton" – sdružení necírkevních učitelů, kteří požadují výuku bretonštiny. (vlastní překlad) http://fr.wikipedia.org/wiki/Enseignement_du_breton [11/2011]

²²⁹ *Bretonština do školy* (vlastní překlad).

²³⁰ http://fr.wikipedia.org/wiki/Enseignement_du_breton [11/2011]

²³¹ <http://www.skolober.com/istorG.htm> [11/2011]

²³² „*Le vent de la liberté a soufflé à travers la Bretagne.*“ (vlastní překlad) GUINARD 2001.

²³³ GUINARD 2001.

²³⁴ Kolaborantů bylo jen 70. GUINARD 2001.

²³⁵ *Životy Svatých* (vlastní překlad).

²³⁶ GUINARD 2001.

- většina populace umí francouzsky, ale používá spíše bretonštinu (50%, ve velkém množství obcí je to však často až 90%)
- také již dost početná skupina lidí, kteří preferují francouzštinu (20%). Jsou to lidé, kteří byli vychováni v bretonštině, a k francouzštině se dostali ve škole, kontaktem s městským prostředím, prací atd. Často se za prací přestěhovali z venkova do města, většinou jako obchodníci.
- 25% mluví jen francouzsky (měšťané)²³⁷

Bretonština je tedy ve společnosti pořád přítomna, ale má již nakročeno do ústraní. Na což populace však většinou nepomyslí, jak již bylo zmíněno. To se projeví až později. Máme možnost srovnat situaci v 50. letech s výsledky šetření ORTF²³⁸ v roce 1970, které se specializovalo na zjišťování počtů posluchačů a diváků programů v bretonštině, ale dává nám možnost nahlédnout i na stav bretonštiny v tehdejší společnosti. Tento průzkum zjistil, že z celkového počtu 1 900 000 osob jich 228 000 uvádí, že se vyjadřují častěji bretonsky než francouzsky (což je 12%), největší procento bretonsky mluvících se nachází v départementu Finistère (zatímco v Ille-et-Vilaine je procento nulové), mezi zemědělci a lidmi se základním vzděláním, a používání bretonštiny roste spolu s věkem.²³⁹

Dále podle ankety vedené rozhlasovou stanicí Radio Breizh Ouest²⁴⁰ v roce 1983 bretonsky v této době rozumí 55,5% populace Dolní Bretaně, z nichž jedna osoba z pěti hovoří bretonsky velmi často, jedna ze tří často, a jedna ze dvou jen občas. Charakteristika typického mluvčí bretonštiny je podobná té předchozí: starší muž se základním vzděláním, z venkovského prostředí (obec do 2000 obyvatel), důchodce.²⁴¹

Již zmíněná anketa TMO Ouest z roku 1990²⁴² přináší podobné výsledky, 55% obyvatel Dolní Bretaně rozumí bretonsky, z nichž jedna pětina bretonsky mluví. Tři čtvrtiny potom používají bretonštinu jen zřídka. Co se týče způsobu osvojení bretonštiny, pro 92% je to mateřský jazyk, 37,5% se bretonsky naučilo s prarodiči, 7% kontaktem s bretonštinou ve svém okolí, a 4,5% (tj. 10 000 osob) v rámci kurzů bretonštiny. Zajímavou informací dokládající jazykový posun je fakt, že děti většiny mluvčích bretonštiny již tímto jazykem nemluví, a také, že rodiče 70% dotázaných bretonsky mluví či mluvili.²⁴³

²³⁷ BROUDIC 1995: 181 – 182, 339 – 340.

²³⁸ *Organisation de la radiotélévision française.*

²³⁹ BROUDIC 1995: 184 – 185.

²⁴⁰ Které v té době vysílá 2 hodiny denně v bretonštině. BROUDIC 1995: 189.

²⁴¹ BROUDIC 1995: 189 – 192.

²⁴² Podle autora se jedná o doposud nejdetailnější výzkum na toto téma. Byl proveden na vzorku 1000 osob z Dolní Bretaně, starších 15 let. BROUDIC 1995: 211.

²⁴³ BROUDIC 1995: 211 – 240.

V letech 1985 – 1992 byly provedeny také tři výzkumy soustředící se na dětskou populaci. Je z nich patrné, že drtivá většina dětí bretonsky nemluví, avšak v jejich rodinách je tento jazyk přítomen.²⁴⁴

Shrneme-li tedy údaje ze zmíněného období, dojdeme k tragickému závěru, že mezi lety 1950 a 1990 klesl počet mluvčích bretonštiny o celých 80% (z 1 100 000 mluvčích na 250 000, ze 75% populace na 20%).²⁴⁵

Toto však není jediná tvář života bretonštiny v poválečném období. Dochází totiž k dosti paradoxnímu jevu: v době, kdy se může zdát, že bretonština je na jistém ústupu, se totiž snahy zmíněného hnutí za její podporu stávají čím dál tím většími a viditelnějšími, a nejen to. Pomalu se mění i jazyková politika Francie, a tak jsou některé z požadavků vyslyšeny, a Emsav začíná nést své první ovoce. Ale možná ještě důležitější změnou je, že se začíná měnit obraz bretonštiny, a vůbec vnímání vlastní příslušnosti k Bretani. Dochází k tzv. obratu z negativního vnímání identity k pozitivnímu.²⁴⁶ Bretonci se přestávají stydět za to, že jsou Bretonci, dochází k rehabilitaci bretonské kultury (zejména na poli hudebním), jejíž součástí je i jazyk, a Bretonci vnímání sebe sama pod vlivem těchto změn úplně obrací: jsou na své bretonství hrdí.

Již v roce 1951 přichází zásadní změna na poli jazykové politiky. Je schválen zákon Deixonne, který povoluje volitelné vyučování čtyř regionálních jazyků (bretonštiny, baskičtiny, katalánštiny a korsičtiny). Jde o pouhou jednu hodinu týdně, ale ze symbolického hlediska se jedná o důležitou změnu. Těsně po válce také probíhá ekonomická restrukturalizace Bretaně, vzniká organizace CELIB,²⁴⁷ zemědělci se sdružují a modernizují své praktiky. Jak říká Ronan Le Coadic, v tomto období jde o modernizaci proti identitě. Zemědělská populace (tedy většina obyvatelstva Bretaně) se ve jménu pokroku odvrací od všeho, co bylo spjaté s tradiční společností: tradičního zemědělství, jazyka, oblečení, předmětů denní potřeby atd.²⁴⁸ V souvislosti s CELIB vzniká v roce 1957 i hnutí MOB,²⁴⁹ které se snaží o autonomii Bretaně (zejména ekonomickou) v rámci francouzského státu, avšak naráží na nedůvěru populace v souvislosti se zmíněnými vzpomínkami na druhou světovou válku.²⁵⁰ V podstatě od té doby projevuje obyvatelstvo jakýmkoli regionalistickým

²⁴⁴ Výzkum M. Benota z roku 1985, A. le Berre z roku 1987, a R. le Coadica z roku 1992. BROUDIC 1995: 342.

²⁴⁵ BROUDIC 1995: 351.

²⁴⁶ Viz kapitola 2.4.1

²⁴⁷ *Comité d'études et de liaison des intérêts bretons* (Výbor pro studium a propojení bretonských zájmů, vlastní překlad). BRABIS 2006.

²⁴⁸ GUINARD 2001.

²⁴⁹ *Mouvement pour l'Organisation de la Bretagne*, Hnutí za organizaci Bretaně (vlastní překlad).

²⁵⁰ GUINARD 2001.

snahám silnou nedůvěru. Což je paradoxní uvědomíme-li si fakt, že právě Bretaň je jednou z oblastí Francie s nejsilnějším regionálním cítěním.²⁵¹ V 60. letech pak vznikají další regionální politická uskupení (ač z výše zmíněného důvodu dosti minoritní), jako např. UDB²⁵² či FLB.²⁵³ V rámci FLB vzniká v roce 1968 ARB²⁵⁴, která v následujících letech provede několik atentátů na symboly státní moci.²⁵⁵

Jestli byla 60. léta dobou, kdy modernita stála proti identitě, pak léta sedmdesátá tuto opozici obrací. Obyvatelstvo Bretaně začíná zpochybňovat mnoho symbolů pokroku (problémy s intenzifikací zemědělství, ekologická katastrofa – havárie ropného tankeru Amoco Cadiz, protesty proti plánované výstavbě jaderné elektrárny na bretonském pobřeží), a znovu se obrací ke svým kořenům.²⁵⁶ Dochází k symbolickému obratu. Podle slov rozhlasového moderátora Loeize Guillamota lidé „vzali *traumata minulosti*, aby z nich vytvořili svou slávu.“²⁵⁷ Býti Bretoncem přestává být potupou, a stává se hrdostí. Jsme svědky tzv. obratu negativní identity v pozitivní, o které píše francouzský sociolog P.-J. Simon.²⁵⁸ Velký podíl na tom má zejména renesance bretonské hudby. Ikonou tohoto období je například Alan Stivell,²⁵⁹ v jehož tvorbě se snoubí bretonská (respektive keltská) tradice s moderními vlivy. Paní Lena Louarn, vice-prezidentka Conseil Régional, ředitelka Office public de la langue bretonne a bývalá ředitelka Skol An Emsav říká, že právě fakt, že Alan Stivell vystoupil v Olympii, na mezinárodní scéně v Paříži, způsobil, že se Bretonci přestali stydět za svůj jazyk, anebo za to, že se bretonsky učí.²⁶⁰ Rehabilituje se také tradiční taneční slavnost *fest-noz*.²⁶¹ Původně se jednalo o taneční zábavu, která pouze v některých oblastech Dolní Bretaně doprovázela agrární výroční obyčej, avšak od 70. let stoupá její obliba. Dnes se tato slavnost, při níž obyvatelstvo všech věkových kategorií tančí tradiční bretonské kolové tance po celou noc, koná velmi často na celém území Bretaně, a je velmi oblíbená. A nejen to, velmi populární a častá je i moderní verze této slavnosti: *fest-noz* s moderní hudbou

²⁵¹ Podle průzkumu CSA v roce 2000 je pro 42% Bretonců důležitější příslušnost k Bretani před příslušností k Francii. LE COADIC 2003.

²⁵² *Union Démocratique de la Bretagne*, Demokratická Unie Bretaně (vlastní překlad).

²⁵³ *Front de Libération de la Bretagne*, Fronta za osamostatnění Bretaně (vlastní překlad).

²⁵⁴ *Armée Républicaine Bretonne*, Bretonská Republikánská Armáda (vlastní překlad).

²⁵⁵ Tyto atentáty se konaly zejména v 60. letech. V 70. letech došlo k útlumu. Jediný atentát, který si vyžádal lidský život byl až poslední, z roku 2000. GUINARD 2001.

²⁵⁶ GUINARD 2001.

²⁵⁷ „*On va ressortir toutes les choses qui font mal et s'en servir pour aller de l'avant.*“ (vlastní překlad). GUINARD 2001.

²⁵⁸ SIMON 2006. Viz kapitola 2.4.1

²⁵⁹ Srov. MORAVČÍK 2004.

²⁶⁰ Rozhovor s Lenou Louarn, duben 2009.

²⁶¹ *noční slavnost* (vlastní překlad).

v bretonštině.²⁶² *Fest-noz* je mimo jiné velmi oblíbenou příležitostí ke konverzaci v bretonštině.²⁶³

Návrat ke kořenům jde ruku v ruce s návratem k jazyku předků. Neznamená to, že se v 70. letech veškeré obyvatelstvo dalo na studium tohoto jazyka, ale důležitým obratem je, že se bretonština ve všeobecném povědomí stává něčím pozitivním,²⁶⁴ dokonce symbolem samotné příslušnosti k Bretani, na kterou je mladá generace v této době tak hrdá. Hojně se začíná sbírat orální tradice rodilých mluvčích, a mezi lidmi se skutečně začíná objevovat chuť se tento jazyk naučit.²⁶⁵

Od roku 1932 je možné učit se díky korespondenčnímu kurzu bretonštiny Skol Ober, který působí dodnes.²⁶⁶ Lidé však chtějí více, sdružují se do spolků a tak vznikají nové možnosti kurzů bretonštiny. V roce 1970 vzniká sdružení Skol An Emsav, nabízející večerní kurzy pro dospělé.²⁶⁷ Co se týče bretonštiny pro děti, v roce 1977 nastává přelomová událost: otevírá se první (mateřská) škola Diwan. Jde o školu nespádající pod státní školství, provozovanou stejnojmenným občanským sdružením, v níž probíhá vzdělání imerzní metodou, tedy pouze v bretonštině. Tento první rok čítá škola pouze pět dětí, je založena jejich rodiči, z převážné části lidmi, kteří se bretonsky sami naučili, tento jazyk se stal v jejich rodinách hlavním komunikačním prostředkem, a postrádali možnost socializace v tomto jazyce pro své děti. Šlo o hrstku intelektuálů bohémského až hippie ražení, a veřejnost zpočátku jejich snahy nebrala moc vážně.²⁶⁸ Během následujících let se však tento typ školy stává mezi bretonskou veřejností čím dál tím více oblíben, a vytváří se síť tohoto typu škol po celé Bretani.²⁶⁹ Podle sociologa F. Élegoëta jde o klíčový moment v revitalizaci bretonštiny: konečně je dokázáno, že je možné vychovávat děti v bretonštině, a že bretonština umožňuje vyjádřit i velmi abstraktní myšlenky. Do té doby se totiž prý říkalo, že toho bretonština není schopna.²⁷⁰ Brzy nato se objevují bilingvní bretonsko-francouzské školy i ve veřejné a soukromé sféře: V roce

²⁶² V Bretani působí mnoho moderních kapel různých žánrů, které zpívají v bretonštině. Viz např. http://fr.wikipedia.org/wiki/Musique_bretonne [11/2011]

²⁶³ Podle slov všech informátorů.

²⁶⁴ Tento proces je však pozvolný, i dnes se stává, že někteří starší zemědělci nechápou, proč se tomuto jazyku dostává takových poct... GUINARD 2001.

²⁶⁵ Podle slov Leny Louarn jde o mladé, kteří rádi chodili na *fest-noz*, a tam, zejména pokud to bylo v Dolní Bretani, slyšeli bretonštinu, což je nalákalo. GUINARD 2001.

²⁶⁶ <http://www.skolober.com/istorG.htm> [11/2011]

²⁶⁷ *Škola hnutí za bretonštinu* (vlastní překlad). http://fr.wikipedia.org/wiki/Enseignement_du_breton [11/2011]

²⁶⁸ GUINARD 2001. (slova lingvisty Bertranda Poignanta)

²⁶⁹ Diwan je oblíben z několika důvodů: pro někoho je to bretonština jako svébytný komunikační jazyk, dále jde o pozitiva bilingvismu, o kterých se v Bretani čím dál tím více mluví (na rozdíl od předchozích dob, kdy převládala myšlenka, že více než jeden jazyk se do hlavy nevejde), a nakonec o alternativní metody vzdělávání. Rozhovor s Youennem Guillantonem, ředitelem Diwan Bro Roazhon, květen 2009.

²⁷⁰ GUINARD 2001.

1979 vzniká občanské sdružení Div Yezh,²⁷¹ díky němuž se bretonština dostává do státních škol, a až později, v roce 1990 sdružení Dihun, organizující bilingvní výuku na soukromých katolických školách.²⁷²

Roku 1977 francouzský prezident Valéry Giscard d'Estaing vyslovuje podporu bretonské kultuře, a podepisuje Bretonskou kulturní chartu,²⁷³ která by měla pomoci rozvíjet výuku bretonštiny. Koncem 70. let se konají časté manifestace za uznání bretonštiny, požadující volitelnou výuku bretonštiny na všech školách v Bretani a pořady v bretonštině v televizi a rozhlasu.²⁷⁴ Tyto „*první ohromné manifestace, s tisíci lidmi bojujícími pro bretonštinu*“²⁷⁵ jsou organizovány zejména hnutím GALV,²⁷⁶ které vzniklo v roce 1969, tehdy pod názvem CALB.²⁷⁷ V 70. letech také vzniká UDB,²⁷⁸ první z bretonských regionalistických stran s levicovou orientací. Tato strana poukazuje v souvislosti s dekolonizací v Alžírsku na „koloniální“ situaci Bretaně.²⁷⁹ V roce 1981 vzniká Institut Culturel de la Bretagne, a v této době také sílí manifestace za vytvoření univerzitního studia bretonštiny. Diplom Licence²⁸⁰ následně vzniká v roce 1982, CAPES²⁸¹ v roce 1985, a DEUG²⁸² v roce 1989. V roce 1983 vzniká EMGANN, levicově orientované nacionalistické hnutí, a v roce 1984 s ním spjaté Stourm ar Brezhoneg, které požaduje oficiální statut bretonštiny a její přítomnost ve veřejné sféře. Po deseti letech zamalovávání monolingvních francouzských nápisů toto hnutí vybojuje bilingvní tabule na silnicích.²⁸³ Mezi lety 1985 a 1990 potom vzniká množství akcí pro rozvoj bretonštiny, mimo jiné je založeno sdružení UGB,²⁸⁴ studentský spolek DAZONT-UEB, a rozvíjí se edice v bretonštině, a nejrůznější kulturní akce.²⁸⁵

Hojnost zmíněných hnutí a aktivit pro obrodu bretonského jazyka a kultury (jejichž výčet rozhodně není konečný) svědčí o již zmíněné změně v mentalitě bretonského obyvatelstva,

²⁷¹ *Dva Jazyky* (vlastní překlad). Jde o sdružení rodičů žáků těchto škol.

²⁷² http://fr.wikipedia.org/wiki/Enseignement_du_breton [11/2011]

²⁷³ *La Charte culturelle de la Bretagne* (vlastní překlad). GUINARD 2001.

²⁷⁴ Televizní vysílání je v Bretani přítomno od roku 1964, a v této době je vysílána v bretonštině symbolická minuta na konci regionálního zpravodajství. V roce 1969 je zrušena, a o rok později vzniká pořad *Breiz o veva*. GUINARD 2001.

²⁷⁵ podle slov Leny Louarn. GUINARD 2001.

²⁷⁶ *Zvolání, výzva* (francouzsky *appel*, vlastní překlad).

²⁷⁷ *Comité d'action pour la langue bretonne*, Akční výbor pro bretonštinu (vlastní překlad).

²⁷⁸ *Union Démocratique Bretonne*, Bretonské demokratické sdružení (vlastní překlad).

²⁷⁹ GUINARD 2001.

²⁸⁰ Ekvivalent titulu Bc.

²⁸¹ *Certificat d'aptitude au professorat de l'enseignement secondaire* (učitelství pro druhý stupeň ZŠ, vlastní překlad).

²⁸² *Diplôme d'études universitaires générale*. <http://www.linternaute.com/dictionnaire/fr/definition/deug/> [11/2011]

²⁸³ GUINARD 2001.

²⁸⁴ *Union des Enseignants de Breton*, Sdružení učitelů bretonštiny (vlastní překlad).

²⁸⁵ FAVEREAU 2005: 169.

kteřá proběhla právě v 70. letech minulého století.²⁸⁶ Bretonství již není potupným předurčením k životu v bídě a méněcennosti, a bretonština překážkou, kterou je nutno odstranit, ale Bretonci jsou najednou na svoji příslušnost hrdí, a jazyk spolu s hudbou a dalšími kulturními faktory jsou symboly této pozitivní identity. Záhy poté, co se ukázalo, v jakém ohrožení se bretonština nachází, se jí dostává nové naděje v podobě rozrůstajícího se počtu dětí v bilingvních školách, či „jen“ studujících bretonštinu jako volitelný předmět, studentů bretonštiny na univerzitách, a dospělých osvojujících si tento jazyk v rámci večerních a korespondenčních kurzů a různých stáží. S nástupem nového milénia jsme v Bretani svědky paradoxní situace, a ve vzduchu visí otázka, co bude dál...

Úpadek a renesanci bretonského jazyka můžeme shrnout slovy bretonské básničky Anjely Duval: „*Jazyk se podobá procesí. Jde z jednoho kopce, přechází údolí, a stoupá na protější svah. Ti, kteří jdou v čele procesí sešli do údolí jako první: vyšší vrstvy společnosti, které šly špatným příkladem, když zavrhlly svůj jazyk ve prospěch francouzštiny. Ti, kteří je následovali, se ještě nacházeli na vrcholu, když vyšší vrstvy byly nejnižší. Ale následovali je, a dostali se stejně nížko, jako oni. Jsou to sedláci, rybáři, a dělníci. První řady procesí se již dostávají na vrchol druhého svahu, ale lid je ještě hluboko v údolí. Ale i oni se dostanou nahoru, protože vždy imitujeme elity. V den, kdy vyšší vrstvy znovuobjeví svůj jazyk, je lid bude následovat, a i on se k němu vrátí. Já říkám, že jazyk bude zachráněn shora.*“²⁸⁷ Tato slova také ilustrují vývoj probíhající revitalizace jazyka: nejprve se týkala pouze elit a specialistů, zatímco dnes se začíná rozšiřovat mezi širokou veřejností.

3.4 Současná situace

3.4.1 Stav bretonštiny v číslech

Pro popis současného stavu užívání bretonštiny nám poslouží výsledky tří na sebe navazujících výzkumů, které byly vedeny F. Broudicem ve spolupráci s TMO Régions mezi lety 1990 - 2007.²⁸⁸

²⁸⁶ Respektive od té doby stále probíhá.

²⁸⁷ „*La langue ressemble à une procession. Elle descend de la colline, traverse la vallée, et remonte l'autre versant. Ceux qui sont en tête de la procession ont descendu la côte les premiers: les bourgeois qui ont donné le mauvais exemple en rejetant leur langue pour adopter le français. Ils ont déjà traversé la vallée, et ils remontent. Les autres qui suivaient se trouvaient encore au sommet quand les bourgeois étaient parvenus en bas. Mais ils ont suivi et ils ont tombé aussi bas que les bourgeois. Ce sont les paysans, les pêcheurs, les ouvriers. La tête de la procession approche du sommet; le peuple est encore au fond de la vallée. Il remontera la pente, car on imite toujours les grands. Le jour où les bougeois bretons retrouveront leur langue, le peuple les suivra et se remettra lui aussi au breton. Je dis que la langue sera sauvée par le haut!*“ GUINARD 2001.

²⁸⁸ BROUDIC 1995, 1999, a 2009. Všechny tři výzkumy se soustředí na populaci starší patnácti let. První dva se věnují pouze situaci v Dolní Bretani, kdežto třetí se soustředí na celé historické území Bretaně.

Podíváme-li se na výsledná čísla, aktuální vývoj užívání bretonštiny se ukazuje být spíše pesimistický: Zatímco mezi lety 1991 a 1997 zůstal počet mluvčích víceméně stabilní, a to 370 000 osob, které bretonštině rozumí (tedy 31% populace), v roce 2007 to je již jen 290 000 osob (22%).²⁸⁹ Bretonština trpí stárnutím svých mluvčích. Navíc rapidně klesá počet těch, kteří ji používají ke každodenní komunikaci (a zároveň narůstá množství jedinců, kteří bretonsky rozumí, ale užívají tento jazyk jen velmi málo). Většina mluvčích bretonštinu používá jen občas. Přes tyto negativní známky však autor zdůrazňuje fakt, který sice nemůže být vyjádřen v číslech, ale pro budoucnost tohoto jazyka je velmi důležitý. Jde o významnou změnu všeobecného pohledu na bretonštinu, která je podle jeho slov patrná již od prvního průzkumu v roce 1990-1991. Jak jsme viděli v historickém průřezu, během 20. století se na bretonštinu (a na bretonskou příslušnost vůbec) pohlíželo velmi negativně. Byla jazykem, který je třeba zapomenout pro možnost sociálního vzestupu. Avšak od 70. let se situace začíná obracet, a nyní už u drtivé většiny populace zaznamenáváme pozitivní postoj k bretonskému jazyku, stejně jako k celé kultuře, a býti Bretoncem je dnes již hodnota, na kterou jsou lidé hrdí, a ne za kterou je třeba se stydět. Jde o fenomén, který je dnes v Bretani všeobecně známý, o kterém se hodně mluví, a na kterém se shodli všichni autoři, jejichž práce jsem měla možnost prostudovat, i odborníci, s kterými jsem hovořila.²⁹⁰

J. I. Press ve svém článku o současné situaci bretonštiny²⁹¹ také poukazuje na tento obrat, a dělí ho na tři fáze: Po období stigmatizace a negativní charakterizace bretonštiny následoval obrat v pozitivní vnímání, ovlivněný spíše shora, neboť tuto fázi nazývá „právo na jinakost.“²⁹² To znamená, že bretonština již není zakázaným jazykem, a Bretonci si pomalu začínají uvědomovat, že není za co se stydět. V současnosti ovšem hovoří o další fázi, kterou nazývá „záliba v jinakosti“.²⁹³ Tento pohled je srovnatelný s třífázovým pojetím vývoje bretonské identity v druhé polovině 20. století, vysloveným Lukianem Kergoatem.²⁹⁴

Abychom byli přesnější, aktuální život bretonštiny se ukazuje v těchto číslech: Na celém historickém území Bretaně (tedy všech pět départementů i s Loire-Atlantique) se dnes nachází 206 000 mluvčích bretonštiny.²⁹⁵ Jak již bylo zmíněno, většina mluvčích používá bretonštinu jen občasně. Autor v tomto smyslu zdůrazňuje závažný rys současného vývoje užívání

²⁸⁹ BROUDIC 1999: 55.

²⁹⁰ Jde o tzv. obrat negativní identity v pozitivní, jemuž se věnuje např. P.-J. Simon. Viz kapitola 2.4.1

²⁹¹ PRESS 1992.

²⁹² *Le droit à la différence* (vlastní překlad).

²⁹³ *Le goût à la différence* (vlastní překlad).

²⁹⁴ Viz kapitola 2.3

²⁹⁵ Z toho 194 500 mluvčích starších patnácti let (5,5% populace) a 11 000 žáků, kteří se učí bretonštinu ve škole (údaj platný k roku 2006), BROUDIC 1999: 63.

bretonštiny: ztrátu jeho primární jazykové funkce, tedy funkce komunikační.²⁹⁶ Následkem poválečného přerušení rodinného předávání bretonštiny již nejde až na výjimky o jazyk rodinný, bretonština se stala především jazykem přátelské komunikace.²⁹⁷ Nejnovější studie potvrzuje stárnutí mluvčích (46% mluvčích tvoří lidé starší 75 let, a věkové rozmezí 60 – 74 let představuje 25% mluvčích),²⁹⁸ dochází však také postupně k narůstání počtu mladých, kteří se bretonsky učí anebo získávají tento jazyk od svých bretonsky mluvících rodičů.²⁹⁹ V současné době však ani tento nárůst nedokáže vyplnit „mezeru“ vzniklou postupnou ztrátou generace, která si osvojila bretonštinu jako mateřský jazyk.

Dnešní mluvčí bretonštiny mohou být rozděleni na tři víceméně stejně početné skupiny podle jejich mateřského jazyka: Jedna třetina jsou lidé, kteří byli v dětství bretonsky monolingvní, jedna třetina byla od počátku bilingvní, a jedna třetina francouzsky monolingvní.³⁰⁰ Co se týče osvojení bretonštiny, 80% se jí naučilo od rodičů (z nichž většina je starší šedesáti let), 13% kontaktem s bretonštinou ve společnosti (tato skupina je čím dál méně početná, což potvrzuje útlum používání bretonštiny v každodenní komunikaci), a 8% na kurzech bretonštiny. Pro naši práci je zajímavé, že počet těchto nových mluvčích se od roku 1991 zdvojnásobil.³⁰¹

I přes zmíněná alarmující fakta se objevují v hojné míře optimistické signály. Jak již bylo řečeno, jde hlavně o obrat postoje populace k bretonštině. Drtivá většina Bretonců totiž dnes dává najevo svůj pozitivní vztah k tomuto jazyku. Potvrzují to následující údaje: V roce 2007 se 89% Dolních Bretonců a 87% Horních Bretonců vyjádřilo, že je potřeba, aby byl jazyk zachován.³⁰² Většina z nich zastává tento názor proto, že je pro ně bretonština nedílnou součástí bretonského kulturního dědictví, a kultury vůbec. Pro tuto práci je zajímavý fakt, že 8% mluvčích bretonštiny, a stejné procento těch, kteří tímto jazykem nemluví, si přejí zachování bretonštiny, protože je pro ně symbolem jejich bretonské identity.³⁰³ Přesto si však pouze 67% obyvatel Dolní Bretaně myslí, že zachování bretonštiny je skutečně možné. Je zajímavé sledovat, že ti, kteří věří v zachování bretonštiny, to přisuzují zejména zásluhám mladých, kteří se jí ve stále hojnější míře učí, a o bretonštinu se zajímají, zatímco ostatní,

²⁹⁶ Tamtéž: 185.

²⁹⁷ Tamtéž: 115.

²⁹⁸ Tamtéž: 69.

²⁹⁹ Konkrétně jde o 4% mluvčích mezi 15 a 19 lety v roce 1990, 1% v roce 1997, a znovu 4% v roce 2007. Tamtéž: 66.

³⁰⁰ Tamtéž: 134.

³⁰¹ Tamtéž: 135-136.

³⁰² V roce 1991, to bylo 75% obyvatel Dolní Bretaně. Jejich počet rapidně narostl k roku 1997, kdy čítali 88%, a dodnes zůstal stabilní. Tamtéž: 149.

³⁰³ Tamtéž: 155.

kteří mají na tuto otázku pesimistický názor, to odůvodňují tím, že mladí se o bretonštinu již nezajímají. Tolik pro ilustraci, nakořik je otázka současného stavu bretonštiny komplexní a těžko uchopitelná.

Zůstaňme na okamžik u těchto mladých, kteří mezi Bretonci vzbuzují v souvislosti s touto otázkou tolik polemik. Jak jsme již konstatovali, počty těch, kteří se bretonštinu učí, skutečně narůstají, a to od 1% na 4% mezi lety 1997 a 2007. Co se týče bilingvního vzdělávání, mezi lety 1996 a 2006 se počty takto vzdělávaných dětí od mateřské školky až po maturitu zvýšily z 3 386 na 11 078 (na celém historickém území Bretaně).³⁰⁴ V roce 2009 například žáci v bilingvních školách představovali 2% všech žáků v Bretani.³⁰⁵ Co se týče žáků, kteří se bretonštinu učí jako volitelný jazyk, těch je v roce 2007 celkem 5 185. Celý region potom čítá 17 101 žáků, kteří se různým způsobem učí bretonštinu.³⁰⁶ Autor zdůrazňuje také chování mladých bretonsky mluvících rodičů, které se v současné době mění. Ve věkové kategorii mezi 20 a 39 lety dnes celá jedna třetina bretonsky mluvících rodičů komunikuje se svými dětmi v tomto jazyce. Autor také podotýká, že překvapivě je to skupina mluvčích mladší než 40 let, která je nejpočetnější v užívání bretonštiny každý den.³⁰⁷

Podobnou informaci přináší i L. A. Timm: Konstatuje, že užití bretonštiny rodilými mluvčími postupně upadá, a vidí budoucnost bretonštiny jako rodinného jazyka „v rukou městských nových mluvčích, o kterých se ví, že bretonštinu předávají svým dětem“.³⁰⁸

Zdá se, že i jazyková politika Francie vůči regionálním jazykům se začíná měnit k lepšímu, a to se týká i Bretaně. V roce 2004 tento region oficiálně uznal bretonštinu a gallo jako jazyky Bretaně,³⁰⁹ spolu s francouzštinou, a jednomyslně přijal plán rozvoje těchto jazyků.³¹⁰ V roce 2008 byly regionální jazyky zahrnuty do Ústavy jako součást kulturního dědictví Francie.³¹¹ A co si o těchto změnách myslí Bretonci sami? Ano, opět se potvrzuje jejich pozitivní přístup k bretonštině: většina přijímá navrhované plány pro rozvoj jazyka kladně. Konkrétně 83% Dolních Bretonců, a 88% Horních Bretonců je pro vyučování

³⁰⁴ Ve školním roce 2010/11 pak dosáhli počtu 13 560. BROUDIC 2010: 14 – 15

³⁰⁵ BROUDIC 2005: 160.

³⁰⁶ Tamtéž: 192 – 193.

³⁰⁷ Tamtéž: 108.

³⁰⁸ „It seems at the moment that the fate of Breton as a family language is in the hands of urban neo-bretonnants who are reported teaching it to their children.“ TIMM 1980.

³⁰⁹ Nejde však o statut oficiálních jazyků. Je pouze uznána jejich existence.

³¹⁰ http://www.bretagne.fr/internet/jcms/JB080117_6202/langues-de-bretagne [11/2011]

Více informací o regionální jazykové politice v textu *Évaluation de la politique linguistique*, který je k dispozici na http://www.ofis-bzh.org/fr/services/observatoire/travaux.php?travail_id=102 [11/2011]

³¹¹ BROUDIC 2009: 165.

bretonštině,³¹² (většinou pro možnost volitelného předmětu na všech školách), což je významný posun ve srovnání s dřívějšími šetřeními. Tři čtvrtiny Bretonců reagují kladně na přítomnost bretonštiny v rozhlase a v televizi, a stejný počet souhlasí s bilingvními nápisy.³¹³

Vedle toho si autor všímá nového fenoménu, a to rozšiřování bretonštiny do Horní Bretaně. Přes tyto tendence však zůstávají hornobretonští mluvčí v menšině, protože devět z deseti mluvčích bretonštiny stále pochází z Dolní Bretaně.³¹⁴

Autor také konstatuje další nadějný signál: nárůst funkcí a možností použití bretonštiny. V poslední době totiž vzrůstá například užití bretonštiny v profesním prostředí. I když pouze slabé procento mluvčích bretonštiny uznává, že bretonsky v práci hovoří, faktem je, že v Bretani se dnes nachází kolem 1 000 pracovních pozic přímo spojených s bretonštinou.³¹⁵ Velikou novinkou je také přítomnost bretonštiny na internetu.³¹⁶

Tolik ke statistickému pohledu na současnou situaci bretonštiny. Je zjevné, o jak komplexní problematiku se jedná. Proto následují kapitoly pojednávající o jednotlivých fenoménech spjatých s aktuálním vývojem bretonštiny.³¹⁷ Pro jejich zpracování jsem vycházela nejen z literatury a dokumentárního filmu, ale také z terénního výzkumu. Proto v těchto kapitolách najdeme četné ilustrace aktuálních jevů přímo slovy informátorů.

3.4.2 Obrat v pozitivní vnímání

Již bylo řečeno, že v 70. letech 20. století došlo k výraznému zlomu ve vnímání bretonské kultury, a tedy i identity a jazyka. Rozhovory s odborníky i studenty mi tento fakt potvrdily. Lukian Kergoat například hovoří přímo o „revoluci bretonské identity“,³¹⁸ kterou ilustruje několika výmluvnými příklady: Nejprve mluví o Nolwenn Leroy, bretonské hudebnici, proslavené jako vítězka Star Academy.³¹⁹ Její CD s názvem *Bretonne*,³²⁰ na kterém nazpívala i několik písní bretonsky, včetně národní hymny *Bro Gozh Ma Zadou*,³²¹ bylo v době, když jsme spolu hovořili, nejprodávanějším albem ve Francii. V Bretani je letos také bestsellerem

³¹² Zajímavé je, že pro jsou zejména lidé, kteří bretonsky nemluví.

³¹³ BROUDIC 2009: 169 – 172.

³¹⁴ Tamtéž: 172. Viz kapitola 3.4.8

³¹⁵ Office public de la langue bretonne spočítal 900 pracovních míst na plný úvazek. *La langue bretonne dans le marché du travail*, 2011: 3. Existuje i web shromažďující nabídku pracovních míst s bretonštinou: www.labourzo.org [11/2011]

³¹⁶ BROUDIC 2009: 101. O živosti bretonštiny na internetu svědčí např. snahy o zavedení domény .bzh a vyhledávače v bretonštině. <http://www.pointbzh.com/> [11/2011]

³¹⁷ Problematice současného stavu bretonštiny se také aktuálně věnuje polská badatelka Nicole Dołowy-Rybińska. Viz DOŁOWY-RYBIŃSKA 2011.

³¹⁸ Viz kapitola 2.3.4

³¹⁹ Obdoba české soutěže Česko hledá Superstar.

³²⁰ Bretonka.

³²¹ Viz kapitola 7.5

drobná kniha Hervé Losseca s názvem *Bretonnismes*, která hovoří o „bretonské francouzštině“, tedy francouzštině prodchnuté bretonskými vlivy, kterou běžně obyvatelé Bretaně hovoří. Během tří měsíců bylo prodáno 120 000 kusů této publikace, což svědčí o zájmu Bretonců o svůj jazyk.³²² Podotýká, že tento obrat nastal nejen u Bretonců samotných, ale i z externího pohledu (tyto dva úhly bývají pochopitelně provázány, a v otázce konstrukce vlastní identity často platí, že interiorizujeme představu, jakou nám nastavuje okolí³²³). Mluví o události, která nedávno velmi příjemně šokovala bretonskou veřejnost: „*Když před dvěma nebo třemi roky hráli finále Coupe de la France³²⁴ dvě bretonská družstva, Equipe, francouzský sportovní deník, vytiskl titulní stranu kompletně v bretonštině! A to nebylo na požádání Bretonců! Napadlo to novináře z Paříže! Jinými slovy, i pro cizince je dnes bretonština symbolem bretonské identity.*“³²⁵ Rozsah této změny ve vnímání bretonštiny Lukian Kergoat ilustruje paralelou z nedávné minulosti: „*Před třiceti lety publikovalo nakladatelství Larousse magazín, měsíčník, pokud se nepletu, o různých regionech Francie. [...] A o Bretani vyšlo několik čísel, šest pokud si dobře pamatuji. A v žádném nebyla ani zmínka o tom, že se zde mluví jiným jazykem než francouzsky!*“³²⁶ Jeho kolega z univerzity Rennes 2 Ronan Le Coadic také konstatuje skutečný obrat v postojích k jazyku: „*Dnes lidé vnímají bretonštinu pozitivně. Za mých mladých let tomu tak nebylo: můj zájem o bretonštinu rozesmíval naše sousedy, pro které byla bretonština mateřským jazykem. Bylo to pro ně naprosto nepochopitelné. A dnes, když potkám ty samé sousedy, osloví mě bretonsky!*“³²⁷

Dnes je většina populace pro zachování bretonštiny, a velká část v nadějnou budoucnost bretonštiny také věří. Ale jak podotýká Lukian Kergoat, jde skutečně o významnou změnu

³²² Rozhovor s Lukianem Kergoatem, březen 2011. O těchto dvou událostech se však spontánně zmínila drtivá většina informátorů, ať z řad odborníků či studentů. To jediné dosvědčuje nakolik diskuse na toto téma v současné době hýbá Bretaně.

K 26. říjnu 2011 bylo prodáno přes 180 000 exemplářů, a v tuto dobu také vychází druhý díl *Bretonnismes*.
<http://www.20minutes.fr/article/812810/bretonnismes-font-retour> [11/2011]

³²³ Viz např. teorie menšinové situace P. J. Simona, kapitola 2.4.1

³²⁴ Národní pohár ve fotbale (vlastní překlad).

³²⁵ „*Lorsque, il y a deux ou trois ans, il y a eu la Coupe de la France entre deux équipes bretonnes, le journal sportif français, l'Equipe, a imprimé sa première page entièrement en breton! Et ce n'est pas à la demande des Bretons, c'est des journalistes français, parisiens, qui ont pensé à tout cela tout de suite. Autrement dit, pour l'étranger, aujourd'hui, la langue bretonne, c'est un marqueur incontournable de l'identité bretonne.*“ Rozhovor s Lukianem Kergoatem, březen 2011.

³²⁶ „*Il y a 30 ans, la maison d'édition Larousse publiait une revue... je ne sais plus, mensuelle peut-être, sur les différentes régions françaises. [...] Et il y avait plusieurs numéros sur la Bretagne, six numéros si ma mémoire est bonne, et on n'a même pas mentionné qu'on parlait une autre langue que le français!*“
 Rozhovor s Lukianem Kergoatem, březen 2011.

³²⁷ „*Ce qu'on peut dire aujourd'hui, c'est que la population a une image positive de la langue bretonne. Ce qui n'était pas le cas dans mon enfance: Mon intérêt pour la langue bretonne faisait rire mes voisins, qui, eux-mêmes étaient bretonnants de langue maternelle. Ils trouvaient ça complètement idiot. Aujourd'hui, les mêmes voisins, quand je les ai revu, se sont adressés à moi en breton!*“ Rozhovor s Ronanem Le Coadicem, březen 2011.

v mentalitách: „Kdybyste se před třiceti lety zeptali populace, jaké dává prognózy vývoji bretonštiny, a dokonce jejímu udržení při životě, 80% by vám v roce 1980 řeklo, že nepřezijí rok 2000. A byli to i bretonsky píšící autoři, kteří si to mysleli, až později změnili názor... Například Pierre Jakez Hélias, který tvrdil, že bretonština nepřezijí rok 2000, a až ke sklonku života změnil názor, pak se chodil dívat do školy Diwan v Quimperu, jak si tam děti hrají v bretonštině.“³²⁸

I mezi studenty panuje v tomto ohledu souhlas. Tento fakt je hlavním důvodem, proč se velké množství lidí dívá na budoucnost bretonštiny, i přes alarmující čísla, spíše optimisticky.

3.4.3 Nová bretonština?

Tématem, o kterém se mezi současnými mluvčími bretonštiny hodně mluví, jsou změny v jazyce samotném, které jsou v aktuální době velmi markantní, neboť se skutečně nacházíme v období přelomu mezi světem bretonštiny dob minulých (bretonštiny jako mateřského jazyka rurálního obyvatelstva Bretaně, které tehdy tvořilo převážnou většinu), a bretonštinou budoucnosti, která se rozšířila do měst, i mimo své původní hranice, a je otevřená současnému světu se vším, co přináší.

3.4.3.1 Změny ve formální stránce jazyka

Asi nejnápadnější změnou je samotná podoba jazyka, která se vlivem aktuálního dění transformuje. Bretonština dob minulých je jazyk především orální,³²⁹ je roztržena do mnoha poddialektů, které se často liší i v rámci sousedních obcí.³³⁰ Jak již bylo řečeno, hnutí za obrodu bretonštiny se především snažilo o povznesení bretonštiny na národní jazyk, který by mohl mít funkci jednoho z oficiálních jazyků Bretaně, a který by mohl sloužit plnohodnotné komunikaci dnešního člověka. Došlo tedy ke standardizaci jazyka, byla zavedena pravopisná

³²⁸ „On aurait demandé il y a 30 ans à la population quelle est la pronostique du développement du breton, même de maintien en vie de la langue, 80% de la population en 1980 était persuadé que le breton ne passerait pas l'an 2000! Il y avait des écrivains d'ailleurs, qui ont révisé leur point de vue après: par exemple Pierre Jakez Helias, qui a pensé que le breton ne survivra pas l'an 2000. Ensuite, il a changé, et dans les dernières années de sa vie, il a visité l'école Diwan à Quimper pour voir les petits enfants jouer en breton sur la cour d'école!“ Rozhovor s Lukianem Kergoatem, březen 2011.

³²⁹ Nutno však dodat, že toto platilo spíše až od počátku represí tohoto jazyka: předtím byla bretonština hojně užívána v psané podobě v církevním prostředí, vyučovala se, a existovala i literatura psaná v tomto jazyce. (FAVEREAU 2005: 128) Do poloviny 20. století měly bretonské dialekty dokonce své standardní formy, užívané církví. viz kapitola 3.2.3.

³³⁰ Jak říká Lukian Kergoat, i v tomto případě se však jedná o podobu jazyka, která je již ovlivněna nástupem francouzštiny: v minulosti existoval i v bretonštině standard, avšak jakmile opustila bretonštinu šlechta, jazyk přestal být používán na oficiální úrovni, a rozměnil se do poddialektů. Rozhovor s Lukianem Kergoatem, březen 2011.

norma, a dochází i k tvorbě neologismů, které slouží ke komunikaci v kontextu dnešního světa.³³¹

Problematika standardizace bretonštiny je skutečně podstatou velmi častých diskusí nejen v odborném prostředí. Drtivá většina informátorů má k této otázce takový postoj, že standardizace sice není ideální a je třeba dbát na to, aby bretonština neztratila svá specifika jako je přízvuk, ustálená slovní spojení či lokální zabarvení, avšak pro možné pokračování bretonštiny v současném světě jsou taková opatření nutná, a jedná se o přirozený vývoj jazyka, přizpůsobujícího se vnějším podmínkám.

Ale jazyk se mění i bez vlivu shora. Od samého počátku kontaktu s francouzštinou, který je však nejznatelnější právě od 50. let 20. století, dochází k ovlivňování bretonštiny tímto sousedním jazykem.³³² Odráží se to v přízvuku,³³³ syntaxi i lexiku. Např. Dupontovi, informátoři, v jejichž rodině nebyla, jak říkají, „*zlatá nit bretonštiny*“ přerušena, konstatují, že jako první začali bretonsky mluvící lidé používat v bretonštině francouzské číslovky. Také podotýkají, že bretonština s postupným vytrácením komunikační funkce, ztratila u většiny dnešních mluvčích³³⁴ rozvrstvení do různých úrovní jazyka.

3.4.3.2 Rozmanitost mluvčích bretonštiny

V dnešní době se z výše zmíněných důvodů dělí bretonsky mluvící obyvatelstvo na dvě skupiny: noví mluvčí³³⁵ a rodilí mluvčí. Situace je však komplexní, a toto dělení bývá mnohdy nejasné. Noví mluvčí mohou být buď opravdu „noví“, kteří se do kontaktu s bretonštinou dostávají až v rámci své volby se tento jazyk naučit. Anebo mohou být dětmi nebo vnoučaty rodilých mluvčích bretonštiny, kteří jim ovšem tento jazyk nepředali. Ale přesto si k tomuto jazyku v dětství vypěstovali nějaký vztah, a mají ho „naposlouchaný“. A dále je tu skupina, o které se zmiňuje velké množství informátorů: jsou to starší lidé, pro které byla bretonština mateřským jazykem, vnějším tlakem ji však postupně zapomněli, a nyní se k ní díky kurzům vrací.³³⁶ Co se týče rodilých mluvčích, situace není o nic jednodušší. Buď může jít o mluvčí z tradičně bretonsky mluvících rodin, kde nebyla přerušena transmise, jako

³³¹ O tuto terminologickou stránku bretonštiny se stará především l'Office public de la langue bretonne. Viz <http://www.ofis-bzh.org> [11/2011]

³³² Podle teorie P.-J. Simona je modifikace podoby jazyka dominantním jazykem jedním z možných vyústění jazykové asimilace (SIMON 2006). Viz kapitola 2.4.1

³³³ V bretonštině je přízvuk velmi markatní. Většina informátorů začala spontánně hovořit o tom, jak je bretonština „zpěvný jazyk“, na rozdíl od „ploché“ francouzštiny. Např. Thierry Stéphan, učitel bretonštiny, říká, že často jen podle přízvuku (který mluvčí bretonštiny zachovávají i ve své francouzštině) pozná, odkud daný člověk pochází. Tento jev konstatovalo více informátorů. Rozhovor s Thierry Stéphanem, březen 2011.

³³⁴ V tomto případě jde i o „původní“ mluvčí z rurální oblasti.

³³⁵ Tzv. *néo-bretonnants*.

³³⁶ Např. rozhovory s Dupontovými a s Michelelem, březen 2011.

je tomu u většiny starších mluvčích. Anebo jde o děti „nových mluvčích“, kterým je však samozřejmě předávána více či méně ona „nová“ bretonština, o které byla řeč výše.

Mluvčí bretonštiny se dnes také oproti minulosti velmi často objevují ve městech.³³⁷ Sledujeme také nárůst skupiny nových mluvčích bretonštiny, kteří vůbec nemají bretonské kořeny. Např. Dimitri Boekhoorn, učitel bretonštiny na univerzitě Rennes 2, který je sám nizozemského původu, říká: „*je nás hodně, cizinců, kteří se zajímají o bretonštinu.*“³³⁸

3.4.3.3 „Skrytý život“ bretonštiny

Jak jsem poznala osobní zkušeností, a co mi také bylo následně potvrzeno informátory, je velmi dobře možné procestovat Bretaň, a neslyšet ani jednoho člověka promluvit bretonsky.³³⁹ Avšak pokud člověk ví, kde hledat, zjišťuje, že existuje množství různých spolků, v rámci kterých se lidé pravidelně schází, aby si bretonsky popovídali, a pořádají nejrůznější kulturní akce v bretonštině. Jak mi potvrdili informátoři,³⁴⁰ v těchto skupinách bretonština skutečně žije. Jedná se o jedince, kteří přijali tento jazyk jako svůj hlavní jazyk komunikace, a jsou ochotni jet přes celou Bretaň, aby se zúčastnili setkání se svými bretonsky mluvícími přáteli.³⁴¹ Jedná se tedy o paradoxní situaci, pro „nezasvěcené“ může být bretonština jazykem minulosti, který v současné společnosti již nemá prostor, avšak existují místa, kde je plnohodnotným jazykem komunikace. Dokládají to např. slova Dupontových, kteří říkají, že s množstvím svých rodinných příslušníků a přátel si vůbec nedovedou představit, že by mluvili francouzsky.³⁴² Anebo slova Michela, studenta, který se rozhodl naučit se bretonsky právě pro chuť zapojit se do činnosti těchto spolků: „*Hm.. Proč jsem se dal na bretonštinu... Tak zaprvé mám rád svou zemi. Ale také, také mě moc zajímala myšlenka života těch různých spolků, které... Potkal jsem několik lidí, kteří v nich působí, a*

³³⁷ Jak již bylo zmíněno, fenomén revitalizace se nejprve týkal vyšších vrstev obyvatelstva, zejména intelektuálů a specialistů na bretonštinu. Dnes se však již začíná přibližovat veřejnosti. Viz kapitola 3.3.3.

³³⁸ „*On est nombreux, les étrangers, à s'intéresser au breton.*“ Rozhovor s Dimitri Boekhoornem, březen 2011.

³³⁹ Dnes již nemohu říci, že by si zde takovýto cestovatel bretonštiny nevšiml vůbec, jelikož je dost často přítomna na dvojjazyčných nápisech, které jsou zásluhou působení Office public de la langue bretonne a hnutí za podporu bretonštiny. Jak říká Lena Louarn, nápisy jsou přítomné po dobu nějakých deseti let, a za nimi stojí opravdový boj aktivistů různých podob zmíněného hnutí. Dodává, že jich podle jejich názoru stále není dostatečné množství, a tak manifestace pro jejich rozšíření stále trvají. Rozhovor s Lenou Louarn, duben 2009.

³⁴⁰ Např. Michel, Gwenn, Dupontovi.

³⁴¹ Toto je např. případ informátora Gwenna, mladého „nového mluvčího“, který přijel do Rennes za svými přáteli z gymnázia Diwan, kteří jsou všichni z různých koutů Bretaně, a od ukončení studií se pravidelně schází a baví se bretonsky. Rozhovor s Gwennem, březen 2011.

³⁴² Rozhovor s Dupontovými, březen 2011.

*tam to žije*³⁴³ bretonsky! Je to hodně silné [...] Jsou to lidé, kteří mluví bretonsky... A člověk cítí, že v tomto prostředí, bretonština, to je síla! To bylo pro mě velmi motivující, chtěl jsem poznat ty lidi. Jsou velmi aktivní, a v Bretani je velmi hustá síť takových spolků.”³⁴⁴ L. A. Timm hovoří ve svém příspěvku o sociolingvistické situaci v Bretani³⁴⁵ v tomto smyslu o bretonštině jako o tzv. „skrytém jazyku”³⁴⁶: Nejenže tento jazyk přes svou živost v některých sférách není navenek příliš slyšet, ale hovoří také o uzavřenosti skupin rodilých mluvčích kteří hovoří místními variantami bretonštiny. Ty jsou potom pro nové mluvčí bretonštiny téměř nedostupné.

3.4.4. Překážky zdárného vývoje bretonštiny

3.4.4.1 Vžití negativní stereotypy a předsudky

Na první pohled by se mohlo zdát, že situace bretonštiny je příznivá: lidé se již dívají na tento jazyk pozitivně, v četných případech se s ním ztotožňují, učí se jej, jazyková politika se také obrací k lepšímu. Avšak situace nikdy není černobílá, a přes tyto nadějně signály konstatujeme také mnoho úskalí a překážek, které bretonštině ztěžují její rozvoj. I přes zmíněný výrazný posun se například ukazuje, že šrámy zasazené historií jsou hluboké, a v mnoha případech se jen těžko hojí. Nejenže v mentalitách některých jedinců (zejména starší generace) zůstal obraz bretonštiny jako symbolu zaostalosti, ale leckde se objevují i zaryté stereotypy a předsudky, jako např. tzv. „syndrom nemožného porozumění“, o němž mluví Lukian Kergoat.³⁴⁷ Tento syndrom má dvě podoby. Objevuje se na jedné straně mezi mluvčími bretonštiny z různých částí Bretaně. Tento problém Kergoat ilustruje na následujícím příkladu: „Jednou jsem s dětmi navštívil jedno muzeum v severní Bretani. U vchodu jsme potkali paní, která prodávala lístky, a jak slyšela, že na děti mluvím bretonsky, dala se s námi do řeči. Bavili jsme se asi deset minut, a potom se zeptala, odkud jsme. A já jsem odpověděl, že jsme z Quimperu... „Ale to je na druhém konci Bretaně! To si nemůžeme rozumět!“ – a od té doby už bretonsky nepromluvila...”³⁴⁸ Na druhé straně existuje ta samá

³⁴³ Slova, která mluvčí během rozhovoru pronesl s větším důrazem, jsou v textu označena podtržením.

³⁴⁴ „Pourquoi je me suis mis au breton... Donc, il y a l'attirance, pour le pays, déjà, ensuite l'idée aussi de la vie associative, qui... Les personnes que j'ai rencontrées, ça vit la langue en fait, c'est assez puissant. [...] Ils parlent breton... Et on sent que la langue, dans ces associations, c'est une force, quoi, c'est motivant. Et moi, ça m'intéressait de connaître ces gens. Ils étaient vraiment actifs, et la Bretagne, c'est... Il y a un tissu d'associations assez dense...” Rozhovor s Michelem, březen 2011.

³⁴⁵ TIMM 1980.

³⁴⁶ „Une langue cachée“, vlastní překlad. TIMM 1980: 29.

³⁴⁷ „Syndrome de l'intercompréhension impossible“ (vlastní překlad). Rozhovor s Lukianem Kergoatem, březen 2011.

³⁴⁸ „Une fois, j'ai visité un musée dans le Nord de la Bretagne avec mes enfants. Il y avait une femme à l'entrée qui nous avait vendu les tickets, et comme je parlais breton à mes enfants, elle s'est mise à nous parler,

představa v rovině mezigenerační: starší generace, tedy rodilí mluvčí bretonštiny, často odmítají mluvit s mladými, protože „to není stejná bretonština“³⁴⁹ (a naopak).³⁵⁰ Zde uvádím pro ilustraci úryvek z rozhovoru s již zmíněnými Dupontovými:

„Otec: Máme sousedku, která se cítí v bretonštině lépe než ve francouzštině...“

Dcera (asi 20 let): až na to, když mluví se mnou!

Matka: To je pravda... Protože je mladá!

Dcera: A přesto – jednou jsem zvedla telefon, když volala. A podle intonace jsem poznala, že jde o někoho.. [kdo mluví bretonsky], tak jsem začala bretonsky... Ale ona odpovídala francouzsky...“³⁵¹

Odborníci však tvrdí, že ač mezi dialekty i „původní“ a „novou“ formou bretonštiny skutečně existují jisté rozdíly, vzájemná komunikace je, za předpokladu zájmu a snahy obou stran, možná.

Podle slov informátorů je častým negativním stereotypem také představa, že ti, kteří se učí bretonsky, požadují nezávislost Bretaně, a jsou nebezpeční. Ani ztotožnění bojovníků za rozvoj bretonštiny s kolaboranty z druhé světové války ještě zcela nevymizelo.³⁵²

Dále je problémem, že ač si drtivá většina Bretonců přeje trvání bretonštiny, jen malé procento je ochotno pro její budoucnost něco konkrétního udělat. Mnoho lidí tvrdí, že by se bretonsky chtělo naučit, ale jen málo tak skutečně činí.³⁵³ To odůvodňují tím, že je bretonština „příliš těžká“. Pravda, jedná se o jazyk jiné jazykové rodiny než francouzština, ale většina informátorů konstatovala, že „když se chce, tak to jde.“ Mnozí se domnívají, že jde o další z „ničivých“ stereotypů, podpořený navíc faktem, že ve Francii je výuka cizích jazyků na

donc on a parlé breton pendant dix minutes. A un moment, elle m'a demandé „D'où êtes-vous?“. Alors j'ai répondu que j'étais de Quimper. „Ah! Mais c'est à l'autre bout de la Bretagne! On ne peut pas se comprendre!“ Et, à partir de ce moment-là, elle n'a plus parlé breton!“ Rozhovor s Lukianem Kergoatem, březen 2011.

³⁴⁹ V Bretani již „okřídlená věta“: „Ce n'est pas le même breton!“

³⁵⁰ Conseil Général de Finistère se snaží zabránit tomuto mezigeneračnímu „tichu“ projektem *Quêteurs de Mémoire en Finistère / Klaskerien ha Treizherien soñjoù* (Hledači paměti ve Finistère, vlastní překlad.): Od roku 2005 organizují setkávání mezi bretonskými rodilými mluvčími (většinou z domovů důchodců) a dětmi z bilingvních škol. <http://www.cg29.fr/Brezhoneg/Toutes-les-actualites/Archives/Queteurs-de-memoire-5eme-!> [12/2011]

³⁵¹ „Père: On a une voisine qui se sent mieux en breton...“

Fille: Sauf avec moi...

Mère: Voilà! Parce qu'elle est jeune!

Fille: Pourtant, je l'ai eu au téléphone, et dans l'intonation, j'ai su que c'était quelqu'un.. donc j'ai répondu en breton. Mais elle a reparti en français!“ Rozhovor s Dupontovými, březen 2011.

³⁵² Viz kapitola 4.4.2

³⁵³ Podobné příběhy ze svého okolí mi vyprávěli téměř všichni informátoři.

nedostatečné úrovni, a frankofonní Bretonci jsou tedy na případné osvojování bretonštiny špatně připraveni.³⁵⁴

3.4.4.2 Boje o „správnou“ formu jazyka

Již jsme se zmínili o otázce standardizace, a o tom, jakou debatu tato problematika vyvolává. Pravdou je, že výměny názorů na toto téma se v určitých sférách vyostřují: Existuje drobná skupina lidí, kteří jsou otevřeně proti standardizaci,³⁵⁵ a usilují o to, aby se bretonština zachovala ve své původní, „autentické“ podobě.³⁵⁶ Tito lidé zamítají standardizaci jazyka a podobu, v jaké je vyučován na školách, pro jeho umělost, francouzské vlivy, a také neologismy, kterým říkají „chemická slova“.³⁵⁷ Jak jsem již zmínila, odborníci, se kterými jsem hovořila, přiznávají možnou nedokonalost standardizace (jako ostatně standardizace jakéhokoli jiného jazyka), avšak pro přežití bretonštiny v dnešním světě je nutná. Např. podle slov Fulupa Traverse „je potřeba se rozhodnout, co chceme. Je bretonština jen kulturním dědictvím, anebo má budoucnost? [...] Například právě pracujeme na překladu Microsoftu. Jak bychom to měli dělat? V jakém dialektu to přeložíme? Bretonština se čím dál tím více objevuje v psané podobě, píší se z ní diktáty, můžete z ní skládat maturitní zkoušku – jak ji tam budete psát?“³⁵⁸

Tento vzájemný boj většinu mluvčích velmi rmoutí.³⁵⁹ Pro ilustraci cituji slova informátorů:

„Co mi nahání velký strach, to jsou ti takříkající... Ti, kteří nám neustále mlátí o hlavu tu takzvanou autentickou bretonštinu...“ (informátor přišel s tímto tématem spontánně, aniž bych položila otázku).³⁶⁰ Navíc poukazuje na fakt, že dnes není příliš možné mluvit o „autentické“ bretonštině: „Já nevím co to znamená, ta autentická bretonština. Zaprvé, v dnešní době existuje velmi málo lidí, kteří ji mluví, ale proč to jsou tito a ne jiní? Kde je to božstvo které rozhoduje, že to je tato, a ne jiná bretonšina? A je to vážné, protože tito lidé udělají všechno pro to, aby zmařili práci těch, kteří se snaží dát bretonštině budoucnost [...] A proč říkám „takzvaně autentická“... Vemte si např. Pierra Jakeze Héliase. Ten ve své knize

³⁵⁴ Např. rozhovor s Fulupem Traversem, březen 2011.

³⁵⁵ Podle slov informátorů, zejména odborníků.

³⁵⁶ Tzv. „breton populaire“, „breton authentique“ – „lidová“, „autentická“ bretonština (vlastní překlad).

³⁵⁷ „les mots chimiques“ (vlastní překlad).

³⁵⁸ „Il faut savoir ce qu'on veut. Est-ce que le breton, c'est juste un patrimoine, ou est-ce qu'il y a un avenir? Par exemple, on fait une traduction de Microsoft – comment vous faites? Dans quel dialecte vous l'écrivez? Voilà. Le breton est de plus en plus écrit, aussi, dans les écoles, vous avez des dictées, vous passez le breton au bac, vous écrivez comment?“ Rozhovor s Fulupem Traversem, březen 2011.

³⁵⁹ Alespoň všichni informátoři se na tomto shodli.

³⁶⁰ „Moi, ce qui me fait très peur, ce sont tous les prétendus... ceux qui nous baratinent sur un breton prétendument authentique.“ Rozhovor s Dupontovými, březen 2011.

Le Cheval d'Orgueil mluví o svém dědečkovi, který ho opravoval, když mluvil bretonsky! Takhle to fungovalo v zemědělských rodinách: o děti se starali prarodiče, a prarodiče je také učili správně mluvit. Ale kolik jich stále opravuje? [...] Jakmile se v rodinách děti neopravují, dochází velmi rychle k chybným vývojem v jazyce! Já například sleduji, jak se z jazyka postupně vytrácejí některé mutace... Občas nás tito lidé viní z toho, že používáme moc komplikovaná slova, o kterých se soudí, že jsou nová. Ale to není pravda, tyto slova byly užívány před šedesáti lety, ale pak je všichni zapomněli, a místo nich si vzali slova francouzská! Já si myslím, že pokud bychom měli najít někoho, kdo mluví autentickou bretonštinou, museli bychom hledat někoho, kdo se narodil před rokem 1870, někoho, kdo nezažil masový nástup francouzštiny, kdo nezažil povinnou školní docházku ve francouzštině, kdo byl opravován svými prarodiči... A takoví lidé už neexistují... Takže já si myslím, že jde o určitý mýtus... o velmi nebezpečný mýtus o rekonstrukci autentické bretonštiny... “³⁶¹

Mark Kerrain z katedry bretonštiny a keltských jazyků univerzity Rennes 2 o skupině odpůrců standardizace říká: „*Pro ně unifikovaná bretonština znamená bretonský nacionalismus. Proto ji nenávidí. Ale bohužel, bez unifikované bretonštiny by nebyla unifikovaná výuka bretonštiny. Na co by pak výuka byla?*“³⁶²

Většina informátorů se pozastavuje nad tím, že těmto lidem standardizace a neologismy nevadí ve francouzštině ani v jiných jazycích, ale v bretonštině proti ní protestují. Např. podle Fulupa Traverse je tomu tak proto, že vnímají bretonštinu jako „starý“, tradiční jazyk, ve kterém tyto „novoty“ nejsou možné. Je to tím, že standardizace bretonštiny proběhla poměrně nedávno, a tak je pro ně nepřírozená. Dodává také, že dalším důvodem je fakt, že se nejedná o

³⁶¹ „*Moi je ne sais pas ce que ça veut dire, parce que, premièrement, qui est le juge de l'authenticité?! En ce moment, il y a une petite chapelle de gens qu'eux avaient le breton authentique, mais pourquoi ceux et pas d'autres? Où est la divinité qui dit que c'est celui-ci et pas un autre? Et c'est grave, parce qu'ils vont faire tout pour diviser ceux qui travaillent pour le maintien de la langue [...] Alors, pourquoi „prétendument authentique“: Prenez Pierre Jakez Hélias: Dans son livre le Cheval d'Orgueil, il parle de son grand-père, qui le corrigeait quand il parlait breton! Il relevait les fautes de breton. C'était comme ça dans les familles agricoles, c'était des grand-parents qui s'occupaient des enfants, et les grand-parents corrigeaient. Mais, combien ont continué à corriger le breton des autres? C'est-à-dire le prétendu breton authentique, moi j'aimerais bien, mais... comme on ne corrige plus, il y a des évolutions très fautives qui se sont fait assez rapidement. Je vois un certain nombre de mutations qui se perdent... Nous, on nous accuse parfois d'utiliser des mots trop compliqués qu'on juge nouveaux, mais c'est faux! C'est des mots qui étaient utilisés il y a 60 ans, mais que tout le monde a oublié! Et on a pris à la place des mots français. [...] Moi, je pense que si on voudrait trouver quelqu'un avec le breton authentique, il faudrait trouver quelqu'un qui est né avant 1870, quelqu'un qui n'a pas connu la massification par la langue française, qui n'a pas connu l'école obligatoire, qui a été corrigé par ses grand-parents, et... ça n'existe pas. Donc, je crois qu'il y a du mythe, un mythe dangereux à prétendre reconstituer [...].“ Rozhovor s Dupontovými, březen 2011.*

³⁶² „*Ils haïssent l'orthographe unifiée parce que pour eux, elle représente nationalisme breton. Malheureusement, si on n'a pas d'orthographe unifié, on n'a pas d'enseignement unifié. Qu'est-ce qu'on fait? A quoi sert d'enseigner?*“ Rozhovor s Markem Kerrainem, březen 2011.

oficiální jazyk, tak si s ním každý může „dělat co chce“. Ale zároveň se takovému statutu pomalu blíží: nacházíme se tedy někde na pomezí, což vyvolává tolik diskusí.³⁶³

Kromě zmíněného střetu mezi příznivci a odpůrci standardizace existuje i dlouhodobá opozice mezi dvěma univerzitami vyučujícími bretonštinu: univerzitou v Rennes a v Brestu. Jedná se o spor podobného ražení, Rennes chápe bretonštinu jako národní jazyk s budoucností, kdežto Brest je svým pojetím blíže bretonštině jako součásti lidové kultury, folkloru, a její ochraně jako kulturního dědictví.³⁶⁴

3.4.5 Výuka bretonštiny

Pro „dnešní“ bretonštinu je typické, že není již tolik předávána v rodinném prostředí,³⁶⁵ k „tvorbě“ nových mluvčích dochází zejména díky výuce. Po dlouhém období vysloveného zákazu bretonštiny ve školách přišla první symbolická vlaštovka v podobě zákona Deixonne v roce 1951, a následně se situace začala lepší od 70. let spolu s podepsáním Bretonské Charty a postupným procesem uznávání bretonštiny jako kulturního dědictví Bretaně. Dnes existují tyto možnosti výuky bretonštiny:

3.4.5.1 Výuka bretonštiny pro děti

V Bretani existují tři typy bilingvních škol. První je Diwan,³⁶⁶ občanské sdružení založené v roce 1977, a provozující síť neplacených a necírkevních škol v bretonštině. V Bretani existuje v roce 2011 41 mateřských škol a prvních stupňů základních škol, 6 druhých stupňů základních škol, a jedno gymnázium Diwan.³⁶⁷ I přes snahy zahrnout školy Diwan do státního vzdělávacího systému v roce 2001 se toto sjednocení nezdařilo, a tyto školy jsou i nadále provozovány občanským sdružením Diwan.³⁶⁸ Zájem o tento typ vzdělávání stoupá, a tendence otevírat stále nové školy se nezastavuje. Ve třech oblastech působnosti těchto škol, v Bretani, Pays de la Loire a Paříži, zaznamenáváme roční nárůst žáků o 5,52%,³⁶⁹ a ve školním roce 2009/10 navštěvovalo školy Diwan celkem 3 687 žáků.³⁷⁰ V roce 2009/10 Diwan poprvé zaznamenal nejvyšší nárůst počtu žáků ze všech tří typů bilingvních škol.³⁷¹

³⁶³ Rozhovor s Fulupem Traversem, březen 2011.

³⁶⁴ Rozhovor s Ronanem Le Coadicem, březen 2011.

³⁶⁵ I když i v tomto směru dnes dochází ke změnám, jak již bylo řečeno v kapitole 3.4.1.

³⁶⁶ Což znamená „klíček“. Rozhovor s Youennem Guillantonem, květen 2009.

³⁶⁷ http://fr.wikipedia.org/wiki/%C3%89cole_Diwan [11/2011]

³⁶⁸ http://fr.wikipedia.org/wiki/%C3%89cole_Diwan [11/2011]

³⁶⁹ Za uplynulé čtyři roky.

³⁷⁰ BROUDIC 2010: 14. Více o školách Diwan viz MATOUŠKOVÁ 2008.

³⁷¹ Office public de la langue bretonne: *Etat des lieux de l'enseignement bilingue en 2010*, 2011: 12.

Druhou alternativou jsou státní bilingvní školy, fungující od roku 1979 díky občanskému sdružení Div Yezh, a bilingvní soukromé katolické školy, které fungují od roku 1990. Jejich podporou se zabývá občanské sdružení Dihun. Tyto dva typy škol na rozdíl od Diwanu zahrnují do výuky i francouzštinu: polovina předmětů se vyučuje v bretonštině, polovina ve francouzštině.³⁷² Ve státních školách pozorujeme podobný nárůst počtu žáků jako v Diwanu: s ročním nárůstem o 5,05% se v roce 2009/10 v těchto školách vzdělává 5 616 žáků. Oproti tomu počty žáků v katolických školách se zvedly pouze o 0,87%, a ve stejném školním roce čítají 4 506 žáků. Celkový počet žáků ve všech typech bilingvních škol v Bretani, Pays de la Loire a Paříži je na počátku školního roku 2010/11 13 560.³⁷³ Bilingvních škol všech tří typů (mateřských a prvních stupňů ZŠ) je v Bretani celkem 399, což představuje 6,3% všech bretonských škol těchto úrovní. 13 445 žáků, kteří je v Bretani navštěvují, potom představuje 2,4% ze všech dětí této věkové kategorie v Bretani. Možností bilingvního vzdělávání na druhém stupni ZŠ a na gymnáziích je velmi málo (43 druhých stupňů a 6 gymnázií), což je dosti problematické pro žáky, kteří dokončili první stupeň ZŠ v bilingvním programu, a nemají v případě zájmu kde pokračovat.³⁷⁴

Kromě bilingvního vzdělání mohou žáci studovat bretonštinu v rámci volitelného předmětu na druhém stupni ZŠ, a jako druhý cizí jazyk na gymnáziích.³⁷⁵ V roce 2010/11 se to týkalo celkem 5 034 žáků, z nichž 93% jsou žáci druhého stupně ZŠ.³⁷⁶ Nabídka těchto volitelných kurzů však není nutnou součástí každé školy: např. pouze 64 z 290 druhých stupňů ZŠ nabízí volitelné hodiny bretonštiny.³⁷⁷ Většina těchto škol se nachází v západní části Bretaně. Naproti tomu v départementu Ille-et-Vilaine nabízí bretonštinu pouze 2 školy (např. v Rennes od roku 2010 není jediná škola, která by bretonštinu nabízela). Gymnázíí s touto nabídkou je potom 13 ze 131. Ještě před šesti lety jich bylo dvakrát více. To se týká státních škol, pro soukromé potom platí podobná čísla.³⁷⁸

V départementu Finistère funguje také tzv. *initiation au breton*,³⁷⁹ což znamená jedna až tři hodiny týdně bretonštiny v mateřských a základních školách po dobu minimálně tří let. Nejde ani tolik o výuku jazyka, jako spíše o určitou senzibilizaci k tomuto jazyku skrze tematické aktivity, hry, písničky, apod. Ve školním roce 2010/11 se tento projekt týká přibližně čtvrtiny

³⁷² BROUDIC 2010: 14.

³⁷³ BROUDIC 2010: 14 – 15.

³⁷⁴ Office public de la langue bretonne: *Etat des lieux de l'enseignement bilingue en 2010*, 2011: 4 – 35.

³⁷⁵ <http://www.ac-rennes.fr/jahia/Jahia/lang/fr/pid/3070> [11/2011]

³⁷⁶ L'Office public de la langue bretonne: *Enseignement optionnel (année scolaire 2010 - 2011)*, 2011: 15.

³⁷⁷ Tamtéž: 16.

³⁷⁸ Tamtéž: 3 - 19.

³⁷⁹ Seznámení s bretonštinou (vlastní překlad).

škol a 7 912 dětí (jedná se zejména o mateřské školy). Od roku 2005 však došlo k poklesu počtu škol, které se do tohoto projektu zapojily. V roce 2005 tento projekt také lehce přesahoval hranice Finistère, což dnes již neplatí. Poslední dobou se také začínají otevírat jesle v bretonštině,³⁸⁰ a provozovat různé aktivity a letní tábory v tomto jazyce.³⁸¹

I přes zvyšování počtu zájemců o bilingvní i volitelné vzdělávání v bretonštině, a pozvolný nárůst možností, však situace není jednoznačně pozitivní. Podle slov informátorů dochází poslední dobou velmi často k zavírání bilingvních tříd i možností volitelné výuky bretonštiny nařízením státního aparátu. Např. Mark Kerrain říká: „*Co se dnes děje ve státním školství? Zavírají se učitelské pozice. A kde se začne? U učitelů bretonštiny!*“³⁸² Říká také: „*Je třeba si uvědomit, že bretonština má své nepřátele, kteří jsou velmi schopní. Například: počet žáků v Diwanu stoupá. Ale počet škol Diwan nestoupá... Tady je přeci někde problém!*“³⁸³ O tendenci zavírat bilingvní třídy se také často dočítáme v regionálním tisku.³⁸⁴

3.4.5.2 Bretonština na univerzitách

V Bretani existují dvě univerzity, které nabízí kompletní studijní program od Licence³⁸⁵ po doktorát v rámci studijního programu „breton-celtique“: jde o univerzitu Rennes 2, a Université de la Bretagne Occidentale v Brestu. Celkem je studentů programů Licence a Master 300, z nichž 62% tvoří studenti programu Licence.³⁸⁶ Kromě těchto oborových studentů existuje na obou univerzitách i možnost studovat bretonštinu jako volitelný jazyk. Na univerzitě v Brestu je takových studentů v akademickém roce 2010/11 63 (z nichž 48 je začátečníků, a 15 pokročilých), a v Rennes 122 (78 začátečníků, 44 pokročilých).³⁸⁷ Studenti, kteří chtějí vyučovat na bilingvních školách, si volí navíc studijní programy pro učitelství bretonštiny na různých úrovních a typech škol, které poskytují následující instituce: IUFM v Saint-Brieuc, Univerzity v Brestu a v Rennes (titul CAPES³⁸⁸ pro výuku na druhém stupni a

³⁸⁰ Např. organizace Divskouarn se zabývá socializací v bretonštině pro předškolní děti, a nabízí například seznam chův hovořících bretonsky. <http://divskouarn.free.fr> [11/2011]

³⁸¹ Seznam aktuálních aktivit provozovaných organizací UBAPAR: <http://www.ubapar.org/rubrique19.html> [11/2011] V Bretani je též možné získat BAFA, certifikát pro práci vedoucího na dětských táborech a podobných aktivitách v bretonštině. Viz <http://www.ubapar.org/rubrique46.html> [11/2011]

³⁸² „*Quelle est la pratique de l'Education nationale en France actuellement? Faire diminuer le nombre des enseignants. Où c'est qu'on va commencer à supprimer les postes d'enseignants? Bah, dans les écoles de breton!*“ Rozhovor s Markem Kerrainem, březen 2011.

³⁸³ „*Il faut savoir que la langue bretonne a des ennemis, qui sont très efficaces. Regardes: le nombre d'étudiants dans le Diwan augmente. Mais le nombre d'écoles Diwan n'augmente pas... Il y a quand-même un problème!*“ Rozhovor s Markem Kerrainem, březen 2011.

³⁸⁴ Viz např. článek <http://www.agencebretagnepresse.com/fetch.php?id=15177> [11/2011]

³⁸⁵ Ekvivalent Bc.

³⁸⁶ BROUDIC 2010: 137 - 138.

³⁸⁷ Tamtéž: 138.

³⁸⁸ *Certificat d'aptitude au professorat de l'enseignement secondaire*, MORVAN 1994: 153.

gymnáziu), ISFEC³⁸⁹ v Brestu (pro výuku na katolických školách), a Kelenn v Quimperu (pro výuku v síti škol Diwan).³⁹⁰

3.4.5.3 Kurzy pro dospělé

V Bretani³⁹¹ v současné době existuje velké množství kurzů bretonštiny pro dospělé, před nedávnou dobou byly zavedeny i různé stáže, a počty těchto možností osvojení bretonštiny neustále narůstají. Podle výsledků průzkumu Office public de la langue bretonne v roce 2010 čítají studenti kurzů či stáží 5 000 lidí. Z toho 3 500 jich navštěvuje pravidelné kurzy (pro 300 z nich jsou to večerní kurzy, pro 170 firemní kurzy). Nabízí je 168 institucí, a to ve 144 obcích, což představuje 10% všech bretonských obcí. Nabídka kurzů zůstává víceméně stálá. Oproti tomu počet začátečníků vzrostl o 8,5%. V roce 2009/10 se zúčastnilo stáží 1 024 lidí, a 375 lidí se učilo v rámci korespondenčních kurzů, z nichž 90% v rámci organizace Skol Ober.³⁹² I přesto, že největší počet studentů pravidelných kurzů se nachází v Rennes, nejrozsáhlejší nabídka je ve Finistère.³⁹³ Nabídka je často nedostatečná, a dochází k situacím, kdy studenti nemohou pokračovat ve studiu bretonštiny ve stejném místě, kde začali, a musí následně dojíždět do jiných obcí.³⁹⁴ Převažují kurzy nabízené dobrovolnými spolky. Z profesionálních organizací nabízejících výuku bretonštiny můžeme citovat Sked a KLT v severní Finistère, al Levrig v Trégoru, Mervent v Cornouaille, Kerlenn Sten Kidna v okolí města Auray, Kentelioù an Noz kolem Nantes et Skol an Emsav v Rennes a okolí.³⁹⁵ Celkové počty studentů se až na výjimky příliš nezvyšují, avšak od roku 2005 došlo k pozitivní změně v tom smyslu, že stoupá počet studentů, kteří studují dlouhodobě.³⁹⁶ Novinkou v nabídce bretonštiny pro dospělé jsou intenzivní šestiměsíční stáže, frekventované zejména lidmi, kteří chtějí změnit profesní orientaci.³⁹⁷ Od roku 2004 nabízí tyto stáže organizace Stumdi, od roku 2005 Roudour, od roku 2007 Skol An Emsav, a od roku 2011 Mervent. V roce 2011 je možné zúčastnit se těchto stáží na devíti různých místech v Bretani.³⁹⁸ V roce 2010/11 byly také zavedeny intenzivnější kurzy (3 až 6 hodin týdně, což zkracuje dobu osvojení bretonštiny na 2 až 3 roky, oproti klasickým šesti, kterých dosahuje jen malé množství studentů), které však ve

³⁸⁹ Institut supérieur de formation de l'enseignement catholique, BROUDIC 2010: 147.

³⁹⁰ BROUDIC 2010: 147.

³⁹¹ A i mimo ni, neboť kurzy bretonštiny lze navštěvovat např. i v Paříži popř. v jiných městech.

³⁹² Office public de la langue bretonne: *L'enseignement aux adultes (bilan 2010)*, 2011: 3, 26.

³⁹³ Tamtéž: 3- 4, 10.

³⁹⁴ Tamtéž: 7.

³⁹⁵ Tamtéž: 9.

³⁹⁶ Tamtéž: 17.

³⁹⁷ Ronan Le Coadic vyjadřuje v rozhovoru obdiv a naději spojenou s těmito kurzy, které, jak říká, jsou schopny dělat divy co se týče rychlého formování skutečných mluvčích bretonštiny. Rozhovor s Ronanem Le Coadicem, březen 2011.

³⁹⁸ Tamtéž: 25.

zmíněném roce navštěvovalo pouze 15 lidí. Další intenzivní možností, a dosti oblíbenou, jsou týdenní stáže.³⁹⁹ Již od roku 1948 se také koná každoroční letní škola bretonštiny, nebo spíše letní kemp v bretonštině, KEAV (Kamp Etrekeltiek Ar Vrezhonegerion⁴⁰⁰). Tento pobyt trvá 2 až 3 týdny, je určen pro jedince, kteří si již osvojili alespoň základy bretonštiny, v jeho průběhu se totiž mluví pouze bretonsky.⁴⁰¹ Od září roku 2011 by měly existovat také různé možnosti kurzů bretonštiny po internetu.⁴⁰² Mimo Bretaně se kurzy bretonštiny konají na 35 místech, z nichž jedna třetina se nachází v Paříži a okolí, a dokonce i na 21 místech mimo Francii.⁴⁰³ Kompletní nabídku kurzů každoročně sestavuje organizace DAO⁴⁰⁴ ve spolupráci s Office public de la langue bretonne.⁴⁰⁵

3.4.6 Bretonština na veřejnosti

Bretonština se v Bretani stává čím dál tím viditelnější. Podle slov Fulupa Traverse „*Je pravda, že během uplynulých deseti let úroveň jazykového prostředí v Bretani extrémně stoupla. Bretonština je více vidět, více slyšet. Hlavně díky dvojjazyčným nápisům.*“⁴⁰⁶ V roce 2001 zahájila tehdejší Office de la langue bretonne projekt „*Ya d'ar brezhoneg*“,⁴⁰⁷ který významně napomáhá prosazování bretonštiny ve veřejném prostoru. Obce, které se k projektu připojí, se totiž zavazují, že ve vybrané míře⁴⁰⁸ zviditelní bretonštinu v rámci své působnosti. Mohou například zavést dvojjazyčné nápisy, dvojjazyčný web, dvojjazyčné vizitky, a tak podobně.⁴⁰⁹ Podle slov Fulupa Traverse se k tomuto projektu k březnu 2011 připojilo 140 obcí. Není to sice velké množství z celkového počtu, který čítá přibližně 2000 obcí, ale důležité je, že ty obce, které se připojily, jsou velké, bretonština se tak stává viditelnou pro přibližně 1 200 000 obyvatel Bretaně. Fulup Travers také podotýká, že následkem komplikací, které se vyskytly při snahách vyvěsit dvojjazyčné nápisy v Provence byl na jaře roku 2011 vydán zákon, který opravňuje všechny obce k dobrovolnému

³⁹⁹ Tamtéž: 26.

⁴⁰⁰ Francouzsky Camp Interceltique Des Bretonnants, tedy Mezikeltský kemp mluvčích bretonštiny (vlastní překlad).

⁴⁰¹ <http://www.keav.org/content/view/29/85/lang.fr> [12/2011]

⁴⁰² Viz např. <http://www.edubreizh.com> [11/2011]

⁴⁰³ Tamtéž: 28 – 29.

⁴⁰⁴ *Deskiñ d'An Oadourien*. Tato organizace byla založena v roce 2001 díky Office de la langue bretonne, na podporu šíření informací o kurzech bretonštiny. Začátkem každého školního roku vede DAO informační kampaň o možných kurzech. <http://dao.breizh.free.fr> [11/2011]

⁴⁰⁵ Viz *Kentelioù brezhoneg d'an oadourien (Cours de breton pour adultes) 2011/2012*, Ofis d'ar brezhoneg, DAO, 2011.

⁴⁰⁶ „*L'environnement linguistique, dans les 10 ans, c'est vrai qu'il a extrêmement progressé, soit au niveau de la signalétique, par exemple, oui, on voit, on entend plus du breton.*“ Rozhovor s Fulupem Traversem, březen 2011.

⁴⁰⁷ „*Ano bretonštině*“.

⁴⁰⁸ Existují 3 úrovně.

⁴⁰⁹ http://www.ofis-bzh.org/fr/office/partager_actions/ya_dar_brezhoneg.php [11/2011]

umístování dvojjazyčných nápisů.⁴¹⁰ Kromě nápisů je bretonština přítomna i v různých médiích, i když většina informátorů považuje její rozšířenost v této sféře za nedostatečnou. Existují například periodika v bretonštině (magazíny pro mládež *Louarnig* a *Rouzig*, kulturní dvojměsíčníky *Al Liamm* a *Brud Nevez*, a spíše informativní magazín *Bremañ* a týdeník *Ya!*. Na internetu je potom k dispozici týdeník *Bremaik*). Deník *Le Télégramme* publikuje každý čtvrtek článek v bretonštině, *Ouest-France* každou neděli článek o bretonské slovní zásobě, a několik týdeníků (např. *L'hebdo du Finistère* a *Poher hebdo*) obsahují stránku v bretonštině.⁴¹¹ Podle průzkumu F. Broudica a TMO Régions došlo k navýšení úrovně spokojenosti obyvatel v této sféře: v roce 2009 je 54% dotázaných spokojeno s přítomností bretonštiny v rozhlasu a v televizi, oproti 44% v roce 1997.⁴¹² V televizi je bretonština přítomna částečně na France 3 Ouest,⁴¹³ a také v plném rozsahu na internetovém kanálu Brezhoweb. Existuje množství lokálních rozhlasových stanic, které vysílají pravidelně v bretonštině, jako například Radio Kerne, Radio Kreiz Breizh, Plum FM, Arvorig FM, a Radio Bro Gwened). Mark Kerrain se však pozastavuje nad tím, že například v Rennes není možné naladit jediný rozhlas, který by vysílal bretonsky.⁴¹⁴ Conseil Régional⁴¹⁵ se od přijetí plánu pro rozvoj jazyků Bretaně v roce 2004 zavazuje k pomoci prosazování bretonštiny v médiích.⁴¹⁶ Mnoho lidí považuje místo bretonštiny ve veřejném prostoru stále za nedostatečné, či dokonce za problematičtější než v dřívějších dobách. Např. Mark Kerrain konstatuje, že ač je již od roku 1980 možné v Bretani používat šeky v bretonštině, nedávno došlo k situaci, kdy takový šek byl zamítnut.⁴¹⁷ Boj za silnější přítomnost bretonštiny ve veřejném prostoru tedy pokračuje, a to zejména v zastoupení Office public de la langue bretonne, různých spolků, a organizace pro nenásilné prosazování práv bretonštiny Ai'ta, kteří organizují pravidelné manifestace pro podporu bretonštiny.⁴¹⁸

⁴¹⁰ Rozhovor s Fulupem Traversem, březen 2011.

⁴¹¹ BROUDIC 2009: 168.

⁴¹² Tamtéž: 168.

⁴¹³ V letech 2003/04 vysílala 1 hodinu 15 minut bretonsky týdně. *Diagnostic de l'état de la langue bretonne dans le Pays de Rennes (Diagnostic war stad ar brezhoneg e bro Roazhon)*, Office de la langue bretonne, Observatoire de la langue bretonne, 2004: 21.

⁴¹⁴ Rozhovor s Markem Kerrainem, březen 2011.

⁴¹⁵ „Regionální Rada“ Bretaně, tedy regionální zástupce státní moci v Bretani.

⁴¹⁶ Např. v roce 2010 Conseil Régional se svým *Fonds d'aide à l'expression audiovisuelle en langue bretonne* přispěl k realizaci 37 hodin nových programů a 29 hodinám dabovaných filmů vysílaných na Brezhowebu, France 3 Ouest, Tébéo, Ty Télé, a TéléNantes. http://www.bretagne.fr/internet/jcms/l_17890/les-langues-de-bretagne-au-quotidien [11/2011]

⁴¹⁷ Rozhovor s Markem Kerrainem, březen 2011. Více o problematice šeků v bretonštině v dokumentu *Les chèques en breton et la loi*, dostupném na webu Office public de la langue bretonne: http://www.ofis-bzh.org/fr/services/observatoire/travaux.php?travail_id=106 [11/2011]

⁴¹⁸ Tyto informace pochází z rozhovorů v rámci terénního výzkumu.

3.4.7 Akce na podporu bretonštiny

V současné době je také pořádáno množství akcí na podporu bretonštiny. Snad nejnámější je Ar Redadeg. Jedná se o štafetový běh okolo Bretaně, realizovaný od roku 2008, a inspirovaný baskickou Korrikou. Náplní této události je předávat štafetu, která nese vzkaz v bretonštině, a to ve dne v noci, mezi jednotlivci, spolky, firmami, obcemi, napříč generacemi, jako symbol předávání bretonštiny. Účastníci si své kilometry kupují, a výtěžek putuje na podporu škol Diwan a projektů pro rozvoj bretonštiny. Běh pro bretonštinu má od samého počátku ohromný úspěch, účastní se ho tisíce lidí z celého historického území Bretaně. Běh doprovází množství kulturních akcí, jako např. *fest-noz*, *fest-deiz*⁴¹⁹, kurzy bretonštiny, přednášky, promítání filmů, divadelní představení, koncerty, a nabízeno je bretonské občerstvení. Na rok 2012 je naplánován běh okolo celé Bretaně, z Brestu do Douarnenez, který bude mít 1 500 km.⁴²⁰

Od roku 2008 je také televizí France 3 Bretagne udělována cena *Prix du Meilleur bretonnant de l'année*,⁴²¹ a Conseil Régional udílí *Prix de l'Avenir du Breton*.⁴²² Kulturních akcí na podporu bretonštiny je dnes v Bretani nepřehledné množství. Za zmínku stojí např. množství divadelních souborů hrajících v bretonštině.⁴²³

3.4.8 Bretonština v Horní Bretani

Jak již bylo řečeno, bretonština se začíná kromě svého tradičního území objevovat i v Horní Bretani. A to nejen díky bilingvním nápisům: lidé se jí zde také začínají učit. Mluvčí bretonštiny na tomto území pořád zůstávají slabou menšinou: pouhé 1% obyvatel starších patnácti let mluví bretonsky. Jejich počet: 22 500, však není zanedbatelný.⁴²⁴ Podle F. Broudica⁴²⁵ se poslední dobou začíná rozráhat představa, že bretonština je, vedle francouzštiny, jazykem celé Bretaně.⁴²⁶ V Horní Bretani se rozvíjí bilingvní školy, existuje zde katedra bretonštiny na univerzitě, množství aktivních spolků pro rozvoj bretonštiny, nakladatelství publikující bretonsky psanou literaturu, a vídáme zde (i když v menší míře než

⁴¹⁹ Denní varianta *fest-noz*.

⁴²⁰ <http://www.ar-redadeg.org/Presentation> [11/2011]

⁴²¹ Cena nejlepšího mluvčí bretonštiny za tento rok (vlastní překlad).

⁴²² Cena budoucnosti bretonštiny (vlastní překlad). <http://www.ar-redadeg.org/Presentation> [11/2011]

⁴²³ Jejich seznam je k dispozici na <http://www.teatr-brezhonek.org> [12/2011]

⁴²⁴ BROUDIC 2009: 176 – 177.

⁴²⁵ A také podle většiny informátorů, s nimiž jsem v rámci terénního výzkumu hovořila.

⁴²⁶ BROUDIC 2009: 175 – 176.

v Dolní Bretani) i dvojjazyčné nápisy.⁴²⁷ I zde je bretonština vnímána pozitivně. Obyvatelé této části jsou dokonce lehce početnější v názoru, že podpora bretonštiny je důležitá.⁴²⁸

I odborníci, se kterými jsem hovořila, mi rozmach bretonštiny na tomto území potvrdili: Fulup Travers hned na úvod diskuse uvádí věci na pravou míru. Objevuje se totiž množství „zlých jazyků“, kteří nesouhlasí s rozvojem bretonštiny v Horní Bretani, protože „zde se nikdy nemluvílo bretonsky“⁴²⁹ Říká: „Bretonština byla v Horní Bretani vždy přítomna. Když Bretonci imigrovali v Velké Británii, a usadili se v Bretani, bylo jich mnohem více na západě. [...] Jazykem společnosti na západě se tedy stala bretonština. [...] Potom je tu střední oblast, kde již bylo bretonsky mluvící populace méně. Celý středověk byl tedy obdobím bilingvismu. Bretonština však byla postupně opouštěna. Na některých místech dříve, jako například v Saint Malo, na některých později, jako například v Guérande, kde se mluvílo bretonsky ještě před sto lety. A ta je přesto součástí Horní Bretaně! A potom tu máme okrajovou zónu, která byla zónou konfliktů s Francií, takže kromě Rennes a Nantes nebyla tolik obydlená. I zde byli nějací lidé, kteří bretonsky mluvili, alespoň podle našeho názoru. V počátcích středověku to byla zejména šlechta, kdo mluvil bretonsky. Lid mluvil vulgární latinou. Šlechta v Horní Bretani postupně začala opouštět bretonštinu. V Dolní Bretani šlechta s bretonštinou pokračovala. [...] Je zajímavé si uvědomit, že ve středověku byla situace v Horní Bretani podobná té dnešní: bretonština byla přítomna, ale jen nenápadně.“⁴³⁰ Všichni ostatní informátoři s ním v tomto souhlasí. Např. Maxime Crahé, učitel bretonštiny na univerzitě Rennes 2, říká: „Já myslím, že je v pořádku, že se bretonština vyučuje na celém území Bretaně. Vůbec však nesouhlasím s lidmi, kteří říkají „Ale vyučovat bretonštinu v Rennes... Zaprvé je to bretonština z Rennes, unifikovaná, a zadruhé v Rennes se nikdy nemluvílo

⁴²⁷ BROUDIC 2009: 176.

⁴²⁸ 88% oproti 83% v Dolní Bretani. BROUDIC 2009: 166.

⁴²⁹ Další „okřídlená věta“, často zmiňovaná v diskuzích o bretonštině „Il n’y a jamais eu du breton en Haute-Bretagne!“ (vlastní překlad).

⁴³⁰ „Le breton a toujours été présent en Haute-Bretagne. Les Bretons sont arrivés de la Grande Bretagne, et donc ils se sont installés en Bretagne, et ils étaient beaucoup moins nombreux à l’est qu’à l’ouest. [...] Du coup, la société à l’ouest, elle est devenue brittophone. [...] Après, vous avez la zone du milieu, où, déjà, il y avait moins de population de langue bretonne. Ce qui s’est passé, donc, c’était que tout le moyen âge, c’était une période de bilinguisme. Mais ce qui s’est passé au fur et à mesure, c’était quand-même pas la majorité, donc, progressivement, elle a été abandonnée. Vous avez des zones où elle a été abandonnée le plus tôt, comme par exemple à Saint Malo, et des zones où elle a été abandonnée très tard, comme la zone de Guérande, elle y a été abandonné il y a un siècle. Et pourtant, c’est ce qu’on considère la Haute Bretagne aujourd’hui. Et puis cette zone-là, qu’on appelle les marges. Donc, mis à part Rennes et Nantes, c’était une zone des marges, souvent de conflits avec la France, donc elle était pas très peuplée... Il y avait quelques personnes qui parlaient breton.. On pense, au moins. Et, au début du moyen âge, c’était surtout la noblesse qui parlait breton. Et le petit peuple parlait du bas latin en fait. Et au fur et à mesure, cette noblesse-là, en Haute-Bretagne, elle a commencé à abandonner le breton. La noblesse en Basse Bretagne a continué à parler breton. [...] Ce qui est intéressant, c’est qu’on peut penser que, au moyen âge par exemple, la situation du breton, bah, il était présent, mais sans être très très très présent, ça peut être à peu près la situation qui est aujourd’hui“. Rozhovor s Fulupem Traversem, březen 2011

bretonsky!“ *Ale to není pravda! Bretonština zde byla vždy významným menšinovým jazykem. Menšinovým, ano, ale významným!*“⁴³¹

Lena Louarn dodává: „*Už nejsme v devatenáctém století, já nejsem pro jazykové hranice, hranice už neexistují! Samozřejmě, na západě je jistá bretonsky mluvící populace, to je pravda. Ale hnutí za rozvoj bretonštiny je nejsilnější právě v départementsech Ille-et-Vilaine a Loire-Atlantique! Možná právě proto, že je zde bretonština politicky tak málo podporovaná. Lidé jsou zde mnohem aktivnější, a i chuť bretonštinu předávat je zde snad silnější.*“⁴³²

Fulup Travers dokazuje legitimitu přítomnosti bretonštiny na území Horní Bretaně: „*O bretonštině v Horní Bretani máme přeci jen hodně svědectví. Máme svědectví například o tom, že v Saint Malo se lidé modlili bretonsky. Anebo že v Dole fungoval soud v bretonštině. takže to není cizí jazyk! A bretonština je také dodnes často přítomná v místních názvech.*“⁴³³

Živost bretonštiny na tomto území v současné době dokazují slova mnohých informátorů. Fulup Travers říká: „*Například co se týče výuky bretonštiny pro dospělé, dvě největší centra jsou Rennes a Nantes.*“⁴³⁴ Souhlasí s ním i Gwenwael Jéquel, ředitel školy bretonštiny pro dospělé Skol An Emsav: „*Myslím, že budoucností bretonštiny jsou města Rennes a Nantes.*“⁴³⁵ Ronan Le Coadic konstatuje: „*V Horní Bretani má hodně lidí vztah k bretonštině. Skutečně silný vztah. Něco pro ně znamená, a to i když jí nemluví. A také – ale to by chtělo ještě prověřit, protože jsem to zjišťoval na malém vzorku informátorů – našel jsem stejné proporce lidí, kteří říkají, že by se chtěli bretonsky naučit v Dolní i Horní Bretani!*“⁴³⁶ Alan

⁴³¹ „*Moi, je pense que c'est normal qu'on enseigne le breton un peu partout, alors je suis pas du tout d'accord avec des gens qui disent „Ah, mais, enseigner le breton à Rennes... Déjà, c'est le breton de Rennes, le breton unifié, ça se parlait pas, et aussi, on n'a jamais parlé breton a Rennes!“ Ce n'est pas vrai! Parce que le breton a toujours été une langue minoritaire importante, à Rennes, minoritaire, d'accord, mais importante!*“ Rozhovor s Maximem Crahé, březen 2011.

⁴³² „*On n'est plus au dix-neuvième siècle, je ne suis pas pour les frontières linguistiques, elles n'existent plus. [...] Il y a, évidemment, une population brittophone de naissance certaine sur les trois départements de l'ouest, ça c'est vrai. Mais, la revendication la plus forte et la plus soutenue, justement peut-être parce que elle n'est pas aussi bien reconnue même par les élus, c'est l'Ille-et-Vilaine et la Loire-Atlantique. Du coup, les gens sont beaucoup plus accrochés et ont une envie de la transmettre, qui est peut-être plus forte.*“ Rozhovor s Lenou Louarn, duben 2009.

⁴³³ „*Il y a quand-même beaucoup de témoignages en Haute Bretagne, sur des choses qui se sont passées, en breton. Par exemple on a un témoignage de personnes de Saint Malo qui, quand ils priaient, ils priaient en breton. Vous avez aussi un exemple d'un tribunal à Dole, qui fonctionnait en breton. Donc, le breton était présent quand-même. Donc, ce n'est pas une langue étrangère! Et elle est présente beaucoup dans la toponymie, aussi.*“ Rozhovor s Fulupem Traversem, březen 2011.

⁴³⁴ „*Par exemple, l'enseignement aux adultes, les deux gros centres, c'est Rennes et Nantes.*“ Rozhovor s Fulupem Traversem, březen 2011.

⁴³⁵ „*Je pense que l'avenir de la langue bretonne, c'est Rennes et Nantes.*“ Rozhovor s Gwenwaelem Jéquelem, březen 2011.

⁴³⁶ „*En Haute-Bretagne, j'ai constaté que beaucoup de gens étaient attachés au breton. Vraiment attachés au breton. Que ca représentait quelque chose pour eux, même si ils ne le parlaient pas. Et j'ai constaté aussi – mais ça serait à vérifier, parce que j'ai fait ça sur des petits échantillons – j'ai trouvé la même proportion*

Botrel z katedry bretonštiny a keltských jazyků univerzity Rennes 2 dodává: „*Velké množství současných spisovatelů píšících bretonsky je z Horní Bretaně. Nevím teď jejich přesný počet, ale je hodně významný... Snad 50%. V devatenáctém století byli všichni z Dolní Bretaně.*“⁴³⁷ Fulup Travers (a nejen on) na toto téma říká: „*V Horní Bretani je spousta lidí, kteří se bretonsky naučili, a jsou to specialisté v oboru, reference co se týče bretonštiny.*“⁴³⁸ Lena Louarn dodává: „*Je třeba si uvědomit, že zatímco bretonština v Dolní Bretani mizí závratnou rychlostí, v Horní Bretani počty mluvčích stoupají... Je sice pravda, že třetina zdejších mluvčích pochází z Dolní Bretaně, protože jsou zde univerzity a pracovní příležitosti. Ale je tu také populace, která se dožaduje bretonštiny, která je součástí jejich identity. I když pochází z Horní Bretaně.*“⁴³⁹

Jak jsme již viděli na jiných příkladech, situace bretonštiny je velmi komplexní. To se týká i jejího teritoriálního rozsahu. Např. podle slov Fulupa Traverse „*Máte lidi v Quimperu,*⁴⁴⁰ *kteří se vůbec nezajímají o bretonštinu, vychovávají děti ve francouzštině, posílají je do francouzských škol. A potom máte lidi v Rennes, kteří se o bretonštinu zajímají. Jejich děti chodí do škol, kde se vyučuje bretonsky, a mluví na ně bretonsky každý den.*“⁴⁴¹

V Horní Bretani tedy o bretonštinu zájem je. Problémem je podpora tohoto jazyka: „*V départementu Ille-et-Vilaine není politika ve prospěch bretonštiny*“, říká Fulup Travers.⁴⁴² Dokládá to na příkladu neustálých překážek, které brání otevírání nových bilingvních tříd:

de gens qui disaient „Ah, moi j'aimerais savoir le breton!“ en Basse et en Haute Bretagne!“ Rozhovor s Ronanem Le Coadicem, březen 2011.

⁴³⁷ „*Il y a beaucoup d'écrivains contemporains en breton de la Haute Bretagne. Je ne sais plus le pourcentage, mais c'est assez impressionnant. Peut-être 50:50. Au 19e siècle, ils étaient presque tous de la Basse Bretagne.*“ Rozhovor s Alanem Botrelem, březen 2011.

⁴³⁸ „*Il y a plein de gens qui sont de Haute Bretagne, qui ont appris le breton, et qui sont des spécialistes, des références, en breton.*“ Rozhovor s Fulupem Traversem, březen 2011.

⁴³⁹ „*Et, il faut savoir que, comme la langue bretonne est en train de mourir à une vitesse vertigineuse à l'ouest... A l'est, elle est en train de monter... Mais, quand on prend... il y a un tiers qui viennent de Basse Bretagne, parce que c'est un pôle universitaire, c'est un pôle scientifique, il y a Citroën, tout ça, il y a beaucoup de choses, hein. Mais, il y a aussi une population qui demande, et qui revendique son identité par le biais de la langue. Même s'ils sont d'ici. Ouais, ouais.*“ Rozhovor s Lenou Louarn, duben 2009.

⁴⁴⁰ Dolní Bretaň

⁴⁴¹ „*Vous avez des gens à Quimper, qui ne sont pas du tout intéressés par le breton, qui élèvent leurs enfants en français, qui vont dans des écoles françaises. Et vous avez des gens à Rennes, qui sont intéressés par le breton, qui scolarisent leurs enfants en breton, et qui parlent breton à leurs enfants tous les jours.*“ Rozhovor s Fulupem Traversem, březen 2011.

⁴⁴² „*Le département d'Ille-et-Vilaine n'a pas une politique en faveur du breton.*“ Rozhovor s Fulupem Traversem, březen 2011.

„Když v *Ille-et-Vilaine* oslovíte 20 starostů, 18 z nich vám hned v zárodku odmítne uskutečnit průzkum zájmu veřejnosti o otevření bilingvní třídy.“⁴⁴³

3.4.8.1 Bretonština nebo gallo?

V tomto kontextu nárůstu zájmu o bretonštinu na území, které je tradičním územím jiného jazyka, se nabízí otázka proč se lidé tak rozhodují. Na první pohled by se zdálo, že se učí „jazyk svých předků.“⁴⁴⁴ Ale není jazykem jejich předků v mnohých případech gallo? I na tuto otázku jsem se zeptala odborníků.

Například Maxime Crahé odpovídá: „Myslím, že je to proto, že gallo je velmi blízké francouzštině. Hodně lidí vnímá gallo jako deformaci francouzštiny.“⁴⁴⁵ Potom nejsou příliš motivovaní... Důkazem toho je, že neučím gallo, ale bretonštinu!“⁴⁴⁶ Pokračuje: „Gallo je na tom ještě hůř [než bretonština], protože to není jazyk, který by symbolizoval Bretaň. Říká se o něm: „Ale ne, takhle mluvili prarodiče!“ a navíc není unifikovaný.“⁴⁴⁷ Fulup Travers přitaká: „Lidé, kteří neznají Bretaň, si ji spojují s bretonštinou. Gallo vlastně vůbec není známé.“⁴⁴⁸, stejně jako Bertran Ôbrée: „Bretonština je „více keltská“, myslím, že i to hraje roli. [...] Podle mého názoru je to také váha slov: To znamená, že jsme v Bretani. A i když byla již od královských dob bilingvní zemí, byla pojmenována Bretaň. Což způsobuje, že každé dítě si řekne „V Bretani se mluví bretonsky!“ – tak jako „ve Švýcarsku se mluví švýcarsky, že...“ To je váha slov, a když si na to nedáváme moc pozor, když se nad tím člověk nezamyslí – potom: „abych ukázal, jaký jsem Bretonec, musím mluvit bretonsky!“ A vskutku, stává se mi, že mluvím s lidmi, kteří, když se nad svou volbou zpětně zamyslí, přiznávají, že skutečně chtěli

⁴⁴³ „En *Ille-et-Vilaine*, si vous rencontrez 20 maires, 18 vont vous dire non, pas d'enquête!“ Rozhovor s Fulupem Traversem, březen 2011. (Office public de la langue bretonne před navrhnutím otevření nové bilingvní třídy realizuje průzkumy zájmu o tento typ vzdělávání)

⁴⁴⁴ Je třeba si uvědomit, že v mnoha případech tomu tak je, v Horní Bretani dnes žije mnoho lidí pocházejících z Dolní Bretaně, anebo mají Horní Bretonci často dolnobretonské předky. Ale kromě nich se bretonštinu učí i obyvatelé Horní Bretaně, kteří k tomuto jazyku dosud neměli žádný vztah.

⁴⁴⁵ Stejný poznatek přinesl i terénní výzkum: Během diskuse s účastníky večerního kurzu bretonštiny padla řeč i na gallo: učitel se zmínil, že nejprve navrhovali kurz tohoto jazyka, ale pro malý počet zájemců nemohl být otevřen. To rozpoutalo mezi zúčastněnými bouřlivou diskusi, o tom, zda je gallo vůbec jazyk (několik jedinců se tomuto zjištění divilo, považovali gallo za *patois*). Rozhovor s účastníky večerního kurzu bretonštiny v Chavagne, březen 2011.

⁴⁴⁶ „Parce que je pense que.. le gallo est très proche du français. [...] Beaucoup de gens voient ça comme un français déformé. Après, ils ne sont pas si motivés... Et la preuve, je ne suis pas professeur de gallo, je suis un prof de breton!“ Maxime Crahé pochází z Horní Bretaně, a v jeho rodině se mluví gallo. Později dodává, že i přesto, že se rozhodl věnovat se bretonštině, o gallo se také hodně zajímá. Rozhovor s Maximem Crahé, březen 2011.

⁴⁴⁷ „Pour le gallo, c'est encore pire. Puisque c'est pas la langue emblématique de la Bretagne. C'est „Ah non, c'est des grands-parents qui parlaient comme ça..“, et cette langue n'est pas unifiée.“ Rozhovor s Maximem Crahé, březen 2011.

⁴⁴⁸ „Pour les gens qui ne connaissent pas la Bretagne, ils associent la Bretagne au breton. A la langue bretonne. Le gallo, c'est pas connu en fait, quoi.“ Rozhovor s Fulupem Traversem, březen 2011.

být „víc Bretonci“. Navíc mezi bretonštinou a francouzštinou je veliký rozdíl, ale gallo se jí podobá.“⁴⁴⁹ Mohlo by se zdát, že bretonština je v Horní Bretani jakýmsi „konkurenčním“ jazykem. V jistých případech tomu tak pravděpodobně je (Bertran Ôbrée hovoří o menšinovém „chápání bretonštiny, které očerňuje gallo, a které se snaží blokovat vše, co se děje ve prospěch tohoto jazyka.“⁴⁵⁰), ale zároveň podotýká, že se nad Horními Bretonci, kteří se rozhodují pro bretonštinu, tolik nermoutí: „Je to dvousečné. Na jednu stranu je pravda, že si občas říkám jaká je to škoda, že se zdejší lidé věnují bretonštině. [...] Ale na druhou stranu potkávám stále více lidí, kteří se třeba dvacet let angažovali pro bretonštinu, ale nakonec si řekli „Vždyť je to hloupé, konec konců můj jazyk, skutečný jazyk mé rodiny, je gallo...“ A nyní se angažují pro gallo!“⁴⁵¹

Informátoři v hojném počtu dodávají, že problémem v uznání gallo jako právoplatného jazyka Horní Bretaně, je také tzv. dvojí komplex⁴⁵², a negativní vnímání tohoto jazyka, které na rozdíl od bretonštiny podle některých přetrvává. Ronan Le Coadic například říká: „Většina lidí... Například nějaký sedlák, který mluví tímto románským jazykem, si myslí, že mluví patois.“⁴⁵³ A navíc si myslí, že toto patois ani není jazyk, je to jen deformace francouzštiny, anebo latiny. Ale hlavně, má velmi negativní postoj k tomuto jazyku. Řekl bych, že tak v 95% případů. Dokonce snad ve 100% případů, se kterými jsem se setkal. A ti, kteří měli ke gallo pozitivní vztah, protože, konec konců, je to jejich jazyk; ti ho vyjadřovali oklikou. Například jeden člověk mi řekl „Slyšel jsem jeden pořad o Québecu... To je ale krásný jazyk! Řekl bych, že se trochu podobá gallo...“ Ale samozřejmě neřekl, že se podobá gallo, ale patois...“⁴⁵⁴

⁴⁴⁹ „Le breton est „plus celtique“ ... oui, je pense qu'il y a cet aspect –là [...] Aussi, pour moi, il y a le poids des mots: C'est qu'on est en Bretagne, et, même si depuis l'époque du royaume, c'était bien un Etat bilingue, mais qu'on a appelé ça la Bretagne, donc, forcément, je dirais de manière très abstraite que n'importe quel gamin.. le mot Bretagne, forcément: „Tous les gens de la Bretagne parlent breton!“ - comme en Suisse, les gens parlent suisse! C'est le poids de mots, et si on ne fait pas trop attention... Après, si on ne se pose pas trop de questions, bah, effectivement, si je suis Breton, bah... pour montrer que je suis Breton, il faut parler breton! Et effectivement, quand je parle avec des gens, quand ils y pensent, respectivement, ils disent :“Ah oui, effectivement, je cherchais à être plus Breton!“ En plus qu'il y avait une grande différence entre le français et le breton, mais pas une grande différence entre le français et le gallo...“
Rozhovor s Bertranem Ôbrée, březen 2011.

⁴⁵⁰ „[...] une vision un peu nationaliste du breton, qui dénigre complètement le gallo, et qui veut surtout bloquer tout ce qui pourrait se faire sur le gallo.“
Rozhovor s Bertranem Ôbrée, březen 2011.

⁴⁵¹ „Ça a un double tranchant. D'un côté, c'est vrai, je me dis des fois „C'est bête, il y a des gens qui sont du coin et qui s'investissent dans le breton... S'ils comprenaient en fait ce que c'est leur langue, enfin, la langue de leur familles!“ [...] Mais après, je rencontre de plus en plus de gens qui ont passé même 20 ans à travailler sur le breton, et, bah, maintenant, ils se disent „Mais c'est quand-même bête, parce que, en fait, ma langue, vraiment, de famille, est le gallo!“ Et maintenant, ils s'investissent sur le gallo.“
Rozhovor s Bertranem Ôbrée, březen 2011.

⁴⁵² Menšinová situace vůči francouzštině i bretonštině. Viz kapitola 3.2.4.2

⁴⁵³ Viz kapitola 3.2.4.2

⁴⁵⁴ „La plupart... un paysan qui a l'habitude de parler... cette langue romane-là, il pense qu'il parle patois, et il pense en plus que ce patois qu'il emploie n'est pas une langue. Il pense que c'est quelque chose – c'est un mélange, voilà. Du français déformé, où du latin déformé, etc. Mais il en a une vision très très très

Dále pokračuje: „*Hnutí pro rozvoj gallo také existuje. Ale liší se od toho bretonského v tom smyslu, že hnutí za bretonštinu bylo od počátku spíše nacionalistického ražení – to se dnes z politického hlediska už změnilo. Ale smyslem je stále udělat z bretonštiny jazyk rovný všem ostatním velkým jazykům, jazyk ve kterém můžeme mít například monolingvní slovník, bez jediného slova francouzsky, ve kterém může vznikat literatura, prostě pracovat na prestiži jazyka. [...] Kdežto hnutí za gallo, alespoň tak jak se mi jeví, se snaží spíše dělat něco bližšího lidu – už tolik nezáleží na tom, zda se shodneme na pravopise, a tak podobně. Dělají spíše kulturní akce, představení atd. Snaží se spíše oživit lokální kulturu. Ale: ze symbolického hlediska to přineslo jeden výsledek: Horní Bretonci ve svých mentalitách nepřehodnotili negativní vnímání tohoto jazyka.“⁴⁵⁵ Bertran Ôbrée však tvrdí, že i u gallo se postoj obyvatelstva začíná obracet v pozitivnější.*

Jak je patrné, jedná se o sociolingvisticky velmi komplexní situaci. Na výše zmíněnou otázku o motivacích Horních Bretonců, kteří se rozhodli osvojit si bretonštinu, se pokusím hledat odpovědi i v následující části věnované terénnímu výzkumu mezi studenty bretonštiny. V úvodu této kapitoly jsme se již setkali s jedním učitelem bretonštiny, kterého se takové rozhodnutí týká. Na závěr přenechme pro ilustraci slovo Stéphanu Moalovi z katedry bretonštiny a keltských jazyků univerzity Rennes 2: „*Co se mě týče, v dětství jsem slýchal dva dědečky. Ten z maminy strany dával do své francouzštiny trochu gallo. A to mě nikdy nelákalo, neměl jsem chuť se učit gallo. Přestože jsem tohoto dědečka vídal velmi často. Je to roztomilé a příjemné, ale nikdy mě to více nelákalo. A měl jsem druhého dědečka, který s mým tatínkem mluvil 100% bretonsky, a kterého jsem vídal dvakrát do roka. A to bylo něco! Tady*

négative. Je dirais dans 95% des cas, je dirais même presque dans 100% de cas que j'ai pu rencontrer, il y avait cette vision très négative. Et ceux, qui avaient une vision positive, parce que dans le fond, c'est quand-même leur langue, bon, quand ils veulent dire quelque chose de positif, les gens que j'ai pu rencontrer jusqu'à présent, mais je ne suis pas un spécialiste sur le gallo, l'expriment par des détours. Par exemple, quelqu'un m'a dit „Ah, j'ai entendu une émission à la télé sur le Québec, et c'est une belle langue! Ça ressemble un peu au gallo!“ Mais apparemment, il n'a pas dit ça ressemble au gallo, mais au patois.“

⁴⁵⁵ „*Il y a aussi un mouvement pour le gallo. Mais qui est différent un petit peu dans sa lignée générale. Il y a quand-même, dans la démarche de la défense du breton, il y a l'idée de défendre une langue (alors, maintenant, aujourd'hui, peut-être ça n'est pas ce que c'était sur le plan politique, mais il y a eu une démarche nationaliste – c'est-à-dire faire de cette langue une langue à l'égal, si possible, des grandes langues, une langue dans laquelle on peut avoir par exemple un dictionnaire tout en breton, sans un mot de français, produire une littérature, voilà, essayer de faire les instruments un peu de prestige aussi. Il y a eu cette démarche-là par rapport au breton. (Ca commençait dès le 19e siècle, ça s'est beaucoup développé effectivement dans les années 20, c'est encore présent aujourd'hui.) Je pense que la démarche vraiment du type nationaliste est beaucoup moins forte, mais dans la démarche gallo, telle que je l'aperçois, il y a plus la volonté de faire quelque chose de proche de „petit peuple de patoisans.“ Donc, plus proche des gens, tant pis si on ne se fait pas d'accord sur une graphie... On organise plutôt des spectacles, on va rire ensemble... Plutôt revivifier des pratiques locales.. Mais, sur un plan symbolique, l'un des résultats, c'est que les Hauts Bretons, eux, n'ont pas revalorisé dans leurs esprits, le gallo.“
Rozhovor s Ronanem Le Coadicem, březen 2011.*

jsem si říkal „To má sílu, za tím je celá historie!“ To mě lákalo. Ale nechci generalizovat na všechny „Gallo“. Mimochodem já se nepovažuji za „Gallo“. Já jsem Bretonec. Navíc jsem se rozhodl bydlet v Dolní Bretani.“⁴⁵⁶

3.4.8.2 Situace bretonštiny v départementu Ille-et-Vilaine

Ille-et-Vilaine je jediný département současného administrativního regionu Bretaň, který nezasahuje do Dolní Bretaně. Proto je v něm jazyková politika ve prospěch bretonštiny nejméně aktivní, jak již zmínil výše Fulup Travers. Vzhledem k tomu, že následující kapitola těžší z terénního výzkumu realizovaného v Rennes, v této podkapitole bych chtěla stručně nastínit aktuální situaci bretonštiny v tomto départementu.⁴⁵⁷

Obyvatelstvo Ille-et-Vilaine se k rozvoji bretonštiny staví pozitivně: 63% obyvatel souhlasí s činností na podporu tohoto jazyka, 88% s jeho volitelnou výukou, a 77% s dvojjazyčnými nápisy. Kromě toho, že bretonština byla i v minulosti přítomna jako menšinový jazyk, její výuka se objevuje již koncem 19. století, kdy jsou otevřeny kurzy na univerzitě v Rennes. K roku 2009 se v tomto départementu nachází 1 000 dětí, které navštěvují bilingvní třídy (kterých je však zatím spíše nedostatek: 15 základních škol všech typů na celém území, v okolí Rennes, Vitry, Redonu a Saint Malo), jejichž počet stále roste (za posledních deset let se zečtyřnásobil). V départementu se dále nachází 329 dospělých, které se učí bretonsky (z nichž 205 v Rennes). Večerní kurzy zatím také nepokrývají celé území départementu. V průběhu roku 2008/09 se sto dospělých účastnilo stáží ve městech Rennes a Fougères. Co se týče využití bretonštiny v profesním životě, v départementu existuje přes 100 pracovních míst na plný úvazek, vyžadujících znalost bretonštiny (z 53% jde o pracovní pozice ve sféře vzdělávání). V kulturním a společenském prostředí, stejně jako ve veřejném prostoru, se bretonština objevuje stále více, díky začínající podpoře ze strany místní politiky.⁴⁵⁸ Ille-et-Vilaine je jediným départementem, kde jsou počty mluvčích vyvážené z hlediska věkových kategorií (zbylé tři départements vykazují převahu

⁴⁵⁶ „*Pour moi, j'ai entendu deux grand-pères, celui du côté de ma mère qui mettait du gallo dans son français – ça m'a jamais donné l'envie de l'apprendre. Pourtant, je le voyais beaucoup plus souvent. C'est vrai que c'est pittoresque et agréable, mais pas... Et j'avais un autre grand-père qui, lui parlait le breton pur jus 100% avec mon père, que je voyais que deux fois par an... Mais là, je me suis dit „Mais là, il y a du souffle, il y a toute une épopée derrière ça!“ Ça, ça m'a donné envie.. Je ne veux pas généraliser sur tous les Gallo – moi je ne me considère pas comme Gallo, hein! Je me considère comme Breton – en plus j'ai choisi d'habiter en Basse Bretagne!*“ Rozhovor se Stéphanem Moalem, březen 2011.

⁴⁵⁷ Informace pochází z materiálu Office publique de la langue bretonne *Stad ar brezhoneg en Il-ha-Gwilen berr-ha-berr (Rapide état des lieux de la langue bretonne en Ille-et-Vilaine)*, février 2010.

⁴⁵⁸ Zejména prostřednictvím projektu *Ya d'ar brezhoneg*. Viz kapitola 3.4.6

starších mluvčích).⁴⁵⁹ Office de la langue bretonne tento jev vysvětluje: „*Tato situace vděčí pravděpodobně atraktivitě univerzitního prostředí a pracovní nabídce, stejně jako jistému hledání identity, které je u Bretonců z Horní Bretaně alespoň stejně tak silné jako u těch z Dolní Bretaně.*“⁴⁶⁰

3.4.8.3 Bretonština v Rennes a okolí

Rennes je místem, kde se bretonština v rámci celého départementu (a snad i regionu) těší největší pozornosti. Je to samozřejmě tím, že jde o hlavní město Bretaně, a tak je zde množství výukových i kulturních možností. Lidé se sem také sjíždějí z celé Bretaně za studii a prací. Jak již bylo řečeno, Rennes je městem, které čítá nejvíce studentů bretonštiny, ať jde o děti či dospělé.

3.4.8.3.1 Pays de Rennes

Podle výsledků průzkumu Office de la langue bretonne se na území Pays de Rennes⁴⁶¹ nachází kolem 10 000 mluvčích bretonštiny, což představuje 2,4% celkového počtu populace. Jsou to zejména mluvčí, kteří pochází z Dolní Bretaně, a „noví“ mluvčí, ale začíná se objevovat i nová kategorie: rodilí mluvčí z tohoto území.⁴⁶² V Pays de Rennes se nachází 471 dětí, které navštěvují bilingvních třídy. To představuje 5,3% z celkového počtu dětí této věkové kategorie na zmíněném území.⁴⁶³ Nejvíce jich navštěvuje státní školy, které zde také jako jediné nabízí bilingvní třídy na druhém stupni ZŠ a na gymnáziu. Tyto děti se soustředí do dvou obcí, které bilingvní vzdělání nabízí: Rennes a Bruz. Pouhých 75 žáků druhých stupňů ZŠ a gymnázií potom navštěvuje volitelné kurzy bretonštiny (které jsou nabízeny pouze v Rennes).⁴⁶⁴ Office public de la langue bretonne uvádí, že tendencí vzdělávací politiky tohoto území je spíše zužovat stávající nabídku, než ji rozšiřovat.⁴⁶⁵ Co se týče kurzů pro dospělé, ty nabízí pouze 7 obcí z celkového počtu 67. Je však pravda, že všechny tyto obce mají více než 5000 obyvatel, a v samotném hlavním městě se nachází polovina obyvatel celého území. Celkem jde o 12 institucí nabízejících kurzy, z nichž 6 působí v Rennes. V roce

⁴⁵⁹ *Diagnostic de l'état de la langue bretonne dans le Pays de Rennes*, Office de la langue bretonne, Observatoire de la langue bretonne, 2004: 3. Údaje jsou tedy platné k roku 2004.

⁴⁶⁰ „*Cet état de fait sur le pays de Rennes tient sans doute à l'attractivité du pôle universitaire et du bassin d'emploi rennais, ainsi qu'à une démarche de recherche identitaire qui est au moins autant le fait des hauts-bretons que des bas-bretons.*“ Tamtéž.

⁴⁶¹ Rennes a okolí, které má rozlohu 1145 km a 419 559 obyvatel k roku 1999.

⁴⁶² *Diagnostic de l'état de la langue bretonne dans le Pays de Rennes*, Office de la langue bretonne, Observatoire de la langue bretonne, 2004: 3.

⁴⁶³ 216 do mateřských škol, 181 na první stupeň ZŠ, 48 na druhý stupeň ZŠ, a 26 na gymnázium. Tamtéž.

⁴⁶⁴ Tamtéž: 9.

⁴⁶⁵ Tamtéž: 10.

2002/03 navštěvovalo na tomto území kurzy bretonštiny 469 dospělých. 270 jich v roce 2002 absolvovalo stáž bretonštiny.⁴⁶⁶

Co se týče přítomnosti bretonštiny ve veřejném prostoru, na rozdíl od ostatních départements na tomto území není tak patrná, protože v roce 1998 département Ille-et-Vilaine zamítl návrh na plošné rozšíření bilingvních nápisů. Ty se k roku 2004 vyskytují jen v Rennes a v Cesson-Sévigné.

3.4.8.3.2 Bretonština v Rennes

Jak již bylo zmíněno, z celého départementu je bretonština nejvíce přítomna právě v hlavním městě a jeho nejbližším okolí. Bretonština byla v Rennes vždy přítomna jako menšinový jazyk, ve 20. století se však toto město stává jedním z nejdůležitějších center rozvoje tohoto jazyka.⁴⁶⁷

V Rennes je mnoho možností výuky bretonštiny. Najdeme zde všechny tři typy bilingvních škol, které navštěvovalo ve školním roce 2010/11 celkem 614 dětí.⁴⁶⁸ Konkrétně se jedná o jednu mateřskou a základní školu (1. stupeň) Diwan,⁴⁶⁹ čtyři státní školy (dvě mateřské + první stupeň ZŠ, jeden druhý stupeň ZŠ, a jedno gymnázium), a tři soukromé katolické (dva první stupeň, a jeden druhý stupeň), které nabízejí bilingvní třídy.⁴⁷⁰

Ve studiu bretonštiny je možné pokračovat na univerzitě Rennes 2. Studium tohoto jazyka má zde dlouhou tradici. První kurzy byly otevřeny již v roce 1886. V roce 1911 pak byla založena katedra keltských studií,⁴⁷¹ v rámci které bylo možno dosáhnout Diplôme d'études celtiques a Diplôme supérieur d'études celtiques. V této době se studium zaměřuje zejména na keltské civilizace z historického pohledu.⁴⁷² V 70. letech je vytvořen studijní program Maîtrise,⁴⁷³ a v roce 1981 Licence.⁴⁷⁴ Dnes katedra nabízí kompletní studijní program Licence, Master,⁴⁷⁵ Doctorat, a diplom DEUG.⁴⁷⁶ V současné době je již předmětem praktické

⁴⁶⁶ Tamtéž: 11 – 12.

⁴⁶⁷ http://www.ofis-bzh.org/fr/langue_bretonne/faq/index.php#09 [11/2011]

⁴⁶⁸ Rennes je tedy obcí, která dosahuje nejvyššího počtu dětí v bilingvních třídách. *Les chiffres de la rentrée scolaire de l'enseignement bilingue en 2011*, Office public de la langue bretonne, 2011: 7.

⁴⁶⁹ Diwan Bro Roazhon existuje již od roku 1978. <http://diwan-bro-roazhon.org> [11/2011]

⁴⁷⁰ Informace poskytnuté oddělením Observatoire des pratiques linguistiques Office public de la langue bretonne platné ke školnímu roku 2011/12.

⁴⁷¹ La chaire du celtique, vlastní překlad. *Stad ar brezhoneg en Il-ha-Gwilen berr-ha-berr (Rapide état des lieux de la langue bretonne en Ille-et-Vilaine)*, Office Public de la langue bretonne, février 2010.

⁴⁷² *Diagnostic de l'état de la langue bretonne dans le Pays de Rennes (Diagnostik war stad ar brezhoneg e bro Roazhon)*, Office de la langue bretonne, Observatoire de la langue bretonne, 2004: 10.

⁴⁷³ Ekvivalent magisterského studijního programu.

⁴⁷⁴ Ekvivalent bakalářského studijního programu.

⁴⁷⁵ Navazující magisterské studium.

⁴⁷⁶ Diplôme d'études universitaires générales.

studium bretonštiny (a také velštiny a irštiny) za účelem profesního uplatnění.⁴⁷⁷ Celkové množství studentů se v posledních letech každým rokem pohybuje kolem 200.⁴⁷⁸ Katedra disponuje specializovanou knihovnou, a funguje zde také spolek studentů Kejadenn,⁴⁷⁹ který umožňuje studentům diskutovat v bretonštině, a organizuje různé aktivity v tomto jazyce. Katedra nabízí také dálkové studium, a od roku 1972 organizuje každoroční týdenní intenzivní stáž v rámci celoživotního vzdělávání. Od roku 1985 v rámci ní funguje vědecká laboratoř Breton et Pays Celtiques,⁴⁸⁰ soustředující se na oblast bilingvní literární tvorby. Organizuje každoroční konferenci, a výsledky výzkumů prezentuje v periodiku *Klask*, které bylo založeno v roce 1989.⁴⁸¹

Na této univerzitě je možné studovat bretonštinu také jako volitelný předmět, jako jeden z dvaceti nabízených jazyků. Bretonština se vyučuje ve dvou úrovních: začátečníci čtyři hodiny týdně v Licence 1, a tři hodiny týdně v Licence 2 a 3, a pokročilí dvě hodiny týdně ve všech třech stupních Licence. Každým rokem se na bretonštinu zapisuje přibližně padesát až šedesát studentů různých specializací.⁴⁸² Právě mezi těmito studenty probíhal terénní výzkum, který je předmětem následující kapitoly.

V Rennes existuje množství kurzů pro dospělé. Jak již bylo řečeno, v tomto městě se koncentruje největší množství studentů těchto kurzů v celé Bretani.⁴⁸³ Nejvýznamnější institucí, provozující kurzy bretonštiny pro dospělé je Skol An Emsav.⁴⁸⁴ Tato škola byla založena již v roce 1971 a organizuje pravidelné kurzy, intenzivní týdenní či šestiměsíční stáže, a také množství aktivit, jako čtenářský kroužek, a tak podobně. Škola provozuje také nakladatelství, které vydává periodikum *Bremañ* a různé učební materiály, zejména pak vlastní

⁴⁷⁷ *Diagnostic de l'état de la langue bretonne dans le Pays de Rennes (Diagnostic war stad ar brezhoneg e bro Roazhon)*, Office de la langue bretonne, Observatoire de la langue bretonne, 2004: 10.

⁴⁷⁸ Např. v roce 2010/11 studovalo v prvním roce Licence 55 studentů, ve druhém 47, ve třetím 59, a v programu Master 49 studentů. Celkem tedy 210 studentů. Porovnáme-li však s předchozími lety, zjistíme, že počet studentů klesá: v letech 1999 – 2003 počty studentů dosahovaly přes 300. Údaje o počtech studentů pochází ze sekretariátu katedry bretonštiny.

⁴⁷⁹ *Setkání* (vlastní překlad).

⁴⁸⁰ Bretaň a keltské země (vlastní překlad).

⁴⁸¹ *Département de breton et celtique, licence (Guide de l'étudiant 2007 – 2008)*.

⁴⁸² Informace poskytnuté panem Gwendalem Denisem, vedoucím katedry bretonštiny a keltských jazyků. V roce 2011 jeho nástupce, Hervé Le Bihan, uvádí, že se hlásí přibližně 60 studentů. Ti většinou absolvují dva povinné semestry, a do následujícího roku se jich zapíše zhruba polovina, což je stejná situace jako u ostatních volitelných jazyků. Informace poskytnuté Gwendalem Denisem a Hervé Le Bihanem prostřednictvím e-mailu, červen 2009 a listopad 2001.

⁴⁸³ V roce 2008/09 šlo o 205 studentů. *Stad ar brezhoneg en Il-ha-Gwilen berr-ha-berr (Rapide état des lieux de la langue bretonne en Ille-et-Vilaine)*, Office Public de la langue bretonne, février 2010.

⁴⁸⁴ Viz www.skolanemsav.com [11/2011]

učebnici *Oulpann*.⁴⁸⁵ Podle slov Leny Louarn jde o místo, kde se velmi intenzivně bojuje za bretonštinu, a Gwenwael Jéquel dodává, že to zde bretonsky skutečně žije.⁴⁸⁶ Dalším významným centrem výuky bretonštiny byl Sav Heol, působící v Rennes od roku 1991, který však v roce 2010 zanikl.⁴⁸⁷ Kurzy dále nabízí Cercle celtique de Rennes⁴⁸⁸, který mimo bretonštinu nabízí celou škálu aktivit a kurzů týkajících se bretonské tradiční kultury (zejména hudby, zpěvu a tance).

V Rennes sídlí Office public de la langue bretonne, který pracuje pro podporu rozvoje bretonštiny v mnoha sférách: zpracovává údaje o současné situaci bretonštiny, nabízí překladatelské služby, vytváří potřebnou terminologii pro oblasti, ve kterých bretonštině dosud chyběla slovní zásoba, podporuje rozvoj tohoto jazyka spoluprací s konkrétními obcemi, a přispívá k uchování a šíření orálního i literárního kulturního dědictví bretonštiny.⁴⁸⁹ Tehdejší Office de la langue bretonne byl založen v roce 1990 díky Conseil Régional a Ministerstvu kultury, a v roce 2010 se z něho stal Office public de la langue bretonne, tedy státní instituce, přímo spolupracující s Conseil Régional, což by mělo zvýšit její pravomoce a mít tak blahodárný vliv na podporu bretonštiny.⁴⁹⁰

V Rennes najdeme také četné příležitosti, kde hovořit bretonsky, a to zejména v rámci množství kulturních aktivit, jako jsou již zmíněné *fest-noz*, *fest-deiz*, dále kurzy zpěvu v bretonštině, bretonských tanců, a hry na tradiční hudební nástroje, koncerty tradiční, a také současné hudby v bretonštině, soutěže v bretonských hrách a sportech,⁴⁹¹ představení, promítání filmů, přednášky o bilingvistu, prezentace *Noz Ar Vro*⁴⁹² atd. Všechny tyto aktivity lze najít v rámci Skeudenn Bro Roazhon,⁴⁹³ sdružení, které seskupuje 47 spolků zabývajících se bretonskou kulturou v Rennes, z nichž tři čtvrtiny mají přímou spojitost s bretonštinou.⁴⁹⁴ Od roku 1999 funguje spolek Dizolo, který nejenže organizuje iniciaci

⁴⁸⁵ Která je inspirována učebnicí velštiny, je založena na komunikativním výuce jazyka, a podle slov Leny Louarn díky této učebnici počty studentů a jejich úspěšnost velmi stouply. Rozhovor s Lenou Louarn, duben 2009.

⁴⁸⁶ Rozhovor s Lenou Louarn, duben 2009, a Gwenvaelem Jéquelem, březen 2011.

⁴⁸⁷ *L'enseignement du breton aux adultes (bilan 2010)*, Office Public de la langue bretonne, Pôle Étude et développement, Observatoire des pratiques linguistiques, 2011: 13.

⁴⁸⁸ www.cercleceltiquederennes.org [11/2011] Viz seznam všech kurzů pro dospělé, sestavený organizací DAO: *Kentelioù brezhoneg d'an oadourien (Cours de breton pour adultes) 2011/2012*, Ofis d'ar brezhoneg, DAO, 2011.

⁴⁸⁹ <http://www.ofis-bzh.org/fr/services/index.php> [11/2011]

⁴⁹⁰ Rozhovor s Fulupem Traversem, březen 2011.

⁴⁹¹ Například sport *gouren*, neboli bretonský zápas (*la lutte bretonne*, vlastní překlad).

⁴⁹² Což jsou pravidelné prezentace různých částí Bretaně. Informace o těchto aktivitách z letáku *Yao! Infos, N°91, mars/meurzh/martz 2009*, Skeudenn Bro Roazhon.

⁴⁹³ *Entente de pays rennais*, neboli *Dohoda rennes a okolí*, vlastní překlad. Viz <http://www.skeudenn.eu> [11/2011]

⁴⁹⁴ Rozhovor s Lenou Louarn, duben 2009.

k bretonštině pro rodiče, jejichž děti navštěvují bilingvní třídy, organizuje přednášky, literární kroužky a diktáty v bretonštině, ale také provozuje internetové zpravodajství Bebr (*Brezhoneg e bro Roazhon*),⁴⁹⁵ nabízející aktuální aktivity v bretonštině v Rennes a okolí. Office de Tourisme de Rennes a Musée de Bretagne nabízejí prohlídky města a muzea v bretonštině.⁴⁹⁶ Často se také konají divadelní představení v bretonštině. V Rennes působí divadelní spolek Barzhanoff, který vznikl v roce 2001 v rámci Skol An Emsav.⁴⁹⁷ Každoročně od roku 1998 se v Rennes na podzim odehrává Yaouank,⁴⁹⁸ významný festival současné bretonské hudby, který má mezi mladými hodně příznivců. V rámci tohoto festivalu se koná i Sine Yaouank, filmový festival soustřeďující se na projekci v bretonštině. Bretonštinu máme možnost v Rennes slyšet v několika barech oblíbených mluvčími bretonštiny.⁴⁹⁹ Dizolo a Diwan Roazhon také organizují nejrůznější mimoškolní aktivity pro děti, avšak Office public de la langue bretonne ve své zprávě konstatuje, že těchto možností je stále nedostatek.⁵⁰⁰ Co se týče bretonštiny na pracovišti, v Rennes existuje kolem 100 pracovních pozic na plný úvazek, vyžadujících znalost bretonštiny, a v některých institucích, jako je Office public de la langue bretonne, Dastum⁵⁰¹ či Skol An Emsav, je bretonština jazykem komunikace na pracovišti. Skol An Emsav organizuje firemní kurzy pro instituce, které mají zájem zavést bilingvní služby, těch je zatím ale málo.⁵⁰² Od roku 1999 se v kapli dominikánského kláštera v Rennes konají pravidelné mše v bretonštině.⁵⁰³ V tomto městě také sídlí následující nakladatelství publikující v bretonštině: Sav Heol, publikující výukový materiál, stejně jako Skol An Emsav, které se také specializuje na literaturu pro děti, Dastum Breizh vydává knihy, CD a periodikum o bretonské kultuře, Ateliers Art Terre publikuje knihy pro děti, a Presses Universitaires de Rennes vědecké publikace a periodikum *Klask*. Radnice, muzeum a turistické informace přeložili do bretonštiny některé ze svých materiálů. Office public de la langue bretonne publikuje také mnohé materiály, zejména tematické slovníčky a podobné

⁴⁹⁵ Bretonština v Rennes a okolí, viz <http://fr.groups.yahoo.com/group/bebr> [11/2011]

⁴⁹⁶ *Diagnostic de l'état de la langue bretonne dans le Pays de Rennes (Diagnostic war stad ar brezhoneg e bro Roazhon)*, Office de la langue bretonne, Observatoire de la langue bretonne, 2004: 19 – 20.

⁴⁹⁷ Tamtéž: 20. Viz <http://bzh.barzhanoff.free.fr> [11/2011]

⁴⁹⁸ *Yaouank* znamená bretonsky *mladý*, viz <http://www.yaouank.com> [11/2011]

⁴⁹⁹ Informátoři mi vyjmenovali tři až čtyři takové podniky.

⁵⁰⁰ *Diagnostic de l'état de la langue bretonne dans le Pays de Rennes (Diagnostic war stad ar brezhoneg e bro Roazhon)*, Office de la langue bretonne, Observatoire de la langue bretonne, 2004: 19.

⁵⁰¹ Spolek zabývající se orální tradicí bretonštiny. (*Dastum* znamená bretonsky *sbírat*) <http://www.dastum.net> [11/2011]

⁵⁰² I když s podepsáním charty *Ya d'ar brezhoneg* se zájem o tuto možnost zvyšuje. Tamtéž: 18.

⁵⁰³ *Diagnostic de l'état de la langue bretonne dans le Pays de Rennes (Diagnostic war stad ar brezhoneg e bro Roazhon)*, Office de la langue bretonne, Observatoire de la langue bretonne, 2004: 20.

publikace, které pomáhají v užití bretonštiny v každodenním životě.⁵⁰⁴ Obyvatelé Rennes mohou sledovat již zmíněné televizní programy v bretonštině, avšak s rozhlasem mají menší možnosti, než západní část poloostrova. Pokud nepočítáme možnost poslouchat rozhlasové vysílání přes internet, v Rennes vysílá jen Radio Bleu Armorique, a to dvě hodiny týdně. Dále Radio Campus Rennes, univerzitní rozhlas, nabízí jednou týdně hodinové vysílání v bretonštině, které zařizuje studentský spolek Kejadenn.⁵⁰⁵

Mimo to je bretonština také viditelná ve veřejném prostoru, a to díky dvojjazyčným nápisům. Radnice ve spolupráci s Office public de la langue bretonne pravidelně umísťuje dvojjazyčné cedule označující ulice, dále je bilingvní příjezdová a odjezdová tabule *Rennes/Roazhon*, a nápisy ve stanici metra Gares. Také některé organizace, jako například nákupní centrum Carrefour v Cesson-Sévigné, Quick a Crédit Mutuel de Bretagne, umístili ve svém pracovišti bilingvní nápisy.⁵⁰⁶

Office public de la langue bretonne shrnuje v závěru své studie, že Rennes je vskutku průkopnickým městem co se rozvoje bretonštiny týče, ale v některých bodech je nutné další zlepšení. Jako nejvýznamnější pozitivní fakt zdůrazňuje, že na rozdíl od ostatních území Bretaně jsou místní mluvčí bretonštiny „mladá, dynamická a narůstající“ skupina. Zdůrazňuje významnou podporu bretonštiny ze strany obyvatelstva Rennes, stejně jako hustou síť spolků zabývajících se tímto jazykem. Poznává také, že místní politika je (na rozdíl od zbylého území départementu Ille-et-Vilaine) vůči bretonštině čím dál tím příznivější.⁵⁰⁷ To dokládá i fakt, že Rennes je prvním městem v départementu Ille-et-Vilaine, které podepsalo s Office public de la langue bretonne chartu *Ya d'ar brezhoneg* prvního stupně, a zavázalo se tím k podpoře bretonštiny v pěti následujících sférách: dvojjazyčné nápisy, podpora bilingvního vzdělávání, podpora kurzů pro dospělé, financování firemních kurzů bretonštiny, a přímá spolupráce s Office public de la langue bretonne.⁵⁰⁸

Na závěr přenechávám slovo informátorům, jejichž vnímání bretonštiny v Rennes výše popsanou situaci ilustruje:

„Lidé říkají, že v Rennes se nikdy nemluvílo bretonsky. Ale to si snad dělají legraci! I v této čtvrti:⁵⁰⁹ tady žije spousta zaměstnanců železnice, kteří se sem přistěhovali z různých

⁵⁰⁴ Tamtéž.

⁵⁰⁵ Tamtéž: 21.

⁵⁰⁶ Tamtéž: 18 – 19.

⁵⁰⁷ Tamtéž: 22.

⁵⁰⁸ http://www.ofis-bzh.org/fr/actualite/zoom/index.php?actualite_id=169 [11/2011]

⁵⁰⁹ Poblíž hlavního nádraží.

míst. Když jsme se sem přistěhovali, chodili jsme se procházet, a dívali jsme se na jména na schránkách na dopisy. A bretonských jmen tam byla spousta! Takže... [říkat že se zde nikdy nemluví bretonsky], toho bych se bála... To je jako říkat, že v Paříži se nikdy nemluví arabsky!”⁵¹⁰

„Lidé občas říkají že bretonštinu v Rennes nikdy neslyšeli – no samozřejmě, když se o ní nezajímají!”⁵¹¹

„My bydlíme v Rennes již dvacet let, a za tu dobu se mi dvakrát přihodilo, že jsem v parku Thabor slyšela lidi, jak se spolu baví bretonsky. A jednou jsem tam dokonce šla se svou vnučkou, a jak kolemjdoucí slyšeli, že na ni mluvím bretonsky, přišli za námi, protože nám chtěli říct: „My také mluvíme bretonsky! My jsme z Guingamp. To je tak pěkné slyšet vás tady mluvit bretonsky!“ Byla to v podstatě příležitost k seznámení! A bylo vidět, jak je to potěšilo, že se jich to nějak dotklo...”⁵¹²

„I když jsem Vám řekl, že v Rennes bretonštinu moc neuslyšíte, když znáte lidi a místa, uslyšíte ji hodně. [...] Například když zorganizujete nějaké představení v bretonštině, bude tam spousta lidí, sály budou plné. Ano, [často to jsou stejní lidé]... Ale jsou tam také lidé... Čím dál tím více se stává, že potkáte lidi, kteří mluví bretonsky, a které neznáte. Je to díky večerním kurzům atd. Je to nový jev, jedná se o mladé, kteří studovali na bilingvních školách, a teď se sjíždí do Rennes z celé Bretaně, aby tu studovali na univerzitě.”⁵¹³

⁵¹⁰ „Dire qu'on a jamais parlé breton a Rennes, c'est une blague! Même le quartier dans lequel on habite, il y a beaucoup de cheminots qui viennent de partout. Quand on est arrivé ici, on est allé se balader, on regardait les noms sur les boîtes aux lettres, des noms en breton, il y en avait des tonnes! C'est comme dire qu'on ne parle pas arabe à Paris.. Donc je me méfie...” Rozhovor s Dupontovými, březen 2011.

⁵¹¹ „Il y a des gens qui disent „Jamais j'ai entendu parler breton a Rennes.. Mais forcément, si on ne s'y intéresse pas!” Rozhovor s Dupontovými, březen 2011.

⁵¹² „Alors que nous, on habite ici depuis une vingtaine d'années, et deux fois, j'ai eu l'occasion, au Thabor, d'entendre les gens parler breton ensemble. Et puis j'y suis allée avec ma petite fille, et quand les gens m'ont entendu parler à ma petite fille, ils se sont mis à nous parler breton, ils sont venus et ils ont, et ils ont voulu nous dire „Nous aussi, on parle breton, nous on vient de Guingamp, ah, c'est bien de vous entendre parler breton ici!” C'était en fin de compte un moyen de rentrer en contact, et... Ca remuait quelque chose en eux!” Rozhovor s Dupontovými, březen 2011.

⁵¹³ „Même si je vous ai dit que vous n'entendez pas beaucoup le breton à Rennes – si vous connaissez les gens, si vous connaissez les endroits, vous entendrez beaucoup de breton à Rennes. [...] Quand vous réalisez un spectacle en breton à Rennes, il y a du monde. Les salles, ils sont pleines. Oui, [c'est souvent toujours les mêmes personnes] Mais vous avez des gens, aussi... Et de plus en plus, on a ça. .. Vous voyez des gens qui parlent breton, et que vous ne connaissez pas. C'est de plus en plus, je dirais, ça. Bah, ça, c'est des cours du soir, c'est des... On a un phénomène maintenant, c'est des jeunes qui étaient scolarisés en filière bilingue. Ils viennent de toute la Bretagne, et arrivent sur Rennes pour y faire leurs études universitaires.” Rozhovor s Fulupem Traversem, březen 2011.

„Chodím tu do pekárny, a vždycky jsem tam nakupoval francouzsky. Až mi potom kolega řekl, že je tam jedna prodavačka, která mluví bretonsky. A od té doby tam mluvím bretonsky. Ale, kdyby mi to neřekl, jak bych to mohl vědět?“⁵¹⁴

⁵¹⁴ *„Ici, dans une boulangerie, j’y vais et on me parle français. Puis un jour, un collègue me dit qu’il y a une boulangère qui parle breton... Donc j’y vais et je lui parle breton.. Mais sinon, comment savoir?“*
Rozhovor s Fulupem Traversem, březen 2011.

4 Revitalizace jazyka z pohledu studentů bretonštiny

Tato kapitola vychází z terénního výzkumu, který proběhl v roce 2008/09 a 2011 mezi studenty bretonštiny. Výzkum si kladl za cíl nashromáždit příběhy studentů, kteří se rozhodli naučit se bretonsky, a tím ilustrovat aktuální fenomén revitalizace bretonštiny, o kterém byla řeč v předchozích kapitolách. Kromě toho, že si díky jejich výpovědím můžeme udělat konkrétnější představu o tom, kdo jsou noví mluvčí, a proč se vlastně rozhodli jimi stát, výzkum se snažil také hledat odpověď na otázku role jazyka ve vytváření jejich bretonské identity. Již v úvodu je třeba zdůraznit, že vzhledem k malému rozsahu vzorku informátorů si výzkum neklade za cíl přinést jakékoli generalizovatelné výsledky. Jde pouze o ilustraci revitalizace bretonského jazyka.

4.1 Metodologie a průběh výzkumu

Výzkum proběhl ve dvou fázích, a to nejprve v průběhu akademického roku 2008/09, kdy jsem na univerzitě Rennes 2 studovala v rámci výměnného programu Erasmus. Následně byl doplněn kratším intenzivním výzkumem v březnu roku 2011. Obě fáze zahrnovaly několik výzkumných aktivit. Nejprve šlo o rozhovory s odborníky a studium místní literatury o zvolené problematice. To posloužilo mé orientaci ve vybraném tématu, a konkrétně se odrazilo v předcházejících kapitolách, popisujících vývoj a současný stav bretonštiny. Následoval samotný terénní výzkum. Ten proběhl mezi studenty bretonštiny jako volitelného jazyka na univerzitě Rennes 2. Během první, dlouhodobé fáze jsem ho započala zúčastněným pozorováním přímo na hodinách bretonštiny, kterou jsem po dobu jednoho semestru společně s informátory studovala. Následně jsem mezi studenty zrealizovala průzkumné dotazníkové šetření, které pomohlo zhruba nastínit situaci ve třídě jako celku. Na jeho základě byly provedeny polostandardizované rozhovory s několika vybranými studenty. Během druhého pobytu se tyto dvě výzkumné aktivity opakovaly, a to na větším vzorku studentů, neboť jsem kontaktovala čtyři třídy různých úrovní bretonštiny. Metodologickou bází pro provedení výzkumu byly poznatky nabyté na semináři *Traitement des données qualitatives*,⁵¹⁵ absolvovaného na katedře sociologie univerzity Rennes 2 pod vedením Françoise Philip.

4.1.1 Odůvodnění výběru vzorku informátorů

Jak již bylo řečeno, předmětem výzkumu jsou neboroví studenti bretonštiny, tedy ti, kteří studují na univerzitě Rennes 2 různé specializace, a bretonštinu si vybrali v rámci povinně

⁵¹⁵ Zpracování kvalitativního výzkumu (vlastní překlad).

volitelné disciplíny „další jazyk“.⁵¹⁶ Je pravda, že pro ilustraci fenoménu revitalizace bretonštiny se nabízejí i jiné skupiny informátorů, jako například členové spolků bojujících za bretonštinu, zaměstnanci škol Diwan, či rodiče, kteří tam posílají své děti, anebo specializovaní studenti bretonštiny. Volba neoborových studentů však má své opodstatnění. Jak bylo zmíněno v kapitole o vývoji užívání bretonštiny, jedním ze specifik aktuální podoby revitalizace je, že se od původních elit a ryze specializovaných skupin lidí začíná pomalu dostávat mezi širokou veřejnost.⁵¹⁷ A tu právě reprezentují tito studenti. Jsou to lidé, pro které bretonština často nepředstavuje rodinnou tradici, a dosud s ní neměli mnoho společného. Ale hlavně pro ně většinou není podpora a šíření tohoto jazyka hlavní starostí, a motivací ke studiu. Je možné, že angažovanost a aktivní přispění pro záchranu tohoto jazyka bude jejich další etapou, ale ve chvíli, kdy jsem s informátory hovořila, to byli studenti z nejrůznějšího prostředí, s různými životními příběhy a cíli, kteří v určité fázi svého života ucítili potřebu poznat tento jazyk.

4.2 Výsledky zúčastněného pozorování

Po dobu jednoho semestru jsem dvakrát týdně navštěvovala devadesátiminutový kurz bretonštiny. Zapsáno v něm bylo 33 studentů různých humanitních oborů, šlo zejména o studenty prvních ročníků. Drtivá většina jich byla silně motivována, učili se s velikou chutí, a na hodiny docházeli pravidelně. Skupinu vedl mladý sympatický učitel, který svým působením tomuto jazyku vtiskl moderní a „cool“⁵¹⁸ tvář. Tento učitel se velmi zajímá o dialekty, a klade důraz na komunikativní stránku jazyka. Hodiny byly tedy velmi aktivní, pracovalo se s poslechem, opakováním, nácvikem frází a konverzací. Učitel dbal na to, aby studenti pochytily bretonský přízvuk, a šlo mu zejména o mluvenou stránku jazyka. Hodiny měly spád, a tento důraz na praktickou stránku jazyka (cílem bylo co nejrychleji se umět domluvit) studentům velmi vyhovoval. Atmosféra ve třídě byla uvolněná, a studenti dělali rychlé pokroky. Vzhledem k tomu, že jsme se učili praktické konverzační dovednosti, stávalo, že studenti se již během prvního semestru pokoušeli o jednoduché konverzace s mluvčími bretonštiny, pokud se jim naskytla taková příležitost. Vždy na konci hodiny se za učitelem dostavilo několik studentů s žádostí o radu ohledně něčeho, co v bretonštině slyšeli, a ti, kteří pocházeli z Dolní Bretaně, ho často zahrnovali otázkami ohledně jejich dialektů.

⁵¹⁶ Francouzsky jde konkrétně o předmět „*langues vivantes*“, tedy „živé jazyky“.

⁵¹⁷ Viz kapitola 3.3.3

⁵¹⁸ Toto „mladé“ slovo, oblíbený anglicismus i ve francouzštině, se v jeho hodinách velmi často objevovalo i v bretonských větách, což podtrhuje jeho pojetí bretonštiny jako moderního jazyka, které – dalo by se říci – že úspěšně – předával studentům.

Výuka probíhala podle zmíněné učebnice *Oulpann*, základem byl unifikovaný pravopis *peurunvann*, ale jak již bylo řečeno, učitel věnoval hodně prostoru místním variantám (sám je mluvčím dialektu vannetais). Kromě jazyka samotného studenty seznamoval také s bretonskými reáliemi (geografie, dialekty, sociolingvistický vývoj bretonštiny, tradiční hudba).

4.3 Dotazníkové šetření

Jak jsem zmínila, dotazníkové šetření proběhlo v obou fázích výzkumu. Vzhledem k tomu, že se dotazníky lehce liší, jejich rozbor provedu zvlášť, a na základě těchto dvou rozborů následně shrnu důležité poznatky do společného závěru.

4.3.1 První fáze výzkumu

První dotazníkové šetření proběhlo v jedné třídě začátečnicků, která čítala 33 studentů nejrůznějších oborů. Dotazníků se mi vrátilo 18. Z nich bylo 12 žen a 6 mužů, a kromě jedné třicetileté doktorandky se všichni nacházeli ve věkové skupině od 18 do 23 let. Šest jich bylo z départementu Ille-et-Vilaine, čtyři z Côtes d'Armor, dvě z Finistère, dva z Loire-Atlantique, jedna z Morbihanu, dva ze sousedního départementu Maine-et-Loire, a jedna studentka programu Erasmus z Irska. Co se týče jejich studijních oborů, pět z nich studovalo angličtinu, čtyři muzikologii, dva divadelní vědu, dva výtvarné umění, a dále po jednom dějiny umění, archeologii, sociologii, historii a sociolingvistiku.

Nyní si postupně shrneme odpovědi na jednotlivé otázky. Vzhledem k tomu, že otázky byly otevřené, je možné, že někteří napsali více odpovědí, a tak četnosti nemohou sloužit ke statistickému porovnávání. Jak již bylo řečeno, jde pouze o ilustraci.⁵¹⁹

- Proč jsis vybral/a bretonštinu?

Pro většinu dotázaných (10 osob) to je z důvodů hledání vlastních kořenů, a návratu k jazyku svých předků (doslova zmiňují „*symbolický jazyk*“, „*jazyk mého regionu*“, „*mých prarodičů*“⁵²⁰). Šest studentů z důvodů zájmu o bretonskou kulturu (dva jsou ze sousedního regionu, a chtěli se tak přiblížit zdejší kultuře). Více studentů zmiňuje záchranu ohroženého jazyka, stejně jako jiných menšinových jazyků. Dále po jednom studentu: zájem o keltskou kulturu, podobnosti s irštinou (mateřským jazykem studentky z Irska), krásný jazyk,

⁵¹⁹ Dotazník viz kapitola 7.2.2

⁵²⁰ „*langue symbolique*“, „*langue de ma région*“, „*langue de mes grand-parents*“, vlastní překlad. Pokud nebude uvedeno jinak, všechny následující citace jsou vlastními překlady autorky.

zvědavost, rozumět hudbě, naučit se bretonsky psát, a přečíst si knihy, které bretonsky napsal dědeček.

- **Uměl/a jsi něco bretonsky již před tímto kurzem?**

Osm studentů znalo pár slov a ustálených slovních spojení. Sedm bretonsky neumělo vůbec. Jeden trochu bretonsky mluvil, jedna se jí trochu naučila díky písničkám, a jeden jí mluví plynule se svou rodinou (kurz navštěvoval kvůli psané podobě jazyka).

- **V tvé rodině se mluví bretonsky?**

V rodinách jedenácti dotázaných bretonština není přítomná (dva z nich dodávají „*bohuzel*“). V sedmi ostatních případech je přítomná v různé intenzitě: Rodina jednoho studenta jí mluví denně, ve čtyřech případech jsou to prarodiče, a ve zbylých případech rodinní příslušníci většinou bretonsky umí, ale nepoužívají tento jazyk, zejména proto, že ne všichni členové rodiny tento jazyk ovládají.

- **Jak bys chtěl/a bretonštinu používat? Budeš mít příležitosti jí mluvit?**

Čtyři studenti přiznávají, že příležitosti nemají, a pravděpodobně mít nebudou. Zbylých čtrnáct dotázaných je však připraveno bretonštinu ve svém životě skutečně využít. Cíle jsou různé: Pro šest je to rodina, také pracovní příležitosti, a dalších šest dotázaných chce mluvit bretonsky s přáteli (jeden již má přátele, kteří navštěvovali Diwan, jeden doufá, že právě díky bretonštině najde nové přátele), dva myslí i na své budoucí děti, a pět plánuje mluvit bretonsky „*se všemi, kteří budou chtít*“, ⁵²¹ zejména u příležitosti *fest-noz*. Jeden by chtěl mluvit se staršími vesničany, a jeden by chtěl sbírat legendy.

- **Jak vnímáš současnou situaci bretonštiny?**

Odpovědi bychom mohli rozdělit do dvou kategorií: jedenáct dotázaných vnímá současnou situaci spíše negativně, zbylých sedm spíše pozitivně. Je však třeba upřesnit, že pouze tři osoby z první skupiny mají skutečně pesimistický názor. Šest jich potom zmiňuje kritickou situaci jazyka, ale vyjadřují určitou naději. Dva potom mluví o paradoxní situaci (ztráta tradičních mluvčích, ale na druhé straně mladí, noví mluvčí). Zbylých šest dotázaných se vyjadřuje skutečně optimisticky, dalo by se říci až nadšeně. Uvádějí zejména nárůst zájmu o bretonštinu mezi mladými. Přesto však většina z nich přiznává, že je jazyk stále v ohrožení.

Otázka týkající se vztahu jazyka a identity v dotazníku nebyla položena, jelikož ji považují za příliš osobní a hlubokou na to, aby mohla být stručně zodpovězena na přímo kladenou

⁵²¹ „*Avec tous ceux qui voudront.*“

otázku. Budu se jí věnovat cíleně v rozhovorech s vybranými informátory. I přesto, že nebyla položena, můžeme u mnohých dotázaných implicitně vysledovat možnou odpověď. Pouze u dvou studentek je jisté, že pro ně bretonština žádnou roli v konstrukci identity nehraje, jelikož nejsou Bretonky. Z devíti dotazníků potom vyplývá víceméně explicitně, že pro identitu jejich autorů bretonština má nějaký význam. Setkáváme se u nich např. s těmito výroky: „*naučit se můj jazyk před tím, než se budu učit ty cizí*“, „*Protože pocházím z Bretaně, a lákalo mě naučit se tento starý jazyk, symbolický pro nás Bretonce*“, „*naučit se více o svém původu*“⁵²² atd. U zbylých dotazníků potom nelze soudit.

4.3.2 Druhá fáze výzkumu

Druhé kolo dotazníkového šetření mezi studenty proběhlo v březnu 2011. Zúčastnilo se ho celkem 31 studentů ze čtyř tříd úrovní začátečníci a pokročilí, z nichž 18 je žen a 13 mužů. Devět jich pochází z Ille-et-Vilaine, sedm z Côtes d'Armor, tři z Finistère, jeden z Morbihanu, deset z jiných regionů Francie (zejména z Normandie a Paříže), a jeden ze zahraničí (Alžírsko). Všichni až na jednoho (cca 40 let) jsou ve věkové skupině mezi 18 a 24 lety. Co se týče oborů, pět dotázaných studuje historii, čtyři psychologii a muzikologii, tři sociologii a angličtinu, dva výtvarné umění, informatiku a komunikační vědy, a ekonomii, a po jednom poté divadelní vědu, archeologii, geografii, moderní literaturu, italštinu a matematiku.

Tento dotazník obsahuje navíc otázky týkající se příslušnosti, složek bretonské identity, a významu bretonštiny.

- **Jsi Bretonec/Bretonka? Francouz/Francouzka? Jiné? (seřad' podle důležitosti)**

Na tuto otázku odpovědělo dvanáct dotázaných „hlavně Bretonec/Bretonka“, čtyři „obojí“, tři „pouze Bretonec/Bretonka“, jeden „zejména Francouz“, sedm „pouze Francouz/ka“ (jedná se o studenty z jiných francouzských regionů), dva studenti z jiných francouzských regionů potom odpověděli, že se cítí „Bretoncem v duši“⁵²³ jedna uvádí „Bretonka a Irka“, a další „jiné“. Z 21 studentů, kteří pochází z Bretaně tedy většina upřednostňuje bretonskou identitu před francouzskou. Obvykle to doprovází vysvětlením, že Francouzi jsou z oficiálního, administrativního hlediska, kdežto bretonskou identitu si spojují

⁵²² „Apprendre ma langue avant celle des autres“, „Parce que je suis originaire de la Bretagne et cela m'intéressait d'apprendre cette langue ancienne et symbolique de nous Bretons.“, „Apprendre plus sur mes origines.“

⁵²³ „Breton/ne de cœur“. Jeden student uvádí, že i přesto, že z Bretaně nepochází, cítí se být „stejně Bretoncem“, jako ostatní.

s kořeny, rodinou, svou kulturou, zkrátka s domovem, identitou, se kterou se ztotožňují a která v nich vyvolává příjemné pocity.

- **Co pro Tebe znamená „býti Bretoncem/Bretonkou“?**

Odpovědi na tuto otázku se různí, víceméně se však velmi často točí okolo všeobecných výroků typu „být součástí bretonské kultury“, hodně studentů si také bretonskost spojuje s bretonskou historií. Důležitost jazyka zmiňují explicitně čtyři dotázaní. Je však zajímavé, že šest dotázaných uvádí, že se jedná o otevřenost světu a jiným kulturám, „a ne uzavřít se sám do sebe.“⁵²⁴ Dva uvádí také, že jde o volbu, že ani tolik nezáleží, odkud dotyčný pochází, aby se cítil Bretoncem (uvádí úryvek z knihy M. Lebesque *Comment peut-on être breton*, který byl převzat kapelou *Tri Yann*, a je mezi Bretonci velmi známý⁵²⁵). Pro dva studenty se jedná o „kulturu, která se liší od té francouzské“, a dva studenti si tuto příslušnost spojují s hrdostí.⁵²⁶

- **Když se řekne „bretonština“, co to pro tebe znamená?**

Většina dotazovaných se shoduje na vnímání bretonštiny jako součásti bretonské kultury, a také nástroji k jejímu hlubšímu pochopení (jedenáct dotázaných). Pro pět studentů je to jazyk jejich předků, spojují si ho tedy se svými kořeny. Četnost čtyři vykazují tyto významy: součást bretonské identity, symbol bretonského národa a kultury, a jazyk, který je třeba zachovat. Dva píší, že je to krásný jazyk, a stejný počet uvádí, že se jedná o jeden z jazyků Bretaně. Po jednom se potom objevují: „vzpomínky na dětství“, „písně“, „jazyk mých přátel“, „bohatství“, „bohatý a poetický jazyk“, „hrdost“, „možnost odlišení se od Francie“, „jazyk, který má šance na přežití“, „jazyk, který sahá hluboko do minulosti, ale je otevřen moderní době“, „jazyk, který má bohužel oproti jiným (menšinovým) jazykům špatné postavení“, a dokonce „jazyk minulosti, a také jazyk námořníků.“⁵²⁷

- **Proč jsi se rozhodl/a učit se bretonsky?**

Devět dotázaných se bretonsky učí, protože se zajímají o bretonskou kulturu. Osm studentů uvádí důvod potřeby záchrany tohoto jazyka. Pro šest bylo důvodem hledání vlastních kořenů. Pro mnohé je také důvodem porozumění (pět bretonským písním, dva

⁵²⁴ „et pas se fermer sur soi-même“. Domnívám se, že je to reakce na předsudek, podle kterého ti, kteří o sobě tvrdí, že jsou především Bretonci, a zejména ti, kteří se učí bretonsky, by chtěli nezávislost Bretaně. Viz kapitoly 3.4.4.1 a 4.4.2.9

⁵²⁵ Viz kapitola 7.4

⁵²⁶ Což je dokladem o současné „pozitivní identitě“: Viz kapitola 2.4.1

⁵²⁷ „les souvenirs de mots entendus enfant“, „les chansons“, „langue de mes amis“, „une richesse“, „une langue riche et poétique“, „la fierté“, „le moyen de se différencier de la France“, „une langue qui a des chances à survivre“, „une langue pour renouer avec le passé tout en vivant avec son temps“, „une langue qui malheureusement n’a pas le même statut que les autres langues (minoritaires)“, „une langue qu’on parlait autrefois. Langue des marins liée à la mer.“

přátelům, kteří bretonsky mluví, a jeden bretonské kultuře). Dva si bretonštinu vybrali ze zvědavosti, stejný počet proto, aby se o tomto jazyku dozvěděli více, a také protože jim přijde zajímavější, než ostatní jazyky. Taktéž dva studenti přiznávají, že znalost bretonštiny jim umožní prohlašovat se „ještě více“ Bretoncem/Bretonkou.⁵²⁸ Jeden student potom uvádí zájem o keltské jazyky, a jeden chce mimo jiné bretonštinu pro její specifickou zvukovou stránku používat při esoterických obřadech.

- **Uměl/a jsi bretonsky již před začátkem tohoto kurzu?**

Sedmnáct dotazovaných jsou opravdoví začátečníci, bretonsky neuměli vůbec. Jedenáct jich potom uvádí znalost několika slov a slovních spojení (která se většinou tradují v rodinném prostředí). Pouze tři uvádí slabou znalost bretonštiny před začátkem kurzu.

- **Ve tvé rodině se mluví bretonsky?**

Ve dvaceti případech bretonština v rodinách dotázaných vůbec neexistuje (ve dvou z nich se v rodinách mluví jazykem gallo). Ve zbylých jedenácti rodinách je bretonština více či méně přítomna: v pěti případech bretonsky mluví většina rodiny, ve čtyřech případech prarodiče (z toho dva dotázaní uvádí prarodiče mluvící jak bretonsky, tak gallo), a ve dvou případech bretonsky mluvili pra-prarodiče dotázaných.

- **Jak bys chtěl/a bretonštinu používat?**

Většina dotázaných (16) plánuje bretonštinu v budoucnu používat. A to zejména mluvit (12), někteří uvádí i s kým: osm s přáteli, sedm s kýmkoli během *fest-noz* a podobných příležitostí, pět se svou rodinou, čtyři s prarodiči. Dále čtyři pro zpěv v bretonštině, tři pro porozumění textů bretonských písní, dva plánují v bretonštině číst, stejný počet poslouchat rozhlas, a také učit. Dva dotázaní plánují znalost bretonštiny využít kreativně: Jeden v rámci esoterických obřadů (jako zaříkavadlo, pro specifickou zvukovou stránku tohoto jazyka) a druhý na základě bretonštiny vytváří imaginární jazyk, kterým budou hovořit hrdinové knihy, kterou píše. Dvanáct dotázaných si není jisto, zda budou mít příležitost bretonštinu používat, ale čtyři z nich uvádí, že i tak jsou rádi, že budou rozumět některým slovům, se kterými se setkají například v nápisech. Tři nakonec počítají s tím, že bretonštinu nebudou používat vůbec.

⁵²⁸ „Pour pouvoir me revendiquer encore plus Breton.“

- **Jak vnímáš aktuální situaci bretonštiny?**

Dvanáct dotázaných vyjadřuje vyloženě optimistický pohled na současný stav bretonštiny. Tento postoj vysvětlují zejména stoupajícím zájmem o tento jazyk mezi mladými. Šest potom uvádí, že je situace komplexní, až paradoxní: negativně vnímají klesající počty a stárnutí mluvčích, ale uvědomují si i již zmíněnou renesanci jazyka mezi mladou generací. Pět píše, že bretonština je ohrožena, a je třeba ji zachránit. Dva potom souhlasí s ohroženou situací bretonštiny, ale vyjadřují naději, že tento jazyk těžké období překoná. Čtyři potom vyjadřují pesimistický postoj ke stavu a budoucímu vývoji bretonštiny (z nichž jeden dodává, že je to škoda, neboť jde o součást bretonské identity). Dva studenti na položenou otázku nemají názor.

Vzhledem k vysokému počtu dotazovaných, kteří pochází z Horní Bretaně je zajímavé podívat se blíže na tuto podskupinu a na otázky týkající se vztahu jazyka a identity. Obyvatelé Horní Bretaně, kteří se zúčastnili tohoto dotazníkového šetření, čítají čtrnáct osob. Sedm z nich se cítí být „hlavně Bretoncem/Bretonkou“, čtyři „Bretoncem/Bretonkou a Francouzem/Francouzskou zároveň“, a tři „pouze Bretoncem/Bretonkou.“ Dva z dotazovaných uvádí přímo na otázku, co znamená být Bretoncem, že jednou ze složek této identity je jazyk. Pro mnoho dalších tento fakt vyplývá implicitně, z odpovědí na další otázku o tom, co pro ně znamená bretonština: pro tři se jedná o důležitou součást kultury, a stejný počet zmiňuje i nutnost záchrany tohoto jazyka. Dva ji vnímají jako součást identity, pro stejný počet je symbolem bretonského národa, dále také jedním z jazyků Bretaně, a nakonec krásným jazykem. Po jedné se poté objevují následující odpovědi: hrdost, prostředek odlišení se od Francie, jazyk předků, jazyk prarodičů, bohatství, a jazyk minulosti a zároveň současného světa. Na tak niternou otázku samozřejmě není možné odpovědět jednoznačně, a o to méně na základě tak nízkého počtu dotazovaných, a stručného průzkumného dotazníku. Domnívám se však, že zmíněné odpovědi ilustrují, že pro Horní Bretonce, kteří se rozhodli naučit se bretonsky, má tento jazyk více či méně silnou symbolickou hodnotu v konstrukci jejich bretonské identity.

4.3.3 Závěry obou částí dotazníkového šetření

Jak již bylo řečeno, tento průzkum si nedává za cíl vytvářet žádné konkrétní a generalizovatelné závěry. Jeho posláním je pouze ilustrovat současný fenomén revitalizace bretonštiny mezi mladou generací. Z profilů dotazovaných je patrné, že se jedná o velmi rozmanitou skupinu. Jsou to lidé z celého území Bretaně, i z jiných částí Francie a v několika

případech dokonce ze zahraničí, studující zejména humanitní obory,⁵²⁹ a v jejichž rodinách bretonština může či nemusí být přítomna, a to také v různé míře. I jejich motivace se různí, velmi často jde o hledání kořenů a osvojování si jazyka předků, někteří se bretonsky učí vyloženě s cílem posílit svou identitu, ale jiní se pro tento jazyk rozhodli pouze ze zájmu o bretonskou kulturu,⁵³⁰ zejména potom o hudbu, či dokonce jen ze zvědavosti. Různí se i názory na současnou situaci tohoto jazyka, i když se zdá, že převažuje optimistický postoj a naděje spojená se zájmem mladé generace. Většina z nich uvádí zájem o zachování tohoto jazyka, a pro mnohé je záchrana bretonštiny i jednou z motivací, proč se bretonsky začali učit. Co všechny dotazované jednoznačně spojuje, je pozitivní vztah k tomuto jazyku, lítost nad tím, do jaké situace se dostal, a přání, aby se zachoval.

4.4 Rozhovory

4.4.1 Metodologie a průběh kvalitativní části terénního výzkumu

Jádrem terénního výzkumu jsou polostandardizované rozhovory, které jsem vedla s deseti vybranými studenty.⁵³¹ Rozhovory se odvíjely na základě předem připravených témat,⁵³² avšak byl dán prostor i pro odbočení od tématu, protože to často přineslo řadu zajímavých informací. Stávalo se také, že informátoři touto cestou odpověděli na otázky, které jsem chtěla následně položit.⁵³³ Rozhovory trvaly podle výřečnosti informátorů od půl hodiny do dvou a půl hodiny (nejčastěji kolem jedné hodiny), konaly se na různých místech, zejména v prázdné učebně, v kavárně či na koleji. Se svolením informátorů jsem je nahrávala na diktafon, a následně v kompletním rozsahu přepisovala do počítače. Všichni oslovení studenti rozhovor uvítali, o vybraném tématu hovořili se zájmem, a rozhovory tak probíhaly v přátelské a uvolněné atmosféře.

4.4.2 Informátoři

Hovořila jsem celkem s deseti informátory,⁵³⁴ z nichž pět je žen a pět mužů. Devíti informátorům je mezi 18-22 lety, a jedné je 30 let. Šest informátorů pochází z Horní Bretaně, tři z Dolní Bretaně, a jedna z Paříže, ovšem k Bretani má silný vztah a plánuje zde žít.

⁵²⁹ To je však ovlivněno zaměřením univerzity Rennes 2.

⁵³⁰ Což je samozřejmě s identitou také velmi úzce spojeno (pokud se nejedná o studenty z jiných regionů), stejně jako již zmíněné „hledání kořenů“ a osvojování si „jazyka svých předků“

⁵³¹ Rozhovory s prvními čtyřmi informátory proběhly během akademického roku 2008/09, se zbylými šesti potom v březnu roku 2011.

⁵³² Viz kapitola 7.2.4

⁵³³ Velmi často byly takto zodpovězeny právě otázky o vztahu jazyka a identity.

⁵³⁴ Seznam informátorů viz kapitola 7.2.1. Informátoři jsou uváděni anonymně, jména jsou smyšlená (avšak ponechala jsem proporce výskytu francouzských a bretonských jmen – mezi informátory jsou dva muži, kteří nesou bretonské jméno. To jim bylo zaměněno za jiné, ale stále bretonské.)

Všichni informátoři jsou začátečníci, a všichni znali před začátkem kurzu jen pár slov a ustálených spojení v bretonštině. Jejich příběhy, motivace i názory se různí, ale v mnoha ohledech je možno nacházet i znaky, které jsou jim společné. Abychom mohli rozhovory lépe rozebrat, a snadněji v nich hledat odpověď na otázku, kterou si pokládáme, představím nejprve každého informátora zvlášť. Budeme se zajímat nejprve o jeho socioprofesionální údaje, původ, a přítomnost bretonštiny v rodině a okolí. Následně rozebereme jeho motivace a cíle studia bretonštiny, stejně jako jeho postoj a vztah k tomuto jazyku. Slova informátorů přináší také zajímavé informace o vývoji užívání bretonštiny a jejím současném stavu, zejména skrze postoje k tomuto jazyku mezi rodinnými příslušníky informátorů, a u lidí z jejich blízkého okolí. I těmto svědectvím se budeme v této části věnovat. Nakonec bude následovat výčet součástí bretonské identity, kterým daný informátor přikládá ve vytváření své identity důležitost. S některými informátory se mi podařilo znovu navázat kontakt, a proto u některých následuje po tomto výčtu ještě odstavec shrnující jejich současnou aktivitu spojenou s bretonštinou.⁵³⁵ Poté, co takto představím každého informátora zvlášť, dojde k porovnání výpovědí všech informátorů podle tematických okruhů. Jak již bylo řečeno, tento výzkum má především za cíl ilustrovat revitalizaci bretonštiny, a proto samy konkrétní příběhy deseti představitelů „zachránců bretonštiny“ jsou cílem výzkumu. Avšak i přesto se na závěr pokusím na základě použitých svědectví odpovědět na již zmíněnou otázku: Jakou roli hraje bretonština ve vytváření bretonské identity nových mluvčích?

4.4.2.1 Marie

Marii je 30 let. Pochází z Guingamp (département Côtes d'Armor, Dolní Bretaň), a v roce 2008/09 je v prvním roce doktorandského studia sociolingvistiky. Zároveň je učitelkou francouzštiny pro cizince. Její rodina pochází ze střední Bretaně, a všichni kromě otce mluví bretonsky. Její prarodiče byli zemědělci, a rodiče jsou učitelé.

Bretonština je tedy v její rodině přítomna, a Marie i přesto, že jí nebyla předána, přiznává, že vždy znala některá ustálená spojení, používaná například „*když se mluví o počasí, nebo o tom, jak se cítí.*“⁵³⁶ Byl to jazyk komunikace jejích prarodičů z matčiny strany, a mateřský jazyk její matky. Marie slýchávala bretonštinu až do puberty každý den, na návštěvách těchto prarodičů.⁵³⁷ Mariina matka mluvila bretonsky dokud byli její rodiče naživu, od jejich smrti

⁵³⁵ Bohužel se mi však nepodařilo zkontaktovat všechny informátory, zejména pak ty, se kterými jsem hovořila v první fázi výzkumu. Proto uvedené informace nemohou sloužit ke srovnávání, v tomto případě jde vyloženě pouze o ilustraci konkrétním příběhem.

⁵³⁶ „[...] comme par exemple quand on parle du temps qu'il fait, ou de comment on se sent.“

⁵³⁷ Následně žila spíše v zahraničí.

tento jazyk nepoužívá. Pro prarodiče z otcovy strany je bretonština sice mateřským jazykem, ale opustili ji, když se v mládí odstěhovali za prací do Paříže. Po návratu z Paříže se přestěhovali do Paimpol, města, ve kterém se bretonsky moc nemluví, a proto se k tomuto jazyku již nevrátili. Její otec bretonsky sice rozumí, ale nemluví, což je důvod, proč se v rodině již tento jazyk ke komunikaci nepoužívá, a nebyl předán Marii, čehož velmi lituje: „Bretonštinu jsem vždy slýchávala mezi prarodiči, mluvili tak i s maminkou... A já jsem se vždycky ptala, proč mě jí také nenaučili?! (smutek).“⁵³⁸ Připomíná také, že když byla malá, bretonština nebyla zrovna „v módě.“⁵³⁹ Kromě své rodiny však Marie bretonštinu ve svém okolí potkává velmi zřídka. Občas zaslechne pár starších občanů na trhu v Guingamp, anebo během zvláštních příležitostí, jako například festival bretonského filmu v Douarnenez.⁵⁴⁰ kde potkala v roce 2007 hodně mladých, kteří mluvili bretonsky.

Marie se chtěla bretonsky naučit již od malička. Říká, že jí to trvalo tak dlouho, protože nevěděla jak na to. Chce se totiž naučit „skutečný jazyk,“ který by mohla používat v každodenním životě. Je si totiž plně vědoma rozdílností dialektů, a také faktu, že ve většině kurzů se vyučuje standardizovaná bretonština, což je pro ni „dost umělý jazyk.“⁵⁴¹ Ale ona by se chtěla naučit jazyk, který je mluven v místě jejího bydliště. Rozhodla se pro tento kurz poté, co jí byl doporučen jedním profesorem bretonštiny na Rennes 2, právě proto, že dává důraz na mluvenou stránku jazyka, a je otevřen lokální variabilitě bretonštiny. Po uplynulém semestru říká, že je to přesně to, co hledala. Její motivací a cílem je především mluvit bretonsky se svou rodinou: „Již teď se snažím rozmluvit maminku, aby zase mluvila bretonsky. Ale trochu jí to uvádí do rozpaků, protože si uvědomuje, že už to pro ni není tak přirozené jako dřív. Ale zároveň jí to těší, a to je dobře...“⁵⁴² Prarodiče z otcovy strany se k rozhodnutí své vnučky stavěli zpočátku spíše negativně: „když jsem zkoušela mluvit bretonsky s babičkou, až dosud vždy odmítala. Ale tento víkend jsem u nich byla, a šla jsem na to jinak. Místo toho, abych je prosila, aby se mnou mluvili bretonsky, jsem prostě přišla a začala bretonsky sama. A pořád jsem pokračovala, i když zpočátku odpovídali francouzsky. A fungovalo to velmi dobře, zjistila jsem dokonce, že babička reaguje mnohem lépe, než dědeček [...], a zdálo se, že jí to dokonce dělá radost, že se takhle k bretonštině zase vrací...“

⁵³⁸ „Jusqu'à l'adolescence, j'avais à faire quotidiennement à mes grand-parents qui parlaient breton, je l'entendais dans ma famille, quand ils le parlaient à ma mère où entre eux. Donc, je me suis toujours un peu demandé pourquoi on ne me l'avait pas transmis à moi, en fait! (déchue)“

⁵³⁹ „C'était pas vraiment en mode quand j'étais petite.“

⁵⁴⁰ Viz <http://www.festival-douarnenez.com> [11/2011]

⁵⁴¹ „[...] une langue assez artificielle.“

⁵⁴² „Maintenant, j'essaie déjà de faire parler ma mère breton avec moi. Enfin, ça la gêne un petit peu, parce qu'elle se rend compte que ce n'est plus naturel, qu'elle a du mal à me parler naturellement. Mais en même temps, elle est contente, donc c'est bien...“

(spokojenost).⁵⁴³ Jazyk plánuje používat i mimo rámec své rodiny. Za tímto účelem i znovu navázala kontakt se spolužákem z gymnázia, který mluví bretonsky. Plánuje také hovořit bretonsky během *fest-noz*, kterých se ráda účastní, a myslí i na předání bretonštiny svým dětem: „*Je pravda, že jsem nepočítala s tím, že ti tohle řeknu, ale... To, že jsem se teď dala na učení bretonštiny, je také proto, že... Že tomu chci dát trochu času, aby se ukázalo, jestli se jí opravdu naučím natolik, abych jí byla schopná mluvit přirozeně, jestli jí budu moci předat svým dětem, anebo jestli dám své děti do bilingvní školy...*“⁵⁴⁴ Její partner, ač z Horní Bretaně, se o bretonštinu také zajímá, a plánuje se ji naučit. To vše dokazuje, jak Marie bere osvojování bretonštiny vážně, a chce svou osobní činností přispět k trvání tohoto jazyka. Je také zastáncem názoru, že jazyky by se měly zachovat, protože jsou úzce spjaty s danými kulturami. Kromě bretonštiny se učí i jiné jazyky, protože ráda cestuje a poznává různé kultury. Kromě zmíněných motivací si Marie uvědomuje i výhody raného bilingvismu pro své budoucí děti, a znalost bretonštiny ji obohacuje také v tom smyslu, že lépe rozumí způsobu, jakým Bretonci mluví francouzsky.

Co se týče jejího postoje k bretonštině, již z výše zmíněného textu vyplývá, že je pozitivní. Říká, že k tomuto jazyku má silný vztah. Nepovažuje ho za cizí jazyk, a přiznává, že je jí trochu nepříjemné, že se ho musí učit, a že je to dost náročné. Říká, že když slyší hudbu zpívanou v bretonštině (a zejména když se právě nachází v zahraničí), velmi jí to dojíká. Nevyzná se v regionalistických politických hnutích, připadá jí to „extremistické a ne příliš zajímavé“. Ale kladně se staví k možnému připojení Pays de la Loire k Bretani, a to z důvodů historických souvislostí.

Marie přináší také mnohá svědectví o postoji Bretonců k jejich jazyku v nedávné minulosti a dnes. Například její prarodiče, kteří odmítají mluvit bretonsky, jsou jakýmsi prototypem své generace, která zažila represi bretonštiny: „*Poslední dobou se [negativní vnímání jazyka] začíná pomalu měnit, ale tenhle stud za jazyk, to je něco tak hlubokého... Ano, to proto nechtějí, abych se bretonsky učila. [...] Pro ně je to méněcenný jazyk, jazyk vidláků... Je to jazyk, který člověku brání v jakémkoli společenském vzestupu, nemůže stoupat ve francouzské*

⁵⁴³ „*Ma grand-mère essayait d'abord de rejeter, de ne pas rentrer dans mon effort de parler avec elle en breton, jusqu'à présent, enfin, elle refusait. Mais, ce week-end, je les ai vus, et, au lieu de demander de me parler en breton, je lui ai parlé en breton, en fait. Et je n'ai pas arrêté de relancer. Et ça a très bien marché, parce que j'ai trouvé qu'elle était même plus réactive que mon grand-père [...], et que ça avait aussi plutôt l'air de lui faire plaisir de se remettre dedans... (contente)*”

⁵⁴⁴ „*C'est vrai que, en fait, je n'ai pas pensé à te dire ça au début, mais... Le fait de l'apprendre maintenant, c'est aussi pour voir si... enfin... donner un peu de temps, et voir si je l'apprends et si j'ai un rapport assez naturel avec le breton pour pouvoir le transmettre moi-même, ou alors, mettre mes enfants dans des écoles... biligues, ou, enfin, où ils seront confrontés au breton.*“

společnosti... (ironicky) A tím, že je Bretaň ve Francii jsou přesvědčeni, že ani v Bretani tento jazyk není k ničemu. [...] Oni zažili všechny ty tresty ve školách, ani o přestávkách nesměli mluvit se spolužáky, takže... A můj dědeček měl navíc trauma z vojny, když jel po válce do Německa spolu s dalšími Francouzy, a velmi se za sebe styděl, protože nerozuměl všemu, co říkali. Tak se cítil... ano, cítil se být méněcenný. A navíc v té době si lidé nemysleli, že bilingvismus je plus. Vždycky to bylo vnímáno negativně. (podrážděná) A i dnes to pořád vnímají negativně. I když už je jasné, že je to velké plus.⁵⁴⁵ Oproti tomu její rodiče mají k bretonštině spíše pozitivní vztah. A mezi mladými, říká, je to různé. Všimá si zvýšeného zájmu o bretonštinu, ale upozorňuje, že někteří mladí zájemci jsou hodně militantní, a spojují bretonštinu i s politickými požadavky. Uvádí také, že zná několik mladých lidí, kterým se nelíbí zvuková stránka bretonštiny, a proto se jí nechtějí naučit.⁵⁴⁶ O vývoji bretonštiny se spíše zdráhá mluvit, připadá jí, že se právě nacházíme v přelomovém období, a může se stát cokoli. Přesto vkládá naděje do narůstajícího zájmu o bretonštinu, který kolem sebe pozoruje. Uvádí, že budoucnost bretonštiny závisí zejména na politice a její podpoře bilingvním školám, protože již nelze příliš počítat s předáváním bretonštiny v rodinném prostředí.

Marie se cítí být především Bretonkou, a jazyk je jednoznačně důležitou součástí její bretonské identity. Říká to explicitně, když se jí zeptám, proč je důležité, aby se bretonština zachovala: „*Jak jsem již říkala, jazyky jsou v úzkém spojení s kulturami. A... (váhá) konec konců, je to zásadní součást naší kulturní identity. A to, že ten jazyk ovládáme (s jistotou), nám může pomoci se i lépe vymezit, víš? Nevím, jak to říct, ale... (ticho) je to součást bretonské identity, a také možnost jak ji dávat najevo. Abychom se nestali homogenními, jako všichni Francouzi, kteří jsou všichni stejní, a tak...*“⁵⁴⁷ Další důležité součásti bretonské

⁵⁴⁵ „*Ça change un petit peu [les attitudes négatives vers la langue bretonne], mais c'est tellement profond, cette honte... Oui, c'est ça qui fait qu'ils ne veulent pas que je l'apprenne. [...] Pour eux, c'est une langue inférieure. C'est une langue de „plouc“, comme on dit, de la campagne. C'est une langue avec laquelle on n'a pas de promotion sociale, voilà, on ne peut pas évoluer dans la société... française (ironique). Et comme la Bretagne est... dans la France... ils envisagent pas que vraiment, le breton puisse servir, même en Bretagne, en fait. Et, pour eux, comment ça c'est passé [...], ils se faisaient punir dans les écoles, quand ils parlaient breton. Même dans la cour de récréation, il n'y avait pas droit de parler breton avec les camarades, donc... Et puis, par exemple, mon grand-père, qui est allé après la guerre faire son service militaire en Allemagne, pour la reconstruction. Il était avec les autres Français, et il avait un peu honte, parce qu'il ne comprenait pas toujours tout ce que les francophones disaient. Donc, il avait l'impression d'être... Voilà, d'être inférieur. Et, en tout cas, il n'y a jamais l'idée que le fait d'être bilingue c'est un plus. C'est toujours vécu comme un moins. (irritée) Même maintenant pour eux, c'est toujours vécu comme quelque chose en moins. Tandis que c'est forcément un plus.*“

⁵⁴⁶ Zajímavé je, že drtivá většina informátorů si právě ve zvukové stránce bretonštiny libuje.

⁵⁴⁷ „*Comme je te disais, les langues, c'est lié aux cultures, et que... (hésitante) c'est un élément principal dans... pour l'identité, justement, culturelle. (dynamique, persuadée) Et, que le fait de la pratiquer... est... je sais pas trop comment le dire, mais... (silence) C'est une partie de l'identité bretonne, pour moi, et le fait de la... de la revendiquer, aussi, hein ? Enfin, c'est sûr, de la... de la... de pas devenir homogène comme tous les Français, qui sont tous pareils, etc.*“

identity jsou pro ni vztah k půdě a k místu, odkud pochází (protože její prarodiče byli všichni zemědělci), také bretonská kultura, zejména hudba, a vztah k Bretani jako takové (velmi ráda po svém regionu cestuje). Často je na cestách v zahraničí, a v těch chvílích jí zejména chybí divoké moře a rozeklané severní pobřeží. Na závěr se zmiňuje i o bretonském charakteru, který si jen tak něco nenechá líbit – možná prý je to proto, že byli tak dlouho utlačováni.

4.4.2.2 Jeanne

Jeanne je dvacetiletá studentka prvního ročníku angličtiny. Pochází z Rennes, žije pouze s matkou, která je sekretářka, a v její rodině bretonština není přítomna, až na dědečka, který pocházel z Morlaix.⁵⁴⁸ Nikdy se tedy s bretonštinou nesešla, kromě znalosti pár slov, pouze těsně před začátkem tohoto kurzu se zúčastnila týdenní intenzivní stáže bretonštiny ve Skol An Emsav, která se jí velmi líbila, protože byla založena na mluvené bretonštině.

Největší motivací je pro ni naučit se bretonsky, aby si mohla přečíst knihy, které napsal její dědeček, který se angažoval v hnutí za bretonštinu. Dále dodává, že také proto, že je Bretonka. Ráda by také bretonštinu využila i v profesním životě, láká jí například práce v nakladatelství. Co se týče užívání bretonštiny v každodenním životě je však spíše skeptická. Domnívá se, že k tomu nebude mít příliš příležitostí, vzhledem k tomu, že žije v Horní Bretani, kde podle jejího názoru není moc míst, kde by se bretonsky mluvilo. Její slova jsou dokladem existence již zmíněných negativních předpokladů: „*V Ille-et-Vilaine se nikdy bretonsky nemluvilo. Prostě nejsme jako ti z Finistère, to oni jsou opravdoví Bretonci.*“⁵⁴⁹ Říká, že její učení se tomuto jazyku je spíše symbolické, je to pro ní také způsob hledání svých kořenů, ale neučí se ji za účelem používat ji v každodenním životě. O bretonštinu a aktivity s ní spojené se však zajímá, říká, že se čas od času podívá na stránky Agence Bretonne de Presse,⁵⁵⁰ které prezentují aktuality z oblasti dění v Bretani, které se často týkají bretonštiny. Také rozsah bretonštiny v médiích, zejména v televizi, se jí zdá nedostatečný. Na počátku rozhovoru Jeanne tvrdila, že její užívání bretonštiny v každodenním životě je nepravděpodobné, k závěru se však nechává slyšet, že je to vlastně otevřené, a kdo ví, třeba se její život ještě změní, a nakonec ji najdu v manifestacích, kde bude bojovat za bretonštinu. Je si však jistá v tom, že by chtěla tento jazyk předat svým dětem, anebo je alespoň poslat do školy Diwan, právě proto, aby „*věděli, odkud přicházejí*“.⁵⁵¹

⁵⁴⁸ département Côtes d'Armor, Dolní Bretaň.

⁵⁴⁹ „*L'Ille-et-Vilaine, ça n'a jamais été une région où ça parlait breton. Enfin, on n'est pas comme les Finistériens, c'est eux les vrais Bretons.*“

⁵⁵⁰ Viz <http://www.agencebretagnepresse.com> [11/2011]

⁵⁵¹ „*Pour savoir d'où on vient.*“

Na rozdíl od Marie je pro Jeanne bretonština „skutečně cizím jazykem.“⁵⁵² Říká, že když ji slyší, působí to na ni „podivně,“⁵⁵³ jsou tam zvuky, které ji přijdou „legrační.“⁵⁵⁴ Marie se v politických hnutích nevyzná, ale spojuje si je s nezávislostí Bretaně, která ji připadá nemožná. Département Loire-Atlantique považuje za součást Bretaně, ať jím administrativně je nebo není.

Postoj k bretonštině v jejím okolí je rozmanitý. Dokazují to např. reakce na Jeannino rozhodnutí bretonsky se naučit: „*Jsou tu lidi, jako třeba moje teta, kteří říkají „Proč se to učíš? Vždyť je to k ničemu! Proč se nenaučíš raději italsky, nebo nějaký jiný jazyk, který se ti může hodit?“ Pak tu jsou ale další, kteří řeknou, že je to fajn, že by se bretonsky taky chtěli naučit. Moje maminka je například spokojená, že se učím.*“⁵⁵⁵ Říká, že potkává také hodně lidí, kteří za bretonštinu vyloženě bojují, a to zejména mezi mladými, kteří se bretonštinu učí, a kterých je podle jejího názoru čím dál tím více: „*Když jsem byla na té stáži bretonštiny, byli tam lidé, kteří byli skutečně militantní, kteří chtěli, aby se bretonština stala... No, třeba ne vyloženě národním jazykem Bretaně, ale chtěli ji znovu oživit, i když to už není možné...*“⁵⁵⁶ Tato slova mimo jiné dokazují Jeannin skeptický postoj k rozvoji bretonštiny. Pokračuje: „*Takže vídám čím dál tím víc mladých lidí, u kterých se bretonština stává... skoro jejich mateřským jazykem! [...] Ve Skol An Emsav je například intenzivní šestiměsíční stáž, které když se zúčastníš, mluvíš pak velmi dobře bretonsky. A já jsem potkala jednu paní, která, jakmile si udělala tuto stáž, všechno se jí v životě převrátilo, a rozhodla se, že dá děti do Diwanu. A je to právě učení se bretonštině, které v lidech probouzí ten militantní postoj, že si řeknou: Já ten jazyk přece nemůžu nechat zemřít, musím pro něj bojovat!*“⁵⁵⁷ Jeanne dodává, že tito lidé, kteří chtějí zachránit bretonštinu, se velmi často zajímají i o jiné menšinové jazyky.

Jeanne je skeptická i co se týče budoucnosti bretonštiny: „*Myslím, že bretonština je jazyk odsouzený k zániku. Pokud se o něj lidé najednou nezačnou více zajímat. Počty mluvčích*

⁵⁵² „C'est vraiment une langue étrangère.“

⁵⁵³ „Ça me paraît bizarre.“

⁵⁵⁴ „Il y a des bruits que je trouve marrants.“

⁵⁵⁵ „Il y a des gens comme ma tante, qui disent „Pourquoi tu l'apprends? Ça ne sert à rien! Pourquoi tu n'apprends pas l'italien, où une langue qui puisse te servir? Après, il y en a d'autres qui disent que c'est sympa, qu'ils aimeraient l'apprendre aussi. Par exemple ma mère, elle est contente que je l'apprends.“

⁵⁵⁶ „Quand j'avais fait mon stage de breton, il y a vraiment des gens qui militent et qui disent : Il faut vraiment que le breton redevienne... bon, peut-être pas complètement la langue nationale de la Bretagne, mais le faire revivre, alors que ça ne serait pas possible...“

⁵⁵⁷ „Alors, il y a de plus en plus de jeunes qui l'apprennent, et... ça devient presque leur langue maternelle, si tu veux. [...] Il y a justement à Skol an Emsav un stage de six mois où, à la fin, tu te débrouilles très bien en breton. Et j'ai rencontré une dame, qui, quand elle a fait ce stage-là, elle a eu un déclic, et, du coup, elle a mis tous ces enfants à Diwan. Et, ça, c'est justement l'apprentissage de la langue bretonne qui fait qu'on se dit « Bah non, je ne peux pas vraiment laisser tomber, il faut vraiment que je m'investisse! “

klesají...“⁵⁵⁸ Uvědomuje si však paradoxnost situace: „Pravda, že počty klesají, ale na druhou stranu také stoupají, díky Diwanu, a všem těm školám které jsou zakládány. A lidí, kteří do nich zapisují své děti s opravdovým cílem, aby se naučili bretonsky, je skutečně hodně. Ale já si nemyslím, že by se Bretaň mohla stát opravdu bilingvní...“⁵⁵⁹ Přes svoji skeptičnost však v zachování bretonštiny doufá: „Myslím, že je tu stále víc a víc škol Diwan, takže doufám, že snad úplně nezanikne. [...] Nechci, aby bretonština zanikla. Bylo by to hodně smutné.“⁵⁶⁰

Pro Jeanne je bretonská příslušnost velmi důležitá: „Jsem velmi spokojená, a velmi, velmi hrdá na to, že jsem Bretonka!“, říká na závěr rozhovoru⁵⁶¹. Cítí se být více Bretonkou než Francouzkou. Důležitost v konstrukci identity přikládá místní kuchyni (mluví zejména o slaném másle), a silnému vztahu ke svému regionu a k jeho krajině, zejména pobřeží a moři (o kterých říká, že jí nejvíc chybí, když se ocitne mimo Bretaň). Říká, že je také velmi ovlivněna orální tradicí, legendami a pohádkami, které se v její rodině tradují. Jeanne si bretonskost příliš nespojuje s tradičními aktivitami, tradiční hudba a tance se jí příliš nelíbí. Oproti tomu říká, že je velikou fanynkou současné bretonsky zpívané hudby. Říká, že jazyk není nutnou složkou, ale jeho znalost může bretonskou identitu posílit. Nakonec však, když se jí zeptám proč by byl pro ni zánik bretonštiny smutný, dodává: „Přes všechno je to pro mě... součástí naší identity!“⁵⁶² Stejně jako Marie zmiňuje tvrdohlavost a „silnou národu“ Bretonců,⁵⁶³ a doufá, že právě proto dokáží bretonštinu zachovat.

4.4.2.3 Maël

Maëlovi je 18 let a studuje prvním rokem sociologii. Na otázku odkud pochází odpovídá „Z Bretaně!“⁵⁶⁴ ale následně upřesňuje, že pochází z Dinanu, tedy z části départementu Côtes d'Armor náležející do Horní Bretaně. Jeho rodiče jsou rozvedení, oba v důchodu, otec byl učitelem, a matka pracovala na poště. Jeho otec pochází z Horní Bretaně, a velmi se zajímá o bretonskou kulturu, zejména o tradiční hudbu, ale také o bretonštinu, kterou se naučil díky korespondenčnímu kurzu během svého pobytu v Paříži. Matka pochází z Dolní

⁵⁵⁸ „Je pense que c'est une langue qui est vouée à disparaître. A moins que les gens... qu'il y a vraiment un regain de motivation. Le breton, ça diminue...“

⁵⁵⁹ „Enfin, ça diminue, mais d'un autre côté, ça augmente, à cause, justement, des écoles Diwan, de toutes ces écoles-là qui sont mises. Il y a quand-même pas mal de gens qui inscrivent leurs enfants dans une réelle motivation d'apprendre le breton. Mais, moi, je ne pense pas qu'on viendra à une Bretagne bilingue...“

⁵⁶⁰ „Je pense qu'il y a de plus en plus d'écoles Diwan, alors, j'espère que ça ne va pas chuter. [...] Je ne veux pas que la langue bretonne disparaisse. Je trouverais ça assez triste.“

⁵⁶¹ „Je suis très contente et très fière d'être Bretonne!“

⁵⁶² „Malgré tout, c'est vraiment pour moi une part de... Voilà, c'est notre identité.“

⁵⁶³ „On est des têtes crânées.“

⁵⁶⁴ „De la Bretagne!“

Bretaně, avšak o bretonštinu se nezajímá. V jeho rodině mluvil bretonsky také dědeček z Morlaix. Ten mluvil pouze se svými přáteli. Babička určitě rozuměla, ale nikdy bretonsky nemluvila, protože „ze společenských důvodů se to nehodilo.“⁵⁶⁵

V Maëlově rodině je tedy bretonština do jisté míry přítomna, ale ne natolik, aby se s tímto jazykem mohl od malička dobře seznámit. Říká, že před začátkem kurzu znal jen nějaká slova a ustálená slovní spojení, která slýchal od dědečka, anebo od otce, „*který, pokaždé když odcházel na fotbal, říkal „Hé, kenavo!“*“⁵⁶⁶ kromě „*nashledanou*“ znal např. také „*na zdraví*“, „*dobrou noc*“ a „*šťastný nový rok*.“⁵⁶⁷ Ve svém okolí bretonštinu téměř vůbec neslychá, s výjimkou tréninků gourenu.⁵⁶⁸

Maël se chtěl bretonsky naučit již od gymnázia, ale v jeho městě gymnázium volitelné hodiny nenabízelo. Je proto velmi šťastný, že univerzita mu možnost osvojení bretonštiny poskytla. Stejně jako předchozím informátorům mu kurz vyhovuje, protože je založen na mluvené bretonštině, a věnuje se také lokálním variantám. Maël se pro bretonštinu rozhodl z několika důvodů. Zaprvé se chtěl naučit jazyk svých předků, jazyk, který si spojuje se svým dědečkem: „*Slýchal jsem ho mluvit se sousedy [...] Byl to jazyk, který žil, který byl jeho, a kterému jsem já nerozuměl... A to bylo dost frustrující...*“⁵⁶⁹ Dále ho bretonština zajímala, protože se věnuje bretonskému sportu gouren, ve kterém se často setkává s bretonskou slovní zásobou. Maël o své náklonnosti k bretonštině a bretonské kultuře říká: „*I když jsem z území gallo, vředy mě přitahovala bretonská kultura. [...] Gallo mě nikdy nijak zvlášť nezajímalo. [...] Gallo je takový kompromis mezi bretonštinou a francouzštinou.... nebo... venkovská francouzština, alespoň mi tak připadá... No, nikdy mě to nelákalo. A navíc... zní to prostě příliš francouzsky! [...] Myslím, že být Bretoncem, a mluvit bretonsky, je v Horní Bretani úplně v pořádku.*“⁵⁷⁰ Bretonštinu plánuje v budoucnu opravdu používat, i když si je vědom omezenosti příležitostí: „*Chtěl bych ji používat... ale to je utopie (smích), prostě takhle,*

⁵⁶⁵ „*Au niveau de l'intégration sociale, c'était pas permis.*“

⁵⁶⁶ „*Quand il allait au foot, chaque fois, il disait : Hé, kenavo !*“ „*Hej, tak čau!*“ – *Kenavo* znamená v bretonštině *nashledanou*, a je to notoricky známé slovo mezi všemi Bretonci, tedy i těmi pouze frankofonními.

⁵⁶⁷ Uvádí je bretonsky: *Yerc'hed mad, Noz vat, Bloavezh mat.*

⁵⁶⁸ Bretonský zápas (tradiční bretonský sport).

⁵⁶⁹ „*Je l'entendais parler breton avec des voisins, dans des petits patelins, et du coup, c'était... Tu sais qu'il y avait une langue qui vivait, qui était la tienne en quelque sorte, et que tu ne connaissais pas... C'est frustrant d'un côté, quoi...*“

⁵⁷⁰ „*Même si je suis du côté de gallo, j'ai quand-même beaucoup d'attrance pour le côté culturel breton. [...] J'ai jamais été pro culture gallo, en fait. [...] Le gallo, ça a toujours été un compromis, un peu, entre le breton et le français. Ou un... français paysan, je trouve... Bah, je n'ai jamais été trop attiré, et puis... Ça sonne vachement français, quoi! [...] Je pense que ça a largement sa place, d'être Breton et de parler breton en Haute-Bretagne.*“

mezi přáteli...⁵⁷¹ Poté upřesňuje, že se těší, že bude mluvit bretonsky prostě s kýmkoli, kdo bude chtít, při jakékoli příležitosti, která se naskytne, hlavně během kulturních akcí, jako je *fest-noz*, anebo *gouren*: „Mluvit, hlavně jí mluvit... a také předávat ostatním, aby jí rozuměli, diskutovat, sdílet...“⁵⁷² Říká, že plánuje navštěvovat místa, kde se bretonsky mluví, jako například festival Yaouank. Je patrné že Maël se chce o záchranu jazyka zasloužit vlastním úsilím. Dokonce již plánuje, že tento jazyk v budoucnu předá svým dětem: „Dovedu si představit, že bych třeba mluvil jen bretonsky, a moje přítelkyně jen anglicky. [...] Proč ne anglicky, francouzštinu by měli dost ve škole, takhle by uměli tři jazyky!“⁵⁷³ Rád by také, aby jeho děti chodili do školy *Diwan*: „Byl jsem se tam podívat, a vypadá to opravdu zajímavě. Mají mnohem otevřenější systém než ty francouzské, republikánské.“⁵⁷⁴ Je také pro výuku bretonštiny na všech školách, a to i jako povinný předmět: „Nevím, ale přijde mi to logičtější, než např. povinná španělština...“⁵⁷⁵ Uvítal by také, kdyby i jeho budoucí partnerka ovládala bretonštinu, ale tuto otázku nechává zatím otevřenou, a přijde mu to spíše nepravděpodobné.

Maël má k bretonštině velmi silný vztah. Mluví o tomto jazyku s velikým nadšením: „Je pravda, že když ji slyším, buď mezi dvěma mladými hráči *gourenu*, je to ohromující... Protože se o ní mluví jako o jazyku starých lidí, a najednou ji slyším mluvit úplně přirozeně mezi mladými... To je úžasné! [...] Ale také když jí slyším mezi staršími lidmi, sedláky... Je to něco zvláštního, je to opravdu... Je v tom naše historie... Když ji slyším, uvědomím si, že do téhle kultury patřím. [...] Jakmile slyším bretonskou hudbu, dostávám se do transu! (s nadšením) [...] A opravdová venkovská bretonština, to je něco, to žije!“⁵⁷⁶

Maël si přeje, aby se bretonština zachovala, a věří v to. Avšak má strach, aby se bretonština nestala jen záležitostí jakési elity. Není pro nezávislost Bretaně, podle něho je špatné uzavírat se před světem, ale byl by rád, kdyby Bretaň měla větší autonomii v rámci

⁵⁷¹ „Bon, j'aimerais bien l'utiliser... mais c'est utopie, mais... (rires) comme ça, entre copains...“

⁵⁷² „Pouvoir le parler, rien que pouvoir le parler... Ça serait très bien. Et puis le faire comprendre, aux autres, changer, avoir des discussions, ouais.“

⁵⁷³ „Bah, moi, j'imaginai que si je parlais que breton, et... bah... ma copine... que l'anglais... Ça pourrait marcher, quoi. [...] Anglais, pourquoi pas ! Bah, il y a quand-même français à l'école, hein ! Ça fait trois langues !“

⁵⁷⁴ „Du coup, je me suis renseigné. Je suis allé voir et je trouve que ces écoles ont un système beaucoup plus ouvert que les écoles françaises, républicaines.“

⁵⁷⁵ „Je ne sais pas... Après, pourquoi obliger d'apprendre l'espagnol. Ça me paraît plus logique, enfin.“

⁵⁷⁶ „C'est vrai que quand j'ai entendu... Bah, soit deux jeunes lutteurs, déjà, c'est hallucinant, parce que... Déjà parce que c'est vu comme vieilli, comme dépassé, et, du coup, voir deux jeunes qui la parlent... qui l'affirment ! C'est trop classe ! [...] Et puis, aussi, quand j'ai entendu parler deux vieux, des anciens, des paysans... C'était trop bizarre, c'était vraiment... C'est notre histoire, c'est notre... Ça te fait un peu... penser à ces choses... que tu appartiens à une culture. [...] J'entre en trans à chaque fois que j'entends la musique bretonne ! (passionné) [...] Et le vrai breton de la campagne, c'est quelque chose ! C'est bien vivant !“

Francie, a chtěl by, aby bretonské kulturní dědictví bylo ve Francii opravdu uznáno (s dnešní situací není vůbec spokojen). Souhlasil by také s připojení départementu Loire-Atlantique k Bretani. Maël vykazuje humanistické a ekologické postoje, a říká, že zachování bretonštiny je důležité, protože: „*Když mluvíme různými jazyky, máme i různé vnímání světa. V podstatě, když jsi Bretonec, vidíš svět jinak.*“⁵⁷⁷

Maël si všímá skutečné renesance zájmu o bretonštinu: „*Všichni si chtějí osvojit tohle kulturní dědictví. Dnes je mezi lidmi o bretonštinu mnohem větší zájem, a také je mnohem více možností se jí naučit. Učí se jí tedy čím dál tím více lidí. Je tu také mnoho lidí, kteří za ní skutečně bojují.*“⁵⁷⁸ Vzápětí však dodává: „*Ale potom si člověk stejně uvědomí, že je to zas tolik nezajímá... Jsou příliš pasivní, koukají na televizi, a přijímají jen ten jediný, globalizující, model, a nekultivují svou identitu, svoje hodnoty. [...] Dnes si většina lidí říká: Konec konců, je to jazyk, který je odsouzen k zániku, tak proč se ho učit? Raději se naučím jiný jazyk.*“⁵⁷⁹ Navíc „*pro starší generaci bretonština, která se dnes učí na školách, už není bretonština!*“⁵⁸⁰ Maël si myslí, že pro ty, kteří se bretonsky naučili, je tento jazyk hrdostí a součástí jejich identity, ale pro ostatní tento jazyk nemá význam. Říká, že i dnes se mezi lidmi zachovalo negativní vnímání bretonštiny jako „*vidláckého jazyka*“.⁵⁸¹ Lidé také často říkají: „*Je to příliš složité, jsou tam mutace, navíc je mnoho variant bretonštiny, to bych se nikdy nenaučil!*“⁵⁸² A to i ti, kteří si přejí zachování bretonštiny, což Maëla velmi rozesmutňuje. I přes to všechno však vkládá do budoucnosti bretonštiny naději, což dokazují jeho slova: „*Zlepšuje se to. Poslední dobou se vynakládá veliké úsilí na to, aby se bretonština zaktualizovala. To je skvělé, dnes může být používána ve všech sférách života!*“⁵⁸³

Co se týče jeho identity, cítí se být především Bretoncem, poté Evropanem. Francouzskou příslušnost nezmiňuje vůbec. Býti Bretoncem je pro něj „*mít rád svou zemi, sdílet a bránit její kulturu, v každodenním životě, ať už je to tanec, gouren, jazyk, anebo kuchyně. A pak tu je*

⁵⁷⁷ „*Parce qu'on n'a pas la même vision des choses quand on parle les langues différentes. En fait, quand tu es Breton, tu as les yeux... Tu vois le monde différemment.*“

⁵⁷⁸ „*On a tous envie de s'approprier ce patrimoine. Aujourd'hui, il y a beaucoup plus d'intérêt, beaucoup plus de lieux où tu peux l'apprendre, donc, forcément, il y a plein de gens qui l'apprennent. Il y a même beaucoup de militants.*“

⁵⁷⁹ „*La tendance majoritaire, aujourd'hui, c'est genre : De toute façon, c'est une langue qui va mourir, alors pourquoi l'apprendre, pourquoi la pratiquer ? On passera plutôt à une autre langue.*“

⁵⁸⁰ „*Pour les vieux, ce qu'on apprend à l'école, ce n'est plus le breton...*“

⁵⁸¹ „*langue de plouc*“

⁵⁸² „*Le breton, c'est compliqué, il y a des mutations, il y a plusieurs bretons... Non, je ne l'apprendrais jamais !*“

⁵⁸³ „*Ça s'améliore. Je pense qu'il y ait vachement d'efforts ces derniers ans, en fait, pour mettre à jour le breton, et c'est super. Il peut être utilisé dans tous les domaines !*“

těch pár bretonských slovíček, které se snažíš naučit a které sdílíš...“⁵⁸⁴ I Maël se zmiňuje o „silném bretonském charakteru“⁵⁸⁵. Když se ocitne mimo Bretaň, chybí mu zejména slané máslo a bretonská krajina. Jazyk je pro něho velmi důležitou složkou bretonské identity: „Jazyk, to je opravdu každodennost. To je možná to, co tě dělá Bretoncem... Pro mě je to hodně silný element. Možná vůbec nejsilnější.“⁵⁸⁶ A co se týče většiny populace, která tohoto „ideálního stavu“ bretonské identity nedosahuje: „I oni jsou Bretonci stejně tak jako ti, kteří bretonsky mluví. Ale... něco jim ještě chybí, mají se ještě co učit...“⁵⁸⁷ Pro Maëla je tedy bretonština významnou složkou bretonské identity, ať již v podobě znalosti několika symbolických slovíček nebo chuti se ji naučit, anebo když je v ideálním stavu součástí každodennosti. Ti, kteří se o bretonštinu nezajímají, vnímá Maël tak trochu jako „nehotové“ Bretonce.

4.4.2.4 Pierre

Pierre je osmnáctiletý student prvního ročníku angličtiny, původem ze Saint-Brieuc (Côtes d'Armor, Horní Bretaň, avšak blízko jazykové hranice). Jeho rodiče jsou rozvedeni, otcova strana pochází z Nantes, matka žije v Paříži. Profese rodičů nejsou uvedeny.

Pierre říká, že jeho rodina je šlechtického původu, a bretonštinu tedy opustila velmi dávno. I když se jeho rodina cítí „velmi bretonskou“, a zejména „keltskou“, jazyk v ní nikdy nehrál velkou roli. Pierre se však chtěl bretonsky naučit již od malička. Jeho motivace ke studiu jsou početné: „Vzhledem k tomu, že jsem Bretonec, si myslím, že je mým úkolem napomoci tomu, aby tento jazyk nezanikl.“, říká.⁵⁸⁸ Uvádí také, že chtěl rozumět, zejména písním, a je to pro něj způsob, jak „se obrátit ke svým kořenům“.⁵⁸⁹ Pierre se na jednu stranu opravdu chce zasloužit o budoucnost bretonštiny (má v hlavě spoustu plánů, jako vyučovat bretonštinu v zahraničí, či sbírat legendy), ale na druhou stranu si není jistý, zda se mu podaří používat tento jazyk v budoucnu v jeho každodenním životě. Rád by, aby jeho děti navštěvovaly školu Diwan.

⁵⁸⁴ „Aimer son pays, sa culture. La partager au quotidien... La défendre... Pratiquer sa culture au quotidien, que ce soit par la danse, la lutte, la langue, ou le culinaire. Et puis, tu as des petits mots bretons, et si tu essaies de l'apprendre, de le partager, enfin...“

⁵⁸⁵ „un caractère fort des Bretons“

⁵⁸⁶ „C'est vraiment le quotidien, la langue. C'est peut-être ça qui fait que... t'es vraiment Breton... Pour moi, ça, c'est fort. C'est beaucoup plus fort que tout, en fait.“

⁵⁸⁷ „Ils le sont tout autant, mais ils ont encore des... Ils ont encore à apprendre, en quelque sorte.“

⁵⁸⁸ „Comme je me sens, moi-même, Breton, je pense que c'est aussi un peu mon devoir de faire en sorte que cette langue ne meure pas.“

⁵⁸⁹ „[...] une façon de revenir aux origines“

Pierre má k bretonštině velmi silný vztah. Mluví o ní jako o „svém“ jazyku.⁵⁹⁰ Cení si jí zejména pro její subtilitu a specifický pohled na svět, který je hodně spjat s přírodou. Říká, že když ji slyší (což se mu občas stává v renneských kavárnách), je to „zvláštní, ale spíše příjemné“.⁵⁹¹ Pierre je stejně jako Maël zastáncem názoru, že je třeba, aby se zachovaly všechny jazyky, protože umožňují specifické vnímání reality. To jde ruku v ruce s jeho ekologickým přesvědčením. Pierre si přeje, aby se bretonština zachovala i se svými dialekty, i když si uvědomuje náročnost takového cíle v současném světě. „*Ti, kteří hovoří dialektem, mají cosi přirozeného. Ti, kteří se bretonsky učí později, mají zkrátka úkol navíc: vybrat si nějaké území, které jim je blízké, a adaptovat svoji bretonštinu na místní dialekt. Jet tam, a mluvit jako oni.*“⁵⁹² Přál by si také, aby bretonština byla vyučována na všech školách Bretaně jako povinný předmět, stejně tak jako by rád viděl větší přítomnost bretonštiny v médiích. Rád by také viděl Bretaň jako autonomní oblast v rámci Francie, s možnou nezávislostí do budoucna. V každém případě v současné době si přeje připojení départementu Loire-Atlantique k Bretani.

Co se týče postojů k bretonštině ve společnosti, říká, většina lidí se o ni vůbec nezajímá. Existuje potom malá skupina lidí, kteří ji chtějí zachránit. Pierre se domnívá, že drtivá většina těchto lidí, se bretonštinu učí a zachraňují ji právě proto, že je součástí jejich identity. Pierre uvádí, že v současné době se bretonština nachází v kritické situaci, „*je skutečně na cestě k zániku*“,⁵⁹³ všimá si však zároveň jisté obnovy zájmu o tento jazyk: „*dnes je čím dál tím víc lidí, kteří se jí učí, vznikly školy Diwan, festivaly, které pomohly bretonštinu trochu dostat do veřejného povědomí – protože dříve se jí učili spíše jen intelektuálové...*“⁵⁹⁴

Pro Pierra je bretonská identita velmi významná. Říká narovinu, že vůbec není Francouzem. Dokonce přiznává, že si svou identitu vytvářel v opozici k většinové francouzské společnosti, a to zejména během svého pobytu v Paříži, kde žil předchozích deset let. Říká, že mu v jeho vytváření bretonské identity pomohla kniha M. Lebesque *Comment peut-on être breton*⁵⁹⁵: „*Cítíl jsem se dost špatně, hodně odstrčený, a měl jsem potřebu se*

⁵⁹⁰ „[...] ma langue“.

⁵⁹¹ „C'est bizarre, mais plutôt bien d'entendre.“

⁵⁹² „Ceux qui parlent patois, ils ont quelque chose de naturel. Ceux qui l'apprennent plus tard, on a un devoir de plus à faire, c'est qu'on va devoir l'adapter. C'est à dire qu'on va devoir choisir une région ou l'autre, qui nous correspond, on se sent vraiment chez nous, c'est là-bas. Et, aller là-bas, prendre le patois du coin, pour parler breton.“

⁵⁹³ „[...] vraiment en voie de distinction“

⁵⁹⁴ „Il y a beaucoup de gens qui le redécouvrent, réapprennent, il y a les écoles Diwan et les festivals, qui ont un peu vulgarisé la langue bretonne - parce que avant, ceux qui l'apprennaient étaient plutôt des intellectuels“

⁵⁹⁵ LEBESQUE 1970.

najít, najít své kořeny. A úplně jsem se ztotožnil s tím, co píše. A... byla to i doba, kdy jsem měl vyloženě nacionalistické sklony, chtěl jsem nezávislost Bretaně...(smích).⁵⁹⁶ V jeho vyprávění se skutečně často objevují výroky prozrazující nenávist k Francii. Např.: „Mám velmi rád anglickou literaturu, více než francouzskou, ta je pro mě výjimečně fádni.“⁵⁹⁷ „Francouzština není jazyk, který by mi byl nějak zvlášť blízký.“⁵⁹⁸ „Každý jazyk má v sobě jistou hudebnost... Kromě francouzštiny, která na mě působí tak monotónně.“⁵⁹⁹ „V Paříži mají lidé hodně předsudků. Říkají například, že Bretonci nemluví francouzsky, což není pravda... Kdyby to tak bylo, bylo by to geniální! My nemáme s Francouzi nic společného!“⁶⁰⁰ Nakonec říká, že si dokonce vypěstoval „nadřazený postoj“ vůči Francouzům,⁶⁰¹ aby se tak vyhnul pocitu méněcennosti. Velmi si například libuje ve vyvracení mýtů o „zaostalém Bretonci“ v debatách s Francouzi.

Přesto, že Pierre uvádí, že u většiny zájemců o bretonštinu stojí v čele jejich motivací právě role jazyka v jejich identitě, tvrdí že u něho tomu tak není. On se bretonsky učí z důvodů zachování jazyka a pohledu na svět, který s sebou nese, a identitu pro něho tvoří zejména historie, kultura, a společné cíle a štěstí národa. Pro jeho bretonskou identitu je také velmi důležité keltství, o kterém se v rozhovoru zmiňuje velmi často. Některé věty v jeho vyprávění však prozrazují, že i pro něho bude jazyk v jistém smyslu pro své vymezení jako „Bretonec“ důležitý. Cituji např.: „Naučit se jazyk, to je poslední fáze ve vytváření identity.“⁶⁰² „Podle mého názoru není země úplně uznána, pokud nemá svůj vlastní jazyk. Dává jí mezinárodní důležitost, originalitu, jistou ucelenost... A také... také lidem dává společný pocit, že k sobě patří!“⁶⁰³ V samém závěru Pierre přiznává: „Pro mě jazyk identitu posiluje. Ale nedefinuje ji.“⁶⁰⁴

⁵⁹⁶ „Je me sentais plutôt mal, un peu rejeté, et j'ai eu besoin de me retrouver, un peu, dans mes racines, et c'est là que j'ai découvert ça. Et je me suis vraiment reconnu dans ce qu'il disait. Et... c'était même la période où j'étais complètement nationaliste, je l'avoue, je voulais avoir l'indépendance de la Bretagne... (rires)“

⁵⁹⁷ „J'aime beaucoup la littérature britannique, plus que la française, qui est pour moi particulièrement fade.“

⁵⁹⁸ „Le français, ce n'est pas une langue qui me tient particulièrement au cœur.“

⁵⁹⁹ „Chaque langue a une certaine musicalité. Sauf la française, que je trouve assez monotone.“

⁶⁰⁰ „A Paris c'est beaucoup de préjugés qui restent. Pour eux, le Breton ne parle pas français... c'est faux ! Si c'était le cas, ça serait génial ! Nous, on n'a rien à faire avec les Français !“

⁶⁰¹ „[...] un sentiment de supériorité par rapport aux Français.“

⁶⁰² „Apprendre une langue, c'est le dernier stade dans l'acquisition de l'identité.“

⁶⁰³ „A mon avis, c'est que... un pays n'est pas vraiment reconnu comme tel, quand il n'a pas sa langue spécifique. Donc, ça lui donne une portée internationale, l'originalité, une certaine unité. Et aussi... Aussi un sentiment commun, d'être ensemble, voilà.“

⁶⁰⁴ „Pour moi, la langue, ça renforce l'identité, mais ça ne la définit pas.“

4.4.2.5 Alice

Alice je osmnáctiletá studentka mediálních studií. Žije v Kernnasclédenu, dolnobretaňské vesnici v Morbihanu, ve které je bretonština u starší generace velmi přítomna. Rodina otce pochází z Dolní Bretaně a prarodiče hovoří bretonsky, a rodina matky pochází z Horní Bretaně, a mluví gallo. Rodiče pracují v zemědělství.

Pro bretonštinu se rozhodla, protože „*je nejvyšší čas*“, „*dokud tu ještě je starší generace, která bretonsky mluví*“,⁶⁰⁵ a zejména potom z důvodu, že je třeba tento jazyk zachránit. A to ne pouze pro její osobní obohacení, ale myslí také na generace, které přijdou: „*Protože, konec konců, není to jen můj jazyk. Třeba se stane, že naše pravnoučata se budou ptát, proč jsme se ten jazyk nenaučili, proč musel vymizet, když jsme v Bretani? Podle mě je normální, když něco bylo předáváno po celé generace, to předávat dál. Je to dědictví, které je třeba zachovat...*“⁶⁰⁶

Alice se učí bretonsky, protože to pro ní znamená „*domov*“,⁶⁰⁷ a také, protože je přesvědčena, že v současném světě je třeba zachovat kulturní diverzitu. Nemá s bretonštinou žádné konkrétní cíle, je to jen její osobní potřeba – „*naučit se jazyk mé země, protože sem patřím*“.⁶⁰⁸ Ale přiznává, že není vyloučeno, že by se jí bretonština v budoucnu mohla hodit, třeba jí bude jednou učit, kdo ví... O předání bretonštiny svým dětem zatím také neuvažovala. S výukou je velmi spokojena, protože učitel se věnuje i dialektům (i když Alice zastává názor, že dnes je především potřeba naučit se standardizovaný jazyk, a až poté si osvojit dialekt), a protože se jí občas stane, že se naučí slovíčko, které často slýchávala v dětství, ale jehož význam nikdy neznala. I když Alice pochází z bretonsky mluvícího prostředí, před začátkem kurzu znala jen nějaká slovíčka a slovní spojení.

Alice má k bretonštině velmi silný vztah. Je to jistě důsledek faktu, že v dětství tento jazyk ve svém bydlišti často slýchávala. Říká, že ráda poslouchá bretonskou tradiční hudbu, a když ji slyší, evokuje to v ní „*pocit domova, to, co vytvořili naši předci*“.⁶⁰⁹ Když se řekne bretonština, znamená to pro ni „*moje vesnice*“.⁶¹⁰ Alice se ráda účastní různých akcí spjatých

⁶⁰⁵ „*C'est le temps [...] Tant qu'il y a encore les vieux qui parlent breton...*“

⁶⁰⁶ „*Parce qu'en fin de compte, c'est pas seulement ma langue... Peut-être un jour, nos arrières petits-enfants vont se demander „Pourquoi ils n'ont pas appris le breton? Pourquoi cette langue a dû disparaître? alors que nous, on est en Bretagne?“ Pour moi, c'est normal de transmettre quelque chose qui était transmis pendant si longtemps! C'est un héritage qu'il faut garder...*“

⁶⁰⁷ „*Le breton, ça rime avec chez moi.*“

⁶⁰⁸ „*Je me suis dit: J'appartiens à ce pays, donc il faut que j'apprenne sa langue.*“

⁶⁰⁹ „*C'est chez moi, c'est nos ancêtres qui ont fait tout ça!*“

⁶¹⁰ „*Quand on dit le breton, c'est tout de suite: mon village!*“

s tradiční kulturou, jako je například festival Interceltique v Lorientu,⁶¹¹ anebo *fest-noz*, které rádi pořádají s mladými z vesnice.

Hodně hovoří o postojích k bretonštině v jejím okolí. Rodiče jsou s její volbou například spokojeni, ale prarodiče z otcovy strany to nechápu: „*Moji prarodiče jsou naprosto proti bretonštině, říkají, abych se jí neučila, prý na co mi to bude, ať se radši naučím pořádně anglicky... Protože je ve školách učili, že bretonština je vidlácký jazyk, a že je k ničemu...*“⁶¹² Mluví o tom s lítostí: „*Už mě to ani nebaví, pořád se jen snažit, namáhat se, abych z nich vytáhla pár slovíček. [...] A je to taková škoda, protože mají něco, co by mi mohli předat, ale oni nechtějí...*“⁶¹³ Mezi mladými je potom situace rozmanitá. Někteří jsou nadšeni, ptají se Alice na významy různých bretonských slov, a říkají, že by se bretonsky také rádi naučili, jiní však tvrdí, že je to k ničemu. Alice však podotýká, že i tito se o bretonštinu začnou zajímat, jakmile se jich začne týkat osobně – například když jim Alice přeloží jejich bretonské jméno, anebo název nějakého jim známého místa. Nakonec říká, že „*u nás ve vesnici je naštěstí pořád dost mladých, kteří mluví bretonsky, zajímají se o bretonskou kulturu, jazyk, hudbu, rádi pořádají fest-noz, a tak...*“⁶¹⁴ Zmiňuje se i o dětech, kteří navštěvují Diwan, a o několika extrémních případech náklonnosti k bretonštině, se kterými se setkala: „*Znám hodně dětí, kteří navštěvují Diwan, a vypadá to opravdu zajímavé. Ale někteří jsou až extrémní – pro ně je jen bretonština, bretonština, bretonština, nic víc... Znám pár dětí, kteří mezi sebou mluví velmi dobře bretonsky, ale – občas mají potíže s francouzštinou, nemohou si třeba vzpomenout na nějaké slovíčko!*“⁶¹⁵ Současnou situaci Alice shrnuje tak, že jazyk je sice stále ohrožen a mluvčích ubývá, ale začíná být čím dál tím více osvojován mladou generací, do čehož vkládá velké naděje. Říká však, že je třeba, aby se změnila mentality, a lidé si přestali myslet, že bretonština je „*vidlácký jazyk*“. Velmi lituje toho, co se bretonštině v nedávné historii přihodilo: „*Je to taková škoda, že v tak krátkém čase se vše vymazalo... Celá kapitola našich dějin... Protože se sem vnutila francouzština, během jednoho století, ani ne. A vše se*

⁶¹¹ Mezinárodní festival keltské hudby, který je v Bretani mezi mladými velmi oblíbený, viz <http://www.festival-interceltique.com> [11/2011]

⁶¹² „*Mes grand-parents, c'est totalement contre le breton. Ils me disent: N'apprends pas ça, à quoi ça va te servir? Apprends plutôt bien anglais!... C'est parce qu'on leur a appris ça, dans les écoles, que le breton, c'est une langue de plouc et ça ne sert à rien...*“

⁶¹³ „*Ça me donne pas envie, comme je dois me tirer, je dois m'efforcer de leur retirer des mots, c'est même moins un plaisir, quoi! C'est même pas un échange, quoi! [...] Et c'est dommage, parce qu'ils ont quelque chose qu'ils pourraient me donner, mais ils ne veulent pas...*“

⁶¹⁴ „*Mais il y en a quand-même qui sont assez bretonnants dans mon coin, et qui aiment beaucoup les fest-noz, la musique, et puis la langue, quoi! Heureusement!*“

⁶¹⁵ „*Je connais beaucoup d'enfants qui vont à Diwan, et ça a l'air vraiment intéressant. Mais il y en a quelques-uns qui sont vraiment extrêmes: pour eux c'est juste le breton, breton, breton! Je connais quelques enfants qui parlent très bien breton entre eux – mais après, ils ont quelquefois des difficultés avec le français, il y a des mots qui ne leur viennent pas!*“

změnilo, nemluvíme bretonsky, mluvíme francouzsky! Zatímco bretonsky se mluvilo celá tisíciletí! To je, jako kdyby teď přišli Němci, a řekli: „Bude se mluvit německy!“, zatímco se tak dlouho mluvilo francouzsky... Pro mě je to nepochopitelné...“⁶¹⁶ Alice nesouhlasí se současnou situací politiky vůči regionálním jazykům, a regionům vůbec. Chtěla by více autonomie. Říká, že oficiálně vláda tvrdí, že regionální jazyky podporuje, ale v praxi se prý nic nezměnilo. Ilustruje to na následujícím příkladu: „V mé vesnici je například spousta dětí, snad čtyřicet, kteří na druhém stupni studovali bretonštinu. Ale nemohou pokračovat na gymnáziu, protože tam bretonštinu jako volitelný předmět zrušili!“⁶¹⁷

Alice přináší také zajímavé svědectví o jazyce gallo, který je jazykem poloviny její rodiny, a dokonce mateřským jazykem její matky: „V její rodině se gallo mluví, ale ona ho nesnáší. Vůbec se jí nelíbí. Nikdy na mě gallo vlastně nemluvila. To proto, že ve škole zažila všechny ty tresty za to, že mluvila gallo. Protože pro ni to byl mateřský jazyk, francouzsky se začala učit až ve škole. Tam jí potom trestali – mluvíš gallo, tak dostaneš přes prsty. Anebo ti pověsí na krk nějaké zvíře, dají ti oslí uši, a tak... To muselo ty děti hodně poznamenat. Takže úplně chápu, že dnes někdo tvrdí, že se nemá mluvit gallo, nebo bretonsky...“⁶¹⁸ Říká však, že zná i mladé lidi, například z kurzu bretonštiny, kteří gallo milují. Ona sama říká, že by se ho ráda také naučila, ale nemůže zvládnout všechno. Proto zvolila bretonštinu, která je jí bližší vzhledem k místu bydliště. Alice se nezajímá o regionalistická hnutí, a département Loire Atlantique je pro ni součástí Bretaně, ale jestli je připojen nebo ne není tolik důležité.

Alice se cítí být především Bretonkou, ale má potíže s definicí toho, co její příslušnost obnáší. „Patřit ke své kultuře, a žít ji v každodenním životě“, říká.⁶¹⁹ Ať již jde o kuchyni, hudbu, *fest-noz*, či jiné projevy. Jazyk sama neuvádí, ale když se jí na něj zeptám, udiveně povídá, že „samozřejmě!“ Říká, že znalost bretonštiny jí skutečně pomáhá „cítit se více

⁶¹⁶ „C'est dommage qu'en si peu de temps, on ait tout effacé, un grand point de notre histoire, parce que le français s'est imposé en un siècle, même pas, et puis, tout d'un coup, tout a changé, on parle plus breton, on parle français!... Tandis qu'on parlait breton depuis des milliers d'années.. C'est comme si des Allemands venaient et puis: „Tiens on parle allemand maintenant!“ , alors qu'on parlait français depuis très longtemps! C'est incompréhensible pour moi...“

⁶¹⁷ „Par exemple dans mon village, il y a plein d'enfants.. Quarante peut-être... qui ont fait le breton au collège. Mais ils ne peuvent pas continuer au lycée, parce qu'ils ont fermé l'option breton!“

⁶¹⁸ „Sa famille parle gallo, mais elle le déteste. Elle le trouve très moche. Je pense qu'elle ne me l'a jamais parlé. C'est parce qu'elle a connu toutes les punitions à l'école. Parce que pour elle, le gallo était sa langue maternelle, c'était seulement à l'école qu'elle a appris le français. Et là, c'était des punitions: Tu parles gallo, on va te taper sur les doigts. Ou bien t'as un animal, suspendu au cou, ou des oreilles d'âne... Ça a du marquer beaucoup les enfants. C'est pour ça que je comprends qu'il y a des gens qui disent qu'il ne faut pas parler gallo, ou breton...“

⁶¹⁹ „Appartenir à une culture, et la faire vivre tous les jours.“

bretonsky“⁶²⁰, a navíc jí pomáhá nahlížet na svou kulturu ze specifického úhlu pohledu, a lépe ji pochopit.

Na podzim 2011 Alice se zmíněným kurzem bretonštiny skončila, protože změnila fakultu. Její touhu naučit se tento jazyk to však neoslabilo. Uvádí, že v současné době má hodně práce se studiem, ale ráda by se zúčastnila šestiměsíční intenzivní stáže bretonštiny. Už to dokonce plánuje s kamarádkou ze své vesnice, která se k ní chce přidat. Jinak často diskutuje o bretonštině se svým švagrem, který se jí plánuje naučit, a učí bretonská slovíčka synovce a neteř.

4.4.2.6 Sylvie

Sylvie je dvacetiletá studentka prvního ročníku ekonomie. Od malička žije v Rennes, ale její rodina pochází z Finistère. Sylvie je první generací v rodině, která nemluví bretonsky, což je pro ni také hlavní motivací: skrze jazyk se více přiblížit své rodině, sdílet s nimi toto jejich bohatství, které jí nebylo předáno. Říká také konkrétně, že se rozhodla naučit bretonsky, aby „*ohromila svou babičku*“.⁶²¹ Cílem pro ni není jazyk skutečně používat, důležité je pro ni se s ním seznámit, lépe ho pochopit, a osvojit si základy. Do budoucna tedy neplánuje mluvit bretonsky v každodenním životě, alespoň nyní nad tím nepřemýšlí, stejně jako nedává velký důraz na to, zda se její děti bretonsky naučí, či ne (i když je pravda že jí imponuje raný bilingvismus, stejně jako alternativní metody ve školách Diwan). Na studiu bretonštiny se jí líbí, že znovuobjevuje slova, která slýchávala v dětství, a také ji baví pozorovat, jak bretonština ovlivnila zdejší francouzštinu.⁶²²

Pro Sylvii bretonština znamená její rodinu, dětství, a také hudbu. Stejně jako mnozí předchozí informátoři je pro zachování všech regionálních jazyků, protože je důležité, aby si každý region zachoval svá specifika. Přiznává, že ač byla s bretonštinou od dětství v kontaktu, než se jí začala učit, jevila se jí jako těžkopádný a tvrdý jazyk. Dnes již však má k němu lepší vztah. Říká ovšem, že varianta vannetais, kterou při hodinách používá učitel, se jí nelíbí: „*jsou to divné zvuky, a vůbec mi to nic neříká!*“.⁶²³ Dialekty jsou podle ní důležité, ale v dnešním světě je standardizovaný jazyk nutností. Jí naštěstí nedělá žádné problémy, protože je dost podobný dialektu její rodiny. Sylvie vyjadřuje i svůj zájem o jazyk gallo, ke kterému jí však nic nepojí.

⁶²⁰ „*Bien sûr! Je me sens beaucoup plus bretonne!*“

⁶²¹ „*Pour impressionner ma grand-mère.*“

⁶²² Sylvie říká, že rodině darovala k Vánocům již zmíněnou knihu *Bretonnismes*, která má mezi Bretonci velký úspěch.

⁶²³ „*Il y a des bruits bizarres, et ça me dit rien!*“

Sylvie přiznává, že si uvědomuje, jaké má štěstí, že ji její rodina ve studiu bretonštiny nebrání. Pravda, někteří její rozhodnutí nechápali, a když se na začátku rozmýšlela, jestli se bude učit bretonštinu nebo čínštinu (nakonec se rozhodla pro oba jazyky), většina lidí z jejího okolí jí doporučovala čínštinu již zmíněnou mezi Bretonci velmi známou větou že „*Bretonština je k ničemu*“,⁶²⁴ ale její rozhodnutí respektují. Říká dokonce, že si myslí, že její babička má z toho radost. Sylvie je totiž „*jediná z jejích 25 vnoučat, která bude znát alespoň trochu lépe bretonštinu, než jen těch pár slovíček, které jsme se naučili v rodině*“.⁶²⁵ Sylvie konstatuje, že se situace bretonštiny lepší, stále více mladých se o ni zajímá, je hodně bilingvních škol, a děje se spousta věcí ve prospěch tohoto jazyka, ale ještě není vyhráno: nacházíme se podle ní v „*přelomovém období, kdy si lidé pořád ještě nejsou jistí, jestli mluvit bretonsky je dobře nebo špatně*“.⁶²⁶ Co se regionální politiky týká, Sylvie nevidí žádný důvod, proč by se měla Bretaň oddělovat od Francie, a politická hnutí ji nezajímají. Na otázku Loire Atlantique nemá názor, protože, jak říká: „*Hranice Bretaně se během historie různé posunovaly, takže je těžké říci přesně, kam sahá historická Bretaň*“.⁶²⁷

Sylvie o sobě říká, že je jak Francouzka, tak Bretonka. Francouzka je především státní příslušností a jazykem, Bretonka potom kulturou, rodinou, a historií. Býti Bretonkou pro ni znamená „*znát svou regionální kulturu, která je specifičtější než ta vzdálená, nesourodá, kultura francouzská*“,⁶²⁸ jazyk potom vnímá jako důležitou součást této kultury. O bretonštině říká, že je to „*jazyk se silnou osobností – alespoň Bretonci to o něm velmi rádi říkají*“,⁶²⁹ stejně jako Bretonci sami, dodává. Proto by byla škoda, kdyby o tento svůj jazyk přišli. Sylvie uvádí také jako jeden z elementů bretonskosti vědomí keltských kořenů a sounáležitosti s „*keltskými bratrci*“.⁶³⁰ Nakonec pro ilustraci svého chápání bretonské identity odkazuje na píseň *La découverte ou l'ignorance* od kapely *Tri Yann*, která je Bretonci velmi často citována, a ve které je řeč o svobodné volbě být Bretoncem. Textem písně je úryvek z knihy *Morvana Lebesque*, která ovlivnila např. také informátora *Pierra*.⁶³¹

⁶²⁴ „*Le breton, ça ne sert à rien!*“

⁶²⁵ „*Je serais la seule de ses 25 petits-enfants à savoir un peu plus le breton que juste les petits mots qu'on a appris en famille.*“

⁶²⁶ „*On se trouve à une époque de transition, où les gens ne sont pas encore sûrs si parler breton, c'est bien ou c'est mal.*“

⁶²⁷ „*Pendant l'histoire, les frontières ont si bougé que ça serait très difficile de fixer où sont les limites de la Bretagne historique.*“

⁶²⁸ „*Connaître sa culture régionale, qui est plus précise et spécifique que la culture française, qui est vaste et pas vraiment homogène.*“

⁶²⁹ „*C'est une langue avec une forte personnalité. Au moins les Bretons aiment dire cela!*“

⁶³⁰ „*Les cousins celtiques.*“

⁶³¹ Viz kapitola 7.4

4.4.2.7 Paul

Paul má 21 let a je studentem prvního ročníku divadelní vědy. Pochází z Horní Bretaně, z okolí města Saint-Brieuc. Jeho rodiče jsou účetní a květinářka. Bretonština v jeho rodině není přítomna vůbec (než ji začal studovat, znal bretonsky jen pár slov), naopak je zde živý jazyk gallo. Paul přiznává, že ač měl možnost navštěvovat volitelné kurzy gallo na gymnáziu, v té době ho to nelákalo (což prý platilo pro většinu jeho vrstevníků, v kurzu se sešlo jen kolem deseti studentů). Říká, že pro bretonštinu se rozhodl, protože ho více lákala, ale také pro to, že gallo již trochu ovládá (když ho slyší mluvit u něho na venkově, což je prý celkem časté, rozumí.) Bretonsky se chtěl začít učit již od gymnázia, kde to však nebylo možné. Konkrétně říká, že se pro bretonštinu rozhodl, protože mu *„chyběla k tomu, aby lépe porozuměl bretonské kultuře.“*⁶³² Zpočátku neměl žádné konkrétní cíle, jak by ji chtěl používat do budoucna, bylo to spíše *„ze zvědavosti“*,⁶³³ ale dnes si již dovede představit, že by mohl bretonštinu používat v rámci různých kulturních spolků, a mohla by se mu hodit i v práci, když by například pracoval s hudebníky, kteří zpívají bretonsky. Říká, že v kulturní sféře je dnes bretonština čím dál tím více žádaná. Rád by také bretonštinu používal k přátelské komunikaci, o což se pokouší již dnes: *„Například minulý víkend jsem byl v Brestu, a tam jsem se pokusil o malou konverzaci v bretonštině. Je pravda, že to byli kamarádi mého kamaráda, takže jsem věděl, že bretonsky mluví, jinak by to bylo složitější... Ale to nevadí, je prostě třeba nebát se a zeptat se. [...] Já se takhle ptám většinou na večírcích, a to funguje!“*⁶³⁴ Svým dětem by bretonštinu předal rád, ale v současné době si nemůže být jistý, jak to nakonec dopadne. Každopádně chce předat bretonskou kulturu, tradice, a zejména historii, která ve zdejších školství chybí. Co se týče formy jazyka, v současné době mu vyhovuje standardizovaná bretonština, kterou schvaluje jako nutnost pro existenci jazyka v dnešní době, ale dodává, že je možné, že do budoucna se sblíží např. s dialektem z okolí Brestu, kde má bretonsky mluvící přátele. Paul má k bretonštině velmi pozitivní vztah, říká, že je pro něho důležitá, protože v něm vyvolává pocit sounáležitosti s jeho kulturou, umožňuje mu ji pochopit a lépe ji žít. Například uvádí: *„Od té doby, co se učím bretonsky, jsem si uvědomil spoustu věcí!“*⁶³⁵, zejména vliv bretonštiny na místní podobu francouzštiny.

⁶³² *„Parce que cela me manquait pour comprendre la culture bretonne.“*

⁶³³ *„Par curiosité.“*

⁶³⁴ *„Là, le week-end dernier, par exemple, j'étais à Brest, et j'ai essayé une petite échange en breton. Bah, c'était des amis d'un ami, donc je savais qu'ils parlaient breton. Sinon, ça serait plus difficile... Mais ce n'est pas grave, il suffit juste oser demander... [...] Moi, je demande surtout en soirée, et ça marche très bien!“*

⁶³⁵ *„J'ai découvert plein de choses depuis que j'apprends le breton!“*

Říká také, že Bretonci mají „jiné myšlení“⁶³⁶, které je možné lépe pochopit právě prostřednictvím jazyka. Dodává, že je pro něj velmi příjemné, když tento jazyk slyší. A také je velmi rád, že není sám, kdo se ho učí.

Co se týče reakcí na jeho rozhodnutí, jsou opět různé. Rodiče prý nic neříkají, ale spíš si myslí, že je to k ničemu. A to si dnes myslí stále ještě hodně lidí, dodává. Jeho kamarádi ho však ve studiu bretonštiny podporují, a projevují o tento jazyk zájem. „*V podstatě je bretonsky učím!*“, dodává Paul se smíchem⁶³⁷. Někteří říkají, že by se bretonsky také rádi naučili. „*To říká dnes kdekdo*“, dodává Paul, „*ale jen málo jich to skutečně udělá, a to je škoda.*“ Na otázku proč tomu tak je odpovídá „*Říkají, že je to moc složité... Ano a ne, protože například já se bretonsky učím pouhý semestr, a už jsem schponý si trošku popovídat!*“⁶³⁸ Říká také, že je škoda, že se často stává, že starší generace mluvčích bretonštiny odmítá s mladými mluvit: „*Takhle by nepřežila!*“⁶³⁹ Ale dodává, že naštěstí i v této generaci jsou lidé, kteří jsou rádi, že se mladí učí bretonsky. Uvádí, že s jedním takovým dokonce měl možnost mluvit. Nejdůležitější však podle Paula je, že bretonština ve společnosti „*začíná mít jiný zvuk*“.⁶⁴⁰ Lidé, kteří se jí chtějí naučit, jsou čím dál tím početnější, a proto si Paul myslí, že tento jazyk „*má budoucnost.*“⁶⁴¹ Říká, že politika podpory bretonštiny se pomaličku zlepšuje, ale mohlo by to být ještě lepší: „*Proč by se měla bretonština učit jen v Diwanu? Proč jí nenabídnout na všech školách? Tak jako je možnost rozšířené výuky cizích jazyků. A vůbec by bretonština mohla být více uznána, tak jako je třeba irština nebo skotština...*“⁶⁴² Oproti tomu však nesouhlasí s postojem regionální jazykové politiky, která podporuje bretonštinu a gallo ve velmi odlišné míře: „*Je třeba si uvědomit, že v Bretani jsou dva jazyky: bretonština a gallo. Ale gallo se rozhodně netěší takové péči, jako bretonština... Pravda, možná je to tím, že mluvčí gallo nejsou tak aktivní jako ti kteří bojují za bretonštinu. Ale i tak, region by měl i tento jazyk podporovat, měl by dát impuls, aby tento jazyk nezanikl! Jeden příklad za všechny: webové stránky regionu Bretaň jsou ve francouzštině a v bretonštině. Ale*

⁶³⁶ „*Les Bretons, ils ont une autre façon de penser.*“

⁶³⁷ „*En fait, je les apprends!*“

⁶³⁸ „*Beaucoup le disent aujourd'hui. Mais finalement, très peu le font vraiment. Ce qui est très dommage! [...] Majoritairement, c'est parce qu'ils trouvent que c'est trop difficile... Alors, oui et non. Par exemple moi, j'ai fait juste un semestre du breton jusque là, et je suis déjà capable de tenir une petite conversation!*“

⁶³⁹ „*Ce n'est pas comme ça qu'elle va survivre!*“

⁶⁴⁰ „*Elle se refait un nom.*“

⁶⁴¹ „*Je pense qu'elle a un avenir.*“

⁶⁴² „*Pourquoi limiter l'apprentissage du breton seulement à des écoles Diwan? Pourquoi ne pas l'offrir dans toutes les écoles, comme il y a des offres de l'enseignement, comme il y a des classes européennes qui permettent de choisir plusieurs langues étrangères? Et puis je pense qu'il pourrait aussi être plus reconnu, comme l'est par exemple l'irlandais, ou l'écossais...*“

do gallo přeložené nejsou! A to je pořád dokola...“⁶⁴³ Co se týče regionalistické politiky, rád by více autonomie pro všechny regiony Francie, která mu připadá příliš centralizovaná. Ale nezávislost nechce, a ani si ji nedovede představit. Co se týče připojení Loire-Atlantique k Bretani: „je mi to celkem jedno. Pro mě Loire-Atlantique je Bretaň, ať už to tak administrativně je či ne.“⁶⁴⁴

Paul se cítí být ve stejné míře Bretoncem a Francouzem. Bretonská identita pro něho znamená pocit „všude dobře, doma nejlíp“⁶⁴⁵. To vysvětluje především tím, že v Bretani je „specifická atmosféra. Lidé jsou tu takoví otevřenější. Bretonci mají jiný způsob uvažování... Myslím, že jsou solidárnější... I když, všude jsou dobří i špatní lidé, samozřejmě... Ale tak to vnímám... Také mám moc rád, jak se Bretonci velmi rádi baví.“⁶⁴⁶ Důležitou součástí regionální identity je podle Paula historie. Smutně však dodává,⁶⁴⁷ že bretonská historie na zdejších školách není vůbec vyučována: „Do té doby, než jsem se o ni začal skutečně zajímat, jsem měl skoro pocit, že Bretaň byla vždy francouzská! [...] Myslím, že to nijak zvlášť nemělo vliv na to, do jaké míry jsem se cítil Bretoncem, spíš jsem měl pocit, jako by mi lhali!“⁶⁴⁸ I jazyk je pro něho důležitou součástí bretonské identity. Zejména potom nyní, když se ho začíná učit: „Znamená pro mě pocit sounáležitosti s mou kulturou. Také umožňuje lépe pochopit náš způsob života, a žít intenzivněji bretonskou kulturou.“⁶⁴⁹

Na podzim 2011 Paul uvádí, že studia bretonštiny musel zanechat, protože odjel studovat mimo Bretaň. Ale hned jak se vrátí, hodlá ve studiu bretonštiny „vážně“ pokračovat.⁶⁵⁰

4.4.2.8 Yann

Yann je devatenáctiletý student prvního ročníku historie. Pochází z Rennes, rodiče jsou učitelé, a velmi se zajímají o bretonskou kulturu, ale v jeho rodině v současné době

⁶⁴³ „Il faut savoir qu'en Bretagne il y a bien deux langues régionales, le breton et le gallo. Et le gallo n'est vraiment pas aussi bien traité que le breton! Peut-être parce que les gens parlant gallo sont moins virulents que ceux qui parlent Breton... Mais même dans ce cas c'est bien à la région de donner l'impulsion, le mouvement pour que le gallo ne disparaisse pas. Un exemple, le site de la région Bretagne est en français et breton, mais il n'est pas traduit en gallo... Et c'est tout le temps le cas.“

⁶⁴⁴ „Moi, ça m'est égal. Pour moi, la Loire-Atlantique est la Bretagne, qu'elle soit rattachée ou pas.“

⁶⁴⁵ „Le fait que ça me fait toujours du bien de revenir ici.“

⁶⁴⁶ „Il y a une ambiance particulière, que j'aime bien en Bretagne, et que je ne trouve pas ailleurs. Les Bretons ont une façon de penser différente. Je pense qu'ils sont plus solidaires... Après, il y a des gens bons et mauvaises partout... Mais, c'est comme ça que je le sens. Et j'aime aussi le côté festif qu'ont les Bretons.“

⁶⁴⁷ Stejně jako všichni ostatní informátoři, ať jde o studenty či odborníky.

⁶⁴⁸ „Jusqu'à l'époque où j'ai commencé à m'y intéresser vraiment, j'avais l'impression que la Bretagne était toujours en France! [...] Je ne pense pas que c'était si important pour l'identité, mais j'avais le sentiment qu'on me mentait!“

⁶⁴⁹ „La langue bretonne, ça veut dire pour moi... Un sentiment d'appartenance à une culture. Elle permet de mieux comprendre notre façon de vivre, et mieux vivre la culture bretonne.“

⁶⁵⁰ „Dès que je rentre, je vais m'y remettre au sérieux.“

bretonština není přítomna (otcova část rodiny však mluví gallo, a i on s otcem občas „*pár slov v gallo prohodí*“⁶⁵¹). Prarodiče z matčiny strany bretonsky rozuměli, a Yann si vzpomíná, že když k nim jako dítě chodil na návštěvu, dívali se občas na televizní pořady v bretonštině. Pra-prarodiče potom bretonsky mluvili, určitě je i slyšel, ale nepamatuje si na to. Vždy se chtěl bretonsky naučit, a to hlavně proto, aby „*mohl otevřeně říkat, že je Bretonec*“.⁶⁵² Bretonštinu chce používat v každodenním životě, chce jí hlavně mluvit s přáteli. Rád by jí předal i svým budoucím dětem, a projevuje také zájem o školy Diwan. K bretonštině má Paul silný vztah, je pro něho důležitá. Znamená pro něho hudbu, kulturu, opak francouzského centralismu, a jazyk jeho prarodičů, a když ji slyší (což se děje celkem často, skrze hudbu, anebo když se účastní manifestací za podporu bretonštiny), vzbuzuje to v něm „*hrdost být Bretoncem*“.⁶⁵³

Jeho rodiče ho ve studiu bretonštiny podporují. Sami se o bretonskou kulturu velmi zajímají, a matka během svých studií učinila stejné rozhodnutí, jako Yann. Negativní reakce se však dočkal od svých přátel a spolužáků: „*Vědí, jak se za Bretaň angažují, takže je to nijak nepřekvapilo... Ale stejně mi většina řekla: Na co ti to bude? Vždyť je to k ničemu.*“⁶⁵⁴ Většina lidí – a podle jeho slov i mladých, si skutečně myslí, že bretonština v dnešním světě není užitečná. S čímž ale Yann nesouhlasí: „*Myslím, že se to lepší. Navíc, slyšela jsi o Ya d'ar brezhoneg? To je charta, kterou podepisují obce a firmy, které chtějí dostat bretonštinu do veřejného života. To znamená, že bude čím dál tím víc pracovních možností, které budou vyžadovat znalost bretonštiny!*“⁶⁵⁵ Yann si myslí, že situace bretonštiny se zlepšuje, ale mohlo by to být ještě lepší: „*Ano, lepší se to. Lidé se na keltskou kulturu již dívají dobře... Ale nežije to: nikdo si nepůjde koupit chleba v bretonštině!*“⁶⁵⁶ Yann by si přál skutečnou autonomii Bretaně v rámci Francie, a myslí si, že jestli by se měla bretonština zavést jako povinný předmět na školách, a měla by být přítomna již od mateřské školky. Stejně jako pro předchozího informátora podle něho Loire Atlantique je součástí Bretaně, ať již je to oficiálně tak nebo nikoli. Se standardizací jazyka souhlasí, ale říká, že dialekty jsou bohatstvím, které by se mělo zachovat.

⁶⁵¹ „*Moi et mon père, on dit des fois des expressions en gallo.*“

⁶⁵² „*Pour pouvoir me revendiquer Breton.*“

⁶⁵³ „*La fierté d'être Breton.*“

⁶⁵⁴ „*Ils savent déjà comment je me revendique Breton, donc ils n'étaient pas surpris. Mais quand-même, la majorité m'a dit: Pour quoi faire? Ça ne sert à rien!*“

⁶⁵⁵ „*Je pense que ça s'améliore. En plus, tu as entendu de la charte Ya d'ar brezhoneg? Il y a des communes et des entreprises qui la signent. Ça veut dire qu'il y aura de plus en plus de postes qui demandent la connaissance du breton!*“

⁶⁵⁶ „*Oui, ça s'améliore. La culture celtique est bien vue aujourd'hui... Mais ça ne vit pas: personne ne vas pas acheter son pain en breton!*“

Yann se cítí být hlavně Bretoncem. To ostatně soudí o drtivé většině Bretonců: „*Myslím, že Bretonci jsou velmi hrdí na to, že jsou Bretonci. I když se třeba cítí být i Francouzi. Jsou na to velmi hrdí, a dávají to o sobě najevo. Hlavně, když se ocitnou mimo Bretaň.*“⁶⁵⁷ Dodává, že si myslí, že většina Bretonců si to však nespojuje s jazykem. Což u Yanna určitě neplatí: pro něho je jazyk „*symbolem kultury a národa*“⁶⁵⁸, a jak již bylo zmíněno, do jisté míry mu umožňuje cítit se „legitimnějším“ Bretoncem. Dodává na vysvětlení: „*Dříve jsem o sobě občas tvrdil, že jsem Bretonec, a kamarádi se mi vysmívali, že nejsem, vždyť přeci nemluví bretonsky... Já vím, říkali to z legrace, ale stejně...*“⁶⁵⁹ Stejně jako tomu bylo u několika předešlých informátorů, říká, že jeho vnímání bretonské identity je stejné jako to, které popisuje M. Lebesque ve své knize *Comment peut-on être Breton*: „*ve své knize píše: Bretaň nemá doklady, existuje pouze pokud se s ní každá generace ztotožní.*“⁶⁶⁰ Bretonskost je tedy z jeho pohledu osobní volba: „*Nejde ani o to, odkud člověk pochází, je důležité, jestli se cítí Bretoncem. A znám i cizince, kteří se přistěhovali do Bretaně, protože se tu cítí doma, začali se učit bretonsky, a cítí se být Bretonci...*“⁶⁶¹ Zdá se mu, že tento pocit bretonské identity je nejsilnější právě u lidí, kteří se učí bretonsky: „*Rodilí mluvčí to měli jednoduché. Mluvili bretonsky, byli Bretonci. Zatímco ti, kteří mluví francouzsky, jsou spíš Francouzi. Ale časem si řeknou: Ale vždyť já jsem Bretonec... Já jsem vlastně hlavně Bretonec! A začnou se učit bretonsky. A myslím, že jejich identita je velmi silná, právě proto, že to byla svobodná volba...*“⁶⁶² Pro Yanna je bretonština jednoznačně „*jazykem Bretaně*“,⁶⁶³ což otevřelo také diskusi o jeho postoji k jazyku gallo, která stojí za zmínku: „*Pro mě gallo není jazyk. Gallo je dialekt. Gallo mě zajímá, trochu mu rozumím, když ho slyším na fest-noz, v písních, anebo od táty,... Ale není to podle mě jazyk. Nemá psanou formu. Je to jen francouzština s určitým způsobem výslovnosti a nějakými specifickými obraty...*“⁶⁶⁴ Nakonec dodává, že pro

⁶⁵⁷ „*Je pense que les Bretons sont très fiers d'être Bretons. Même s'ils se sentent également Français. Ils en sont très fiers, et aiment bien le montrer. Surtout quand ils se trouvent en dehors de la Bretagne.*“

⁶⁵⁸ „*La langue, c'est le symbole d'une culture, et d'une nation.*“

⁶⁵⁹ „*Avant, des fois je me revendiquais Breton, et mes amis me disaient: Mais tu ne parles pas breton, t'es pas Breton! – Je sais que c'était pour rigoler, mais quand-même...*“

⁶⁶⁰ „*Il dit dans son livre: La Bretagne n'a pas de papiers, elle n'existe que si chaque génération se reconnaît dedans.*“

⁶⁶¹ „*Ce n'est pas une question des origines, l'important est qu'on se sent être Breton. Et je connais même des étrangers qui sont venus vivre en Bretagne, parce qu'ils se sentent chez eux ici, ils ont appris breton, ils se disent Bretons...*“

⁶⁶² „*Pour les bretonnants de naissance, c'est facile: Tu parles breton – t'es Breton! Tandis que les autres, ils parlent français, ils sont avant tout Français. Mais avec le temps, ils se disent: Mais tiens, je suis Breton... Je suis surtout Breton, en fait! Et ils commencent à apprendre le breton. Voilà, et je pense que leur identité est beaucoup plus forte, justement parce qu'ils ont fait le choix...*“

⁶⁶³ „*Le breton, c'est la langue de la Bretagne.*“

⁶⁶⁴ „*Pour moi, le gallo, ce n'est pas une langue. C'est un dialecte. Je m'y intéresse, je le comprends un peu, quand je l'entends au fest-noz, dans des chansons, ou avec mon père. Mais pour moi, ce n'est pas une*

bretonskou identitu je také důležitý vztah ke keltským zemím. Yann svou bretonskost utvrzuje nejen studiem bretonštiny, ale také zájmem o bretonskou historii, hudbu, a účastí na manifestacích za podporu bretonštiny.

Na podzim 2011 jsem dostala od Yanna zprávu, že ve studiu bretonštiny pokračuje, a je již schopen jednoduché konverzace. Začal se také angažovat pro podporu bretonštiny v rámci Syndikad Labourerien Breizh.⁶⁶⁵ Dodává, že bohužel v kurzu pokračuje přibližně jen 10 studentů.

4.4.2.9 Michel

Michelovi je 22 let, a je studentem navazujícího magisterského programu historie a zeměpisu. Do svých 7 let žil v Paříži, poté se přestěhovali zpět do Bretaně, do Rennes, ale jeho prarodiče pochází z Trégoru, tedy z Dolní Bretaně. Bretonština je v rodině přítomna především díky dědečkovi, otec zná pár slov. I Michel znal před začátkem kurzu jen pár slov. Michel se od ostatních informátorů liší v tom, že ač studuje na univerzitě Rennes 2, rozhodl se naučit se bretonsky v rámci večerních kurzů nabízených školou Skol An Emsav.

Michel je do studia bretonštiny velmi zapálený.⁶⁶⁶ Říká, že zpočátku se chtěl tento jazyk naučit spíše ze zvědavosti, a také, aby poznal jazyk svého dědečka, ale velmi brzy začal vnímat své osvojování tohoto jazyka jako aktivní příspěví k záchraně bretonštiny. Uvádí také, že ho velmi motivovala znalost lidí v jeho okolí, kteří se bretonštinu naučili, a stala se hlavním jazykem jejich života, bojují pro ni, a působí v různých spolcích za záchranu bretonštiny, uvnitř kterých tento jazyk skutečně žije. Michel si sám pokládal otázku, proč se tyto lidé (kteří často ani nepocházejí z Bretaně) bretonsky učí, a lákalo ho dostat se do prostředí těchto spolků. Nakonec říká, že učení bretonštiny v jeho případě není jen koníčkem, ale je to svým způsobem i profesní strategie: chtěl by se v budoucnu stát učitelem na bilingvních školách, což by mu umožnilo nejen aktivně přispívat k rozvoji tohoto jazyka, ale také zůstat v Bretani.⁶⁶⁷

Michel má v užívání bretonštiny hned několik cílů. Nejprve je to mluvit s dědečkem, o což se již nyní snaží, i když je to těžké. Dále chce bretonsky mluvit s přáteli, a počítá s tím, že

langue. Ça n'a pas une forme écrite. C'est du français avec une façon de prononcer différente, avec des expressions particulières..."

⁶⁶⁵ Odborový svaz bretonských zaměstnanců, vlastní překlad. Viz <http://www.slb-sindikad.org> [11/2011]

⁶⁶⁶ Což dokazuje i fakt, že o bretonštině byl schopen vyprávět něco málo přes dvě a půl hodiny.

⁶⁶⁷ Protože ve Francii je školský systém velmi centralizovaný. Zájemci o učitelskou profesi se účastní celonárodního konkurzu, a následně jsou rozesláni do škol po celé Francii. Pokud si však ke své specializaci přidají i regionální jazyk, mají větší šance zůstat v původním regionu, kde mohou učit na bilingvních školách.

právě díky tomuto jazyku najde spoustu nových přátel, protože bretonština je podle něho vynikající příležitostí navázání kontaktu. To se děje např. při *fest-noz*, které tak rád navštěvuje: „*Člověk celý večer tančí, a drží se lidí, kteří jsou vedle něj. A jak se tak k sobě tisknete, hodíš slovo bretonsky – a hop! Ten vedle taky mluví bretonsky! Tak se dáte do řeči, a lidé mají k sobě vždycky velikou náklonnost, když zjistí, že oba mluví bretonsky! Takže až skončí písnička, jdete na skleničku, a už mluvíte bretonsky...*“⁶⁶⁸ Jak již bylo řečeno, chtěl by bretonštinu dokonce vyučovat, a říká, že časem by se chtěl skutečně angažovat pro podporu tohoto jazyka. Chtěl by ho předat i svým dětem, pokud budou chtít.

Michelův vztah k bretonštině je velmi silný. Když o tomto jazyku mluví, celý se rozzáří. Říká, že ho velmi rád slyší, a to i ještě daleko předtím, než se mu začal učit. Vždy ho přitahoval, jeho zvuk, a „*celý ten mýtus který je s ním spojený*“.⁶⁶⁹ Říká, že je to „*jazyk, který zpívá*“,⁶⁷⁰ na rozdíl od francouzštiny, která se mu zdá „*příliš plochá*“.⁶⁷¹ Bretonština je pro něho velmi důležitá, protože „*v sobě nese celou kulturu, a umožňuje nám ji pochopit. Nese s sebou jiné vnímání reality*“.⁶⁷² Je také nepostradatelná proto, že je faktorem sblížení a navazování kontaktů mezi lidmi. Bretonština pro něho znamená svobodnou volbu, a možnost sdílení, díky kterému tento jazyk žije. Říká, že s tímto jazykem je spjat „*celý keltský mýtus*“⁶⁷³. Michel má tedy k bretonštině velmi blízký vztah. Přesto ji však nedefinuje jako „*svůj jazyk*“: „*Můj jazyk... To bych rád... Určitě bych chtěl, abych se jí naučil natolik, že bych jí mluvil přirozeně, že bych v ní mohl přemýšlet... Ale myslím, že mým mateřským jazykem vždy bude přeci jen francouzština...*“⁶⁷⁴ Michel zdůrazňuje, že bretonština má právo na život jako každý jiný jazyk. Navíc bretonština je „*jazyk se vším všudy*“,⁶⁷⁵ s literaturou, která sahá dokonce do starších dob než ta francouzská.

Reakce jeho okolí na Michelovo rozhodnutí studovat bretonštinu jsou opět rozrůzněné. Říká, že většina ho chápe. Rodiče jsou spíše vlažní, ale jeho rozhodnutí respektují. Přátelé a spolužáci jsou potom hodně otevření a spíše ho podporují. Nejhorší reakci sleduje u svého

⁶⁶⁸ „*On danse toute la nuit, accroché comme ça... Et à un moment donné, on lance un mot en breton à celui qui est à côté... Et hop! Il parle breton, lui aussi! Et là, il y a toute de suite une grande sympathie, entre deux bretonnants! Donc, la chanson finie, on boit un coup, et on parle breton!*“

⁶⁶⁹ „*Tout ce mythe qui est derrière.*“

⁶⁷⁰ „*C'est une langue qui chante.*“

⁶⁷¹ „*Le français, c'est une langue très plate.*“

⁶⁷² „*Elle porte en elle toute la culture, qu'elle nous permet aussi de comprendre. Elle porte en elle une autre façon de voir le monde.*“ O tomto se zmiňovalo již více informátorů, a stejně jako Michel to vysvětlovali tím, že bretonština má jinou syntax, než francouzština: vždy staví novou informaci na začátek věty.

⁶⁷³ „*Il y a un mythe celtique tout autour de la langue.*“

⁶⁷⁴ „*Ma langue... Bah, j'aimerais bien... C'est sûr que j'aimerais la parler le plus naturellement possible, j'aimerais penser dans cette langue... Mais je pense que ma langue maternelle, ça sera quand-même toujours le français...*“

⁶⁷⁵ „*Le breton, c'est une vraie langue, avec tout ce qu'il faut...*“

dědečka, „který zažil všechno to ponižování a trestání za to, že mluvil bretonsky. Protože on se naučil francouzsky až ve škole. Tak dostával přes prsty, dávali mu na krk dřevák, a tak... Tolik mu tloukli do hlavy, že je bretonština na nic, že ji musí zapomenout, že je to jazyk zaostalých vidláků, až to přijal za své, a dnes to říká také...“⁶⁷⁶ Kromě tohoto předsudku „zaostalosti, vidláctví, a také uzavřenosti“ bretonštiny, se zmiňuje o dalších negativních představách, které jsou zaryté v mentalitách Bretonců (a to i mladých, jak říká): „V lidech zůstaly silné stopy z těch nepříjemných událostí v historii. Například se může stát, že někde řeknu, že se učím bretonsky, a okamžitě mi odpoví: Breiz Atao. Lidé všechno pletou dohromady. Bretonština, Breiz Atao, nezávislost Bretaně... Anebo také atentáty ARB. Jeden z nich byl smrtelný, a v lidech to zanechalo velký strach. Takže dnes podezírají všechny, kdo se učí bretonštinu, že za ni budou bojovat takovým způsobem. Dokonce můj táta, když se dozvěděl, že se chci učit bretonsky, si mě vzal stranou, a říkal mi: Víš opravdu, co děláš? Rozmyslel jsi to dobře? Dej si pozor... aby jsi se do toho taky nenamočil...“⁶⁷⁷

Michel vnímá současnou situaci bretonštiny velmi optimisticky. „Revitalizace existuje, ale není v číslech.“, říká.⁶⁷⁸ „Je vidět, že se něco děje. [...] Nikdy nebylo tolik bretonštiny v Rennes. [...] Vidím to nadšení mladých, kterých je čím dál tím víc...“⁶⁷⁹ Nejsou to však jen mladí lidé, jak následně vysvětluje: „Ale bretonštinu se učí i starší lidé. Třeba se mnou do kurzu chodí jedna paní, které je asi 70 let, a učí se bretonsky, protože její vnučka chodí do Diwanu. Říká, že jí chce zpívat ukolébavky v bretonštině!“⁶⁸⁰ Podle Michela „bretonština skutečně žije“,⁶⁸¹ což zdůrazňuje fakt, že v jeho vyprávění se slova „žít, živý, živoucí“⁶⁸² v souvislosti s bretonštinou objevují velmi často. Toto vnímání bretonštiny (se kterým by pravděpodobně příliš nesouhlasila většina obyvatel Bretaně) vychází z Michelovy znalosti specifického prostředí, kde je bretonština používána jako hlavní komunikační prostředek: „V

⁶⁷⁶ „Lui, il a vécu toutes ces punition, toute cette humiliation, parce qu’il parlait breton. Parce que lui, il a appris le français seulement à l’école. Donc, on lui tapait sur les doigts, on lui mettait le sabot au cou... Et on lui a tellement inculqué que le breton ne sert à rien, qu’il fallait l’oublier, que c’est une langue de plouc, qu’il l’a pris pour vérité, et aujourd’hui, c’est lui qui le dit...“

⁶⁷⁷ „L’histoire a laissé des traces très importantes dans les gens. Par exemple, il peut très bien arriver que je dis quelque part que j’apprends le breton, et on va tout de suite me répondre: Breiz Atao! Les gens confondent tout! Le breton, le Breiz Atao, l’indépendance de la Bretagne... Ou bien aussi l’ARB et les attentats. Il y a eu un qui a été meurtier, et ça a laissé une grande peur chez les gens. Même mon père, quand il a appris que je voulais apprendre le breton, me disait: T’es sûr? As-tu bien réfléchi? Fais attention... Tu vas te faire embrigader...“

⁶⁷⁸ „La revitalisation existe, mais elle n’est pas dans les chiffres.“

⁶⁷⁹ „On voit qu’il y a quelque chose qui se passe. [...] Il n’y a jamais eu autant de breton à Rennes. [...] Et je vois l’engouement des jeunes, qui sont de plus en plus nombreux...“

⁶⁸⁰ „Mais ce sont aussi des vieux qui apprennent le breton. Par exemple, il y a une dame de 70 ans qui est avec moi au cours, et qui apprend le breton parce que sa petite fille va au Diwan. Elle dit qu’elle veut lui chanter des berceuses en breton!“

⁶⁸¹ „Le breton, ça vit!“, „C’est très vivant!“ atd.

⁶⁸² „vivre, vivant, vivace“

*Bretani je spousta spolků, a pořád vznikají nové, které bojují za bretonštinu. A tam se schází lidé, pro které je bretonština všechno, kteří se za bretonštinu bijí, pro které je jejich rodinným jazykem, každodenně používaným. Organizují spoustu aktivit, a bretonština tam prostě žije!*⁶⁸³ Říká také, že stoupá zájem o bretonskou kulturu, jíž je jazyk symbolem. Pozitivní přístup k bretonštině (který je poměrně nedávný, jak dodává) je znatelný například na obrovském úspěchu „běhu kolem Bretaně“, Ar Redadeg.⁶⁸⁴ „Také je čím dál tím více mladých hudebních skupin, které dávají bretonštině novou tvář. A jsou velmi úspěšné. I to ukazuje živost bretonštiny.“⁶⁸⁵ Přiznává také „Nemám rád, jak se pořád říká „zachránit bretonštinu“ ... To je jako by snad měla zemřít... Ale to si já rozhodně nemyslím, když vidím, co se děje, kolik je lidí, pro které něco znamená...“⁶⁸⁶

Vidí však i odvrácenou tvář tohoto života bretonštiny, a to nezájem většiny obyvatel, a také překážky v mentalitách lidí, o kterých již byla řeč. Vysvětluje to mimo jiné následovně: „Možná je to proto, že jsou lidé nedostatečně informováni. Neznají bretonskou historii, a už vůbec ne historii bretonštiny... Kdyby se jim třeba řeklo, že je to opravdový jazyk, možná by se něco změnilo...“⁶⁸⁷ Michel si uvědomuje, že je jazyk stále v ohrožení, a je mu líto, že politika podpory tohoto jazyka je stále nedostatečná. Zmiňuje se také o vnitřním napětí mezi různými „tábory“ bojujícími za bretonštinu. Konkrétně hovoří o tom, že existuje malá, ale účinná skupina lidí, kteří se otevřeně staví proti standardizované bretonštině. „Je to škoda, k šíření bretonštiny tohle napětí rozhodně nepřispěje. Hlavně je to zase další voda na mlýn pro ty, kteří by chtěli, aby bretonština úplně zmizela. Řeknou: Je vás málo, máte takových variant, že si navzájem ani nerozumíte, a navíc ani nejste schopni se shodnout na jednotném pravopise!“ „Ale na druhou stranu“, zamýšlí se, „i tohle je vlastně určitým znakem živosti jazyka, to, že se o něj lidé bijí, že se kvůli ní hádají...“⁶⁸⁸ Michel osobně považuje

⁶⁸³ „En Bretagne, il y a tout un tas d'associations – et elles sont de plus en plus nombreuses! – pour la langue bretonne. Et là, il y a des gens pour lesquels le breton est très important, ils se battent pour cette langue, qui est la langue de leur famille, de leur quotidien! Ils organisent plein d'activités, et le breton, là, ça vit, quoi!“

⁶⁸⁴ Ar Redadeg je štafeta okolo Bretaně, na podporu bretonštiny. Viz kapitola 3.4.7 <http://ar-redadeg.org> [11/2011]

⁶⁸⁵ „Il y a aussi de plus en plus des groupes de musiques qui donnent une nouvelle face au breton. Et ils ont du succès! Et ça aussi, ça montre la vivacité du breton!“

⁶⁸⁶ „J'aime pas trop l'expression qu'on emploie: „sauver le breton“... C'est comme si elle allait mourir! Alors que non! En fait, moi, je pense pas, quand je vois ce qui se passe, quand il y a autant de gens qui s'y intéressent...“

⁶⁸⁷ „Peut-être c'est parce que les gens ne sont pas informés. Ils ne connaissent pas l'histoire bretonne, et l'histoire de la langue bretonne encore moins. Peut-être si on leur disait que c'est une vraie langue, peut-être ça changerait...“

⁶⁸⁸ „C'est dommage, ça n'aide pas vraiment à l'épanouissement du breton, ces tensions-là... Et surtout ça convient très bien à ceux qui veulent que le breton disparaisse. Ils diront: Vous êtes pas nombreux, vous avez autant de variantes que vous n'êtes pas capables de vous comprendre, et encore, vous n'arrivez pas

standardizaci za nutnost pro šíření bretonštiny v dnešní době, a hlavně v Horní Bretani, ale je také pro zachování dialektů a hlavně přízvuku, který je pro bretonštinu velmi specifický, a který je v současné době v ohrožení, protože lidé, kteří se bretonštinu učí, do ní často přinášají „plochost“ francouzštiny. Ale nakonec říká „*ale i kdyby o tohle přišla... Byla by to škoda... ale... nebylo by to tak vážné. Pro mě je důležité, aby se jazyk zachoval.*“⁶⁸⁹ I když má slabost pro „zpečnost“ bretonštiny a pro její tradiční tvář, zmíněné změny v jazyce považuje za přirozený vývoj, a obohacování jazyka okolními vlivy. „*I to ukazuje, že jazyk žije!*“, dodává.⁶⁹⁰

Michel se cítí být Bretoncem i Francouzem. Jeho bretonská identita je dnes hodně silná, ale přiznává, že je to poměrně nedávný stav: „*Vlastně... Do nedávna jsem o sobě netvrdil, že jsem Bretonec. Narodil jsem se v Paříži, a do svých sedmi let jsem tam žil. A když jsem se pak ocitl v Bretani, řekl jsem, že jsem Bretonec, a spolužáci se pak zeptali: A kde jsi se narodil? – V Paříži. – Aha, tak to nejsi Bretonec! A já jsem z toho byl zmatený, a nakonec jsem začal říkat, že jsem Pařížan, protože to bylo jednodušší. [...]* A potom, kolem puberty, ale spíš až později, kolem šestnácti sedmnácti, jsem si začal uvědomovat, že vlastně uvnitř se cítím být spíš Bretoncem, a začal jsem o tom přemýšlet.“⁶⁹¹ Pro Michela je tedy bretonská identita především osobní volbou, a poukazuje opět na text Morvana Lebesque a píseň kapely Tri Yann: „*S tím jsem se ztotožnil. Jakmile jsem uslyšel tu píseň, řekl jsem si: To je přesně ono!*“⁶⁹² Michel zdůrazňuje otevřenost, která je podle něho pro bretonskou identitu tak specifická: „*Je to osobní volba, kterou může udělat každý. Cítit se Bretoncem. A tahle otevřenost, tahle možnost láká i mnoho lidí, kteří nejsou z Bretaně, a kteří hledají svou identitu...*“⁶⁹³ Michel konstruoval svou identitu na etapy: „*Nejprve jsem si nemyslel, že by jazyk mohl být nějak důležitý. To, že jsem se cítil jako Bretonec, pro mě zpočátku znamenalo, že jsem se tu cítil jako doma, že Bretaň pro mě byla nejkrásnější země na světě, hlavně moře a*

à vous mettre d'accord sur le même orthographe! Mais de l'autre côté... Ça montre aussi la vivacité de la langue, en fait.. Que les gens se battent pour elle, qu'ils se querellent pour elle... “

⁶⁸⁹ „*Mais... même si elle le perdait... Ça serait dommage, mais... Ça ne serait pas... grave. Pour moi, l'important, c'est que la langue persiste.*“

⁶⁹⁰ „*Là encore, ça montre que la langue vit!*“

⁶⁹¹ „*En fait... jusqu'à il y a peu de temps, je ne me revendiquais pas Breton. Je suis né à Paris, et je vivais là jusqu'à mes 7 ans. Et puis, quand je suis arrivé en Bretagne, je disais: Je suis Breton. Mais mes camarades de classe m'ont demandé: Et tu es né où? – A Paris! – Alors, t'es pas Breton! Et je ne comprenais pas! Et j'ai fini par dire que j'étais Parisien, parce que c'était plus facile. [...] Et c'était seulement à l'adolescence, même un peu plus tard, vers 16, 17 ans, que j'ai commencé à me rendre compte que, en fait, au fond de moi, je me sentais plutôt Breton. Et je commençais à me poser des questions.*“

⁶⁹² „*Je me suis reconnu dedans. Dès que j'ai entendu la chanson, je me suis dit: Tiens, c'est exactement ça!*“
Viz kapitola 7.4

⁶⁹³ „*C'est un choix personnel que chacun peut faire. Et cette ouverture, cette possibilité, attire beaucoup de gens, et même des gens qui ne viennent pas de la Bretagne, et qui cherchent leur identité.*“

pobřeží. Potom jsem se začal zajímat o historii – ale objevil jsem ji až poměrně nedávno, až během studií na fakultě, protože jinak se v Bretani nevyučuje [...]. A nakonec jsem si uvědomil, jak je všechno propojené, a jak je důležitý jazyk.“⁶⁹⁴ Zdá se, že intenzita Michelova bretonství, a také fakt, že se nad ní tolik zamýšlí, a je schopen o ni tak dlouho mluvit, je přímo úměrná jeho traumatu z dětství, kdy jeho identita nebyla okolím přijímána. Jazyk hraje v tomto případě velmi posilující roli, což je patrné z následujících slov: „Myslím, že pro ty, kteří přichází odjinud a cítí se Bretonci, a učí se bretonštinu, jako třeba ta rodina, o které jsem ti vyprávěl... Tak myslím, že pro ně je ta bretonština takovým nástrojem, jak se stát Bretoncem. Jak svoji bretonskost svým způsobem zlegitimizovat... A vlastně... Tohle bych nikdy neřekl! Protože je to trochu drsné, ale... I já...vlastně... I když si to třeba nechci přiznat... Někde v hloubi jsem se možná pro bretonštinu rozhodl právě pro to,... abych se utvrdil v tom, že jsem skutečně Bretonec...“⁶⁹⁵

Michel uvádí také, že existuje určitá skupina lidí, kteří souvislost mezi jazykem a identitou přímo hlásají: „Občas slýchávám, že bretonská identita rovná se bretonština. [...] Je to taková strategie, jak bretonštinu zachránit. [...] Nevím, kolik jich může být, protože takoví lidé mě nezajímají, protože ti jazyk vnucují, a to nemám rád. Někteří říkají: Jsi Bretonec? No tak se nauč bretonsky!, jiní: Nemluvíš bretonsky? No tak to nejsi Bretonec!, a další zase: Nauč se bretonsky, budeš ještě větším Bretoncem!“⁶⁹⁶ I Michel zdůrazňuje intenzitu identity mezi Bretonci: „Třeba ve čtvrtek večer⁶⁹⁷ vyjdeš do ulic, a potkáš spoustu mladých, kteří ti hned začnou mluvit o Bretani, říkají, jací jsou Bretonci... [...] Taky bretonská vlajka je všude, lidé si lepší BZH⁶⁹⁸ na auta,... A tohle, to v jiných francouzských regionech moc nevidíš!“⁶⁹⁹

⁶⁹⁴ „Au début, je ne pensais pas que la langue pourrait être importante dans mon sentiment d'être Breton. Au début, c'était surtout le sentiment d'être chez soi, le fait que la Bretagne était pour moi le plus beau pays du monde, surtout la mer et la côte. Ensuite, j'ai commencé être intéressé par l'histoire – mais ça, j'ai découvert il n'y a pas longtemps, seulement à la fac, parce qu'ici, l'histoire de la Bretagne n'est pas enseignée [...]. Et finalement, je me suis rendu compte que c'est un tout, et que la langue y est vraiment importante.“

⁶⁹⁵ „Je pense que pour ceux qui viennent d'ailleurs, et qui se sentent Bretons, et qui apprennent le breton, comme par exemple la famille dont je t'ai parlé... Je pense que pour eux, le breton est comme un moyen de se définir Breton... De légitimer cette bretonnité en quelque sorte... Et en fait... Je ne dirais jamais ça! Parce que c'est un peu... violent... Mais en quelque sorte... Même moi... Même si je le refuse peut-être... Quelque part, au fond, je pense que oui, moi aussi je me suis décidé pour le breton pour... pour me renforcer... pour pouvoir vraiment me revendiquer Breton...“

⁶⁹⁶ „Des fois j'entends dire que l'identité bretonne égale la langue bretonne. [...] C'est comme une stratégie de sauver la langue. [...] Je ne sais pas s'ils sont nombreux, parce que ces gens-là m'intéressent peu en fait. Parce que c'est ceux qui imposent la langue, et ça, j'aime pas... Il y en a qui disent: T'es Breton? Alors, apprends le breton!, d'autres: Tu ne parles pas breton? Donc, t'es pas Breton!, et puis encore: Apprends le breton, tu seras encore plus Breton!“

⁶⁹⁷ Každý čtvrteční večer školního roku se v Rennes konají pravidelně studentské oslavy.

⁶⁹⁸ Jde o samolepku s bretonskou vlajkou a nápisem BZH, znamenající Breizh (Bretaň), která je na autech v Bretani velmi častá. A Michel dodává, že zejména když se Bretonci odštěhují z Bretaně, je to první věc,

Říká však, že znalost jazyka není pro cítění se Bretoncem nutná. Michel považuje rozhodnutí jazyka za „nejvyšší etapu v konstrukci identity“,⁷⁰⁰ a každý se může rozhodnout, do jaké míry se cítí Bretoncem, a co k tomu potřebuje mít. „Někomu stačí, že v Bretani rád žije.“, dodává.⁷⁰¹ Zároveň však říká, že si myslí, že bretonština je svým způsobem důležitá i pro ty, kteří ji nemluví, a kteří pochází např. z Horní Bretaně: „Myslím, že bretonština je součástí celého mýtu kolem Bretaně. [...] A používá se i mezi lidmi, kteří ji nemluví... Například i v turismu nebo v komerčním smyslu, něco je přeloženo do bretonštiny, a hned to dává rozměr: My jsme vlastně v Bretani! Ale hlavně, lidé ji používají, a i ti, kteří ji vůbec neznají. V Bretani zná každý alespoň pár slovíček, třeba Kenavo⁷⁰² je nejznámější, to říká snad každý... Anebo Yerc'hed mad⁷⁰³! Když jdeš na nějaký večírek, všichni budou říkat Yerc'hed mad, i když tam nikdo nemluví bretonsky, i když je to v Horní Bretani!“⁷⁰⁴

Michel se vyjadřuje i o jazyce gallo: „Gallo nemá to pozitivní vnímání jako bretonština. Gallo neznamena Bretaň.“, což ještě jednou potvrzuje důležitost bretonštiny pro vymezení bretonské identity: „bretonština = Bretaň.“ V tomto smyslu je také zajímavé podotknout, že Michel si v průběhu svého zapáleného projevu občas pletl pojmy „bretonnant“⁷⁰⁵ a „Breton“⁷⁰⁶. Několikrát se stalo, že místo „mluvčí bretonštiny“ řekl „Bretonec“, a vzápětí se opravil. Pravidelně používal také označení „Français“,⁷⁰⁷ když mluvil o frankofonních obyvatelích Bretaně. V těchto případech se však nikdy neopravil.

4.4.2.10 Manon

Manon je 20 let, studuje prvním rokem výtvarné umění, a pochází z Paříže. Otec je informatik, matka je živnostnice. Bretonština ani bretonské kořeny nejsou v Manonině rodině

kteřou udělají. A když potom potkají další, kteří mají tuto nálepku na autě, velmi snadno se s nimi seznamují.

⁶⁹⁹ „Par exemple un jeudi soir, tu vas dans la rue, et tu rencontres plein de gens qui vont te parler de la Bretagne, qui vont dire comme ils sont Bretons... [...] Puis tu as aussi le drapeau breton qui est partout, le BZH... [...] Et ça, tu ne le vois pas trop dans d'autres régions françaises...”

⁷⁰⁰ „L'apprentissage de la langue bretonne, pour moi c'est la dernière étape dans la construction de son identité.“

⁷⁰¹ „Pour certains, il suffit juse qu'ils aiment vivre en Bretagne.“

⁷⁰² Bretonsky nashledanou.

⁷⁰³ Bretonsky na zdraví.

⁷⁰⁴ „Je pense que la langue bretonne fait partie de tout un mythe autour de la Bretagne. [...] Et elle est utilisée, même parmi les non-bretonnants... Par exemple dans le tourisme, ou dans le commerce, on traduit un truc en breton, et toute de suite ça fait le sentiment: Tiens, mais on est en Bretagne! Et surtout, les gens l'utilisent, et même s'ils ne sont pas bretonnants. En Bretagne, chacun connaît quelques mots en breton, par exemple Kenavo!, ça, c'est le plus connu, tout le monde va le dire... Ou bien Yerc'hed mad! Quand tu vas à une soirée, tout le monde va le dire, même s'il n'y a pas de bretonnants! Les gens vont le dire, même en pays gallo!”

⁷⁰⁵ Bretonsky mluvící (vlastní překlad).

⁷⁰⁶ Bretonec (vlastní překlad).

⁷⁰⁷ Francouz, vlastní překlad.

přítomny. Manon se právě přestěhovala do Rennes kvůli studiím, a plánuje zde i do budoucna žít.

Manon říká, že již od malička chtěla žít v Bretani, protože zde se svou rodinou trávila veškeré prázdniny, a cítí se zde jako doma. Pro bretonštinu se tedy rozhodla, protože jí pomůže přiblížit se kultuře, pro kterou má takovou slabost. Před začátkem kurzu Manon pochopitelně bretonsky neuměla, ale i ona znala pár slov, které zaslechla v Morbihanu, kam jezdí na prázdniny. Do budoucna by tento jazyk chtěla využít zejména v komunikaci s lidmi, chtěla by mluvit bretonsky u příležitosti různých kulturních akcí, jako jsou hudební festivaly či *fest-noz*. Chce také rozumět textům bretonské hudby, kterou má velmi ráda. Nakonec uvádí, že si dovede představit, že by třeba i učila ve škole Diwan, ale to nechává otevřené, stejně jako předání bretonštiny svým budoucím dětem. Dodává, že si myslí, že by se bretonsky časem začala učit, i kdyby zůstala v Paříži.

Manon má k bretonštině vztah spíše jako k cizímu jazyku, i když ji zná díky písním, a také ji občas slychává, když tráví svůj volný čas v Bretani. Je však jisté, že jde o vztah velmi pozitivní: „*Je to krásný jazyk! Moc ráda ji slychám... Občas si na internetu pustím rádio v bretonštině, anebo nějaké televizní vysílání, které je bretonsky s francouzskými titulky... A když ji slyším, tak... Tak to ve mně vzbuzuje nadšení... radost... Chce se mi smát! Je to tak zvláštní, tak legrační!*“⁷⁰⁸ Na bretonštině se jí také líbí, jak je „živá“.⁷⁰⁹ Dodává, že je také velmi příjemné, když sem tam zachytí slovíčko, kterému rozumí, anebo když si umí přeložit název písně atd. Když se zeptám, co pro ni znamená bretonština, odpovídá, že je to součást identity, která musí být zachována. Manon je nadšena ze způsobu výuky, který popisuje jako „velmi mladý“: „*Je to moc zábavné, učíme se „mladou bretonštinu“, učíme se taková slova... Je to legrační, je to zábava! Navíc náš učitel je opravdu nadšený!*“⁷¹⁰

Reakce lidí na Manonino studium bretonštiny přináší nový pohled na tuto problematiku, vzhledem k tomu, že Manon nepochází z Bretaně. „*Je to různé*“, říká. „*Někteří jsou neutrální, jiní říkají, že je to k ničemu, další nechápají, proč se učím bretonsky, když s nimi přeci můžu mluvit francouzsky, jiní jsou prostě jen překvapeni, a mnozí mi fandí. Hlavně*

⁷⁰⁸ „*C'est une très belle langue. J'aime beaucoup l'entendre. Des fois, je l'écoute sur la radio sur internet, ou je trouve une émission en breton sous-titrée en français. Et, quand je l'entends... ça me rend enthousiaste, en fait! Ça me rend très joyeuse! J'ai envie de rire! C'est si étrange... Je trouve ça très drôle!*“

⁷⁰⁹ „*C'est très vivant, en fait!*“

⁷¹⁰ „*C'est très amusant, on apprend du breton „jeune“ – on apprend des mots... C'est très drôle! Et en plus, le prof, il est vraiment enthousiaste!*“

*prátele z Paříže, ti jsou nadšeni, říkají: To je super, to nás musíš taky něco naučit!*⁷¹¹ Manonini rodiče mají k Bretani stejnou náklonnost, a proto ji v jejím rozhodnutí podporují. „*Ale narazila jsem i na lidi, kteří mi říkali: Proč se učíš bretonsky? Vždyť pocházíš z Paříže!* – *A bylo to... ne rasistické, ale... skoro... Prostě jsi cizinka, tak proč se učíš bretonsky? To je naše, to není tvoje! Jo, dobře, trochu jsi tady vyrůstala, ale jsi z Paříže (pohrdavý tón)... Stejně to nemyslíš vážně, děláš to jen tak pro pobavení...*“⁷¹² Manon poté dodává, že šlo o osoby, kterým bylo kolem padesáti let, a byli to lidé, pro které identita znamená dědičnost. Ani nutně nemluvili bretonsky. Konstatuje, že u mladé generace se s tímto postojem nikdy nesešla. Ti jsou často překvapeni, ale nikdy ne negativně.

Jinak si Manon všímá, že Bretaň je dnes viděna velmi pozitivně, nejen že bretonská identita je v drtivé většině prožívána jako hrdost, ale i mimo své hranice má Bretaň dobrý zvuk. „*Stejně jako ostatní keltské země.*“, podotýká.⁷¹³ I když výjimečně se drží i představy o zaostalosti Bretaně: „*Například můj bratranec, který žije v Mayenne, hned vedle Bretaně, má raději Paříž. Bretaň mu připadá zastaralá.*“⁷¹⁴ A tak jako kultura jako celek, i jazyk se těší pozitivnějšímu vnímání. Manon říká, že velmi často slýchává bretonská slova uprostřed francouzské komunikace: „*jako nashledanou, na zdraví atd.*“⁷¹⁵ Také se jí zdá, že bretonština bývá dokonce cíleně používána pro turistické či komerční účely: „*Například letos o prázdninách jsem pracovala v jednom cukrářství. A jednou se stalo, že můj šéf mluvil s někým, kdo byl na druhém konci místnosti, a pokřikovali na sebe nahlas něco bretonsky. A turisté se začali otáčet, bylo to pro ně takové exotické... Myslím, že to byla tak trochu komerční strategie...*“⁷¹⁶

Manon pozoruje, že bretonsky se mluví čím dál tím méně. Ale doufá, že se zachová. Pozoruje i pár kladných signálů, například „*Je fajn, že ten diář který fakulta rozdává na*

⁷¹¹ „*C'est divers. Il y en a qui sont neutres, il y en a qui disent que ça ne sert à rien, il y en a d'autres qui ne comprennent pas et qui disent: Mais pourquoi tu apprends breton, quand on peut parler français?, d'autres sont juste surpris, et beaucoup me soutiennent. Surtout mes amis de Paris, en fait. Ils disent: C'est génial! Tu vas nous apprendre!*“

⁷¹² „*Mais j'ai aussi rencontré des gens qui disaient: Mais pourquoi tu apprends le breton? Tu viens de Paris! – Et c'était... Pas vraiment raciste, mais... Si, un peu... Tu es une étrangère quand-même, donc pourquoi tu apprends le breton? C'est chez nous, c'est pas chez toi! D'accord, tu as grandi un petit peu en Bretagne, mais tu es de Paris, quoi! (dédain) Tu fais ça juste pour t'amuser, c'est pas vraiment...*“

⁷¹³ „*Mais ce n'est pas que la Bretagne, c'est aussi les autres pays celtiques.*“

⁷¹⁴ „*Par exemple j'ai un cousin en Mayenne, juste à côté de la Bretagne, et lui, il préfère Paris. Bretagne, ça lui paraît ringard.*“

⁷¹⁵ „*[...] des mots comme au revoir, à santé, etc.*“

⁷¹⁶ „*Par exemple ces vacances, je travaillais dans une confiserie. Et une fois, mon patron parlait avec une autre personne, qui était à l'autre bout du magasin. Ils parlaient très haut, et ils échangeaient des mots bretons... Et puis les touristes ont commencé à les regarder, c'était exotique pour eux! Je pense que c'était un petit peu une stratégie commerciale...*“

začátku roku, je přeložen i do bretonštiny!“⁷¹⁷ O regionalistickou politiku se Manon nezajímá, myslí si, že „na nezávislost je příliš pozdě“⁷¹⁸, a o případném připojení départementu *Loire Atlantique* nemá vyhraněný názor.

Manon o sobě říká, že je „*Francouzka, ale Bretonka ve svém srdci*“.⁷¹⁹ „*Myslím, že o sobě nemůžu říkat, že jsem vyloženě Bretonka*“, dodává, „*to by mi asi Bretonci vynadali! (smích) Ale je pravda, že francouzská identita mě v podstatě nic neříká. Bretaň, to je vlastně keltská identita. [...] Navíc v mé rodině jsme milovníci plachetnic, a Bretaň, to je moře... Navíc všechny ty tradice: hudba, tanec, jídlo, já miluju palačinky! V těchto tradicích se opravdu cítím doma. Zatímco francouzské tradice, co to vlastně je?*“⁷²⁰ Kromě zmíněných kompozant je pro Manon velmi důležitá příroda, zeleň, a bretonské klima. Podle Manon je bretonština nedělitelnou součástí bretonské identity: „*protože to je právě jazyk, co charakterizuje určitou zemi!*“⁷²¹ „*I když Bretaň vlastně není země...*“⁷²², dodává se smíchem. „*Není to jazyk každodenního života*“, říká, „*ale je to určitý způsob návratu ke kořenům, který je velmi důležitý. Určitý způsob přiblížení se té kultuře...*“⁷²³ Nejprve ji to nenapadlo, ale v průběhu rozhovoru se zamýšlí, že vlastně i pro ni je to jakási cesta k bretonství. I Manon si všímá, jak je dnes bretonská identita silná: „*I v Paříži je hodně lidí, kteří hlásají, že jsou Bretonci. Je tam spousta aut, které mají na sobě bretonské vlajky, bretonské nálepky, spousta!*“⁷²⁴ Manon usuzuje, že toto intenzivní hledání a prožívání identity je typické pro dnešní mladou generaci, která má potřebu vymezit se v rámci probíhající globalizace. „*Všechno je možné, člověk může být vším, co si jen představí, vše je otevřené... A člověk se potom ptá, kde jsem tedy vlastně doma?*“⁷²⁵ Tuto koncepci identity ilustruje: „*Jak jsem slyšela v bretonských písních, kdyby se*

⁷¹⁷ „*C'est chouette que le petit agenda distribué par la fac au début de l'année est aussi traduit en breton!*“

⁷¹⁸ „*Pour l'indépendance, c'est un peu trop tard...*“

⁷¹⁹ „*Je suis Française, mais Bretonne dans mon coeur!*“

⁷²⁰ „*Je pense que je ne peux pas dire que je suis entièrement Bretonne... Parce que si les Bretons m'entendaient dire ça, ils m'insulteraient! (rires) Mais c'est vrai que l'identité française me laisse assez froide... L'identité Bretonne, c'est une identité celtique, en fait. [...] En plus, dans ma famille, on est passionnés de la voile, et la Bretagne, c'est la mer. Et puis toutes ces traditions: la musique, les danses, la nourriture – moi j'adore les galettes! Je me sens vraiment à l'aise dans ces traditions! Tandis que les traditions françaises, qu'est-ce que c'est, en fait?*“

⁷²¹ „*Parce que forcément, la langue d'un pays, c'est ce qui le caractérise.*“

⁷²² „*Bah... même si la Bretagne n'est pas un pays... (rires)*“

⁷²³ „*Ce n'est pas une langue qu'on parle forcément tous les jours... Mais c'est une manière, vraiment, de retourner aux sources... et se rapprocher encore plus de cette culture, de cette identité, en fait.*“

⁷²⁴ „*Même à Paris, il y a beaucoup de gens qui se revendiquent Bretons! Il y a énormément de voitures avec des drapeaux bretons, des autocollants bretons!*“

⁷²⁵ „*Tout est accessible, on peut être ce qu'on veut, tout est ouvert... Et finalement, on se demande: Où c'est que je suis à la maison?*“

*lidé přestali cítit a prohlašovat Bretonci, Bretaň jako národ by přestala existovat.*⁷²⁶ – ano, jde opět o tolikrát citovanou píseň kapely Tri Yann.

4.4.3 Interpretace rozhovorů

Jak již bylo řečeno, výše zmíněné rozhovory byly zrealizovány především s cílem předložit ilustraci studovaného jevu příběhy konkrétních představitelů revitalizace bretonštiny z řad široké veřejnosti. I přesto, že vzorek informátorů není reprezentativní, a neumožňuje stanovení žádných generalizovatelných závěrů, výpovědi deseti studentů vykazují mnoho společných bodů, které bude zajímavé srovnat. V této podkapitole bych tedy chtěla projít jednotlivá témata rozhovorů, a porovnat výpovědi informátorů. Na závěr se pokusím odpovědět na zmíněnou otázku vztahu jazyka a identity.

4.4.3.1 Kdo jsou noví mluvčí bretonštiny?

V tomto případě jde o studenty, kteří mají rozmanité osobní příběhy, motivace ke studiu i představy budoucího uplatnění bretonštiny v jejich životě. Šest z deseti studentů pochází z Horní Bretaně, tři z Dolní Bretaně, a jedna dokonce nemá bretonský původ. Bretonština je přítomna v rodinách čtyř informátorů, u dalších čtyř byla jazykem jejich více či méně vzdálených předků, a ve dvou případech nebyla součástí jejich rodiny nikdy. Přes veškerou rozmanitost mají tito studenti jedno společné: zájem o bretonskou kulturu, a velmi pozitivní vztah k bretonštině (všichni o tomto jazyku mluví s velikými sympatiemi, jeden ji dokonce označuje za „svůj“ jazyk, pouze u dvou studentek se pozitivní přístup nevyklučuje s vnímáním bretonštiny jako „cizího“ jazyka). Všechny spojuje také lítost nad současným ohroženým stavem bretonštiny a přání, aby tento jazyk přetrval. U šesti informátorů dále pozorujeme zájem o záchranu všech menšinových jazyků, a přesvědčení o důležitosti kulturní diverzity v dnešním světě. Určitou paralelu v tomto smyslu nabízí i ekologické smýšlení, které dávají najevo dva informátoři. Rozhovory se zlehka dotkly i názorů informátorů na regionální a regionalistickou politiku. Většina z nich považuje regionální jazykovou politiku přes všechna zlepšení za poslední léta stále za nedostatečnou, a přála by si více pravomoci pro všechny francouzské regiony, tito informátoři se však více o politiku nezajímají, a různá politická hnutí za zlepšení statutu Bretaně jim připadají spíše extrémní. Pouze tři informátoři by si vysloveně přáli autonomii Bretaně v rámci Francie, a jeden z nich by do budoucna uvítal i nezávislost. Informátoři hovořili i o dnes často zmiňované otázce o případném připojení

⁷²⁶ „Comme j'ai entendu dans des chansons bretonnes, si les gens ne vont plus se revendiquer comme Bretons, la Bretagne la Bretagne ne va plus exister en tant que nation.“

sousedního départementu Loire-Atlantique k tomuto regionu.⁷²⁷ tři informátoři jsou jednoznačně pro připojení, pro čtyři je tento département součástí Bretaně, a na administrativě jim příliš nezáleží, jedna je spíše spokojena se současnou situací, jedna na tuto otázku nemá náror, a jeden informátor se k tomuto tématu nevyjádřil. Kromě témat, která budou rozebrána v následujícím textu, informátoři přinesli také zajímavá svědectví o současné situaci bretonštiny, a také o jejím vývoji, a to skrze postoje k tomuto jazyku ve svém okolí, a vzpomínky jejich bretonsky mluvících prarodičů. Tři informátoři pochází z prostředí jazyka gallo, což přineslo zajímavé postřehy o tomto jazyce a jeho vnímání.

4.4.3.2 Motivace a cíle studia, a plánované užití bretonštiny

Informátoři se pro bretonštinu rozhodli z různých důvodů, a mají také odlišné představy o tom, jak v budoucnu budou či nebudou tento jazyk používat ve svém životě. Po detailním rozboru jednotlivých motivací a jejich četností ve výpovědích informátorů se ukázalo, že nejčastějšími důvody pro studium bretonštiny jsou motivace, které se do jisté míry dotýkají identity: „*Kořeny, předci*“ pro šest informátorů, „*zájem o bretonskou kulturu*“ pro pět, „*rodina*“ pro tři, „*Protože jsem Bretonec/Bretonka*“ pro další tři, a nakonec pro stejný počet „*posílení bretonské identity*“. Po porovnání zmíněných údajů u všech informátorů konstatují, že všichni dotázaní uvedli alespoň jeden z těchto důvodů (nejčastěji však více).

Kromě toho se informátoři dále rozhodli pro bretonštinu z důvodu touhy rozumět (celkem pět, a to dva písním, dva bretonské francouzštině, a jeden terminologii bretonského sportu gouren), zachování bretonštiny (čtyři), zvědavosti (dva), z profesních důvodů (jeden), a z osobního důvodu četby knih v bretonštině, které napsal dědeček dotázané.

Co se týče budoucího používání bretonštiny, šest informátorů si je jisto, že bretonština bude v jejich životě přítomna, tři váhají, a jeden vyjadřuje skeptický postoj z důvodu nedostatku příležitostí. Ti, kteří jsou přesvědčeni, že bretonština bude mít v jejich životě své místo, její užití plánují následovně: Sedm informátorů chce bretonsky mluvit (z toho šest s přáteli, tři s rodinou, a tři s kýmkoli během různých příležitostí, jako např. fest-noz, festivaly, či gouren). Sedm informátorů by bretonštinu chtělo předat dětem, a tři ostatní tuto otázku nechávají otevřenou. Tento výsledek je velmi zajímavý, protože nikdo z informátorů možnost předání bretonštiny další generaci nevyklučuje. Fakt, jak pozitivně se staví k tak hluboké otázce života jazyka, svědčí o tom, že bretonština pro ně má skutečný význam, a její studium pravděpodobně neberou na lehkou váhu. Šest informátorů si dovede představit, že by

⁷²⁷Tato otázka původně v rozhovorovém listu nefigurovala, zařadila jsem ji poté, co se o ni informátoři opakovaně sami zmiňovali.

bretonštinu využili i v profesním životě (z nichž tři jako učitelé, a jedna hovoří o práci v nakladatelství). Dva dotázaní se v budoucnu chtějí skutečně angažovat pro podporu bretonštiny, a dva by se chtěli zapojit do nějakého spolku bretonských mluvčích. Jedna informátorka uvádí, že nemusí bretonsky nutně komunikovat, cílem pro ni je osvojit si základy, a lépe pochopit tento jazyk. Po celkovém zvážení výpovědí informátorů můžeme shrnout, že šest z nich bere studium bretonštiny skutečně vážně, a pro zbylé čtyři potom není prioritou, jde spíše o osobní obohacení.

4.4.3.3 Identita

Polovina dotázaných se cítí být „*především Bretonci*“ (z nichž jedna se prohlašuje za „*Bretonku ve svém srdci*“). Tři informátoři uvádí, že jsou „*ve stejné míře Bretonci jako Francouzi*“, a dva se považují „*pouze za Bretonce*“. Konstatujeme také hrdost za tuto regionální příslušnost, a to explicitně vyjádřenou ve třech případech, a v mnoha dalších tušenou, a zejména informátory samotnými konstatovanou pro „*většinu Bretonců*“.

Všichni informátoři uvádí jako jednu ze součástí bretonské identity různé aspekty „*bretonské kultury*“, ⁷²⁸ která se následně dělí na následující celky: „*jazyk*“ (devět informátorů, z nichž sedm uvádí jazyk jako zásadní element identity, a jeden, který říká, že jazyk identitu nedefinuje, ale může ji posílit), dále „*kultura*“ (sedm), „*kuchyně*“ (čtyři), „*historie*“ (čtyři), a „*hudba*“ (čtyři).

Dále považují informátoři za elementy své bretonskosti „*krajinu*“ (pět, z nichž čtyři hovoří konkrétně o pobřeží a moři), „*osobní volbu, otevřenost*“, opřenou o citaci textu písně *La Découverte ou l'ignorance* ⁷²⁹ (pět informátorů), „*keltství*“ (čtyři), „*láska k Bretani*“ (tři), „*domov*“ (dva), a dále po jednom „*specifické myšlení, solidarita*“, „*půda, předci*“ a „*společné cíle a štěstí národa*“.

4.4.3.4 Role bretonštiny v konstrukci bretonské identity

Po zvážení výše zmíněných informací můžeme konstatovat, že v případě těchto deseti studentů jazyk hraje v procesu vytváření jejich identity jistou roli. Její intenzita se liší případ od případu: pro tři informátory jde vyloženě o způsob, jak se utvrdit ve svém bretonství, další čtyři ji považují za zásadní součást své bretonské identity, pro dvě jde zřejmě o součást identity víceméně jako všechny ostatní, zejména kulturní, aspekty, a poslední informátor

⁷²⁸ Tento pojem jsem si cíleně vytvořila pro souhrnné pojmenování všech následujících elementů bretonské identity za účelem interpretace rozhovorů, jelikož se jedná o úzce spojené části, podle slov mnoha informátorů spadající pod nadřazený pojem „bretonské kultury.“

⁷²⁹ Píseň kapely Tri Yann, text z LEBESQUE 1970.

přikládá jazyku značnou důležitost, ale spíše z důvodu jeho zachování, jeho identitu podle něj nedefinuje. Na tuto otázku se však těžko explicitně odpovídá, jedná se podle mého názoru spíše o podvědomé pocity, které se těžko popisují. V hledání odpovědi nám tedy v tomto případě mohou pomoci i implicitní náznaky. Z rozhovorů je možné dekodovat následující: Především nadšení, až afektovanost, se kterou většina informátorů o tomto jazyku hovoří, dále potom již zmíněný fakt, že všichni uvedli alespoň jeden důvod pro studium bretonštiny, který jsem označila za spojený s identitou. Nakonec se také v několika případech stalo, že informátoři začali hovořit o jazyce jako součásti jejich bretonskosti aniž by na toto téma byla položena otázka.⁷³⁰ Mnozí informátoři dále uvádí, že identita je parvděpodobně nejsilnější právě u těch jedinců, kteří se rozhodli bretonsky se naučit.

Tato role ve vytváření identity je však spíše symbolická (mnozí informátoři vyjadřují také názor, že takovýto symbolický význam má bretonština i pro většinu obyvatel Bretaně, kteří bretonsky nemluví), vzhledem k tomu, že se informátoři jazyk teprve začínají učit, a jejich mateřským jazykem je francouzština.

4.5 Závěry výzkumu

Terénní výzkum pomohl upřesnit, kdo jsou současní aktéři revitalizace bretonštiny z řad široké veřejnosti, a přinesl konkrétní ilustraci tohoto současného trendu.

Zúčastněné pozorování nám umožnilo nahlédnout přímo do prostředí, ve kterém se tato revitalizace odehrává. Zkonstatovali jsme, že lidé, kteří se rozhodují bretonsky učit, se do této činnosti většinou pouští s velkým nadšením, a viděli jsme, že volitelný kurz bretonštiny je soustředěn zejména na praktické použití jazyka, a vtiskává bretonštině moderní tvář.

Díky dotazníkovému šetření si můžeme udělat konkrétnější představu o charakteristikách dané skupiny. Zjišťujeme, že je velmi rozmanitá, co se týče původu jednotlivých členů, přítomnosti či absence bretonštiny v jejich rodinách, i jejich specializací. Spojuje je však zájem o bretonskou kulturu, a o zachování bretonského jazyka.

Polostandardizované rozhovory nakonec poskytly detailnější vykreslení situace. Jednotlivé příběhy informátorů přinášejí konkrétní informace o tom, jací lidé se rozhodují osvojit si bretonštinu. I zde konstatujeme komplexnost situace: až na některé výjimky, jako je zájem o bretonskou kulturu, pozitivní vztah k bretonštině (stejně jako ke všem jazykům), nelze stanovit žádnou generalizující charakteristiku nového mluvčí bretonštiny.

⁷³⁰ Viz např. Yann, který jako odpověď na otázku proč se rozhodl učit bretonštinu okamžitě odpovídá „*Abych se mohl prohlašovat za Bretonce.*“

V průběhu celého výzkumu jsme si pokládali otázku o vztahu jazyka a identity. Jak již bylo zmíněno, výzkum si neklade za cíl přinést na tuto tezi jednoznačnou odpověď. Přesto se odvažují konstatovat, že pro drtivou většinu informátorů⁷³¹ je jazyk důležitou součástí jejich bretonské identity. Někteří plánují tento jazyk v budoucnu používat jako nástroj komunikace, avšak pro většinu informátorů je alespoň prozatím nejdůležitější samotná existence jazyka, jehož základy si chtějí osvojit, aby tento jazyk, a prostřednictvím něj bretonskou kulturu, mohli lépe pochopit. Výsledky výzkumu tedy potvrzují hypotézu, že bretonština hraje ve vytváření bretonské identity nových mluvčích roli symbolickou, tzv. *associated language*, o kterém hovoří C. Eastman a T. Reese. Podle těchto autorů etnická identita nemusí vždy souviset s užívaným jazykem. Jazyk, který je s identitou spojován (*associated*) nemusí být jazykem, který je používán v komunikaci.⁷³² Ač je tedy francouzština mateřským jazykem a hlavním jazykem komunikace informátorů, svou bretonskou identitu si spojují právě s bretonštinou. I když tímto jazykem nemluví, respektive ho teprve poznávají, je pro ně v konstrukci jejich bretonské identity důležitá jeho existence jako jedna z důležitých součástí bretonské kultury.

Z provedených rozhovorů je tedy jisté, že tato hypotéza se u oslovených informátorů potvrzuje. Podle slov mnohých z nich jsou to právě ti, kteří se rozhodují studovat bretonštinu, u kterých je vnímání bretonské příslušnosti nejsilnější. Můžeme také konstatovat, že tři z deseti dotázaných se dokonce učí bretonsky právě proto, aby se ve svém bretonství utvrdili, posílili jej, či v jistém slova smyslu legitimizovali svou bretonskou příslušnost.

Informátoři také v hojném počtu zmiňují, že bretonština je důležitým symbolickým atributem bretonské identity i pro Bretonce, kteří tímto jazykem nemluví. Zmiňují všeobecně známá a často ve francouzské komunikaci používaná bretonská úsloví, stejně jako přítomnost bretonštiny ve jménech, příjmeních, geografických názvech, a v neposlední řadě také v hudbě. Toto tvrzení však na základě výzkumu provedeného mezi studenty bretonštiny nemůžeme potvrdit.

4.5.1 Možnosti pokračování výzkumu

Provedený terénní výzkum přináší hned dvě možnosti prohloubení v rámci případného pokračování. Zaprvé se jedná o výše zmíněnou hypotézu o symbolické důležitosti bretonštiny

⁷³¹ Zde hovořím zejména o informátorech, se kterými byly vedeny rozhovory, protože, jak bylo zmíněno výše, u dotazníků jsou možnosti hledání odpovědi na tuto otázku komplikovanější.

⁷³² HOARE 2003: 81.

jako elementu bretonství u populace, jež se považuje za Bretonce, avšak bretonsky nehovoří. Tato hypotéza by implikovala rozsáhlejší terénní výzkum mezi frankofonními Bretonci.

Dále první fáze výzkumu v roce 2008/09 přinesla ještě jeden závěr, který sloužil jako vedlejší hypotéza pro následující výzkum v roce 2011: Na základě čtyř rozhovorů⁷³³ bylo patrné, že bretonština zásadně přispívá k posílení bretonské identity informátorů tím způsobem, že je odlišuje od většinové francouzské společnosti. Tuto hypotézu jsem stanovila na základě konceptu etnicity F. Bartha, podle kterého se etnické skupiny nevymezují tolik svými geografickými hranicemi, ale zejména vztahem k druhým.⁷³⁴ Dále k podložení zmíněné hypotézy slouží článek Collette Guillaumin, která hovoří o regionalistických hnutích, a uvádí, že „*regionální specifika se ve Francii vytváří ve vztahu k centrální Francii*“. Regionální identita se tedy projevuje v opozici k „nadřazené“ kultuře francouzské.⁷³⁵ V tomto smyslu by také jistě bylo přínosné hlouběji se zabývat osvojováním bretonštiny obyvateli Horní Bretaně, a také cizinci, kteří se usazují v Bretani. Jak je patrné z některých rozhovorů, v mnoha případech je důvodem takového rozhodnutí právě vytváření či legitimizace bretonství.

⁷³³ Což samozřejmě nepovažuji za reprezentativní vzorek, ze kterého lze vyvozovat závěry, proto jde spíše o jakýsi postřeh, který by bylo možné použít jako hypotézu pro další pokračování výzkumu.

⁷³⁴ POUTIGNAT, STREIFF-FENART 1995: 213.

⁷³⁵ „[*Les particularités régionales*] se définissent par leur spécificité par rapport à la « France centrale »“, GUILLAUMIN 1992: 5.

5 Závěr

V předcházejících kapitolách jsem se pokusila nastínit současnou sociolingvistickou situaci bretonštiny. Po vymezení širšího kontextu aktuálního stavu tohoto jazyka jsem se soustředila na fenomén revitalizace, a jeho ilustraci prostřednictvím vlastního etnologického terénního výzkumu.

Práce je dělena do tří částí. První část přináší teoretické ukotvení, a vymezení pojmů používaných v následujících kapitolách. Seznamuje čtenáře s pojmy etnicita, identita, a menšinový jazyk, nastiňuje současnou diskusi o zmíněných tématech a konkretizuje je v bretonském kontextu.

Druhá část se zabývá bretonštinou a jejím zasazením do kontextu. Nejprve představuje jazykovou situaci ve Francii, a tamní vývoj jazykové politiky. Uvádí přehled regionálních jazyků tohoto státu, a seznamuje čtenáře s rozvojem revitalizačních snah. Následuje charakterizace Bretaně. Zde se soustředím především na geografickou a jazykovou dualitu tohoto regionu: dělí se na západní, tzv. Dolní, a východní, tzv. Horní Bretaň. Tyto geografické celky mají každý svůj tradiční jazyk: pro Dolní Bretaň je to již zmíněná bretonština, zatímco na druhém území je historickým jazykem gallo. V této kapitole jsou následně přiblíženy i tyto jazyky: bretonština je jazykem keltské jazykové rodiny, kdežto gallo je románským jazykem skupiny oíl. Oba jazyky prodělaly podobný sociolingvistický vývoj, jehož důsledkem je, že dnes se nachází v kritické situaci ohrožených jazyků.

Problematice vývoje bretonštiny se věnuje následující oddíl. Přináší nejprve informace o užívání bretonštiny od francouzské revoluce, kdy byl tento jazyk téměř výhradním komunikačním prostředkem Dolní Bretaně, avšak revoluční myšlenka francouzštiny jako jediného národního jazyka zapříčinila následující dlouhé období jazykové asimilace. Ta Bretoncům vštěpuje tzv. negativní identitu, tedy pocit studu za svou příslušnost, kulturu, i jazyk. Tyto represivní snahy kulminují v poválečném období, kdy dochází k jazykovému posunu, tedy přerušení mezigeneračního předávání tohoto jazyka. Bretonština se stává na svém území menšinovým jazykem, a počty mluvčích se rapidně snižují. Zároveň s tím však přichází přibližně od 70. let změna ve vnímání Bretaně, bretonské kultury i jazyka. Jde o tzv. obrat negativní identity v pozitivní. Ten je základem pro rozvinutí snah o jazykovou revitalizaci, které jsou charakteristické pro současnou situaci.

Dále se věnuji aktuálnímu stavu, s důrazem na fenomén revitalizace bretonštiny. Nejprve shrnuji statistické údaje o počtu mluvčích. Ty z důvodu stárnutí mluvčích i nadále rapidně

klesají (od roku 1950 do 1990 klesl počet mluvčích z 1 100 000 na 250 000, tedy o celých 80%). Avšak revitalizační snahy již začínají být patrné: počty nových mluvčích pozvolna narůstají. Vzhledem k tomu, že současná situace je ústředním tématem práce, věnuje se tento oddíl zmíněné problematice detailněji. Po statistickém úvodu přichází kapitoly, které se věnují charakteristickým aspektům současného stavu bretonštiny. Zdrojem pro tyto kapitoly byla nejen odborná literatura, ale také rozhovory se specialisty na danou problematiku. Předkládané jevy jsou tedy zároveň ilustrovány jejich výpověďmi. Nejprve je podrobně rozvinut fenomén současného pozitivního vnímání bretonštiny. Následující podkapitoly se věnují tzv. nové tváři bretonštiny. Dozvídáme se, že intenzivní kontakt s francouzštinou a menšinová situace se v tomto jazyce odrazily formálními změnami. Dále se kapitola věnuje rozmanitosti dnešních mluvčích bretonštiny: zatímco počty tradičních rodilých mluvčích z rurálního prostředí klesají, objevuje se kategorie tzv. nových mluvčích, která je velmi pestrá. Upozorňuje také na přesun bretonštiny do měst, a dokonce mimo hranice Dolní Bretaně. Následně jsou také nastíněny některé problémy, které mohou být překážkami rozvoje tohoto jazyka: kromě vžitých negativních předsudků je to také aktuální vyostřená diskuse ohledně standardizace bretonštiny. Vzhledem k tomu, že práce se soustředí zejména na tzv. nové mluvčí bretonštiny, následující kapitoly detailně představují různé možnosti výuky tohoto jazyka, které se poslední dobou velmi rozvíjí. Věnují se také konkrétním projevům revitalizace, tedy nárůstu výskytu bretonštiny ve veřejném prostoru, a problematice aktivit na její podporu. Nakonec přináší informace o bretonštině v Horní Bretani, kam se tento jazyk postupně rozšiřuje jako „jazyk celé Bretaně“. Tato kapitola zároveň uvádí problematiku následně rozebraného terénního výzkumu, který se na tomto území odehrával.

Cílem třetí, ústřední části práce, je ilustrovat probíhající revitalizaci bretonštiny na základě výsledků terénního výzkumu, který probíhal v letech 2008/09 až 2011 mezi neoborovými studenty bretonštiny na univerzitě Rennes 2. Tento vzorek informátorů byl zvolen z důvodu, že reprezentují zástupce revitalizace z řad široké veřejnosti, což charakterizuje současnou situaci tohoto jevu. Byly použity metody zúčastněného pozorování, dotazníkového šetření, a polostandardizovaných rozhovorů. Výsledkem je nejen konkrétní ilustrace studovaného jevu na příbězích jeho aktérů, ale také potvrzení hypotézy, se kterou jsme se setkávali v průběhu celé práce. Vzhledem k nereprezentativnímu vzorku informátorů nelze výsledek generalizovat na veškeré obyvatelstvo Bretaně, ale co se týče studentů, se kterými byly vedeny rozhovory, ukazuje se, že bretonština je pro ně jedním z velmi důležitých atributů bretonské identity. Jedná se však o význam tzv. *associated language*. Bretonština má tedy svůj význam v konstrukci regionální identity ze symbolického hlediska, i když není jazykem komunikace.

Symbolickou důležitost jazyka dokládají i názory několika odborníků na bretonskou identitu, které figurují v předcházejících kapitolách.

Výzkum přinesl i možnosti pokračování. V příštích výzkumech zmíněné problematiky by podle mého názoru bylo zajímavé věnovat se zmíněné symbolické roli jazyka ve formování regionální identity u obyvatelstva Bretaně, které bretonsky vůbec nemluví. Inspirujícím poznatkem je pro mne také fakt, že se bretonština posouvá mimo své původní hranice do Horní Bretaně, a novými mluvčími se stávají často i lidé, kteří vůbec nemají bretonské kořeny. Podle mého názoru je jedním z důvodů silný identitní význam tohoto jazyka, a jeho role jako vhodného prostředku vymezení se od sousední Francie. Navrhuji tedy prohloubení této otázky jako možné východisko dalšího výzkumu.

6 Použité zdroje

1/ Literatura

- ABALAIN, H.: *Le français et les langues de France*. Editions Jean-Paul Gisserot, 2007.
- BITTNEROVÁ, D., MORAVCOVÁ, M.: *Kdo jsem a kam patřím? (Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky)*. Praha: Sofis 2005.
- BRABIS, D.: *Bretagne*. Paris: Editions Michelin, 2006.
- BROUDIC, F. *Histoire de la langue bretonne*. Rennes: Editions Ouest-France, 1999.
- BROUDIC, F.: *L'enseignement du et en breton (Rapport à Monsieur le Recteur de l'Académie de Rennes)*. Fañch Broudic et le Rectorat de l'Académie de Rennes, 2010.
- BROUDIC, F.: *La Pratique du breton de l'Ancien Régime à nos jours*. Rennes: PUR, 1995.
- BROUDIC, F.: *Parler breton au XXIe siècle (Le nouveau sondage de TMO régions)*. Emgleo Breiz, 2009.
- BROUDIC, F.: *Qui parle breton aujourd'hui? Qui le parlera demain?*. Brud Nevez, 1999.
- CERQUIGLINI, B.: *Les langues de France*. Paris: PUF, 2003.
- DÉGUIGNET, J.-M. *Paměti bretonského venkovana*. Mladá Fronta, 2003.
- DOŁOWY-RYBIŃSKA, N.: *Języki i kultury mniejszościowe w Europie: Bretończycy, Łużyczanie, Kaszubi*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2011.
- DUBOVICKÝ, I., HUBINGER, V.: Etnicita. in BROUČEK, S., JEŘÁBEK, R.: *Lidová kultura (Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska)*. Praha: Mladá Fronta, 2007, s. 186 – 187.
- ERIKSEN, T. H.: *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008.
- FAVEREAU, F.: *Bretagne contemporaine (Culture – Langue – Identité)*. Morlaix: Skol Vreizh, 2005.
- FISHMAN, J. (ed.): *Can threatened languages be saved? (Reversing Language Shift, Revisited: A 21st Century Perspective)*. Clevedon – Buffalo – Toronto – Sydney. Multilingual Matters Ltd, 2001.
- FISHMAN, J.: *Reversing language shift (Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages)*. Clevedon – Philadelphia – Adelaide: Multilingual Matters Ltd, 1991.
- FISHMAN, J.: What is reversing language shift (RLS) and how can it succeed? in: *Journal of multilingual and multicultural development*, vol. 11, Nos 1&2, 1990, p. 5 – 36.
- GALLIOU, P., JONES, M.: *Bretonci*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 1998.
- GEIST, B.: *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992.

- GUILLAUMIN, C.: Une société en ordre: De quelques-unes des formes de l'idéologie raciste, in: *Sociologie et sociétés*, automne 1992, volume 24, numéro 2, p. 13 – 23. (dostupné z <http://id.erudit.org/iderudit/001319ar>) [06/2009]
- HÉLIAS, P. J.: *Le Cheval d'Orgueil*. Paris: Plon, 1975.
- HIRT, T.: *Přehled nejasností spjatých s pojmem etnicity v perspektivě post-barthovských přístupů*. CAAT, Katedra antropologických a historických věd FF ZČU, 2007. (dostupné z <http://www.antropologie.org/publikace/prehledove-studie/44-prehledove-studie/144-pehled-nejasnosti-spjatych-s-konceptem-etnicity-v-perspektiv-post-barthovskych-pistup>) [04/2011]
- HOARE, R.: *L'identité linguistique des jeunes en Bretagne*, Brud Nevez: 2003.
- HRBATA, Z.: Kůň hrdosti (bretonská literatura). In: VOLNÝ, Z.: *Světová literatura (revue zahraničních literatur)*, roč. 30, č. 4. Praha: Odeon, 1985.
- HROCH, M.: *Evropská národní hnutí v 19. století*. Praha: Svoboda, 1986.
- HROCH, M.: *V národním zájmu*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 1999.
- CHARDRONNET, J.: *Histoire de Bretagne (Naissance et vie d'une nation)*. Paris: Nouvelles Editions Latines, 1965.
- JANDOUREK, J.: *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001.
- KOLEKTIV: *Encyklopedický slovník*. Praha: Odeon, 1993.
- KOŘALKA, J.: Národ. In BROUČEK, S., JEŘÁBEK, R.: *Lidová kultura (Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska)*. Praha: Mladá Fronta, 2007, s. 599 – 601.
- LE COADIC, R.: *L'Identité bretonne*, Rennes: PUR, 1998.
- LE COADIC, R.: Les contrastes bretons, in: *Ethnologie française*, 2003, XXXIII, 3, p. 373 – 379.
- LEBESQUE, M.: *Comment peut-on être Breton? (Essai sur la démocratie française)*, Paris: Éditions de Seuil, 1970.
- MARKALE, J.: *Traditions de Bretagne*. Verviers (Belgique): Marabout, 1976.
- MORAVČÍK, J.: *Keltská hudba*. Torst, 2004.
- MORVAN, D., et col.: *Le Robert pour tous*. Paris: Dictionnaires Le Robert, 1994.
- NEKVAPIL, J.: O historii, teorii a modelech jazykového plánování. in: *Slovo a slovesnost*, 71, 2010, s. 53 – 71.
- POUTIGNAT, P., STREIFF-FENART, J.: *Théories de l'ethnicité (suivi de Les Groupes ethniques et leurs frontières de Frederick Barth)*, Paris: PUF, 1995.
- PRESS, J. I.: The situation of the breton language in Brittany. in: *Multilingua* 11 – 4, 1992, p. 407 – 426.
- SIMON, P.- J.: *La Bretonnité (une ethnicité problématique)*. Rennes: PUR, 1999.

- SIMON, P.-J.: *Pour une sociologie des relations interethniques et des minorités*. Rennes: PUR, 2006.
- ŠATAVA, L.: *Etnicita – danajský dar v novém balení?* in: *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica* 4, *Studia ethnographica* 9. Praha: Univerzita Karlova, 1996, s. 107 – 114.
- ŠATAVA, L.: *Jazyk a identita etnických menšín*. Praha: Slon, 2009.
- ŠATAVA, L.: K problematice atributů etnické identity a územní příslušnosti (Na příkladu velšského etnika ve Velké Británii). in: *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica* 1, *Studia ethnographica* VI, Praha: Univerzita Karlova, 1990, s. 19 – 39.
- ŠATAVA, L.: *Národnostní menšiny v Evropě*. Praha: Ivo Železný, 1994.
- THIESSOVÁ, A.-M.: *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.
- TIMM, L. A.: Bilingualism, Diglossia and Language Shift in Brittany. in: *International Journal of the Sociology of Language* 25: *Language Maintenance and Language Shift*. The Hague: Mouton Publishers, 1980, s. 29 – 41.
- VLASÁK, V.: *Francouzsko-český česko-francouzský slovník*. LEDA, 2002.

2/ Nepublikované:

- JŮZKOVÁ, I.: *Bretonci*. Plzeň, 2009. Diplomová práce (Bc.), Filozofická Fakulta ZČU.
- MATOUŠKOVÁ, A.: *Enseignement de la langue bretonne par immersion dans les écoles Diwan*, Praha, 2008. Diplomová práce (Mgr.), Pedagogická Fakulta Univerzity Karlovy.
- TVRZOVÁ, J.: *Národně-emancipační proces a konstrukce identity Bretonců*. Praha, 2008. Diplomová práce (Bc.), Fakulta Humanitních Studií FF UK.
- VACULA, R.: *Některé aspekty jazykové a etnické identity autochtonních obyvatel Provence*. Praha, 2003. Diplomová práce (Mgr.), Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy.

3/ Materiály z Office public de la langue bretonne:

Tištěné:

Stad ar brezhoneg en Il-ha-Gwilen berr-ha-berr (Rapide état des lieux de la langue bretonne en Ille-et-Vilaine), Office Public de la langue bretonne, février 2010.

Internetové zdroje:

Dokumenty dostupné z: http://www.ofis-bzh.org/fr/services/observatoire/travaux.php?travail_id=83 [11/2011])

- *Diagnostic de l'état de la langue bretonne dans le Pays de Rennes (Diagnostik war stad ar brezhoneg e bro Roazhon)*, Office de la langue bretonne, Observatoire de la langue bretonne, 2004.

- *Enseignement optionnel (année scolaire 2010 – 2011)*, Office Public de la langue bretonne, Pôle Étude et développement, Observatoire des pratiques linguistiques, septembre 2011.
- *Etat des lieux de l'enseignement bilingue en 2010*, Office Public de la langue bretonne, Pôle Étude et développement, Observatoire des pratiques linguistiques, juin 2011.
- *Kentelioù brezhoneg d'an oadourien (Cours de breton pour adultes) 2011/2012*, Ofis d'ar brezhoneg, DAO, 2011.
- *L'enseignement aux adultes (bilan de la rentrée 2009)*, Pôle Etude et Développement, Observatoire de la langue bretonne, avril 2010.
- *L'enseignement du breton aux adultes (bilan 2010)*, Office Public de la langue bretonne, Pôle Étude et développement, Observatoire des pratiques linguistiques, 2011.
- *La langue bretonne dans le marché du travail*, Office public de la langue bretonne, Observatoire des pratiques linguistiques, 2011.

Dokument dostupný z:

http://www.ofis-bzh.org/fr/services/observatoire/travaux.php?travail_id=106 [11/2011]

- *Les chèques en breton et la loi*

Dokument dostupný z:

http://www.ofis-bzh.org/fr/services/observatoire/travaux.php?travail_id=102 [11/2011]

- *Evaluace jazykové politiky Bretaně k roku 2005*

Dokument dostupný z: <http://www.ofis-bzh.org/fr/actualite/index.php> [11/2011]

- *Les chiffres de la rentrée scolaire de l'enseignement bilingue en 2011*, Office public de la langue bretonne, Pôle étude et développement, Observatoire des pratiques linguistiques, Novembre 2011.

4/ Internet

<http://ar-redadeg.org> – běh okolo Bretaně na podporu bretonštiny [11/2011]

<http://bzh.barzhanoff.free.fr> – Barzhanoff, divadlo v bretonštině [11/2011]

<http://dao.breizh.free.fr> – organizace informující o možnostech kurzů bretonštiny pro dospělé [11/2011]

<http://divskouarn.free.fr> – organizace podporující socializaci v bretonštině u předškolních dětí [11/2011]

<http://diwan-bro-roazhon.org> - škola Diwan v Rennes [11/2011]

<http://fr.groups.yahoo.com/group/bebr> - Bebr, server nabízející souhrn aktuálních aktivit v bretonštině v Rennes a okolí [11/2011]

http://fr.wikipedia.org/wiki/Bro_gozh_ma_zado%C3%B9 – informace o bretonské národní hymně [12/2011]

<http://www.20minutes.fr/article/812810/bretonnismes-font-retour> - francouzský zpravodajský server, článek o úspěchu knihy Bretonnismes Hervé Losseca [11/2011]

<http://www.agencebretagnepresse.com/fetch.php?id=15177> – bretonské aktuality, článek o uzavírání bilingvních tříd [11/2011]

<http://www.bertaeyn-galeizz.com> – organizace podporující rozvoj jazyka gallo [11/2011]

http://www.bretagne.fr/internet/jcms/JB080117_6202/langues-de-bretagne - Conseil Régional, informace o plánu rozvoje jazyků Bretaně [11/2011]

http://www.bretagne.fr/internet/jcms/1_17890/les-langues-de-bretagne-au-quotidien - Conseil Régional, plán rozvoje regionálních jazyků [11/2011]

<http://www.brogozhmazadou.com/www/brogozh/fra/paroles.asp> - text hymny [12/2011]

<http://www.cg29.fr/Brezhoneg/Toutes-les-actualites/Archives/Queteurs-de-memoire-5eme-!> [12/2011]

http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/default_FR.asp? - Charta regionálních a menšinových jazyků Rady Evropy [12/2011]

<http://www.dastum.net> – Dastum, spolek zabývající se orální tradicí bretonštiny [11/2011]

<http://www.edubreizh.com> – kurzy bretonštiny on-line [11/2011]

<http://www.festival-douarnenez.com> – festival bretonského filmu v Douarnenez [11/2011]

<http://www.festival-interceltique.com> – mezinárodní festival keltské hudby [11/2011]

<http://www.chubri.org> – Chubri, organizace pro podporu jazyka gallo [11/2011]

<http://www.chubri.org> – organizace pro podporu jazyka gallo [11/2011]

<http://www.keav.org/content/view/29/85/lang.fr> – KEAV, letní škola bretonštiny [12/2011]

<http://www.linternaute.com/dictionnaire/fr/definition/deug/> - definice titulu DEUG [11/2011]

<http://www.ofis-bzh.org> – Office public de la langue bretonne [11/2011]

http://www.ofis-bzh.org/fr/actualite/zoom/index.php?actualite_id=169 – článek *Rennes labellisée “Ya d’ar brezhoneg”* [11/2011]

<http://www.pointbzh.com> – portál občanského sdružení www.bzh, které má za cíl vytvořit doménu .bzh a zviditelnit tak bretonštinu na internetu [11/2011]

<http://www.skeudenn.eu> – Skeudenn Bro Roazhon, sdružení spolků zabývajících se bretonskou kulturou v Rennes a okolí [11/2011]

<http://www.skolober.com/istorG.htm> - korespondenční kurzy bretonštiny [11/2011]

<http://www.slb-sindikad.org> - Sindikad Labourerien Breizh [11/2011]

<http://www.teatr-brezhonek.org> – divadlo v bretonštině [12/2011]

<http://www.ubapar.org> – organizace zajišťující aktivity pro děti a dospívající v bretonštině, a také certifikát BAFA v bretonštině [11/2011]

<http://www.yaouank.com> – Yaouank, každoroční festival současné bretonské hudby a filmu v Rennes [11/2011]

<http://www.youtube.com/watch?v=4UCrEk9HY7c> – bretonská národní hymna [12/2011]

www.cercleceltiquederennes.org – Cercle celtique de Rennes, nabízející kurzy a aktivity týkající se tradiční bretonské kultury, a také kurzy bretonštiny [11/2011]

www.labourzo.org – portál s nabídkou práce v bretonštině [10/2011]

www.skolanemsav.com – kurzy bretonštiny pro dospělé v Rennes a okolí [11/2011]

www.wikipedia.org – hesla: *breizh atao*, *musique bretonne*, *enseignement du breton*, *école Diwan*, *drapeau breton* [11/2011]

Elektronický zdroj:

GUINARD, P.: *Brezhoneg (un siècle de breton)* [DVD]. France 3 Ouest et 13 Production, 2001. – dokumentární film o vývoji užívání bretonštiny ve 20. století.

Další materiály:

Département de breton et celtique, licence (Guide de l'étudiant 2007 – 2008).

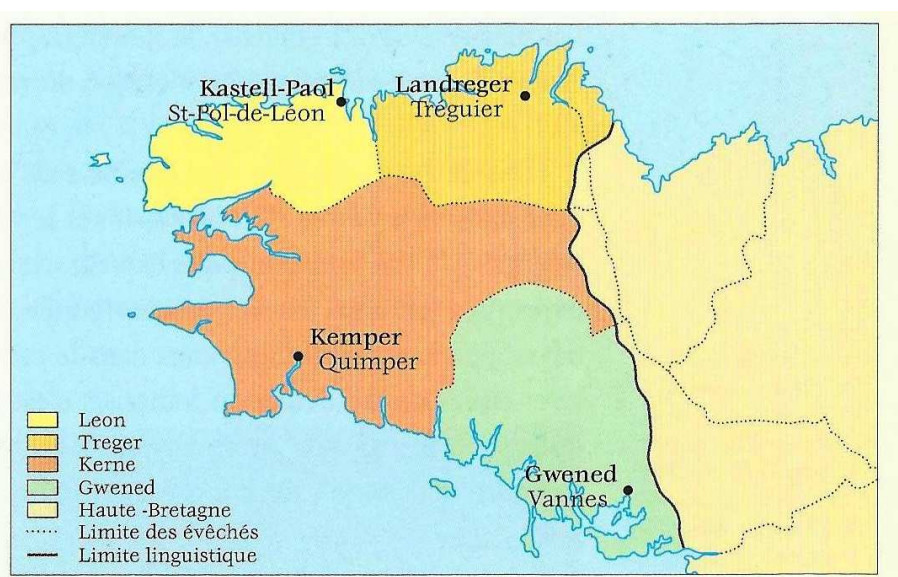
Yao! Infos, N°91, mars/meurzh/martz 2009, Skeudenn Bro Roazhon.

7 Přílohy

7.1 Obrazová příloha

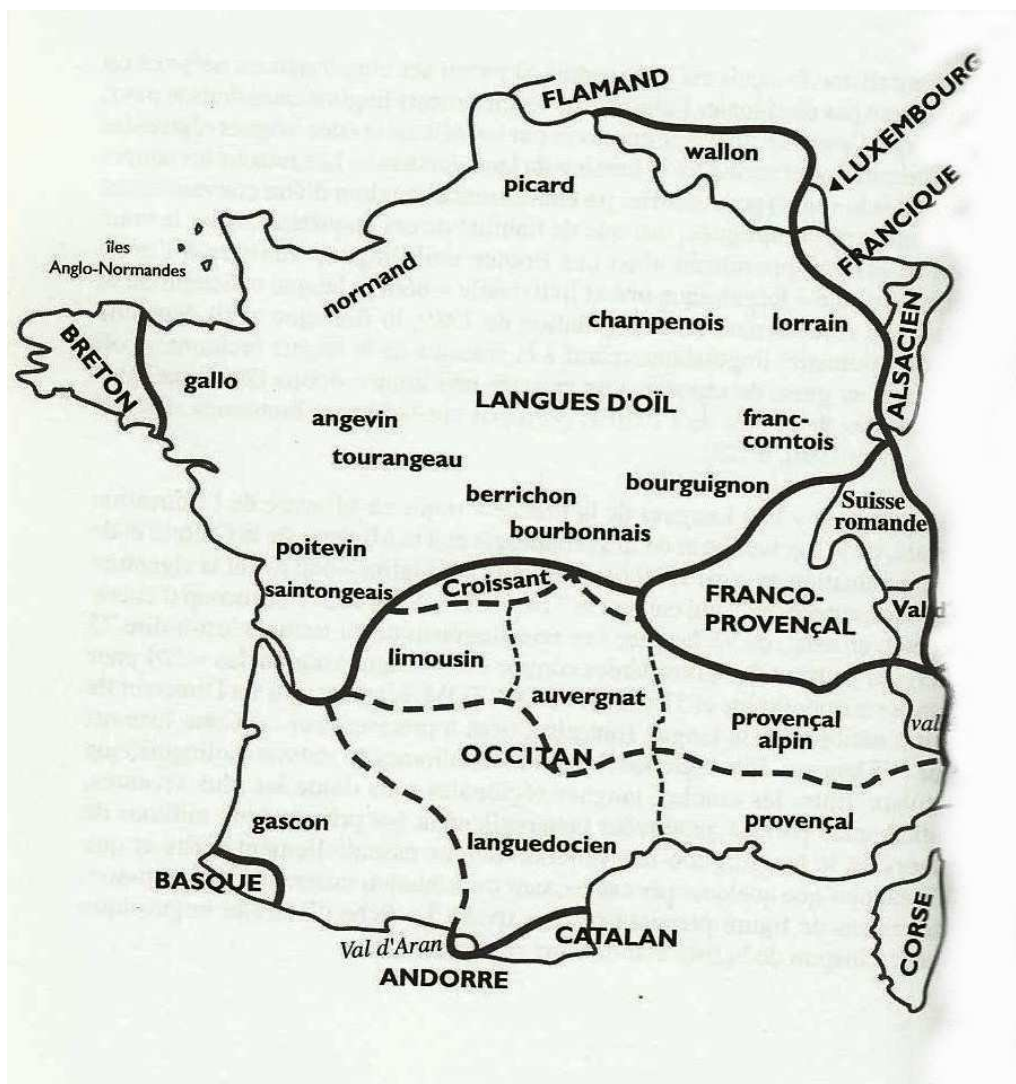
1

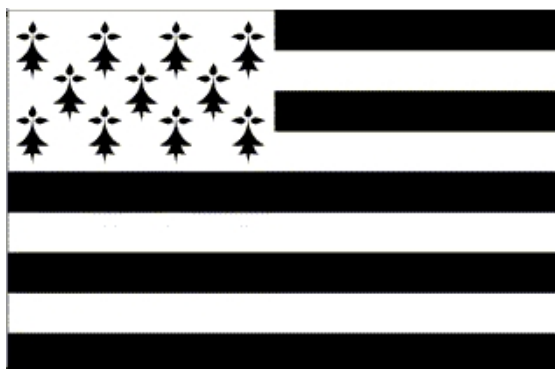
2

Obr. 1 – Region Bretaň. Rozdělení na Dolní Bretaň (hnědě) a Horní Bretaň (světější odstíny). Jazykové hranice: červená z roku 1976 (podle L.-A. Timm), fialová z roku 1886 (podle P. Sébillota), zelená z 9. století (podle J. Lotha). Na západ od jazykové hranice se mluví/mluvilo bretonsky, na východě jazykem gallo. BROUDIC 1999: 5.

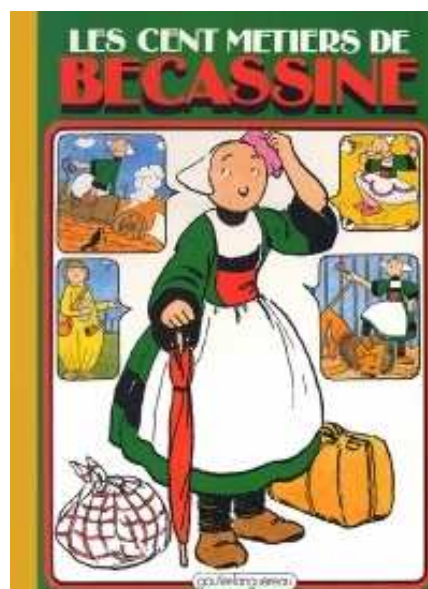
Obr. 2 – Dialekty bretonštiny. BROUDIC 1999: 23.

1

2

3

Obr. 1 – autochtonní jazyky Francie. ABALAIN 2007: 148.

Obr. 2 – bretonská vlajka (zdroj www.wikipedia.org)

Obr. 3 – komiks Bécassine (zdroj <http://openlibrary.org/books>)

7.2 Terénní výzkum

7.2.1 Seznam informátorů

Odborníci

duben 2009

Lena Louarn – v té době ředitelka Office de la langue bretonne a Skol An Emsav (v současné době ředitelka Office public de la langue bretonne a třetí vice prezidentka Conseil Régional odpovědná za rozvoj regionálních jazyků)

Youenn Guillanton – bývalý ředitel a současný učitel školy Diwan Bro Roazhon

Maxime Crahé – učitel bretonštiny jako dalšího jazyka na univerzitě Rennes 2

Francis Favereau – vyučující na katedře bretonštiny a keltských jazyků na univerzitě Rennes 2. Rozhovor s ním nebyl nahráván, a proto není citován, pomohl mi však se základní orientací ve vybraném tématu.

Gwendal Denis – tehdejší vedoucí katedry bretonštiny a keltských jazyků na univerzitě Rennes 2.

březen 2011

Fulup Travers – pracovník Office public de la langue bretonne

Ronan Le Coadic – sociolog, vyučující na katedře bretonštiny a keltských jazyků univerzity Rennes 2

Lukian Kergoat - vyučující na katedře bretonštiny a keltských jazyků univerzity Rennes 2

Stéphane Moal - vyučující na katedře bretonštiny a keltských jazyků univerzity Rennes 2

Mark Kerrain - vyučující na katedře bretonštiny a keltských jazyků univerzity Rennes 2

Alan Botrel - vyučující na katedře bretonštiny a keltských jazyků univerzity Rennes 2

Maxime Crahé - učitel bretonštiny na univerzitě Rennes 2

Dimitri Boekhoorn - učitel bretonštiny na univerzitě Rennes 2

Hervé Le Bihan – současný vedoucí katedry bretonštiny a keltských jazyků

Gwenwael Jéquel – ředitel Skol An Emsav, školy bretonštiny pro dospělé

Thierry Stéphane – učitel večerního kurzu bretonštiny v Chavagne

Bertran Ôbrée – ředitel Chubri, organizace pro rozvoj jazyka gallo

Studenti

akademický rok 2008/09

Dotazníkový průzkum: 18 studentů univerzity Rennes 2

Rozhovory:

Marie – 30 let, Dolní Bretaň, studentka sociolingvistiky a učitelka francouzštiny

Jeanne – 20 let, Horní Bretaň (předci i v Dolní Bretani), studentka angličtiny

Maël – 18 let, Horní Bretaň (předci i v Dolní Bretani), student sociologie

Pierre – 18 let, Horní Bretaň, student angličtiny

březen 2011

Dotazníkový průzkum: 31 studentů univerzity Rennes 2

Rozhovory:

Alice – 18 let, Dolní Bretaň, studentka mediálních studií

Sylvie – 20 let, Dolní Bretaň, studentka ekonomie

Paul – 21 let, Horní Bretaň, student divadelní vědy

Yann – 19 let, Horní Bretaň, student historie

Michel – 22 let, Horní Bretaň (předci z Dolní Bretaně), student historie

Manon – 20 let, Paříž (žádní předci z Bretaně), studentka výtvarného umění

Další informátoři

Dupontovi – rodina (otec, matka a dcera), ve které je bretonština předávána bez přestávky dodnes, a slouží jako jediný jazyk rodinné komunikace.

Gwenn – 25 let, automechanik, nový mluvčí bretonštiny, je součástí skupiny bretonsky mluvících přátel z gymnázia Diwan (kterou však nenavštěvoval on, ale jeho sestry), se kterou je v úzkém kontaktu, i když jsou dotyční z různých koutů Bretaně.

Účastníci večerního kurzu bretonštiny v Chavagne – 15 lidí původem z celé Bretaně, mezi nimi několik jedinců, kteří bretonsky v dětství uměli, ale v průběhu života zapomněli, dále také dva pochází z jiných regionů: Provence a Pikardie.

7.2.2 Průzkumný dotazník 2008

Průzkumný dotazník

(studenti bretonštiny jako dalšího jazyka, listopad 2008)

Jméno:

Studijní obor:

Věk:

Odkud pocházíš?

Bydliště:

- 1) Proč jsi se rozhodl/a pro bretonštinu?
- 2) Uměl/a jsi bretonsky již před začátkem kurzu?
- 3) Ve tvé rodině se mluví/mluvilo bretonsky?
- 4) Jak plánuješ bretonštinu používat v budoucnu? (budeš mít příležitosti jí mluvit? S kým? Při jakých příležitostech?)
- 5) Můžeš stručně popsat, jak vnímáš současnou situaci bretonštiny?

7.2.3 Průzkumný dotazník 2011

Průzkumný dotazník

(studenti bretonštiny jako dalšího jazyka, březen 2011)

Jméno:

Věk:

Odkud pocházíš ty a tvá rodina?

Bydliště:

Povolání rodičů:

Studijní obor:

E-mail:

- 1) Jsi Bretonec/Bretonka? Jsi Francouz/ka? (Seřaď podle důležitosti)
- 2) Co pro tebe znamená „být Bretoncem/Bretonkou“?
- 3) Co pro tebe znamená bretonština?
- 4) Proč jsi se ji rozhodl/a studovat?
- 5) Jak bys chtěl/a bretonštinu v budoucnosti používat?
- 6) Uměl/a jsi bretonsky již před začátkem kurzu?
- 7) Ve tvé rodině se mluví/mluvilo bretonsky?
- 8) Jak vnímáš současnou situaci bretonštiny?

7.2.4 Rozhovorový list

Rozhovorový list

(studenti bretonštiny jako dalšího jazyka)

Rozhovory se studenty

Můj výzkum se soustředí na postoj mladých k bretonštině, zejména těch, kteří se tento jazyk začínají učit. Chtěla bych tě tedy poprosit, abys mi povídal/a o tomto jazyce, jaký k němu máš vztah, proč jsi se rozhodl/a ho studovat, co si myslíš o jeho vývoji, současné situaci a budoucnosti, a tak dále. Mám pro tebe připraveno několik otázek, nebo spíše témat o kterých bych chtěla mluvit, ale jestli tě napadne něco navíc, neváhej se se mnou o tvé názory podělit, velmi mě to zajímá. Také bych chtěla podotknout, že nejde o to „odpovědět správně“, ale zajímá mě jen a jenom co si ty myslíš, a jaké jsou tvé vlastní zkušenosti.

1. Motivace

Nejprve tě poprosím, abys mi pověděl/a o tom, co tě přivedlo ke studiu bretonštiny, a jaké byly tvé předchozí zkušenosti s tímto jazykem.

- ***Proč** jsi vybral/a bretonštinu? Odkdy jsi se ji chtěla naučit?*
- *Znala jsi něco bretonsky předtím, než jsi začala chodit do tohoto kurzu?*
- *Mluví se v tvé **rodině** bretonsky? (Pokud ano - kdo? Při jakých příležitostech? Pokud ne – kdo mluvil jako poslední? Kdy? Proč přestal?)*
- *Odkud pochází tvá rodina? (a co dělají tví rodiče, prarodiče?)*
- *Jak se tvá rodina dívá na bretonštinu?*
- *Mluví bretonsky někdo ve tvém okolí? Stává se, že kolem sebe zaslechneš bretonštinu? (Kde? Kdo mluví? Kdy? O čem?...)*
- *Jaké jsou tvé **cíle**? Jak chceš bretonštinu používat? (V rodině? V práci? Mezi přáteli? Chceš jí mluvit každodenně? Nebo pro tebe má spíše symbolický význam?...)*
- *Budeš mít příležitosti mluvit bretonsky? (S kým? Kdy? Bude dotčený chtít?...)*
- *Budeš chtít předat bretonštinu tvým budoucím dětem?*
- *Chtěl/a bys aby tvůj/tvá partner/ka mluvil/a také bretonsky?*

2. Postoje

Nyní bych chtěla, abys mluvil/a o tvém vztahu k bretonštině, o tom, co pro tebe znamená. Potom bych se také chtěla věnovat tomu, jak vidíš její vývoj, a jaké postoje vůči ní pociťuješ ve svém okolí.

- *Když uslyšíš někoho mluvit bretonsky, co **pociťuješ**?*
- *Co si o tomto jazyce myslíš? Jaký je tvůj pohled na něj? Co pro tebe **znamená**?*
- *Co si myslíš o jeho **vývoji**? (můžeš ho krátce nastínit? Týkalo se něco z toho tvých blízkých?)*

- *A jak vidíš **současnou situaci**?*
- *Jaká bude podle tebe **budoucnost bretonštiny**?*
- *Je nutné ji **zachovat**? (Pokud ano – **proč**? V čem je pro tebe důležitá?)*
- *Co soudíš o výuce bretonštiny? (ovlivňuje skutečně užívání bretonštiny? Jsi spokojen/a se současnou nabídkou kurzů? Do jakého typu školy by jsi chtěl/a dát své děti?)*
- *Jaké postoje vůči bretonštině dnes kolem sebe vidíš? Mění se něco? (můžeš srovnat podle generací?) Jaké jsou například reakce tvého okolí na to, že se bretonsky učíš?..*

3. **Bretonská identita**

Co pro tebe znamená „Být Bretoncem/Bretonkou“?

- *Čím se vyznačuje bretonská identita? Jaké jsou její složky?*
- *Je důležité mluvit bretonsky pro to, aby člověk se člověk cítil být Bretoncem? Jaký je rozdíl mezi Bretoncem, který bretonštinu ovládá a tím, který ne?*
- *Je nějaký rozdíl mezi tím, který se bretonsky naučil v dětství ve své rodině, a tím, který se jí později rozhodne naučit?*
- *Máš nějaké koníčky, které jsou spjaté s bretonskou kulturou?*
- *Když cestuješ mimo Bretan, co ti chybí?*

4. **Doplňující otázky**

- *Co si myslíš o místních regionalistických politických hnutích?*
- *Jaký je tvůj názor na bretonštinu, která se dnes učí ve školách? Je dobré mluvit standardizovanou bretonštinou, nebo by se měly zachovat dialekty?*
- *Kdo jsou podle tebe lidé, kteří se rozhodují naučit se bretonsky? Z jaké části Bretaně podle tebe bývají nejčastěji? Z venkova, nebo spíše z měst?*
- *Co si myslíš o hornobretaňském jazyce gallo? Nedochozí k tomu, že ho bretonština vytlačuje z jeho historického území? Měl by se zachovat? Kolik lidí myslíš, že jím ještě mluví?*

Rozhovory s odborníky – tematické okruhy (březen 2011)

- *Současný stav*
- *Mladá generace – názor na bretonštinu, vůle naučit se...*
- *Bretonština v Horní Bretani*
- *Má dnes bretonština jistou prestiž?*
- *Je bretonština součástí identity? U těch, kdo mluví? U těch, kdo nemluví?*
- *Může být vůle odlišit se od Francie být jednou ze základních motivací pro nové mluvčí bretonštiny?*

- V jaké míře je dnes bretonština slyšet ve veřejném životě? Kdo jí mluví? Při jakých příležitostech? Mění se situace?
- Standardizace bretonštiny
- Současná situace jazyka gallo.

7.3 „Revoluce bretonské identity“ – úryvky z rozhovoru s Lukianem

Kergoatem⁷³⁶

„Moi je suis beaucoup plus optimiste sur l’avenir du breton que je ne l’étais il y a 20 ans. Pas parce que en termes comptables le nombre de bretonnants a augmenté: il continue a décroître. Mais parce que, d’une part, il y a quand-meme quelques signaux: Pour la première fois, lors du dernier sondage, on a montré que dans la classe d’âge 15 à 30 ans, le nombre de bretonnants a été multiplié par 4 (depuis le sondage dernier, en 5 ans, disons). [...] Mais je suis optimiste parce que... aujourd’hui, la manière qu’ont les Bretons de revendiquer ou d’assumer leur identité, ça me paraît quelque chose de beaucoup plus cohérent que ça n’était il y a 20 ans. Il y a 20 ans, l’identité bretonne s’est fait de plein de choses, beaucoup de couches... Dont des couches qui sont... de véritables traumas, c’est... Il y a eu une lutte ouverte contre la langue et des moyens coercitifs ont été utilisés dans le cadre scolaire pour interdire de parler breton, et le breton a hérite d’une certaine manière une sorte d’identité négative. [...]

Il y a eu un mouvement de renverse dans les années 70, 80, où on a commencé a récupérer une partie, à renverser un peu la connotation. La musique est devenue plus positive, etc. Mais ça me paraissait une identité bretonne un peu... variable. Chacun avait sa propre „carte d’identité bretonne“. Etait breton celui qui... bah, parlait breton, bien sûr, donnait un nom breton à son chien, ou à son bateau, allait au fest-noz, buvait de la bière bretonne... Mais il n’y avait pas, disons, de tendance cohérente, homogène, ça allait un peu dans tous les sens. [...]

Alors aujourd’hui, ça a changé complètement. Je crois qu’on est en train de rentrer dans une période où l’ensemble des marqueurs identitaires bretons, les Bretons commencent à les prendre en compte globalement. Et la langue bretonne est perçue d’une manière symbolique par les Bretons comme un des marqueurs incontournables de la Bretagne. Même s’il n’y a pas derrière, naturellement, un chamboulement linguistique: on ne va pas apprendre le

⁷³⁶ Rozhovor s Lukianem Kergoatem, březen 2011.

breton, on ne va pas mettre ses enfants dans une école bilingue, etc. Mais il y a déjà un marquage qui est là. Et il est là aux yeux des Bretons, et il est là aux yeux de l'étranger aussi. Parce qu'un peuple se reconnaît dans l'image que lui renvoie le miroir étranger. Et le miroir que lui renvoyait l'étranger, c'était celui de plouc, de l'arriéré, de la Bretonne boniche à Paris, quand elle n'était pas femme de petite vertu sur le trottoir! C'était cette image-là pendant très très longtemps qu'on renvoyait aux Bretons! Aujourd'hui, c'est totalement différent. [...]

J'appelle ça une „révolution identitaire“. [et je pense que je suis le seul, aujourd'hui, à parler de cette notion] Mais il serait quand-même beaucoup plus facile d'en parler dans 10 ans! (rires) Bah, actuellement, comparé à ce qui s'est passé dans les années précédentes... A partir des années 70, des Bretons commençaient, alors, chacun dans son coin, chacun dans sa manière, à se réapproprier un petit marqueur de la culture bretonne. Chacun son petit morceau, mais il n'y avait pas véritablement de dynamique de groupe (et quand il y avait une dynamique de groupe, c'était des étudiants, des ouvriers, etc.) Bah, aujourd'hui, j'ai l'impression que... Bah, tous les Bretons ne se réapproprient pas tout, mais il y a quand-même des convergences dans ces réappropriations, et les gens qui se réapproprient quelque chose ont une conscience qu'il y a quelque chose en plus de ce qu'ils se sont récupérés. Même si eux n'auront qu'une relation très très passive avec ces autres marqueurs, par exemple on ne va pas apprendre le breton, mais on n'est plus contre le breton aujourd'hui. 92% de la population bretonne est favorable à l'enseignement du breton! Ça, c'était inimaginable il y a 20 ans! Donc, ça reste passif encore. On ne fait pas tout, hein? On ne va pas se mettre à chanter en breton, à aller aux fest-noz, à mettre ses enfants à l'école Diwan, à donner un nom breton à son chien, à son bateau... Mais il y a quand-même une certaine conscience que chaque élément est lié. Donc, il y a quelque chose qui se passe. On verra ça dans 10, 15 ans, mais... il y a quelque chose qui a démarré.“

Vlastní překlad:

„Co se týče budoucnosti bretonštiny, jsem dnes mnohem optimističtější než před dvaceti lety. Ne proto, že by se situace zlepšila v kvantitativním slova smyslu: mluvčích bretonštiny stále ubývá. Ale proto, že i přesto jsme svědky jistých pozitivních signálů: Poslední průzkum ukázal, že se vůbec poprvé stalo, že počet mluvčích ve věkové skupině 15 až 30 let se zvýšil, konkrétně znásobil čtyřmi (od předchozího průzkumu, tedy asi za pět let). [...] Ale hlavně jsem optimista proto, že... Dnešní způsob, jakým Bretonci chápají a dávají najevo svou

identitu, se mi jeví mnohem koherentnější než před dvaceti lety. Před dvaceti lety se bretonská identita skládala z mnoha součástí, z mnoha vrstev. A byly to i vrstvy, které byly opravdovými traumaty. To znamená, že zde byl otevřený boj proti bretonštině, a ve školství byly používány donucovací prostředky, které zakazovaly mluvit bretonsky,... A bretonština si z toho odnesla negativní konotace, negativní identitu. [...]

V 70. a 80. letech došlo ke zvratu. Lidé si pozvolna začali znovu osvojovat některé části [své identity]. Hudba se stala pozitivnější atd. Ale na mě to působí jako identita, která je tak trochu... variabilní. Každý měl svou osobní verzi bretonské identity. Bretoncem byl ten, který mluvil bretonsky na svého psa, pojmenoval bretonsky svou loď, chodil na fest-noz, pil bretonské pivo... Ale nebyla tam žádná obecná tendence, šlo to tak nějak do všech směrů. [...]

Ale dnes je to úplně jiné. Myslím, že právě vcházíme do období, kdy souhrn elementů bretonské identity začíná být vnímán jako celek. A bretonština je Bretonci vnímána ze symbolického hlediska jako jedna z neopominutelných součástí bretonské identity. Přirozeně, užívání jazyka se nepřevrátí vzhůru nohama: lidé se nezačnou okamžitě učit bretonsky, ani nezačnou hromadně dávat své děti do bilingvních škol. Ale symbolika už je tu. A je tu v očích Bretonců, ale také zvnějšku. Protože se vždy shlédneme v zrcadle, které nám je nastaveno zvnějšku. A donedávna byl obraz, který nám posílala Francie, obrazem vidláka, nebo Bretonky jako posluhovačky v Paříži, když už to nebyla lehká děva na pařížských chodnících... Takový obraz měli Bretonci velmi dlouhou dobu. A dnes je to úplně jinak. [...]

Říkám tomuto jevu „revoluce identity.“ [A myslím, že jsem dnes jediný, kdo o tomto jevu mluví.] Ale určitě bude jednodušší o ní mluvit za 10, 15 let! (smích) No, [abych to shrnul], od 70. let Bretonci začínají, každý na svém písečku, každý svým způsobem, znovuobjevovat a znovu si přivlastňovat bretonskou identitu. Každý si přivlastňuje nějakou z elementů, které vymezují bretonství, ale chybí zde skupinová dynamika (a jestli tu byla, tak šlo spíše o skupiny studentů, dělníků, a tak podobně). Ale dnes se mi zdá, že... No, neznámá to hned, že všichni Bretonci se ztotožňují se všemi elementy bretonské identity, ale sledujeme zde přeci jen určitou konvergenci. Zároveň lidé, kteří si takto znovu přivlastňují určité součásti bretonskosti, jsou si již vědomi existence jiných součástí. I když k nim mají velmi pasivní postoj, například se nezačnou učit bretonsky. ale důležité je, že dnes již lidé nejsou proti bretonštině. 92% obyvatel je pro výuku bretonštiny, to by bylo před dvaceti lety nepředstavitelné! Takže, zůstává to ještě pasivní. Neděláme všechno najednou. Nezačneme hned zpívat bretonsky, chodit na fest-noz, dávat své děti do Diwanu, pojmenovávat své psi a lodě bretonsky... Ale i přesto je tu Uvidíme za 10, 15 let, ale... zdá se, že se něco začalo dít.”

7.4 La Découverte ou l'ignorance

La Découverte ou l'ignorance je píseň, nazpíváná kapelou Tri Yann na základě úryvku knihy Morvana Lebesque Comment peut-on être Breton⁷³⁷. Podle výsledků terénního výzkumu se tímto textem mnoho Bretonců inspiruje při vytváření vlastní regionální identity.⁷³⁸

Tri Yann: La Découverte ou l'Ignorance⁷³⁹

Paroles: Morvan Lebesque⁷⁴⁰

Le breton est-il ma langue maternelle ?
Non ! Je suis né à Nantes où on n'le parle pas.
Suis-je même breton ???... Vraiment, je le crois...
Mais de pur race !!!... Qu'en sais-je et qu'importe ?
Séparatiste ? Autonomiste ? Régionaliste ?
Oui et non...: Différent
Mais alors, vous n'comprenez plus :
Qu'appelons-nous être breton,
Et d'abord, pourquoi l'être ?

Français d'état civil, je suis nommé français,
J'assume à chaque instant ma situation de français.
Mon appartenance à la Bretagne
N'est en revanche qu'une qualité facultative
Que je peux parfaitement renier ou méconnaître...

Je l'ai d'ailleurs fait...
J'ai longtemps ignoré que j'étais breton
Français sans problème,
Il me faut donc vivre la Bretagne en surplus
Et pour mieux dire en conscience...
Si je perds cette conscience,
La Bretagne cesse d'être en moi.
Si tous les bretons la perdent,
Elle cesse absolument d'être...

La Bretagne n'a pas de papiers,
Elle n'existe que si à chaque génération
Des hommes se reconnaissent bretons...

A cette heure, des enfants naissent en Bretagne...
Seront-ils bretons ? Nul ne le sait...
A chacun, l'âge venu, la découverte... ou l'ignorance...

⁷³⁷ LEBESQUE 1970.

⁷³⁸ Viz kapitola 4

⁷³⁹ text písně: http://www.paroles-musique.com/paroles-Tri_Yann-La_Decouverte_Ou_Lignorance-lyrics.p13491 [11/2011]

píseň: <http://www.youtube.com/watch?v=aMOTO87uPKo> [11/2011]

⁷⁴⁰ LEBESQUE 1970.

Tri Yann: La Découverte ou l'Ignorance ⁷⁴¹

text: Morvan Lebesque

Vlastní překlad textu:

Je bretonština mým mateřským jazykem?
Není! Narodil jsem se v Nantes, kde se bretonsky nemluví.
Jsem vůbec Bretonec??? Ano, myslím, že jsem.
Ale opravdovým!!! ... Ale co to vlastně znamená, a koho to zajímá?
Separatista? Autonomista? Regionalista?
Ano i ne: Jsem jiný.
Ale teď už tomu vůbec nerozumíte:
Co vlastně znamená Bretonec,
a hlavně, proč jím vlastně být?

Mám francouzské státní občanství, jsem tedy Francouz.
V každém okamžiku svého života jsem Francouzem.
Naopak moje příslušnost k Bretani,
Je dobrovolná.
Můžu ji kdykoli popřít nebo vůbec nepoznat.

To jsem také dělal...
Dlouho jsem si neuvědomoval, že jsem Bretonec.
Francouz jsem bez problémů,
Bretaň je tedy třeba žít jaksi navíc.
Lépe řečeno: v uvědomění.
A když toto uvědomění ztratím,
Bretaň ve mně přestane existovat.
Když ji ztratí všichni Bretonci,
Přestane existovat úplně.

Bretaň o své existenci nemá žádné doklady,
Existuje pouze pokud si lidé každé generace,
Uvědomí, že jsou Bretonci.

Právě teď se v Bretani rodí nové děti.
Budou z nich Bretonci? To nikdo neví...
Přijde čas, kdy každý z nich pozná
Objev, anebo nevědomost.

7.5 Bro Gozh Ma Zadou, bretonská národní hymna

Bro Gozh Ma Zadou,⁷⁴² v překladu Stará země mých předků,⁷⁴³ je píseň, kterou Bretonci prohlašují za svou národní hymnu.⁷⁴⁴ Je inspirována (stejně jako kornská varianta) velšskou

⁷⁴¹ Objev nebo nevědomost, vlastní překlad.

⁷⁴² Hymna k dispozici k poslechu na <http://www.youtube.com/watch?v=4UCrEk9HY7c> [12/2011]

hymnou Hen Wlad Fy Nhadau, text adaptoval v roce 1898 François Jaffrenou. Tato píseň je v Bretani velmi oblíbená,⁷⁴⁵ a byla převzata mnoha současnými zpěváky a skupinami.⁷⁴⁶

Text hymny:⁷⁴⁷

Ni, Breizhiz a galon, karomp hon gwir Vro!
Brudet eo an Arvor dre ar bed tro-dro.
Dispont kreiz ar brezel, hon tadoù ken mad,
A skuilhas eviti o gwad.

Refrain:

O Breizh, ma Bro, me 'gar ma Bro.
Tra ma vo mor 'vel mur 'n he zro.
Ra vezo digabestr ma Bro!

Breizh, douar ar Sent kozh, douar ar Varzhed,
N'eus bro all a garan kement 'barzh ar bed,
Pep menez, pep traonienn, d'am c'halon zo kaer,
Enne kousk meur a Vreizhad taer!

(Refrain)

Ar Vretoned 'zo tud kalet ha kreñv;
N'eus pobl ken kaloneg a zindan an neñv,
Gwerz trist, son dudius a ziwan eno,
O! pegen kaer ec'h out, ma Bro!

(Refrain)

Mar d'eo bet trec'het Breizh er brezelioù braz,
He yezh a zo bepred ken beo ha bizkoazh,
He c'halon birvidik a lamm c'hoazh 'n he c'hreiz,
Dihunet out bremañ, ma Breizh!

Francouzský překlad:

Nous Bretons de coeur, nous aimons notre vrai pays !
L'Arvor est renommée à travers le monde.
Sans peur au coeur de la guerre, nos ancêtres si bons
Versèrent leur sang pour elle.

⁷⁴³ vlastní překlad autorky

⁷⁴⁴ Nedisponuje však žádným oficiálním statutem. http://fr.wikipedia.org/wiki/Bro_gozh_ma_zado%C3%B9 [12/2011]

⁷⁴⁵ Během terénního výzkumu jsem se setkala s několika informátory, kteří bretonsky neumí, ale hymnu umí nazpaměť. Zmínění informátoři rozhodně nepředstavují reprezentativní vzorek, ale do budoucna by bylo zajímavé provést mezi frankofonními Bretonci průzkum kolem této otázky, který by mohl přinést konkrétní hypotézu o významu bretonštiny pro tuto část populace, pozn. aut.

⁷⁴⁶ http://fr.wikipedia.org/wiki/Bro_gozh_ma_zado%C3%B9 [12/2011]

⁷⁴⁷ Bretonský text hymny a francouzský překlad jsou k dispozici na <http://www.brogzhmazadou.com/www/brogzh/fra/paroles.asp> [12/2011]

Refrain:

O Bretagne, mon pays, que j'aime mon pays
Tant que la mer sera comme un mur autour d'elle.
Sois libre, mon pays !

Bretagne, terre des vieux Saints, terre des Bardes,
Il n'est d'autre pays au monde que j'aime autant ;
Chaque montagne, chaque vallée est chère dans mon coeur.
En eux dorment plus d'un Breton héroïque !

(Refrain)

Les Bretons sont des gens durs et forts
Aucun peuple sous les cieux n'est aussi ardent
Complainte triste ou chant plaisant s'éclosent en eux.
O! Combien tu es belle, ma patrie!

(Refrain)

Si autrefois Bretagne, tu as fléchi durant les guerres,
Ta langue est restée vivante à jamais,
Son coeur ardent tressaille encore pour elle.
Tu es réveillée maintenant ma Bretagne !

Předklad do češtiny:⁷⁴⁸

My, Bretonci od srdce, my milujeme naši skutečnou zemi!
Země Arvor je proslavena po celém světě.⁷⁴⁹
Beze strachu z válek, naši předobří předci
Pro ni prolévali svou krev.

Refrén:

Ó, Bretaň, má země, jak ji mám rád
Dokud tě moře bude chránit ze všech stran,
Zůstaň svobodná, má země!

Bretaň, země starých svatých, země bardů,
Na světě není další země, kterou bych měl tak rád;
Každý kopec, každé údolí je mému srdci tak drahé.
V nich spočívá ne jeden bretonský hrdina!

(Refrén)

Bretonci jsou tvrdí a silní;
Žádný lid pod sluncem není tak horlivý;
Smutné žalozpěvy i radostné zpěvy v nich rozkvétají.
Ó, jak jsi krásná, má země!

⁷⁴⁸ Vlastní překlad autorky.

⁷⁴⁹ Arvor, synonymum zmíněného Armor, tedy bretonské pobřeží,

(Refrén)

Bretani, jestli jsi se v minulosti prohýbala pod tíhou válek,
Tvůj jazyk zůstává navždy živý,
Jeho srdce pro tebe stále bije.
Nyní jsi probuzena, má Bretani!